

ZGODOVINSKI SPOMIN
SLOVENSKEGA PREKMURJA

Druga izdaja polemike o knjigi Tiborja Zsiga
Muravidéktől Trianonig

A SZLOVÉN MURAVIDÉK
TÖRTÉNELMI EMLÉKEZETE

Polémia Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig*
című könyvéről

Zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja

Založba ZRC

ZGODOVINSKI SPOMIN SLOVENSKEGA PREKMURJA / A SZLOVÉN MURAVIDÉK
TÖRTÉNELMI EMLÉKEZETE

Druga izdaja polemike o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig / Polémia Zsiga Tibor
Muravidéktől Trianonig c. könyvéről. Második kiadás

Spremna beseda in komentarji / Bevezetés és jegyzetek (csak a szlovén változatban): Hotimir Tivadar
Posamezni prispevki / Szerzők: Vilko Novak, Marija Kozar Mukič, Gyula Pethő, Péter Kalocsai,

László Göncz, J. Votek, Branko Žunec, Drago Kuhar, Lajos Bence, Peter Božič, Ivan Gerenčer,
Kozma Gábor, Tibor Zsiga

Recenzenta / Recenzensek: Jernej Kosi, Hotimir Tivadar

Prevod v slovenski jezik / Szlovén fordítás: Katarina Munda Hirnök, Renata Mejak, Júlia Bálint Čeh

Prevod v madžarski jezik / Magyar fordítás: Júlia Bálint Čeh, Jutka M. Kiraly

Redakcija slovenskih besedil / A szlovén szövegek szerkesztője: Nuša Drinovec Sever

Redakcija madžarskih besedil / A magyar szövegek szerkesztése: Erzsebet Fejes, Judit Reiman

Oblikovanje, prelom in fotografija na naslovnici / Könyvborító tervezés, tördelés és fotó: Brane Vidmar
Izdajatelj / Kiadja: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje

Založnik / Kiadó: Založba ZRC

Zanje / A kiadásért felel: Ingrid Slavec Gradišnik, Oto Luthar

Glavni urednik založbe / Főszerkesztő: Aleš Pogačnik

Tisk / Nyomda: Cicero Begunje, d. o. o.

Naklada / Példányszám: 300

Druga izdaja, prvi natis.

Ljubljana 2021

Knjiga je izšla s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS. / A könyv a Szlovén
Köztársaság Kutatási Hivatalának pénzügyi támogatásával jelent meg.

Knjiga je delno slogovno popravljena in s komentarji opremljena različica zbornika *Zgodovina iz spomina. Polemika o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig / Történelem emlékezetből. Polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről*, ki ga je Založba ZRC prvič objavila leta 2004 in je tudi prosto dostopen: <https://doi.org/10.3986/9616500341>. Uvodna razprava je nastala tudi v okviru raziskovalnega programa »Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave« (P6-0215), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

A könyv részben javított és jegyzetekkel ellátott változata a Založba ZRC által 2004-ben kiadott *Zgodovina iz spomina. Polemika o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig / Történelem emlékezetből. Polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről* kötetnek, amely közvetlenül hozzáférhető [itt:org/10.3986/9616500341](https://doi.org/10.3986/9616500341). A bevezető tanulmány a Szlovén Köztársaság Kutatásokat Finanszírozó Alapja által támogatott »A szlovén nyelv – alap-, kontrasztív és alkalmazott kutatások« (P6-0215) c. kutatási program keretében jött létre.

© 2004, 2021 avtorji in ZRC SAZU

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.1(497.411)
323.15(497.4=511.141)

ZGODOVINSKI spomin slovenskega Prekmurja : druga izdaja polemike o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig / spremna beseda in komentarji v slovenskem jeziku Hotimir Tivadar ; [posamezni prispevki Vilko Novak ... [et al.] ; prevod v slovenski jezik Katarina Munda Hirnök, Renata Mejak, Júlia Bálint Čeh, prevod v madžarski jezik Júlia Bálint Čeh, Jutka M. Kiraly]. - 2. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2021

ISBN 978-961-05-0559-4
COBISS.SI-ID 77321987

ISBN 978-961-05-0560-0 (PDF)
COBISS.SI-ID 77288195

ZGODOVINSKI SPOMIN SLOVENSKEGA PREKMURJA

Druga izdaja polemike o knjigi Tiborja Zsige
Muravidéktől Trianonig

Spremna beseda in komentarji v slovenskem jeziku
HOTIMIR TIVADAR

KAZALO

<i>Hotimir Tivadar</i> : Uvodna razprava ob prenovljeni izdaji knjige <i>Zgodovina iz spomina</i>	7
UVOD	23
<i>Oto Luthar</i> : Knjiga iz spomina	27
<i>Marija Kozar Mukič</i> : Raziskovalec Prekmurja in Porabja Vilko Novak (1909–2003)	29
<i>Vilko Novak</i> : Zakaj in čemu ta knjiga	33
RECENZIJE IN POROČILA	35
<i>Marija Kozar</i> : Knjiga o slovensko-madžarski meji <i>Od Pomurja do Trianona</i>	37
<i>Gyula Pethő</i> : Senca Trianona	39
<i>Péter Kalocsai</i> : ZSIGA TIBOR: MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG. Zavod za kulturo madžarske narodnosti, Lendava, 1996, 210 str.	43
ODMEVI NA KNJIGO	45
<i>Vilko Novak</i> : OBTOŽUJEM! Napad na slovenstvo Prekmurja!	47
<i>Vilko Novak</i> : Od Prekmurja do Trianona	52
<i>Vilko Novak</i> : O čem naj razpravljamo v časopisih?!	70
<i>Vilko Novak</i> : Kdo je ropal novembra 1918 v Beltincih?	71
<i>Vilko Novak</i> : Dr. Zsiga ne piše resnice!	74
<i>Vilko Novak</i> : Doživetja in razočaranja. Knjige so že napisane!	76
<i>Vilko Novak</i> : Kritika madžarske knjige o Prekmurju	79
IZ SPOMINOV IN DOŽIVETIJ	81
<i>Vilko Novak</i> : Kdo je bil dr. Matija Slavič?	83
<i>Vilko Novak</i> : Še o dr. Matiji Slaviču – z madžarskega vidika	86
<i>Vilko Novak</i> : Kdo je bil Mihael Kúhar? Prepustimo vse to zgodovinarjem!	89
<i>Vilko Novak</i> : Kdo je bil Ivan Jerič?	92
POGOVOR	95
<i>J. Votek – V. Novak (intervju)</i> : Raznarodovanje rodilo »srečne« sadove	97
<i>J. Votek – M. Pozsonec (intervju)</i> : »Nisem jeziček na tehtnici«. Trianon je bolečina narodnosti. S poslanko Marijo Pozsonec o asfaltu v bazi, Trianonu, ustavnih sporih in mejnem prehodu v Pincah	103
ODMEVI NA KRITIKO	111
<i>László Gőncz</i> : Slovenstva nihče ne napada!	113
<i>Branko Žunec</i> : Kaj je sprožila knjiga <i>Muravidéktől Trianonig (Od Pomurja do Trianona)</i> ali: madžarski »napad« na slovenstvo Prekmurja?	117

<i>Branko Žunec</i> : »Vsaka stran ima svoje spomine in bolečine!« Poslanka Marija Pozsonec o madžarskem delu <i>Od Pomurja do Trianona</i>	120
<i>Drago Kuhar</i> : Prekmurci so Slovenci!	122
<i>Lajos Bence</i> : Obžalovanja vreden spis ob nekem napadu	124
<i>Kuratorij za založništvo pri Zavodu za kulturo madžarske narodnosti</i> : Izjava!	126
<i>J. M., Brežice</i> : Zgodovina nas malo nauči	127
<i>Peter Božič</i> : Še o »napadu«	129
<i>I[van]. G[erenčer]</i> : Odstopil prvi mož Madžarov v Sloveniji. Člani sveta odstopa Józsefa Balaska niso sprejeli – Trije vzroki za odstop	130
<i>Ivan Gerenčer</i> : József Balaskó si je premislil. S strpno politiko želi prispevati k boljšemu položaju madžarske manjšine v Prekmurju	131
<i>Branko Žunec</i> : Lendava: predsednik PMNSS med odstopom in zaupnico. Spori pomurskih Madžarov na ustavnem sodišču	132
<i>A. P., S. E.</i> : Premalo nacionalistični predsednik? Balaskó ni odstopil	134
<i>Branko Žunec</i> : »Indeksirana« manjšina na ustavnem sodišču. Zakaj je hotel odstopiti József Balaskó?	136
<i>Kozma Gábor</i> : »Obtožujem« ali mnenja o neki (časopisni) polemiki	139
<i>Dr. Tibor Zsiga</i> : Namesto popravkov	146
Izjava Izvršnega odbora Slovenskega etnološkega društva ob izidu knjige <i>Tiborja Zsige Muravidéktol Trianonig</i> , Lendava 1997	151

UVODNA RAZPRAVA OB PRENOVLJENI IZDAJI KNJIGE ZGODOVINA IZ SPOMINA

»Sprašujem se, ali knjiga T. Zsige ne ruši /.../
sožitja z neresničnimi trditvami /.../«
(Vilko Novak, str. 70)

Knjiga *Zgodovina iz spomina* (2004) je neusahljiv vir dogajanja ob prelomu tisočletja v postsocialističnem in demokratično prebujenem prostoru med Muro in Rabo. Nov naslov *Zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja* smo izbrali zaradi vsebine razpravljanja Vilka Novaka in Marije Kozar Mukič ter drugih avtorjev. Na slovenskost prekmurske pokrajine se v mnogih literarnih in tudi publicističnih delih pogosto pozablja, saj se izpostavlja prekmurska drugačnost, ki jo je tudi zaradi naravne *murske pregrade* povzročila tisočletna fizična ločenost od preostalega dela Slovenije.

Na podlagi Novakovega impulzivnega odziva v javnosti ob knjigi Tiborja Zsige *Muravidéktől Trianonig* (Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet), ki je večina Slovencev niti ni videla, kaj šele prebrala, je nastalo kar nekaj odzivov predvsem v regionalnih medijih. In ti kažejo na zapletenost iskanja znanstvene resnice, ko je pogled preveč ideološko-literaren. Predvsem želim izpostaviti tudi nov pogled na problem prekmurskega narodnostnega vprašanja, ki zaenkrat na srečo še ni problem, lahko pa to postane. Besedovanje v časopisnih člankih na Slovenskem in Madžarskem, ki jih je sprožil Vilko Novak s svojim »obtožujem«, je že nakazovalo možnost obrata v to neustrezno, nestrpno smer. Razraščajoči ideološki diskurz v tretjem tisočletju, ki je žal ponovno pogosto tudi nacionalističen, nas opozarja na tanko mejo med mirom in sožitjem ter nasiljem in nestrpnostjo. In na to je opozarjal tudi Vilko Novak v svojih člankih in recenzijah ob zaključku tistega nemirnega in z vojnami prepojenega 20. stoletja. S to uvodno razpravo želimo osmisliti in s tem omiliti ostrino Novakovega protestiranja v 1. časopisnem članku, knjigo in predvsem Novakov prvi odziv pa pripadniki prekmurske madžarske skupnosti lahko z vso upravičenostjo razumejo tudi kot napad na njihovo nacionalnost in kulturo, saj je kulturni zavod madžarske narodnosti izdal knjigo o prekmurski trianonski bolečini in krivici, ki jo je Novak zaradi nedoslednosti in neresnic zelo pokritiziral.

Namen te uvodne razprave je v postpriključitvenem in posttrianonskem stoletniškem obdobju izpostaviti vprašanje slovenskosti v Prekmurju, kot jo je videl

Vilko Novak, véliki raziskovalec kulture ljudstva med Muro in Rabo, in kot smo jo živeli do osamosvojitve Slovenije in še nekaj let kasneje. V tem uvodnem delu se sklicujem na strani v slovenskem delu; knjiga je (bila) napisana v madžarščini in slovenščini, kar je njena velika kakovost. Za razliko od prvotne izdaje, ko je slovenski in madžarski del tekkel vzporedno, smo v prenovljeni izdaji zaradi lažjega branja in razumevanja zahtevne vsebine slovenski in madžarski del ločili.

S to ponovno izdajo želimo opozoriti na strpno komuniciranje in argumentiranje z dejstvi, brez ideoloških predpostavk, ki se pri obmejnih in nacionalnih vprašanih nujno pojavijo. Prekmurje je večkulturno od nekdaj, kjer so živeli in živijo Slovenci, Madžari, Romi in pripadniki drugih narodnosti v sožitju.

V novi izdaji smo opravili tudi jezikovni pregled tako slovenščine kot madžarščine, pri čemer smo besedila večinoma samo pravopisno in stilistično popravili (lektura). Večje spremembe in nujne vsebinske dopolnitve smo dodatno razložili v opombah v slovenskem delu. Predvsem pri Novakovih člankih, ki so sprožili to polemiko, je dosti intertekstualnosti, ki s čustvenostjo besedilo mestoma dela nerazumljivo, zato so bile opombe nujne. Vsekakor pa so ti v bistvu poslednji Novakovi zapisi zgodovinsko pomembni, saj je to pogled slovensko-madžarskega profesorja etnologije z obilo osebnih in strokovnih izkušenj iz prelomnega časa prve polovice 20. stoletja.

Prekmursko sožitje konec 20. stoletja

Najprej mi dovolite omeniti osebno izkušnjo ob prihodu v Ljubljano 1992–1993, takrat še kot srednješolec in kasneje bruc slovenistike: Konec 80-ih in na začetku 90-ih 20. stoletja se je namreč tudi v slovenskem javnem prostoru začelo izrazito poudarjati slovenskost in slovenski narod, kar je leta 1991 po plebiscitarni odločitvi decembra 1990 pripeljalo do ustanovitve samostojne države Republike Slovenije.¹ Ob pretiranem ideološkem družbenem delovanju, kar narodno gibanje nedvomno je, se je seveda pojavljalo tudi dosti izključevalnih besed, ki so vodile v nestrpno delovanje. In takrat se je začel v slovenski družbi pojavljati izraz čefur, kar je kasneje tematiziral tudi Magnifico v svoji skladbi in albumu *Kdo je čefur?* (1995). Ko sem v prvem letniku slavistike (1993) vprašal prijatelja, kaj ta beseda pomeni oz. kako se piše: čefur ali čifur, ker te besede iz prekmurskega oz. soboško-beltinskega mladostniškega okolja nisem poznal, je mislil, da se norčujem iz nje-ga in njegovih prednikov, njegov oče je namreč prihajal iz Bosne in Hercegovine.

¹ Več o razvoju slovenskega govora in javnega nastopanja konec 20. stoletja in tudi osamosvajanju slovenščine v javnosti v članku *Hotimir Trivadar, Položaj pravorečja in retorike v sodobnem svetu*, 2016.

V Prekmurju kot mladostnik pač nisem opazil pretiranega nacionalizma in zaničevanja, kar je verjetno posledica tudi družinskega okolja (oče se je namreč pogosto srečeval tudi s pripadniki romske skupnosti, družinski prijatelji so bili mnogi Neslovenci, nenazadnje imamo sorodnike in prijatelje tako v Srbiji kot v Franciji, Švici in na Madžarskem). Predvsem pa je bila kultura sobivanja in nerazlikovanja po narodnosti prisotna v prekmurskem šolskem okolju. Verjetno je to tudi delna mladostna idealizacija, toda Prekmurje je bilo s svojo večkulturnostjo (mnogo narodov in tudi verstev, vsaj dve z večstoletno tradicijo) in obmejnim položajem ter tudi izseljenstvom zaradi revščine od nekdaj usmerjeno preko pokrajinskih meja. Neizogibna usmerjenost v strpnost in večkulturnost v veliki meri velja sicer za celotno Slovenijo.² Pri tem seveda ne moremo mimo določenih konfliktov v 1. polovici 20. stoletja tako na nacionalni kot na verski ravni: ne nazadnje je *vendška teorija* posledica tudi bojazni luteranske manjšine, da bi se v jugoslovanškem (slovenskem) Prekmurju izgubila v večinskem katolištvu.

Večkulturnost so v 2. polovici 20. stoletja živeli in negovali tudi vidni prekmurski politični ter kulturni predstavniki (npr. Vanek Šiftar, ki se je kot profesor prava ukvarjal z romsko problematiko, in mag. Franc Küzmič, ki se je ukvarjal tako z versko kot tudi narodnostno raznolikostjo Prekmurja, med drugim tudi Židov), nenazadnje tudi pomembni kulturni ustvarjalci izpostavljajo manjšine in različne kulturne svetove (npr. literat Feri Lainšček in glasbenik Vlado Kreslin). In tudi prof. dr. Vilko Novak kot priznani etnolog tako na Madžarskem kot v Sloveniji svojega *obtožujem* ni zaklical zaradi nestrpnosti, ampak je bil zaskrbljen nad ponovno oživljenim izključevalnim gibanjem, ki bi zanikalo obstoj druge kulturne skupnosti. In tak je bil polni naslov njegovega prvega članka: »**OBTOŽUJEM! NAPAD NA SLOVENSTVO PREKMURJA!**« Novakovo pisanje na pozno jesen njegovega življenja (v 89. letu) je bilo mestoma sicer čustveno, kar je za občutljivo slovansko dušo razumljivo. Obenem pa so ta članek, ki je v bistvu sprožil vso to polemiko, in drugi Novakovi članki ter drugi članki in intervjuji, zbrani v tej knjigi, neprecenljiv zgodovinski vir časa, ki ga je (so)ustvarjal dr. Vilko Novak, Beltinčan, cenjen znanstvenik in intelektualec tako na Madžarskem kot v Sloveniji.

² Hotimir Tivadar, 2015, Med državo in strateško pozicioniranim majhnim narodom, str. 7–8.

Novakov odločen odziv leta 1997 in njegova vloga v pokrajini med Muro in Rabo

Vilko Novak, katerega rojstvo sega deset let pred združitvenim letom 1919, je bil priznani slavist, etnolog in raziskovalec pokrajine med Muro in Rabo. Dosti časa je deloval kot srednješolski profesor, v času okupacije Prekmurja med letoma 1942 in 1945 tudi na Madžarskem, dokler se ni zaposlil na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na oddelku za etnologijo.³ Novak je bil torej živa priča tistega neprijaznega časa med letoma 1919 in 1945, prepojenega z nasiljem, izključevanjem in tudi vojnimi razmerami. Njegov odziv v prvem časopisnem članku 1997 »OBTOŽUJEM! NAPAD NA SLOVENSTVO PREKMURJA!« je bil zato zelo čustven. Razumeti pa ga moramo v duhu Novakovega mladostnega časa in njegovih znanstvenih etnoloških razprav. Pogosto je moral (še posebej v medvojnem času 1941 in 1945) dokazovati slovenskost prekmurske kulture in jezika. Med drugimi je napisal tudi razpravo o slovenskosti koroških Slovencev.⁴ In v tem okviru moramo razumeti tako oster odziv na v Lendavi izdano knjigo, ki opisuje za prekmursko madžarsko skupnost boleči čas po letu 1919 oz. 1920 (Trianon). Avtor sporne knjige Tibor Zsiga je zelo neskrbno uporabljal slovenske zgodovinske vire ter etnološko-jezikoslovne opredelitve prekmurske zgodovine in prekmurskih Slovencev. Na nekaterih mestih je ponovno obujal že preživeto in ovrženo *vendško teorijo*, ki je zanikala slovenskost prekmurskih in porabskih Slovencev. Drugih neposrednih vidnejših strokovnih odzivov, poleg Marije Kozar Mukič in Vilka Novaka, na to knjigo s slovenske strani ni bilo. Večina slovenskih zgodovinarjev madžarsko ne razume, predvsem pa ne razume konteksta in razsežnosti *vendskosti*. Pokrajina med Muro in Rabo je sorazmerno nepomembno tako gospodarsko kot tudi politično območje, ki je po prekmurskem čudežu s prizadevnostjo predvsem katoliških duhovnikov leta 1919 pristalo v jugoslovanski državi (prim. birokratski in v bistvu vzvišen odgovor Ministrstva za kulturo RS na str. 129, češ da ni podprlo izdaje knjige, ki jo je izdal Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava, torej kulturna institucija madžarske narodnosti, za katero mora po ustavi skrbeti tudi slovenska država). Mogoče je osamljen in zelo odločen Novakov protest, ki so ga sprožile tudi neresnične obtožbe na račun Jeriča in Kūharja ter na priključitev 1919 v celoti, posledica odrinjenosti Prekmurja od osrednje državne politike. V letu 2019 se je to oddaljenost Prekmurja skušalo

³ Novak, Anka, Cvetek, Marija. "Profesor dr. Vilko Novak – osemdesetletnik." Jezik in slovstvo letnik 35. številka 4/5 (1989) str. 99-101. <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-oDVJZBVK>>

⁴ Prav tam, str. 101.

nadomestiti.⁵ Vrhunec je to stoletno praznovanje doživelo z multikulturno, multiversko in multinarodnostno mašo 17. avgusta 2019 v Beltincih, kjer so sodelovali pripadniki različnih ver in narodnosti. Ta dogodek pred beltinsko cerkvijo je tudi s povezovalnim govorom predsednika republike po maši v mnogočem presegel Kleklov čas, ko so vzklikali Jugoslaviji in slavili odcepitev in osvoboditev iz večti-sočletnega »madžarskega robstva« (Jožef Klekl st., Novine, 17. avgust 2019) – to je tudi najbolj citirani del Kleklovega govora. Brezmejnost je bil tudi glavni motiv večerne državne proslave (umetniški naslov »Reka. Pesem. Gravitacijski valovi.«) istega dne (17. 8. 2019) pred beltinskim gradom, ki je leta 1919 še ostal v lasti beltinskih grofov Zichy. Usmerjenost državne proslave v sedanost ter prihodnost je samo še potrdila preseganje nacionalističnih okvirov iz prve polovice 20. stoletja, ki se je zaključilo z 2. svetovno vojno.

Novak se je leta 1997 odzval zelo odločno v skrbi za znanstveno dokazano resnico o slovenstvu, nasproti vendstvu, v bran slovensko govorečega dela Prekmurja. Ko boste prebirali to knjigo, boste videli, da nihče ni nedvoumno priznal očitne napake, tj. nepotrebnega oživljanja vendskosti, nepotrebne napadanja in blatenja Jeriča in drugih slovenskih intelektualcev v Zsigovi knjigi. Še več, v odgovorih boste pri nekaterih avtorjih zasledili obžalovanje, da se je zgodil Trianon, trianonska pogodba. Med vrsticami boste lahko prebrali celo željo po popravi krivic. Če ne drugače pa znotraj sedaj združene Evrope. Ob tem pa je bila skrb za Slovence v Porabju v teh prav tako nespoštljivih odgovorih madžarskih intelektualcev v različnih slovenskih (predvsem Vestnik in Večer) in tudi madžarskih (predvsem Népújság) časopisih, zbranih v tej knjigi, takrat, konec 20. stoletja, zelo redko izražena. Pri tem moramo izpostaviti in izrazito pozitivno vrednotiti prizadevanja in dejanja dolgoletne državne poslanke Marie Pozsonec (njen intervju je na str. 103–109).⁶ Njeno strpno in vključujoče delovanje je v mnogočem prispevalo

⁵ Tudi z izvedbo simpozija in izdajo monografije *Mi vsi ščemo živeti* (Štih, Peter, Ajlec, Kornelija idr.).

⁶ Nikakor ni nepomembna izjava poslanke Marie Pozsonec, da se z njo pred izdajo *Zsigove* knjige niso posvetovali: »Povedala sem, da je Trianon bolečina narodnosti, zato je kakršno koli pogrevanje občutljiva zadeva, če pa že, je potreben resen pristop. Zato bi bila potrebna pred izidom ali ob sprejemanju odločitve o izidu knjige strokovna recenzija. Sama tega, da se knjiga pripravlja, sploh nisem vedela. Ta afera in medijsko napenjanje nam gotovo ne koristita. Žal ni nobenega sodelovanja med mano in kulturnim centrom, to pa ni odvisno od mene. Sama delam za pripadnike narodnosti, zato je tudi denar, ki ga dobimo za kulturno dejavnost, last vseh pripadnikov ali v Kotu ali pa na Hodošu, ne pa ozke skupine, zato želim, da imajo vsi možnost delovanja za ohranjanje kulture narodnosti.« (Maria Pozsonec, str. 107)

k izboljšanju položaja ne samo avtohtone madžarske manjšine v Republiki Sloveniji, ampak je opozarjala tako slovensko kot madžarsko vlado na nujno izboljšanje položaja avtohtone slovenske manjšine na Madžarskem, v Porabju.

Ponovni premislek ob Novakovi Zgodovini iz spomina (2004)⁷ o Slovencih, Madžarih in drugih narodih v Prekmurju

Monografska publikacija Zgodovina iz spomina (2004),⁸ ki jo je na prelomu tisočletja izdala ZRC SAZU (predvsem s pomočjo prof. dr. Ota Lutharja in Marije Kozar Mukič), je zaradi svoje živahnosti, ki se pojavlja večinoma v poljudnoznanstvenih objavah, tudi zelo pomembno znanstveno pisanje, ki prinaša informacije v dveh jezikih z dveh različnih zornih kotov. Neposredni izvor nastanka te knjige je bil omenjeni Novakov članek »Obtožujem!« (str. 47–51) v pomurskem Vestniku, kjer je Novak ostro zavrnil sicer precej prikrito intenco zanikati slovenskost tako prekmurskega jezika kot tudi slovenske kulture in slovenskih prebivalcev Prekmurja. Dr. Tibor Zsiga v svoji knjigi *Muravidéktől Trianonig (Od Pomurja do Trianona)* to zanikanje slovenskosti Prekmurja naredi mimogrede med obravnavo zgodovinskih okoliščin in med izpostavitvijo krivic, ki so se zgodile Madžarom v Prekmurju. Novak v svojem obtožujočem članku izpostavi način podajanja zgodovinske resnice, ki ga spominja na medvojni čas 1941 in 1945. Ta čas je Novak sam doživljal in živel, doživljal krivice s strani takratnega avtokratskega Hortyjevega režima, ki je bil pomemben del osi Berlin–Rim–Tokio, na čelu katere je bil naci-fašistični režim, izhajajoč iz nemškega »rjavosrajčnega« nacional-socializma in italijanskega »črnosrajčnega« fašizma. Zaradi zanikanja evidentnih dejstev slovenskosti prekmurskega jezika in ponovnega obujanja nacionalistične asimilacijske vendske teorije ter s tem izločanja slovenskega prekmurskega jezika od ostalega dela Slovenije je Novakov odziv znanstveno utemeljen in upravičen.

Ta knjiga, ki smo ji zaradi vsebine in umestitve v današnji čas dali drugačen naslov, je nastala zaradi protesta Vilka Novaka in pred tem tudi Marije Kozar Mukič ob izdaji knjige Tiborja Zsige *Muravidéktől Trianonig (Od Murske krajine/Pomurja do Trianona)*, izdane v madžarščini preko narodnostnih institucij v Republiki Sloveniji, kar je nenazadnje tudi navedeno v kolofonu (Zsigovo knjigo je namreč leta 1996 izdal Zavod za kulturo madžarske skupnosti). Izdajo Zsigove sporne knjige je finančno podprla madžarska država, kar izpostavi takratni direktor Zavoda, kasneje tudi državni poslanec v slovenskem parlamentu

⁷ Ta knjiga je večavtorsko delo, ki sta ga v veliki meri spodbudila in vsebinsko oblikovala predvsem Vilko Novak in Marija Kozar Mukics.

⁸ Zsiga, Tibor, 1996, *Muravidéktől Trianonig*.

zgodovinar dr. Laszlo Göncz. Izdajatelji so želeli Vilka Novaka in Marijo Kozar Mukič, ki sta se edina s slovenske strani oglasila ob predstavitvi te knjige, prikazati kot nestrpnega, kar opazi in zapiše tudi Novak v svojem uvodu (str. 33). Göncz Novaku očita nasprotovanje objavi knjige »v slogu tako imenovanega vzhodno-evropskega realsocializma iz petdesetih let.« (str. 114) Tudi to je nesporno zelo žaljivo, še posebej do Novaka, saj, kot pred tem zapiše tudi Göncz, Novak »kot ugledna osebnost in znanstvenik /.../ v socialističnem režimu v nikakršnem smislu niste popustili takratni oblasti« (str. 113). Göncz sicer prizna določene Zsigove strokovne napake, tudi površnost pri opredelitvi vendskosti, vendar jo v bistvu zagovarja in Novakove argumente noče razumeti; svoj odziv celo zaključuje: »Le v obdobju enopartijskega sistema je veljalo, da je pravilno in sveto le tisto, kar potrdi in odobri centralni komite.« (str. 116; celoten Gönczev odziv na straneh 113–116). Ta opredelitev Novaka kot nedemokrata oz. realsocialista je do dr. Vilka Novaka tudi nespoštljiva.

Madžarski strokovnjaki so Zsigovo knjigo opredelili kot »spoštovanja vredno«, »zmerno«, »nepogrešljivo« za prebivalstvo, ki na tem območju živi, in za raziskovalce, obenem pa tudi kot pomemben del za nadaljnje sodelovanje med madžarskim prebivalstvom in matičnim narodom. (str. 41–42) Toda knjiga ne upošteva vseh okoliščin, predvsem slovenskih prebivalcev med Muro in Rabo, tudi v Porabju, kjer so takrat že zelo malo govorili⁹ in tudi danes le redki govorijo slovensko izven uradnih institucij.¹⁰ Porabski Slovenci govorijo in zelo dobro razumejo madžarsko, zato je bila knjiga namenjena tudi njim. V Porabju pa je skoraj že izginila narečna govorica, ki je bila zaradi svoje drugačnosti od ostalega dela Slovenije pogosto temelj za dokazovanje neslovenskosti oz. vendskosti prekmurskega slovenskega jezika in Porabcev ter tudi Prekmurcev. Te vendsko obarvane trditve, ki jih je Zsiga ponovno obujal, so slovenski znanstveniki v preteklosti vztrajno zavračali in utemeljeno zavrnil. Med njimi tudi Vilko Novak, kot etnolog, slavist in tudi madžarsko govoreči in na Madžarskem priznani znanstvenik.¹¹

⁹ Hotimir Tivadar, 2012, Slovenskost, slovenskost med Muro in Rabo v 3. tisočletju str. 135–142.

¹⁰ Valerija Perger, 2016, Na tleh leže slovenstva stebri stari – to je slovensko Porabje danes.

¹¹ Zelo jedrnato in s konkretnimi navedbami slovenskosti v uvodu v temeljno bibliografsko delo, pregled slovenske prekmurske književnosti: Ivan Škafar, 1978: *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919* = *Bibliographie der Drucke im Dialekt von Prekmurje von 1715 bis 1919*. Novak prekmurščino utemelji kot slovenski jezik (Novak v Škafar, 1978, 7–13), saj se je beseda slovenski pojavljala celo na uvodnih oz. celo naslovnih straneh knjig prekmurskih protestantov. Pri tem Novak poudari: »Pokrajinska oznaka

Marija Kozar Mukič izpostavi aktualni kontekst 90. let v Porabju (str. 31): »Po demokratičnih spremembah l. 1989 se na Madžarskem v javnosti spet vedno pogosteje uporablja izraz 'Vend'. Ne samo v publicistiki, ampak tudi v 'znanstvenih' razpravah, knjigah.«

Vilko Novak je bil zato po letu 1991 zelo prisoten tudi v novonastalem mo-
noštrskem časopisu Porabje, kjer je utemeljeval raznolikost izrazov za slovenske
prebivalce ob Rabi (str. 31). Novakov odločen odziv in nedvoumni »Obtožujem!« v
pomurskem Vestniku – članek je bil objavljen tudi v Družini, Delu, Porabju in se-
veda kasneje v monografiji (str. 51) – je bil torej odziv na predhodni nacionalistični
revizionistični tok, ki se je na Madžarskem začel z demokratičnimi sprememba-
mi, ko je po propadu nekdanjega režima nacionalno ponovno postajalo opaznejše
od internacionalnega.

Vendska teorija se res pojavi le na nekaterih straneh te sporne Zsigove knjige.
Zato je še toliko manj razumljivo, zakaj izdajatelj te »vendske« zastranitve, tudi
zgodovinske strokovne napake, ni preprosto obžaloval in se do tega distanciral.

Odnos do protesta Marije Kozar Mukič in kasneje dr. Vilka Novaka se naj-
bolj kaže v zadnjih odgovorih Kozme Gáborja »OBTOŽUJEM« ALI MNENJA
O NEKI (ČASOPISNI) POLEMICI in Tiborja Zsige z naslovom *Namesto po-
pravkov* (str. 139–150). Problematično je prav neupoštevanje družbenega narodno-
stnega konteksta tako v Prekmurju kot v Porabju, kjer slovensko prekmursko go-
voreči razumejo madžarsko. V Prekmurju je med Slovenci znanje madžarščine
bistveno šibkejše, zato knjiga, z izjemo medijskih odzivov, med Slovenci v Prek-
murju ni imela velikega vpliva.¹²

Vensko vprašanje, Prekmurci in vera

Ta knjiga je velik vir tudi zelo kratkih in strnjenih opredelitev prekmurskih
in porabskih znanstvenikov, ki poznajo to okolje. Takšna je tudi kratka opredelitev
nastanka vendske teorije: »V knjigi *Izbor prekmurskega slovstva* (1976) je Novak
zapisal, da je evangeličanski duhovnik Jánoš Kardoš (1801–1875) videl zagotovilo

»prekmurski« tisk ali prekmursko slovstvo ni hotela nikoli izražati kakega avtonomističnega ali separatističnega namena.« (Novak v Škafar, 1978, str. 7)

¹² V Prekmurju je lahko problematična predvsem v smislu obujanja velike predtrianonske Madžarske, ki jo mnogi še danes obujajo z raznimi zemljevidi, kar se je začelo intenzivno pojavljati v medijih tudi v 3. tisočletju. Pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da so ta način delovanja in vsi ti medijski odzivi povzročili konflikte znotraj madžarske narodnostne skupnosti konec 20. stoletja, o čemer so poročali slovenski časopisi (zbrani na str. 164–173, 190–207). Bistvo delovanja narodnostne skupnosti bi morala biti skrb za kulturno-jezikovni razvoj in življenje danes.

za obstoj evangeličanske manjšine znotraj katoliške slovenske manjšine v tem, da je podpiral madžarizacijske težnje v času dualizma (1867). /.../ Evangeličanski duhovniki in verniki, ki so bili Kardoševi privrženci, so bili na koncu 19. stoletja prepričani, da svojo evangeličansko vero lahko obdržijo le, če na željo Madžarov postanejo »Vendi, Vendski Slovenci« ali se asimilirajo.« (Kozar Mukič, str. 31)

Zsigova knjiga sicer govori predvsem o trianonski meji in usodi Murske krajine, tj. Prekmurja, v prelomnih letih okrog usodnih 1919 in 1920. Vendar se dotika tudi vendske teorije, ki je imela velike asimilacijske učinke za pokrajino med Muro in Rabo, kar madžarski prekmurski zgodovinarji obravnavajo s precejšnjo lahkotnostjo, saj »Zsigovo delo le omenja »vendsko vprašanje« ter »le posredno govori o izvoru slovenstva Prekmurja« (str. 118; s strani novinarja Branka Žunca povzeta izjava dr. Laszla Göncza, takratnega doktoranta zgodovine univerze v Pecu). Dr. Göncz se sklicuje na potrebno razkrivanje novih dejstev. Pri tem moramo opozoriti na čas, ko je bila Zsigova knjiga izdana, in sicer konec 90. let 20. stoletja, ko sta minili dve svetovni vojni in je bila nova sodobna Evropa vzpostavljena na miru in sožitju različnih kultur, jezikov, narodov. Kot zadnji simbol delitev je padel tudi berlinski zid, ki je fizično in simbolno ločeval vzhodni (socialistični) in zahodni del Evrope. Zakaj je bilo treba ponovno obujati vendsko teorijo, ki je madžarski zgodovinarji znanstveno ne zavračajo, saj seveda niso ne jezikoslovci ne etnologi? Nekritično izpostavljanje nacionalističnega delovanja in dejanja z začetka stoletja, kar je pripeljalo do strahovitih vojn in nacionalsocialističnega terorja ter iztrebljanja celotnih ljudstev in narodov, je neupoštevanje družbenega konteksta in napredka, ki ga je družba naredila. »Iskanje resnice« in opravičevanje nacionalističnega delovanja konec stoletja je zanikanje miru in sožitja, ki sta glavna postulata sodobne družbe, in ni v skladu s sodobno znanostjo in družbo. Zanimarjanje vsebine in pomena *vendske teorije* je v skladu z nacionalistično doktrino, ki si je prizadevala za asimilacijo Slovencev v pokrajini med Muro in Rabo, posebej učinkovita je bila asimilacija v porabskem delu.

Zato moramo pritrditi mnenju Marije Kozar Mukič:

»Knjiga /Zsigova/ v predgovoru nakazanega namena – objektivno razčistiti sporna vprašanja – ni dosegla. Iz nje odseva *trianonska nostalgija*. Avtor je izbral med dokumenti »po svojem okusu«, kakor je to priznal tudi na predstavitvi knjige v Sombotelu. Zato knjigo priporočamo **samo strokovnjakom**, ki jo bodo znali kritično brati. V nobenem primeru pa je ne priporočamo – kot je navedeno v predgovoru – učiteljem, šolarjem in laičnim bralcem, ker bi jih ta knjiga samo zmedla.« (Marija Kozar Mukič, str. 38)

V kasnejši polemiki so tudi drugi madžarski zgodovinarji (predvsem Kozma Gabor) želeli zrelativizirati slovenistično-etnološke argumente

zaradi Novakovega čustvenega odziva, češ da za tak odziv ni bilo potrebe, saj knjiga govori samo o krivicah, ki so se zgodile madžarskemu narodu v pokrajini med Muro in Rabo. Toda Kozma Gabor ob zavzemanju za Wilsonova načela zapiše naslednje misli T. Zsige:

»Znano mi je, da je vse do danes v slovenskih učbenikih zapisano tako: Prekmurje so 12. avgusta leta 1919 priključili k Sloveniji. Vendar do zdaj, razen mene, še nihče ni zapisal, da je ta dogodek terjal ogromno krvi in solz. To se je dogodilo, ne da bi vprašali tam živeče Madžare, in s klofutanjem Wilsonovih načel Wilsona, ki je razglašal samoodločbo narodov. Mogoče je le redkim znano, da ZDA niso podpisale trianonske mirovne pogodbe in na ta način niso priznale takrat spremenjene meje.« Vas Népe, Sombathely, 28. 6. 1997. (Zsiga v Gabor, str. 145)

Težko je izpostavitev nepriznanja trianonskih meja s strani svetovne velesile ZDA brati drugače kot prizadevanje in vsaj latentno željo po spreminjanju državnih meja, kljub temu da pred tem poudarijo:

»V tej knjigi ne najdemo ničesar, kar bi ogrožalo prijateljstvo med obema narodoma. /.../ Glejte, danes na spreminjanje meje nihče več ne misli.« (Lajos Bence, str. 141)

Tovrstne spravljive misli so bile v tej ideološki razpravi bistveno premalo izpostavljene. Predvsem pa ni bil glavni problem spreminjanje meja, ampak znanstvena resnica, jezikovno-etnološki argumenti, predvsem pa nonšalantno sprejemanje zanikanja slovenskosti Prekmurja v imenu preživete vendskosti. V tem kontekstu je sklicevanje Laszla Göncza, kot zastopnika Zavoda za kulturo madžarske skupnosti, na znanstveno razpravljanje in podajanje »samo« nasprotnih dejstev na podlagi drugega gradiva, ker nismo več v času enopartijskega sistema, ko je veljala le ena sveta resnica, ki jo je potrdil partijski komite (str. 116), precej manipulativno. Vsebina Zsigove trianonske knjige je bila namreč namenjena širši javnosti, vključno z zanikanjem slovenstva in poudarjanjem vendskosti prekmurskega jezika. In v javnosti so najrazličnejša nacionalistična neznanstvena dognanja, kar vendska teorija in zanikanje slovenskosti precejšnjega dela prebivalcev Prekmurja nedvomno je, zelo tvegano početje. Göncz sicer prizna, da so določene neustreznosti v knjigi (str. 115), toda prav odzivi na knjigo z madžarske strani in nedistanciranje od vendske teorije, osmišlja tako odločen Novakov odziv. Novak je seveda bil ponekod tudi nespoštljiv: Zsigovo knjigo npr. imenuje »knjižura«¹³ (str. 46).

¹³ *knjižúra* -e ž (û) slabš. *knjiga*, *zlasti brez literarne vrednosti*: knjižure te vrste naredijo več škode kot koristi (www.fran.si) V bistvu ta literarna opredelitev tudi dobro

Nenatančnost glede poimenovanja slovensko govorečih prebivalcev Prekmurja in obujanje vendske teorije jemlje kredibilnost Zsigovemu zgodovinskemu delu. V javnih izjavah moramo biti še posebej pri ideoloških vprašanjih zelo previdni. Če je bil Novakov odziv preodločen, mestoma tudi nestrpen, so tudi madžarski zgodovinarji z levo roko odpravili nenatančnosti in obujanje vendske teorije, celo z jasnim zagovarjanjem antislovensko nastrojene prekmurske vendske teorije. To se najbolje kaže v naslednjem odgovoru zgodovinarja Laszla Göncza:

»Glede venskega vprašanja je res mogoče najti v knjigi dr. Zsige nekaj ne dovolj natančnih pojmovanj, vendar daleč od tega, da bi kogarkoli žalil. Opisal je enostavno vzdušje v začetku dvajsetih let, ko je vensko vprašanje razumljivo imelo drugačne poudarke. Na primer, tukaj živče Slovence so označevali z imenom Vend. Ne bi načenjal vprašanja, s kom in na kaj se je ta ljudska skupina navezovala. Sam sem naklonjen, da jih razumem kot nekakšen prehod med zahodnimi in južnimi Slovani. Toda poudarjam, knjiga ne govori o tem, temveč o trianonski razmejitvi.« (Gabor, str. 142–143)

Tukaj je zanimiva naslednja opredelitev: *Vendi, ljudska skupina, ki je nekakšen prehod med zahodnimi in južnimi Slovani. Z izkušnjo nasilnih asimilacijskih procesov in nacionalizma od druge polovice 19. stoletja naprej te in podobnih opredelitev nikakor ne moremo opredeliti drugače kot negativne, v smislu oslabilne kulturne in jezikovne samobitnosti z ločitvijo v tem primeru slovensko (prekmursko) govorečih prebivalcev med Muro in Rabo od najbližjega naroda. To se je preko vindišarstva zgodilo tudi na avstrijskem Koroškem, to se dogaja tudi v Italiji (rezijski primer). Označevanje Prekmurcev kot posebne ljudske skupine (naroda?) je v bistvu potrditev vendske terminologije, ki je imela raznarodovalno vlogo med prekmurskimi Slovenci, vključno s slovenskim Porabjem. Novakov odziv je bil čustven in zelo oster, toda tudi odgovori nasprotne strani so bili sicer malo bolj elegantni, vendar nič bolj spoštljivi. V kolikšni meri, naj presodi vsak sam ob branju posameznih prispevkov različnih avtorjev o nacionalnem vprašanju v večkulturnem Porabju in Prekmurju.*

Dopušcanje različnih pogledov na resničnost ni enako lažnivi večresničnosti

»Težka kritika je doletela tudi pisatelja Lászla Göncza. Nekoliko sem razočaran, ker je potemtakem Trianon v Sloveniji se vedno tabu tema, čeprav je znano, da

ponazori celoten Novakov stil pisanja, ki je bil izrazito literarno-publicistični, zato tudi bolj čustven.

so sklenjene mirovne pogodbe v bližini Pariza najbolj prizadele madžarstvo. To bo upravičeno bolelo vse do takrat, dokler bo živel le en samcat Madžar na zemlji. Bolečina pa je vendar dovoljena – razglablja pisatelj.« (Gabor, str. 142)

Besede pisatelja Lajosa Benceja, ki jih je povzel Kozma Gabor in objavil v madžarskem časopisu (*Vas Népe*, Sombathely, 28. 6. 1997), govorijo o *neizmerni bolečini* madžarskega naroda in krivicah, ki jih je prinesel Trianon oz. Trianonska pogodba. Gotovo pa krivice ne bodo popravljene z ustvarjanjem novih krivic. Neupoštevanje mnenja in konkretnih pripomb Marije Kozar Mukič, zagovarjanje ter relativiziranje *vendskih* navedkov v knjigi Tiborja Zsige, predvsem pa posplošujoči napad na (bolj nestrpne) prekmurske Slovence (nasproti drugim strpnim Sloven-
cem) nikakor ni bilo delovanje v smer večjega sožitja:

»Prekmurški Slovenci še vedno z določeno zadržanostjo obravnavajo naše zadeve. Nekateri med njimi še vedno domnevajo, da nam gre za teritorialno revizijo. Očitno je, da to sploh ni realno. Poudarjam, da na splošno vsi Slovenci ne mislijo tako, temveč le nekateri, le tisti, ki so skrajnostno naravnani.« (Göncz v Gabor, str. 140)

»Z dejstvi se moramo soočiti, četudi so neprijetna. Knjiga Tiborja Zsige služi kot izgovor za napad na prekmurske Madžare. V odnosu med manjšino in večino je namreč nastal tak položaj, saj nekateri nenehno širijo govornice: »Ti nekaj hočejo.« (Bence v Gabor, str. 140–141)

Odločen odziv Vilka Novaka je bil bolj ali manj osamljen primer v slovenski javnosti, saj mnogi Prekmurci madžarščine niti ne razumejo. Novak tudi ni problematiziral ali napadal madžarske skupnosti, ampak samo konkretno knjigo in njeno izdajo v neprimernem času, tudi predstavitev na neprimernem mestu za napačne naslovnike, za porabske Slovence v Sombotelu v Republiki Madžarski.

Sožitje v Prekmurju za zdaj ni (bilo) ogroženo, saj so bili temelji po zaslugi že omenjene državne poslanke Marie Pozsonec dovolj trdni; povezovanje s Porabjem je kasneje nadaljeval tudi njen naslednik dr. Laszlo Göncz. Naloga raziskovalcev, v tem primeru jezikoslovcev, je, da opozarjamo na določene zdrse in podtone v sicer verjetno bronamernem pisanju. Novak je s svojim odločnim odzivom sprožil vrsto zanimivih odgovorov madžarskih zgodovinarjev. Večina teh odzivov je poudarjala trianonsko bolečino in krivico. V literarnem smislu in zasebni oz. poljavni diskusiji med strokovnjaki to niti ni tako narobe. Problem pa je, ko ta literarnost preide v splošno javno razpravljanje in politično nacionalistično delovanje. Zato je skrb porabske etnologinje in profesorja etnologije upravičena, pretirani so bili le prvi odziv ter nekatere izbrane besede 89-letnega prof. dr. Novaka.

Večkrat izpostavljen »sovražen« odnos slovenske javnosti in prekmurske družbe do prekmurskih Madžarov se je v letih po »uničujočem« Novakovem

odzivu pokazal kot: izgradnja novega kulturnega doma v Lendavi, kar je še okrepilo sodelovanje na kulturnem območju, izgradnja nove dvojezične srednje šole, skrb za dvojezično šolstvo in dvojezičnost v Prekmurju, v zadnjih letih pa omogočanje nakupa mnogih podjetij v Sloveniji, tudi v Prekmurju, npr. Terme Lendava, s strani madžarskih podjetnikov. Nenazadnje je tudi najstarejši slovenski nogometni klub v Lendavi pravzaprav v lasti madžarskega podjetnika.

Madžarska kultura v Prekmurju, še posebej v Lendavi z okolico se še naprej razvija, župan Lendave (trenutno je to Janez Magyar) še vedno govori madžarsko in je pripadnik madžarske narodne skupnosti. Ob praznikih vošči madžarsko in slovensko, govori, deluje v obeh jezikih. In prav je tako, saj je izguba vsakega govorca madžarščine v Prekmurju izguba za celotno Prekmurje, tako za slovenski kot madžarski del. Prav gotovo bi se s tem razvojem strinjal tudi Vilko Novak, ki je raziskoval etnologijo Prekmurja, ne glede na narodnost.¹⁴

Pogled na obe strani slovensko-madžarske prekmurske »brezmeje«

»Trdimo lahko, da so odnosi Madžarske in Slovenije ter hkrati tudi odnosi Železne županije in Prekmurja na vseh ravneh odlični. Tako je bilo že prej in je tudi sedaj, ko si obe državi prizadevata za vstop v Evropsko zvezo in v NATO.« (Gabor, str. 139)

»V stikih z madžarskimi oblastmi nenehno poudarjam, da pomeni boljši odnos do narodnosti tudi boljši odnos do narodnosti na drugi strani. Pomembno pa je tudi, da se je slovenska oblast začela zavedati, da ima narodnost na Madžarskem, saj jo je bilo treba na to v preteklosti opozarjati. Za slovensko manjšino je pričakovati boljše čase.« (Pozsonec, str. 104)

Na koncu naj izpostavim predvsem misli in delovanje Marie Pozsonec (Maria Pozsonec [márja póžzonec], *16. januar 1940, Dolga vas, Kraljevina SHS, † 3. april 2017, Republika Slovenija), ki sem jo imel priložnost spoznati tudi osebno v drugi polovici devetdesetih let (na nekaj kulturnih prireditvah v Lendavi in na vlaku, ko smo se študentje skupaj s poslanko vračali iz Ljubljane). V tej knjigi je objavljen dolg intervju te zelo znane narodnostne poslanke.¹⁵ Večkrat je izpostavljala naslednje misli, ki jih navajam po spominu v pogovoru na kulturni prireditvi v Lendavi julija 1997: »*Prekmurski Madžari smo zelo ponosni na svojo madžarsko*

¹⁴ Na tem mestu naj opozorimo na Novakov članek Madžari v Prekmurju in Slovenci v Porabju (1989), kjer se ukvarja tako z madžarsko manjšino v Sloveniji kot s slovensko manjšino na Madžarskem.

¹⁵ Več o delovanju Marie Pozsonec bo treba še napisati v posebni knjigi, ki je zaenkrat še nisem zasledil.

kulturo in svoj jezik, ki ju moramo negovati in razvijati. Toda živimo v Republiki Sloveniji in v njej želimo še naprej živeti.» Maria Pozsonec ni nikoli govorila le o madžarskosti, čeprav je promovirala predvsem svojo madžarsko kulturo in svoj materni jezik; po poklicu je bila učiteljica madžarščine. Njen pogled je bil vedno usmerjen tako k večinskemu slovenskemu delu prebivalstva v Prekmurju kot tudi čez mejo v Porabje. Njene napovedi o svetlejših porabskih časih so se po 20-ih letih začele uresničevati, tudi s potrditvijo Porabcev na državni ravni, kjer imajo poslanca v madžarskem parlamentu (trenutno je to ga. Erika Kiss Köles). Dosti dela na področju ohranjanja slovenskosti na Madžarskem pa tako slovensko kot madžarsko oblast še čaka.

Vilko Novak – jezikoslovec, slavist, etnolog

Pri Vilku Novaku (*28. april 1909, Beltinci, Avstro-Ogrska † 8. oktober 2003, Ljubljana, Slovenija) je pogosto izpostavljeno predvsem njegovo etnološko delo,¹⁶ ki je bilo zanj znanstveno najpomembnejše, saj je deloval kot profesor na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pri tem je pomembno vplival na metodologijo etnološke vede na Slovenskem.¹⁷ Nikakor ni nepomembno dejstvo, da je Novak mnogo svojih znanstvenih člankov izdal tudi v Budimpešti, kjer so ga cenili kot znanstvenika in intelektualca, kar je razvidno iz Novakove bibliografije, ki jo lahko vsak poišče v sistemu Cobiss. Predvsem po upokojitvi 1985 je začel še posebej intenzivno izdajati znanstvena dela, članke in tudi priročnike, povezane z njegovim maternim jezikom, tj. prekmurskim slovenskim jezikom. Tako je leta 1985 izdal Slovar beltinskega prekmurskega jezika. To je slovar »govora svoje rojstne vasi«, ki jo je sestavil kmet Franc Novak, brat Vilka Novaka, kar posebej ponosno izpostavi v ponovni izdaji tega Slovarja: »Prva izdaja tega slovarja (1985) je hitro pošla in Pomurska založba me je povabila, naj pripravim novo, popravljeno in dopolnjeno izdajo. Te naloge sem se razvesélil, zaradi dobrega imena svojega pokojnega brata in pač – stare ljubezni do našega jezika. Vesel tudi zavoljo ugodnega sprejema, ki ga je bil slovar deležen, in da bom mogel popraviti, kar so našli ocenjevalci slabega v njem, pa tudi, kar sem našel sam. Ob naglem delu se je vrinilo nekaj stvarnih in nekaj tiskovnih napak.«¹⁸

¹⁶ Novak, Anka, Cvetek, Marija. "Profesor dr. Vilko Novak – osemdesetletnik." *Jezik in slovstvo* letnik 35. številka 4/5 (1989) str. 99-101. <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-oDVJZBVK>>

¹⁷ O bistvu etnografije in njeni metodi, *Slovenski etnograf*, 1956, str. 7–16.

¹⁸ Vilko Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. VII.

Vilko Novak se je po svoji upokojitvi ponovno vrnil k svoji stari ljubezni, k »našemu jeziku«, tj. prekmurščini. Toda že leta 1936 je izdal Izbor prekmurske književnosti, kjer je s konkretnim knjižnim gradivom utemeljeval slovenskost prekmurske pokrajine. Izbor prekmurske književnosti je v bistvu učbenik o prekmurski književnosti z namenom umestiti prekmursko narečje v slovenski prostor, in sicer je Novak prekmurščino, prleščino in goričansko narečje uvrstil v »severovzhodno štajersko narečje«, ¹⁹ ker je upošteval še takratno Ramovševo delitev (Ramovš, *Dialekti*, 1936). Danes prekmurska narečja razvrščamo med panonska narečja. ²⁰ Prav tako je Novak že kot mlad slavist izdal zbornik ob »petnajstletnici osvobojenja«, ²¹ s čimer si je nakopal tudi nemilost madžarskih oblasti po ponovnem zavzetju Prekmurja med drugo svetovno vojno, kar tudi omenja ob svojih odzivih na Zsigovo knjigo ter spremljajočih člankih (str. 48–49) v tej polemiki. Novak je torej na jesen svojega življenja zelo strastno zagovarjal slovenskost Prekmurja, kar je izkazal v svojih mnogih razpravah od druge polovice 70-ih let do svoje smrti. Bibliografsko potrditev pa je prekmurska književnost dobila že leta 1978, ko je uredil in napisal uvod v bibliografijo slovenskih prekmurskih tiskov od prve knjige 1715 pa do priključitvenega leta 1919. ²² Osnovni namen ureditve Škafarjeve bibliografije je bila prav potrditev slovenskosti prekmurskega jezika in prekmurskih knjižnih besedil z mislijo na morebitno separatistično razumevanje prekmurščine v odnosu do knjižne slovenščine. *Vendskost* je bila v bistvu separatistična, s tem pa tudi namenjena asimilaciji slovenske prekmurščine in izgubi prekmurske slovenske kulture, proti čemur se je Novak kot znanstvenik, intelektualec in tudi rojeni Prekmurec boril z vsem svojim srcem in intelektom.

Razlike med staro in novo izdajo polemike ob izidu knjige Tiborja Zsige *Muravidéktől Trianonig* (1996) – dodatne uredniške pripombe ob znanstvenokritični izdaji vira

Največji dodatni del nove izdaje knjige *Zgodovina iz spomina* (2004) je ta uvodna študija, ki umešča Novakovo pisanje v zgodovinski kontekst in je omejena na slovenski del ter namenjena predvsem slovensko govoreči javnosti. Prav tako je treba s temi uvodnimi mislimi razložiti intenzivnost akademskega pisanja, saj je med zapisi madžarskih zgodovinarjev zaznati na videz bolj umirjene besede.

¹⁹ Vilko Novak, *Izbor prekmurske književnosti*, str. 5.

²⁰ Logar idr., *Karta slovenskih narečij* (dopolnjeno), 2016.

²¹ Vilko Novak. Slovenska krajina (zbornik ob petnajstletnici osvobojenja). Beltinci: Konzorcij, 1935. <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-2T4SD59V>>

²² Ivan Škafar, 1978: *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919 = Bibliographie der Drucke im Dialekt von Prekmurje von 1715 bis 1919*.

Kljub vsemu pa je bilo osnovno vodilo ob novi izdaji ohranitev avtentičnih besedil, saj je bila polemika, ki jo je začel Vilko Novak v pomurskih časopisnih člankih, zelo čustvena, govora je namreč o nacionalnem in maternem jeziku, nekoč zelo ogroženem s strani madžarskih nacionalistov, zato je avtentičnost še toliko pomembnejša.

Zaradi zapletene strukture prvotne monografije *Zgodovina iz spomina* (2004) je pomemben del kazalo, ki smo ga premaknili na začetek knjige. To je bilo prvotno v monografiji na koncu, kar je običajno pri literarnih delih. Novakov odziv in drugi povezani članki tako slovenskih kot madžarskih avtorjev pa so predvsem strokovni. To je bil znanstveni odziv, v bistvu boj za znanstveno resnico in etnološko znanost, ki želi ohraniti sleherno šibkejšo kulturo, v tem primeru prekmurski slovenski jezik, zato smo kazalo premaknili na začetek. V kazalu smo dodali še izjavo Etnološkega društva, ki v prvotni knjigi ni bila navedena. Novak je iz svojih življenjskih izkušenj že kot otrok (tudi na podlagi pripovedovanja sorodnikov) in kasneje tudi kot mladi strokovnjak med 2. svetovno vojno dodobra spoznal madžarski nacionalizem z asimilacijskimi težnjami do prekmurskega slovenskega jezika. V ta namen je Novak izdal mnogo znanstvenih prispevkov, tudi slovar prekmurskega beltinskega govora, kar smo opisali v prejšnjem poglavju. Kot profesor je Vilko Novak vzgojil tudi mnoge prekmurske etnologe, ki so nadaljevali skrb za ohranitev jezika in kulture med Muro in Rabo. Zato smo naslov prvotne monografije spremenili v *Zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja*, ki ga je Vilko Novak posebej in se tudi na pozno jesen svojega življenja ponovno vračal k boju za ohranitev slovenskosti Prekmurja.

Že omenjeno Novakovo pretirano čustvenost smo med besedilom opisali v dodatnih oštevilčenih opombah. Besedilo smo tudi jezikovno ponovno pregledali in malenkostno posodobili, pri tem pa ohranili odločen in iskričast jezik. Vsebinsko smo ohranili osnovno delitev na odzive na Zsigovo knjigo in na odmeve na kritiko, tj. na Novakov odziv v medijih. Zanimivo pa je, da je bilo odzivov na Novakove članke v slovenščini bistveno več kot pa kritikov Zsigove knjige. Predvsem pa se je zelo malo slovenskih strokovnjakov in politikov odzvalo na to sporno knjigo v madžarščini. V bistvu sta res polemizirala samo Marija Kozar Mukič in Vilko Novak. Ostali so se potem samo odzvali na njuno kritiko, pri čemer so sporno madžarsko monografijo vsebinsko puščali ob strani. Tudi zato moramo ta zgodovinski vir, ki ga je *sprožil* in pomembno sooblikoval Vilko Novak, zaradi aktualnosti razširiti tudi v širšo, ne le ozko, strokovno zgodovinsko-jezikoslovno javnost, ki redno uporablja arhive in knjižnice ter pozna zgodovinski kontekst.

Odziv Vilka Novaka 1997 in kasneje je bil zelo vizionarski, tako jezikovnostilno (podobne čustvene odzive, pogosto tudi zelo ostre, spremljamo danes na družbenih omrežjih, predvsem na Twiterju, s katerim se skoraj 90-letni Vilko Novak konec 3. tisočletja, ko je objavljaj svoj prvi »obtožujem«, še ni srečal) kot tudi vsebinsko (v določenih vladajočih krogih v Republiki Madžarski ponovno obujajoči se madžarski nacionalizem danes).

Zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja s preloma 3. tisočletja, ki ga danes živimo, je torej knjiga za prihodnost in sedanjost – da ne bomo ponavljali napak, ki so jih delali naši dedje.

Usmerjeni moramo biti namreč v svetlejšo prihodnost z mislijo na soljudi, pripadnike različnih narodnosti. Nikakor ne smemo iz svoje bolečine zaradi storjenih krivic ustvarjati nove krivice. Osnovna usmeritev je ohranjanje kulturne pestrosti Prekmurja s Porabjem, za kar si je Novak kot etnolog in slavist prizadeval vse življenje. Na žalost je bil prof. dr. Vilko Novak, zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja, ob 100-letnici združitve Prekmurja s preostalim delom Slovenije 2019 v javnosti malo spregledan,²³ zato s tem ponatisom popravljamo napakico iz bližnje preteklosti.

Zanimivo branje želim, predvsem znanstvenikom, pa tudi drugim intelektualcem, ki jim je mar za prekmursko slovensko in madžarsko kulturo.

Ljubljana, 7. 4. 2021
Prof. dr. Hotimir Tivadar

²³ Vilku Novaku so se s pomočjo mladih etnologov iz beltinske občine poklonili z etnološkim simpozijem na Otoku ljubezni in odkritjem spominske plošče na njegovi domačiji v Beltincih ob magistralni cesti Murska Sobota–Lendava leta 2009. In leta 2019 je bila tudi 110. obletnica rojstva Vilka Novaka, žive priče priključitvenega dogajanja 1919.

Literatura:

- Koletnik, Mihaela, 2003: Glasoslovni razvoj v slovenskogoriškem narečju. *Slavistična revija* 51/ posebna številka. 37–50.
- Logar, Tine, Rigler, Jakob idr., 1983 in drugi: *Karta slovenskih narečij*. Priredila Tine Logar in Jakob Rigler na osnovi Ramovševe dialektološke karte slovenskega jezika, novjših raziskav in gradiva Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU, svetovalec za narodno mejo: V. Klemenčič. Izdelal Geodetski zavod SRS, kartografski oddelek. Merilo 1 : 350.000. Ljubljana: DDU Univerzum. (stenski zemljevid). Karto sta dopolnili Vera Smole in Jožica Škofic (2011) in nato še sodelavci Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (2016).
- Novak, Anka, Cvetek, Marija. "Profesor dr. Vilko Novak – osemdesetletnik." *Jezik in slovstvo* letnik 35. številka 4/5 (1989) str. 99–101. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-oDVJZBVK>
- Novak, Franc, 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. (Ur. Vilko Novak). Murska Sobota: Pomurska založba.
- Novak, Vilko (1935). *Slovenska krajina (zbornik ob petnajstletnici osvobojenja)*. Beltinci : Konzorcij, 1935. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-2T4SD59V>
- Novak, Vilko. *Izbor prekmurske književnosti*. Družba sv. Mohorja, 1936. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-LQMJVHMB>
- Novak, Vilko (1956). O bistvu etnografije in njeni metodi. *Slovenski etnograf*. Letnik 9 (1956), str. 7–16.
- Novak, Vilko (1997). Zsiga Tibor, Muravidéktől Trianonig *Zgodovinski časopis, volume 51, issue 3, str. 428-430*. URN:NBN:SI:DOC-KLNoG65L from <http://www.dlib.si>
- Novak, Vilko, 1989: Madžari v Prekmurju in Slovenci v Porabju. *Traditiones*. 179–183.
- Novak, Vilko, Kozar, Marija idr., 2004: *Zgodovina iz spomina: polemika o knjigi Tiborja Zsige / Muravidéktől Trianonig Történelem emlékezetből: polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Perger, Valerija, 2016: Na tleh leže slovenstva stebri stari – to je slovensko Porabje danes. *Slovensčina danes. Letnik 52, št. 7/8*. 102–108.
- Ramovš, Fran, 1935: HG VII, Dialekti. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Škafar, Ivan, 1978: *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919 (Bibliographie der Drucke im Dialekt von Prekmurje von 1715 bis 1919)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Štih, Peter, Ajlec, Kornelija, Kovács, Attila, 2020: "Mi vsi živeti ščemo": *Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice (zbornik prispevkov mednarodnega in interdisciplinarnega posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Ljubljana, 29.–30. maj 2019)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Tivadar, Hotimir, 2016: Položaj pravorečja in retorike v sodobnem svetu : govorno neznanje in z njim povezana socialna diferenciacija. *Slovensčina danes. Letnik 52, št. 7/8*. 135–151.
- Tivadar, Hotimir, 2015: Med državo in strateško pozicioniranim majhnim narodom, utemeljenim na jeziku, literaturi in kulturi. V: *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi / 51. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. str. 7–8.
- Tivadar, Hotimir, Slovanskost, slovenskost med Muro in Rabo v 3. tisočletju s pogledom v preteklost. V: Sankovska, Petra, Maria Wtorkowska in Jozef Pallay (ur.), *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2012, str. 135–142.
- Zsiga, Tibor, 1996: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

UVOD

.....

KNJIGA IZ SPOMINA

Sedem let zatem, ko je Vilko Novak končal svoj članek Obtožujem! Napad na slovenstvo Prekmurja, in slabih pet, potem ko je napisal uvod za ponatis svojih člankov iz razprave, ki se je vnela po objavi tega besedila, izdajamo knjigo, ki je imela že v rokopisu prestižni status zgodovinskega dokumenta. V tem statusu se je besedilo z avtorjevo smrtjo, ki je za nekaj mesecev prehitela pripravo, prevod in postavitev knjige, samo še utrdilo. Nenazadnje pa tak status knjigi zagotavljajo tako prevodi njegovih besedil v madžarščino kot tudi prevodi besedil njegovih kritikov v slovenščino. Prepričani, da ne bo pripomogla samo k boljšemu razumevanju te polemike, temveč da bo vsem, ki jih zanima dinamična zgodovina Prekmurja v času, ki je odločal o tem, ali bodo Slovenci v tem delu Slovenije dokončno odkriti in prepoznani in ali bo ta del sploh priključen ostalim slovenskim pokrajinam, z izdajo knjige obeležujemo sedmo obletnico njenega nastanka in prvo obletnico avtorjeve smrti. Z njo je Zgodovino iz spomina žal doletela usoda knjige iz spomina. Pri pripravi knjige je z njej lastno skrbnostjo in vztrajnostjo sodelovala Helena Ložar Podlogar, ki ji za njeno delo izrekam polno zahvalo.

Oto Luthar

RAZISKOVALEC PREKMURJA IN PORABJA VILKO NOVAK (1909–2003)

»Če rečeš Prekmurje in njega del Porabje, ki je na Madžarskem, si hkrati rekel Vilko Novak« – je v svojem poslovnem nagovoru na pogrebu 13. oktobra 2003 ugotovil rojak, škof dr. Jožef Smej. V svojih delih si je prizadeval, da bi približal svoje slabo poznano Prekmurje (in tudi Porabje) ostali Sloveniji. Delo, ki ga je v zvezi s tem opravljal ni bilo samo etnološkega in jezikovnega, ampak tudi narodnoobrambnega značaja.

Etnolog, filolog in prevajalec dr. Vilko Novak se je rodil 28. aprila 1909 v Beltincih v Prekmurju. Ko je končal ljudsko šolo v Bogojini in realno gimnazijo v Murski Soboti in Ljubljani, se je vpisal na slavistiko in diplomiral leta 1933. Kot srednješolski profesor je služboval v Mariboru, Murski Soboti, Kranju in Ljubljani do leta 1948. Leta 1944 je v Budimpešti doktoriral iz literature (Štefan Küzmič, prekmurski prevajalec biblije). Ko je bil l. 1940 ustanovljen oddelek za etnologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, je začel študirati etnologijo in diplomiral l. 1946. Leta 1948 je doktoriral (*Ljudska prehrana v Prekmurju*) in nastopil mesto asistenta na oddelku za etnologijo. Leta 1955 je bil izvoljen za docenta, leta 1957 pa prevzel vodstvo oddelka. Tudi po upokojitvi je predaval rednim študentom (1975–1978) in slušateljem tretje stopnje (do 1985).

Objavljati je začel od leta 1924 naprej. Iz bibliografije njegovih del (v zborniku Kolesar s filozofske, 2000, 21–73) bi zdaj opozorili le na tista, ki so povezana s Prekmurjem in Porabjem. Kot slavist je uredil zbornik *Slovenska krajina* (1935), priredil dva *Izbor a prekmurskega slovstva* (1936, 1976) ter napisal vrsto razprav o delu in jeziku prekmurskih pisateljev. Za SAZU je sestavil *Slovar stare knjižne prekmurščine*, ki pa čaka na objavo.¹ Pri zbiranju gradiva smo v 70. letih 20. stoletja sodelovali tudi porabski študentje v Ljubljani Marija Kozar, Francek Mukič in Ibolya Dončec.

Kot etnolog je Vilko Novak napisal knjigo *Ljudska prehrana v Prekmurju* (1947), razprave o lončarstvu, stavbarstvu, vinogradništvu, šegah in značilnostih ljudske kulture v Prekmurju in Porabju.

¹ Skoraj 1000 strani obsežen *Slovar stare knjižne prekmurščine* je leta 2006 izšel pri Založbi ZRC in bil ponatisnjen leta 2015. Prek portala Fran je na voljo tudi na spletu (glej www.fran.si).

Med številnimi tujimi jeziki je zelo dobro govoril tudi madžarsko. Od več kot dvesto njegovih publikacij jih je bilo veliko objavljenih v madžarščini. V teh je odkrival vzajemne vplive, skupne poteze slovenske in madžarske ljudske kulture. V slovenskih revijah je poročal o madžarskih etnoloških raziskovanjih, v madžarskih pa o rezultatih slovenske etnologije (npr. *Osnovna dela v etnološki literaturi južnoslovanskih narodov*. Index Ethnographicus 1/2. 1956. 143-142; *Plansarstvo v Sloveniji*. Műveltség és hagyomány I-II. 1980. 97-110).

Ob etnoloških spisih je objavil pomembne razprave tudi s področja literarne zgodovine, zgodovine in filologije. Pisal je pesmi, novele, izdali so mu tudi prevode madžarskih literarnih del (*Illés Endre, Illyés Gyula, Füst Milán*). Najboljši je prevod Madáchove drame (Tragedija človeka), ki sta jo prevedla skupaj s *Tinetom Debeljakom*. Takega mnenja je tudi madžarski literarni zgodovinar *István Szeli*.

Po trianonski mirovni pogodbi se je povečalo zanimanje Slovencev in Madžarov (predvsem politikov) za pokrajino med Muro in Rabo, za prekmurske in rabske Slovence. Avtorji iz Slovenije iščejo v svojih spisih praslovanske in slovenske elemente v ljudski kulturi te pokrajine.

Nekateri Madžari² pa skušajo dokazati neslovenski (npr. keltski) izvor prebivalstva in njihovega jezika.

Vilko Novak je od 30. let 20. stoletja naprej največ pisal o jeziku in izvoru prebivalcev med Muro in Rabo. Že l. 1931 je ugotovil: »Prebivalci teh krajev imenujejo sami sebe – kakor običajno povsod v Slovenski krajini – s praobliko narodnega imena: Sloven, Slovenje, enako kakor še Beneški Slovenci.«

V številnih spisih je obravnaval tudi t. i. vendsko teorijo, katere glavni zagovornik je bil Aleksander Mikola, fizik in matematik prekmurskega rodu. Mikola in madžarski slavist (slovaškega rodu) János Melich sta v francoščini, nemščini in madžarščini napisanih brošurah dokazovala, da v pokrajini med Muro in Rabo živi poseben narod »Vendi«³, ki je ostanek Keltov. (Mikola je od novembra 1920 do novembra 1922 v Budimpešti izdajal mesečnik za »Vende« z naslovom »Domovina«, toda s podnaslovom »Mesečne novine za slovenski narod«.)

Pokrajina med Muro in Rabo je bila v času druge svetovne vojne priključena k Madžarski in s tem je bila vendska teorija oživiljena. Ponovno so izdali brošuro

² Pri tem je mišljen predvsem revizionistični del madžarskega javnega prostora, ki se s Trianonsko pogodbo ni sprijaznil vsaj do leta 1941, ko je Madžarska ponovno zasedla oz. po besedah takratnih madžarskih politikov »osvobodila« Prekmurje. Trianonska pogodba se je ponovno začela problematizirati po letu 1991 in v 3. tisočletju prek različnih nacionalističnih strank (predvsem Jobbik).

³ Vendi kot izraz za Slovence med Rabo in Muro je izmišljen in manipulativen, torej izrazito nenevtralen, zato ohranjamo avtorčin zapis med narekovaji.

Aleksandra Mikole o vendskem vprašanju.⁴ Ko je Vilko Novak leta 1942 v bu-dimpeškem katoliškem časopisu *Élet* objavil kratek članek o slovenskem značaju Prekmurja, so ga najprej obsodili na taborišče, potem pa je bil »le premeščen« v Sento v Vojvodini, kjer je bil pod stalnim policijskim nadzorom.

V knjigi *Izbor prekmurskega slovstva* (1976) je Novak zapisal, da je evange-ličanski duhovnik Jánoš Kardoš (1801–1875) videl zagotovilo za obstoj evangeli-čanske manjšine znotraj katoliške slovenske manjšine v tem, da je podpiral ma-džarizacijske težnje v času dualizma (1867). Tedaj je začela prevladovati teorija, da živijo med Rabo in Muro »vendski Slovenci«, katerih »stari slovenski« jezik ni isti jeziku kranjskih Slovencev. Evangeličanski duhovniki in verniki, ki so bili Kar-doševi privrženci, so bili na koncu 19. stoletja prepričani, da svojo evangeličansko vero lahko obdržijo le, če na željo Madžarov postanejo »Vendi, vendski Slovenci« ali se asimilirajo.

Po demokratičnih spremembah l. 1989 se na Madžarskem v javnosti spet vedno pogosteje uporablja izraz »Vend«. Ne samo v publicistiki, ampak tudi v »znanstvenih«⁵ razpravah, knjigah. Zato je leta 1991 Vilko Novak napisal nekaj prispevkov za prve številke monoštrskega časopisa *Porabje*. Razpravljal je o etnič-nem imenu porabskih Slovencev; razčlenil je različne izraze za poimenovanje po-rabskih Slovencev, ki so se pojavljali v različnih zgodovinskih obdobjih. Še istega leta je opisal svoja srečanja s slovenskim Porabjem. Pisanje nas seznanja s takratni-mi težkimi narodnostnimi razmerami, ki so bistveno vplivale na način življenja in identiteto porabskih Slovencev.

Leta 1992 je Vilko Novak za dolgoletno vzdrževanje slovensko-madžarskih stikov prejel madžarsko spominsko plaketo *Pro cultura Hungarica*. Madžarsko etnološko društvo mu je ob 90. rojstnem dnevu podelilo spominsko plaketo *Pro ethnographia minoritatum*. S tem je želelo izraziti priznanje za večdesetletno sodelovanje profesorja Novaka z madžarsko etnologijo, njegovo uspešno razi-skovanje stikov slovenske in madžarske ljudske kulture. Odlikovanje so v imenu Madžarskega etnološkega društva profesorju Novaku 7. julija 1999 na Jezerskem v Sloveniji predali njegovi študentje Katarina Munda-Hirnök, Jože Hirnök in Marija Kozar-Mukič.

⁴ Omenjena brošura Aleksandra Mikule, posredno namenjena asimilaciji prekmurskih in porabskih Slovencev, se imenuje *Preteklost in sedanjost vendstva* (*A vendség múltja és jelene*).

⁵ »Vendske znanstvene razprave« so izrazito ideološko obarvane in zaradi neupoštevanja realnih jezikoslovno-etnoloških podatkov v bistvu niso znanstvene, zato ohranjamo avtoričine narekovaje.

Vilko Novak je bil profesor in mentor treh generacij prekmursko-porabskih Slovencev. Na predavanjih vedno strog profesor je bil ob srečanjih s Prekmurci in Porabci nežen, ganjen in duhovit. Pogovarjal se je z njimi v narečju in madžarščini.

Novakove med prvimi zapisane povedi o porabskih Slovencih (1931) veljajo še danes: »Zadovoljen bom, če izve nekaj Slovencev za ta pozabljeni kot naše zemlje, zakaj premnogokrat sem se imel priliko prepričati, da naši ljudje za rabske Slovence sploh ne vedo ... Še je čas, da nas le ne prehiti!«

Marija Kozar

ZAKAJ IN ČEMU TA KNJIGA

Ta knjiga vsebuje na upravičeno željo dr. O. Lutharja, ravnatelja ZRC in prodornega sodobnega zgodovinarja, ponatis mojih člankov v soboškem Vestniku v osmih številkah 1997 (št. 31–38), v katerih sem pokazal neznanstveno pisanje Tiborja Zsige v knjigi *Muravidéktől Trianonig (Od Pomurja do Trianona)*, ki jo je leta 1996 izdal lendavski madžarski kulturni zavod.

Ko jo je pisatelj v aprilu 1997 v Sombatelu predstavil, je pokazal svojo znanstveno nedozorelost in s tem neveljavnost svojega na videz znanstvenega in objektivnega pisanja. O tem več v mojem članku *Obtožujem!*, ki ga tu ponatiskujem, ker ga niti vsi slovenski časniki tedaj niso hoteli objaviti. Moj članek je bil razumljivo oster in razburjen, kakor bi bil madžarski članek, ki bi obsojal podobno slovensko knjigo o prekmurskih Madžarih. Lendavski madžarski časnik je skušal smešiti ostre zahteve in obsodbo te knjige, ki naj bi jih doživela v slovenski javnosti. Sklicuje se na izjave neimenovanih slovenskih »politikov«, češ da stvar ni vredna takega hrupa in sploh ne obsodbe. Pozivam Népújság ponovno, naj navede imena takih politikov, ali kaj že so, da bodo ostala v zgodovini s svojim poznavanjem slovenske zgodovine in s svojo »pravičnostjo«, ki dovoljuje tujemu pisunu vse, nam pa ne dovoli obsojati sramotenja slovenskega naroda in neznanstvenega pisanja kate-regakoli Madžara, pa naj dr. Göncz še tako kriči, da nihče ne sramoti Slovencev!

V tej knjigi objavljamo tudi članka o *Ivanu Jeriču* in *Miški Kūharju*, ki ju madžarski pisun dolži, da sta vlamljala. Objavljamo članek o dr. Matiji Slaviču, ki ga je zasramoval *Sándor Mikola*. Za zgled, kako so pisali o naših možeh Vogri in kako se oni razburjajo nad našim pisanjem, ki skuša prikazati resnico. Jeričevi sorodniki in Kūharjevi prizadeti potomci so zahtevali od lendavske založbe preklic teh lažnivih trditev z objavo v vestniku Népújság. To se kljub obljubi ni zgodilo. Mi se resnice ne bojimo, ker je na naši strani. Sovražimo pa take laži, kot jih vsebuje in širi ta knjiga. Naj bo pripomoček tistim zanamcem, ki se bodo mogoče tudi borili za resnico v svojem narodu – zoper neresnice, ki jih je polno v tej knjigi. Naj bo tudi svarilo Madžarom, da se zgodovina tako ne piše. Po vsej Evropi je znano, da ima madžarska manjšina v Sloveniji *vse pravice* in kljub temu si drzne neki nevednež pod pokroviteljstvom »kulturnega« zavoda v Lendavi in ministrstva v Budimpešti širiti take zgodovinske laži. Našim politikom na sramoto, ki se ne upajo oglasiti!

28. oktobra 1999

Vilko Novak

RECENZIJE IN POROČILA

KNJIGA O SLOVENSKO-MADŽARSKI MEJI OD POMURJA DO TRIANONA*

MARIJA KOZAR⁶

V začetku aprila je v Sombotelu László **Göncz** predstavil najnovejšo publikacijo Zavoda za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi (Muravidéktől Trianonig). Knjiga sombotelskega avtorja Tiborja **Zsige** obravnava dogodke in dokumente v zvezi z nastankom slovensko-madžarske državne meje. **Dr. Zsiga** je strnil izsledke madžarskih in slovenskih raziskovalcev (predvsem na podlagi knjig: Kővágó László, *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben. Bp., 1964.*, Vanek Šiftar, *Prekmurje (1918–1920)*, ČZN 1/1989, Mikola Sándor: *A vendiség múltja és jelene. b. 1.*) ter jih dopolnil z nekaterimi rokopisnimi (predvsem: Strausz Antal-Strausz Flórián, *Alsólendva története*. Sombotelški škofijski arhiv, Matija Slavič, *Slovenska krajina*. In: Klekliratok. Arhiv Železne županije) in arhivskimi podatki (Arhiv Železne županije, Državni arhiv v Budimpešti, Vojaški arhiv v Budimpešti).

Že sam naslov je anahronističen, saj je poimenovanje Pomurje – Muravidék nastalo po Trianonu (1920). Od takrat obsega ta regija poleg Prekmurja še vzhodni del Slovenskih goric in Mursko polje – torej pokrajine na obeh straneh Mure. Avtor pa govori v svoji knjigi o pokrajini med Muro in Rabo, ki so jo Madžari pred trianonsko mirovno pogodbo imenovali Vendvidék, Tótság. Po l. 1920 pa je dobila slovensko ime Prekmurje. Avtor bi že na začetku knjige moral razčistiti pojme, ki jih velikokrat – žal nedosledno – uporablja: **Medžimurje – Muraköz, Prekmurje – Murántúl, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék**. Prav tako nedosledno uporablja poimenovanje prebivalcev pokrajine: Vend, Szlovén, Vend (Szlovén), Szlovén (Vend). Za »vendsko ljudstvo« (vend népek) imenuje celo vse

* Kot uvod objavljamo kritiko Marije Kozar, ki je prva opozorila slovensko javnost na sporno knjigo in tako sprožila več mesecev trajajočo polemiko. Dodajamo dve poročili o knjigi izpod peresa madžarskih piscev.

⁶ Marija Kozar je kot etnologinja in porabska Slovenka prva opozorila na to sporno Zsigovo knjigo, kar je spodbudilo tudi Vilka Novaka kot etnologa in profesorja, da je napisal serijo odzivov v slovenskih medijih. Kritika Marije Kozar in kasnejši odzivi Vilka Novaka so v bistvu izkristalizirali vsebino Zsigove knjige. Glede na nerazumevanje prostora med Muro in Rabo izven Pomurja so te nove opombe pri slovenskem delu besedila nujne za razumevanje jedrnega besedila.

Slovence, ki so živeli v avstrijskem delu Avstro-Ogrske monarhije na Štajerskem, Kranjskem, v Gorici, Istri ter Železni in Zalski županiji. Z vsem tem samo zmede bralce na Madžarskem in v Porabju. To pa pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem.

Avtor je izbiral med dokumenti, ki osvetljujejo dogodke z vidika interesov države Madžarske. Predstavlja tudi osebe, ki so imele pri določanju slovensko-madžarske meje pomembno vlogo. S strani Slovenije Matija *Slavič* in Jože *Klekl*, s strani Madžarske pa Béla *Obal* in Sándor *Mikola* (vsi doma iz Pomurja).

Namen knjige naj bi bil objektivno ocenjevanje dogodkov. Namesto objektivnosti pa se čuti avtorjeva negotovost. Enkrat trdi, da Slovenci med Muro in Rabo niso imeli nobenih stikov z ostalimi Slovenci, da se njihov jezik, »čeprav ima veliko sorodnih elementov z okoliškimi Slovenci in Hrvati, bistveno razlikuje od njihovega«. Drugič pa prizna, da so prebivalci med Muro in Rabo slovanski narod, so v sorodstvu s Slovenci onstran Mure. Pravi, da so Madžari sicer simpatizirali s Slovenci med Muro in Rabo, so jih podpirali – toda treba je priznati, da so se Madžari trudili preprečiti tesnejše stike prebivalcev med Muro in Rabo z ostalimi Slovenci.

Nasploh se čuti avtorjeva površnost. Problem, ki ga obravnava, je zelo zapleten in zahteva temeljitejše poznavanje, preučevanje tiskanih, ustnih in arhivskih virov. Knjiga v predgovoru nakazanega namena – objektivno razčistiti sporna vprašanja – ni dosegla. Iz nje odseva »trianonska nostalgija«. Avtor je izbiral med dokumenti »po svojem okusu«, kakor je to priznal tudi na predstavitvi knjige v Sombotelu. Zato knjigo priporočamo **samo strokovnjakom**, ki jo bodo znali kritično brati. V nobenem primeru pa je ne priporočamo – kot je navedeno v predgovoru – učiteljem, šolarjem in laičnim bralcem, ker bi jih ta knjiga samo zmedla.

Porabje / Monošter, let. 7, št. 8 (24. 4. 1997), 2

SENCA TRIANONA⁷

GYULA PETHŐ

Z določenimi obdobji preteklosti naše domovine in županije smo se, deloma zaradi zgodovinskih sprememb, deloma iz politično-diplomatskih vzrokov, ali mogoče samo zaradi previdnosti, v zadnjih desetletjih komaj kaj ukvarjali. Takšne teme so bile mirovna pogodba po prvi svetovni vojni, ki je bila polna ozemeljskih vprašanj, sestava prebivalstva, ki je živeo na odcepljenem ozemlju, raziskava usode tega prebivalstva in njegovih prizadevanj.

Delo dr. Tiborja Zsige – *Muravidéktől Trianonig* – govori o obdobju med letoma 1918 in 1922. Te teme še ni nihče obdelal. V nekaterih razpravah ali knjižnih poglavjih najdemo za to obdobje o Prekmurju, Medžimurju – o južnih predelih Železne in Zalske županije⁸ – zelo pomembne podatke, nimamo pa celovitega, nepristranskega povzetka. Večina prebivalstva soboškega okrožja zgodovinske Železne županije govori vendski – z današnjo definicijo, slovenski – jezik. Podoben je položaj v južnih predelih Zalske županije, kjer pa poleg Slovencev živijo tudi Hrvati.

Knjiga na kratko predstavi zapletena in negotova razmerja po koncu prve svetovne vojne. Vojaški porazi in mednarodne politično-oblastvene okoliščine so napovedali razpad oziroma razbitje zgodovinske Madžarske. 28. oktobra 1918 se je Hrvaška izrekla za odcepitev od Madžarske. Nato je nastala država Srbov, Hrvatov in Slovencev. To je že dalo slutiti, poleg očitnih zahtev, tudi namen pridobiti druga območja, kjer so živeli tudi Slovani. Po sporazumu o premirju pri Padovi je novembra 1918 sledil podpis t. i. beograjskega vojaškega sporazuma, ki se je nanašal tudi na Madžarsko. Sporazum je določil razmejitevno črto na jugu. V naši in Zalski županiji se je ujemala s predvojno madžarsko-hrvaško državno mejo.

⁷ Ta publicistična kritika naklonjeno povzema vsebino Zsigove knjige. Opozori na določene spodrseljaje, vendar ne pokritizira očitne (glede na kasnejše odzive namerne) napake oz. nedoslednega imenovanja slovenskega dela prekmurskega prebivalstva kot Slovenci oz. Vendi.

⁸ V prvi izdaji je bilo pri madžarskih avtorjih za poimenovanje Zalske in Železne županije navedeno Županija Vas in Županija Zala, verjetno posledica prevajanja iz madžarščine, kar smo jezikovno poenotili. Vilko Novak dosledno uporablja Železna in Zalska županija, kar kaže tudi na njegovo poznavanje obeh jezikov.

Nova južnoslovanska država si je prizadevala zavzeti Muravidék (Prekmurje) ter območje med Dravo in Muro, tj. Muraköz (Medžimurje),⁹ ki sta bila del Madžarske. Hrvaški in srbski oboroženi vojaki, ki so se vračali s front, so sestavljali svobodne čete, ki so vpadale v južne predele Zalske županije, kjer so vojaki ropali in ustrahovali prebivalstvo ter se v imenu ljudskega sodišča obnašali samovoljno. Madžarske oborožene sile so te enote, rekli so jim »zeleni kadri«, pregnale in ostro nastopale proti osebam, ki so motile red. Usmrtitve na podlagi postopkov naglih sodišč so, žal, znova izzvale k maščevanju južnoslovanske enote, ki so se pripravljale, da bodo zavzele območje.

V nadaljevanju avtor zmerno obravnava vendsko-slovensko vprašanje. V razpravi ne želi zavzeti stališča, temveč samo seznanja z dokumenti in razpravami iz zadnjih dvesto let. Druga zadeva je, da, žal, *povečini uporablja samo madžarske vire*. Novembra in decembra leta 1918 je bil južni del Železne županije preplavljen z živahnimi letaki in besednimi bitkami. Brez Vendov/Slovencev,¹⁰ ki pravzaprav niso dali pobude za tovrstno dejavnost – ki pa je bila v njihovem imenu! –, so prišli agitatorji in politiki, ki so bili kolovodje za zasedbo področja in za njegovo pridružitvev novi državi. 28. decembra 1918 so zasedli Soboto, ki pa so jo madžarske enote – z dokajšnjo pomočjo lokalnega madžarskega in slovenskega prebivalstva – 3. januarja 1919 znova zasedle. Viri dogodek navajajo kot soboško bitko.

Knjiga podrobno obravnava tudi načrte za avtonomijo, ki bi Prekmurju in Medžimurju zagotavljala široke pravice, posreduje pregled razmerij v času Republike sovjetov, govori o t. i. Murski republiki, ki jo je ustvaril Vilmos Tkálecz. Ta področja so med letoma 1919–1920 v skladu s sporazumom o premirju pripadala Madžarski, čeprav je južno-slovanska država to ozemlje ponovno zasedla. Prestop razmejitvene črte so pojasnili z izjavo, da so to storili na »prošnjo« tamkaj živečega prebivalstva, da bi ga zavarovali, vendar pa je bil njihov namen zgolj pridobiti ozemlje. To je čutiti tudi iz naslova poglavja *V imenu Prekmurcev, toda brez njih*. Da bi pridobil kar najobsežnejše ozemlje, je vladni komisar v Murski Soboti uporabil celo zelo očitno in grobo krinko. Od občinskih mož je zahteval podpis izjave v slovenskem jeziku, v kateri bi sami »prosili« za pridružitvev svojih občin Jugoslaviji. Občinski možje – večina ni govorila slovensko – so najprej spontano, ko pa je bilo besedilo že prevedeno, pa že zavestno, odklonili podpis.

⁹ V prvi izdaji iz leta 2004 je tukaj zapisano Medimurje (odsotnost đ-ja oz. dž-ja). Pojavlja pa se tudi Medmurje, kar smo ponekod posodobili v Medžimurje.

¹⁰ Tudi pri tem piscu je vidna neskrbnost poimenovanja Slovencev med Muro in Rabo, ki tudi naj ne bi bili za priključitev k Jugoslaviji, kot poudarja pisec.

Po jugoslovanski zasedbi je bilo nekaj nasilnih akcij z madžarske strani, ki pa so bile samo podlaga za ponovno maščevanje. Nasilje, umori in aretacije so bili, žal, dnevni dogodki. Ob tem bi pripomnil, da o teh dogodkih avtor sporoča skoraj samo na podlagi madžarskih virov. Versko življenje odcepljenega vendsko-slovenskega prebivalstva se je oblikovalo svojevrstno. Zamenjava vendskih katekizmov s slovenskimi je izzvala veliko ogorčenje prebivalstva in val nasprotovanj je prišel celo do beograjskega parlamenta.

Po trianonski mirovni pogodbi je madžarska stran večkrat prosila za dovoljenje, da izpelje plebiscit na spornem območju. Do tega ni prišlo. Natančna določitev mej je postala naloga razmejitvene komisije, ki je nastala pri svetu veleposlanikov. Posebni dogodki in manifestacije, na katerih se je izražala podpora Madžarski, so spremljali pot komisije. Prebivalci, in to ne samo Madžari, so enoglasno izrazili željo, da pripadejo Madžarski. Pisec da čutiti, da so bili, čeprav brez privolitve v plebiscit, spontani shodi in manifestacije skoraj enakovredne plebiscitu. Učinek »shodov ob meji« je bil, da so omejili pretirane jugoslovanske ozemeljske zahteve (npr. Szentgotthárd/Monošter, območje Óriszentpéter itn.). Iz Prekmurja in Medžimurja je tudi sicer 29 občin s čisto madžarskim oziroma z večinskim madžarskim prebivalstvom prišlo pod jugoslovansko oblast.

Knjiga se izogiba vsakršnemu čustvenemu izražanju in strogo na podlagi dejstev predstavi usodno obdobje na omenjenih geografskih območjih med letoma 1918 in 1922. Avtor je uporabil in pregledal zelo bogato gradivo in vire. Nekateri med njimi so kurioza, vsekakor pa bi lahko večkrat uporabil tudi slovenske in hrvaške vire (to sem pri nekaterih konkretnih primerih tudi že omenil). Škoda, da slog knjige ni enoten. Pisanje je ponekod prenačljeno, pretirano in prezapleteno. Veliko je tudi ponavljanj (npr. na straneh 34–35, 42–42, 47, 125–129). V besedilu je tudi nekaj nejasnih povedi. Njegove ugotovitve včasih sicer učinkujejo kot novost, hkrati pa so tudi presenetljive. Na strani 56 piše, da je bitka pri Murski Soboti preprečila nastanek t. i. slovanskega koridorja. Že mogoče. Zemljevid na straneh 36–37 (Tótsági járás...) ni dober! Iz kopije manjka ravno naslovno področje, zemljevid pa niti ni iz leta 1836, temveč iz leta 1835. V besedilu so napačno zapisani imena in datumi, kar je gotovo posledica nepozornosti, kljub temu pa gre za napake. Npr. na strani 22 Badoglio in ne Badogio; na strani 61 Berinkey in ne Berenkey (celo večkrat); na strani 65 ni Ferenc Lehár, temveč Antal Lehár. Napačno zapisana imena so navedena tudi v imenskem kazalu! Na strani 73 Clémanceau ni bil francoski predsednik ... itn. To so samo pripombe, saj to ni priložnost za podrobno analizo. Knjigi bi koristilo, če bi po opombah imel bralec na razpolago tudi seznam literature.

Če povzamem, kljub navedenim (poudarjenim) težavam je knjiga spoštovana vredno, zmerno delo, ki je nepogrešljivo tako za prebivalstvo, ki na tem območju živi, kot za raziskovalce. Izbor teme je spodbudno, pogumno dejanje. Priloge, razen omenjenega zemljevida, zelo dobro prispevajo k razumevanju povedanega. Posebej koristni so predstavitev dokumentov in povzetki v slovenskem, hrvaškem, nemškem in angleškem jeziku. Priročno je tudi obsežno imensko in geografsko kazalo (čeprav ni povsem brez napak), ki je hkrati tudi stvarno. Smiselne ugotovitve predgovora, ki ga je napisal László Göncz, še dodatno potrjujejo, da je bil izid knjige pomemben zaradi sodelovanja med manjšinskim madžarskim prebivalstvom in matičnim narodom.

Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, št. 2, Szombathely 1997

ZSIGA TIBOR: MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG

Zavod za kulturo madžarske narodnosti, Lendava, 1996, 210 str.

PÉTER KALOCSAI

Dr. Tibor Zsiga v knjigi obravnava nastanek madžarsko-slovenske meje in dogodke ob odcepitvi dela Železne in Zalske županije (Muravidék – Prekmurje) po 1. svetovni vojni. Trianonska mirovna pogodba in odcepitev sta še danes temi, ki v državah naslednicah in sosednjih državah izzivata močan odmev na podlagi domnevne in resnične prizadetosti na obeh straneh meje. Knjiga Tiborja Zsige, ki temelji na dejstvih, je brez predsodkov in nima namena razvneti čustev, pa je kljub temu razburkala čustva v Sloveniji.

Avtor začne svojo pripoved o odcepitvi Prekmurja, o mednarodnem in madžarskem ozadju ob koncu 1. svetovne vojne, o porazu centralnih sil z razpadom avstro-ogrske monarhije. Nova južnoslovanska država, ki se je deloma izoblikovala na ruševinah monarhije, si je prizadevala pridobiti ozemlje z večinoma južnoslovanskim prebivalstvom v Železni in Zalski županiji. Delo podrobno obravnava hrvaško in slovensko zasedbo tega ozemlja, ki pa ni imela trajnega uspeha: soboško bitko 3. januarja 1919, s katero so Madžari znova zasedli področje; načrte za avtonomijo; zgodovino tega področja do trianonske mirovne pogodbe in po njej do leta 1922 ter večkratna neuspešna prizadevanja Madžarov, da bi o usodi Prekmurja odločili na referendumu. Z odcepitvijo Prekmurja je južnoslovanska država dobila 29 madžarskih občin oz. občin z večinskim madžarskim prebivalstvom.

Tibor Zsiga je s svojo raziskavo opravil pionirsko delo, saj nastanka madžarsko-slovenske meje po prvi svetovni vojni, zgodb o odcepitvi obravnavanih območij, do zdaj še ni nihče obdelal. Avtor se povečini opira na madžarske vire (dokumenti iz arhiva, tisk, spomini). Zaradi značaja teme bi moral uporabiti več tujih (slovenskih, hrvaških, srbskih, francoskih) arhivskih virov. Iz knjige ni razvidno, ali je bila ovira nedostopnost, uničenost virov, ali so bile ovire za raziskovanje v tujih arhivih jezikovne ali finančne narave. Uporaba več tujih virov in njihova primerjava z domačimi bi vsekakor prispevala k temeljitejšim rezultatom.

Avtor se v knjigi dosledno sklicuje na uporabljene vire. Pri bibliografskem opisu knjig sem našel nekaj nedoslednosti: urednik je včasih naveden (npr. Ki a jövőnek vet magot – Kdor poseje seme za prihodnost, glavni urednik János Rácz),

v večini primerov (npr. Vasvármegye – Železna županija, Magyar Történelmi kronológia – Madžarska zgodovinska kronologija itn.) pa ne.

Pri sklicevanju na članke iz dnevnega časopisja se mi zdi potrebno navesti tudi naslov ter avtorja članka, če je podpisan. To pri tem delu manjka (npr. opomba 17 in 170 itn.). Tudi pri sklicevanju na pravne predpise in zakone ni sprejemljivo, da vir ni naveden (npr. opomba 114).

Struktura in koncept monografije sta dobra in logična. Fotografije, zemljevidi in kopije dokumentov popestrijo in olajšajo obdelavo teme. Žal pa je nekaj napak, ki zmanjšujejo vrednost knjige. Pri zemljevidih npr. manjka na strani 37 ravno zemljevid Tótsága (»Tótsági járás«). Podatki o izdaji tega zemljevida na straneh 36 in 37 so si nasprotujoči: 1836 (pravilen datum) oziroma 1835. Bolj posrečeno bi bilo urediti imensko kazalo, ki je hkrati tudi stvarno, tako da bi bila osebna in zemljepisna imena navedena ločeno.

Kazalo zemljepisnih imen je nedosledno. Informacije v zvezi z Ljubljano lahko najdemo pod tem imenom in pod imenom Laibach (smotno bi bilo pri Laibach označiti: glej Ljubljana). V primeru Maribora (Marburg) in Muraszombat (Murska Sobota) pa so strani navedene na enem mestu. Verjetno je zaradi premajhne pozornosti prišlo do nekaterih napačnih zapisov, npr. Badogio, pravilno Badoglio, v Berenkey-kormány (Berinkej), Pap-Vámbéri Elemézné (Papp-Váry Elemézné). Takšne napake bi lahko preprečili s skrbnim jezikovnim pregledom. Na koncu knjige so povzetki v slovenskem, hrvaškem, nemškem in angleškem jeziku. Platnice knjige je estetsko in duhovito opremil László Meszelics.

Vasi Szemle, št.5, Szombathely 1997

**ODMEVI
NA KNJIGO**

OBTOŽUJEM! NAPAD NA SLOVENSTVO PREKMURJA!*

VILKO NOVAK

Obtožujem pred slovensko javnostjo in oblastjo, politično ter sodno, Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi (za izdajo knjige odgovoren László Göncz, tiskano v Pécsu) zaradi izdaje in širjenja knjige: Tibor Zsiga, *Muravidéktől Trianonig*, Lendava 1996, 209 str., tisk podprlo madžarsko Ministrstvo za kulturo in prosveto. – **Naj nekdo zakriči!** – je nekoč zapisal pokojni profesor, filozof Janez Janžekovič. In to velja tudi danes posebej za to knjižuro,¹¹ ki lažnivo pod znanstvenim videzom piše neresnico o »dogodkih in dokumentih v zvezi z nastankom slovensko-madžarske **državne** meje« – tako, da »pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem«, kot oboje piše porabska Slovenka, etnologinja Marija Kozar v časopisu Slovencev na Madžarskem – Porabje, Monošter 24. aprila 1997, številka 8. po predstavitvi imenovane knjige »V začetku aprila v Sombotelu«, kot sama pravi v članku.

Moja nekdanja diplomantka na ljubljanski filozofski fakulteti, zaslužna raziskovalka življenja in kulture v Porabju v več knjigah, kustosinja muzeja Savaria v Sombotelu v Železni županiji zelo mirno in stvarno poroča o tej knjigi ter končuje svoje poročilo: »Zaradi tega knjigo priporočamo **samo strokovnjakom**, (podčrtala M. K.), ki bodo znali kritično brati. V nobenem primeru pa je ne priporočamo – kot je to navedeno v predgovoru – učiteljem, šolarjem in laičnim bralcem, ker bi jih ta knjiga samo zmedla.« Zadnji stavek pa podpisani trikrat podčrtujem in ga spreminjam ter dopolnjujem z ostro zahtevo, da je treba knjigo **umakniti** iz prodaje in knjižnic ter **vesti pravni postopek proti izdajatelju ter njegovemu zastopniku!** Vodstvo madžarske narodnosti in skupnosti v Prekmurju – obenem

* Prispevek je prvi ogorčen odziv Vilka Novaka na knjigo. Kot odličen poznavalec zgodovine in kulture svoje širše in ožje domovine, tisti, ki je svoje življenje posvetil svojemu Prekmurju, ki je sam živel usodo naroda, je bil tako prizadet, da je svoje ogorčenje moral izliti iz svoje duše – takoj, ko je še žgalo, brez odlašanja. In zgodilo se je: vsi užaljeni odzivi na kritiko se nanašajo prav na ostre besede, zapisane v tem protestu, med njimi pa ni vsebinskih argumentov.

¹¹ Tukaj Novak uporabi nespoštljive besede. Kasneje bistveno več argumentira.

s poslanko Marijo Pozsonec – pa pozivamo, da pojasni in skuša opravičiti – ker zares opravičiti se ne da! – izdajo te knjige v založbi Zavoda ... z denarjem tudi iz slovenske državne blagajne! Še huje, da je tudi madžarska vlada podprla izdajo te docela iredentistične knjige, ki dokazuje »nepravično, nasilno pridružitvev slovenskega Prekmurja Sloveniji in njega odcepitev od Madžarske«!

Nerad moram v svojem 89. letu opravičevati pred nekaterimi nepoznavalci svojo pravico do javne, najostrejše obtožbe: danes upokojeni redni, zadnja leta tudi zaslužni profesor Filozofske fakultete univerze v Ljubljani sem več pisal od leta 1930 o Madžarih kot vsi Slovenci skupaj; prevajal knjige iz madžarščine in že leta 1940 dobil od madžarskega Centra PEN odlikovanje za prevod prve madžarske kakovostne knjige v slovenščino: *Madácheve Tragedije človeka*, ki je bila pri nas petdeset let nedostopna v NUK. V zadnjih letih sem dobil od madžarskega ministrstva za kulturo odlikovanje Pro cultura hungarica; sem častni član Madžarskega etnološkega društva v okrilju Madžarske akademije znanosti itn.¹² Pisal sem z največjim priznanjem o madžarski kulturi in posebej literaturi in že kot študent 1932 ocenil Mikolovo brošuro, ki jo uporablja avtor knjige Zsiga kot svoj vir kot lažnivo, neznanstveno propagando proti slovenstvu in osvoboditvi Prekmurja. *Matije Slaviča* razpravo Prekmurske meje v diplomaciji, ki jo Zsiga tudi navaja, toda skriva avtorja in vir, sem izdal v samozaložbi 1935 kot profesorski pripravnik v Mariboru v zborniku Slovenska krajina, zaradi česar so me madžarske zasedbene oblasti 1941 takoj po prihodu¹³ klicale na odgovor, češ da sem pisal proti Madžarski. Predhodnik dr. Zsige, soboški profesor Béla Bálint, si je med madžarsko zasedbo dal prevajati od dijakov moje spise in jih prirejene objavljati v madžarskih publikacijah kot lastno odkrivanje Prekmurja v korist madžarske zasedbe. Ker sem sam leta 1942 v budimpeškem katoliškem časopisu Élet objavil kratek članek o slovenskem značaju Prekmurja – edini javni nastop proti okupatorju v legalnem tisku! – so me madžarski mogočniki v Soboti obsodili na taborišče, česar me je rešil rajni kančevski župnik Franc Faflik, ki ni bil Slovenec. Premestili so me v Sento v Vojvodini, kjer sem bil pod stalnim policijskim nadzorom.

V času, ko se najvišji predstavniki obeh držav ponovno pogovarjajo, kako je vse v najlepšem redu glede naših manjšin itn., pa lendavska madžarska skupnost izda knjigo, ki leta 1996 trdi, da prekmurski Slovenci do osvoboditve leta 1919 (ne 1918, kot marsikdo piše!) niso imeli nobenih stikov z ostalimi Slovenci,

¹² Novak izpostavi svojo povezanost z madžarsko kulturo, znanstvenimi ustanovami in s tem svoj pozitivni odnos do madžarskega jezika in kulture, kar razloži njegovo veliko osebno prizadetost.

¹³ Prihod v Prekmurje pomeni madžarsko okupacijo Prekmurja v času 2. svetovne vojne.

tedaj živečimi v Avstriji. Kratko sem že 1935 povzel v imenovanem svojem zborniku Kulturne stike do osvobojenja (str. 40–45) od prekmurskih protestantskih pisateljev Mihaela Severja 1747 in Števana Küzmiča 1771, ki sta zajemala besede iz Dalmatina in poudarjala sorodnost s »Kranjci« in »doljnimi Štajerci« – danes vemo, da so za Martjansko pesmarico konec 16. in v začetku 17. stoletja priredili Dalmatinove in Trubarjeve pesmi v prekmurščino!

Od 18. stoletja vemo za koroškega pisatelja Ožbalta Gutsmana in štajerskega Ivana Žigo Popoviča, da sta brala Küzmiča; Kopitar je leta 1808–1809 v naslovu svoje slovnice označil Slovence na zahodnem Ogrskem kot del slovenskega naroda; stike so imeli Vraz, Čop, Kozler, Raič, Trstenjak in mnogi drugi; pisali o ogrskih Slovencih, jezikoslovec Škrabec jih je imenoval kar pomurski Slovenci itn. Kako so prihajale mohorske knjige iz Celovca v tisočih primerkov v 19. in 20. stoletju med prekmurske Slovence, o tem je bilo že večkrat pisano, tudi v Slavičevem spisu, ki ga Zsiga navaja in pomen tega podcenjuje – toda on ne zna slovenski in ni sam vsega tega prebral, zato nima pravice o teh stvareh pisati, ker jih napačno prikazuje »po lastnem okusu«, kakor je docela nestrokovno izjavil na predstavitvi knjige v Sombotelu (M. Kozar).

Še huje! Zsiga trdi, da se *jezik prekmurskih Slovencev bistveno razlikuje od jezika (slovenščine) ostalih Slovencev* in da so le v »sorodstvu s Slovenci onstran Mure« – torej ne en in isti narod! To pa je očiten napad na slovensko narodno in državno integriteto, celovitost, kakršno so si privoščili pred 70 leti odpadnik¹⁴ S. Mikola in njegovi nasledniki med zasedbo 1941–1945, ko so v soboškem trobilu na celi prvi strani in čez napadli moj članek v korist slovenstva v budimpeški reviji. Na vse te »znanstvene« trditve je že odgovoril M. Slavič leta 1935 v mojem zborniku. In to je plačala slovenska vlada z denarjem slovenskih državljanov, to so izdali v Lendavi, Republiki Sloveniji 1996!

Zato pričakujem **interpelacijo** o tej knjigi v **Državnem zboru Republike Slovenije**, pričakujem odločen nastop Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani in Univerze v Ljubljani in Mariboru, nastop in odločanje občinskega sveta v Lendavi in drugih občin v Prekmurju, da enkrat za vselej preprečijo take napade na slovenstvo Prekmurja, na resnično preteklost našega naroda, tak škodljiv pojav, ki pospešuje raznarodovanje Slovencev v Republiki Madžarski!

Moral bi napisati knjigo ali dolgo razpravo, da bi vsaj v glavnem zavrnil in popravil napake, ki jih je zagrešil pisun te docela neznanstvene knjige! Odrekam vam kakovost doktorata zgodovine, g. Zsiga, jaz, ki sem doktoriral »z najvišjo

¹⁴ To zelo ostro besedo uporabi za avtorja in promotorja vendske teorije, prekmurskega rojaka Aleksandra Mikolo.

pohvalo« (uradno: *summa cum laude*) na univerzi Pétra Pázmánya v Budimpešti pod predsedstvom tedaj najboljšega madžarskega zgodovinarja, Gyule Szekfűja! Moram to navesti, ker ga hvali v predgovoru *Göncz*, kako objektivno piše itd. Vi pa morate najprej v slovensko ljudsko šolo, da se naučite jezika, v katerem boste našli literaturo, ki jo zdaj prezirate. Kot Slavičevo »najpomembnejše delo o tej tvari« navajate »Hatalomváltás Mariborban« (Sprememba oblasti v Mariboru), ne poveste pa, kje in kdaj je bilo to delo objavljeno. Niti Slovenski biografski leksikon niti sam, ki sem njega in njegovo delo dobro poznal, ne poznamo takega dela. Vaš predhodnik Bálint si je vsaj dal prevesti od svojih dijakov zares glavna spisa o tej stvari, ki sem ju pa izdal jaz, podpisani, in ju tudi Slovenski biografski leksikon ne pozna: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* v zborniku *Slovenska krajina*, uredil Vilko Novak, Beltinci 1925, samozaložba (!), str. 46 do 82 ter: *Prekmurske meje v diplomaciji*, v istem zborniku str. 83 do 107 – prosim, seštejte, koliko strani je tam in – primerjajte, kaj pišete vi, Zsiga úr¹⁵, o bojnih dogodkih v decembru 1918 in pozneje s tistim, kar piše dr. M. Slavič v mojem zborniku, od koder Vam je nekdo prevedel njegovo besedilo, ki ga vi skrito navajate le v opombah 14, 35, 37, 43, in še ... pod »Arhiv županije Vas Szombathely Kleklov spis (tako v izvorniku, brez ločil), članek Matije Slaviča – brez naslova! – Slovenska Krajna (tako! namesto krajina) 4. p. (kaj pomeni to?! prevod)...« Gospod, nimate pojma o citiranju v znanstvenih spisih, tako pomanjkljivo se ne navaja, cvek! Navajate tudi V. Šiftarja članek, ki naj bi bil izšel v: »Časopis za zgodovino in narodopisje 1/1989 ... 37–38 p.« – kaj pomeni tu številka 1?! Kje je letnik?! In kraj izhajanja časopisa?!¹⁶

Dovolj o tem s takim znanstvenikom, ki laže, da so se prekmurški Slovenci sami sebe imenovali **vend** (str. 36), ki stalno meša Prekmurje z Medmurjem, o katerem govori del knjige (zamenjuje zlasti Medmurje s Prekmurjem leta 1919); ki ne ve besede o prekmurskem evangeličanskem slovstvu od 1715 in ki trdi brez dokazov, da so Prekmurje zasedli (po nalogu Najvišjega sveta pariške mirovne konference, gospod!) in potem pridružili Sloveniji proti volji prebivalstva – katerega?! Ki ni prebral pri Slaviču, da so proti mednarodni obmejni komisiji demonstrirali od luteranskih duhovnikov nahujskani v nekaterih vaseh (str. 98) itd. »Vendi« so mu vsi prebivalci Slovenije (enkrat str. 36) itd. Vsi, ki so delali za osvoboditev Prekmurja pred 1919, so mu sovražniki madžarstva – knjiga je taka, kot bi bila

¹⁵ Zsiga úr, v slovenščini to pomeni *gospod Zsiga oz. vzvišeni Zsiga*, kar Novak misli ironično v smislu Zsigove vzvišenosti do slovenskega jezika. V tem smislu tudi v nadaljevanju uporabi osebni zaimsek Vam, zapisan z veliko.

¹⁶ Na nedosledno citiranje so opozorili tudi madžarski recenzenti (Kalocsai, Pethő), v člankih, objavljenih na začetku te knjige, ki pa so Zsigovo knjigo na splošno pozitivno vrednotili.

napisana med madžarsko zasedbo 1941–1945! Kar primerjajte jo¹⁷ s tedanjimi spisi in z glavnim njenim idejnim virom Mikolovo brošuro iz 1928 (tega avtor ne ve!), ki blati vse slovensko.

Obtožujem ponovno in pozivam, da uradno sestavimo vse krivične obsodbe vredne trditve v knjigi!

Ljubljana, 3. 5. 1997.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 20, (15. 5. 1997), 3

Besedilo je bilo objavljeno tudi v:

Porabje, Monošter, let. 7 (22. 5. 1997).

Družina, let. 46., št. 21 (25. 5. 1997).

Delo, let. 39, št. 122 (29. 5. 1997), 16. (Književni listi).

¹⁷ Zsigovo knjigo.

OD PREKMURJA DO TRIANONA*

VILKO NOVAK

*Sam izgubi svobodo, kdor jo drugim jemlje!
Anton Aškerc, Pred Petőfijevim spomenikom.¹⁸*

(**Muravidéktől Trianonig**). Madžarski narodnostni kulturni zavod Lendava. Za izdajo odgovoren: Göncz László. 1996, 210 strani. Izdano ob 1100. obletnici madžarskega zavzetja domovine. Z gmotno podporo Madžarskega ministrstva za kulturo in pouk. Tiskano v Pécsu.

Prvi samostalnik v naslovu bi dobesedno morali prevesti: *Murska krajina*, kar je pa dvoumno in v resnici pomeni današnje Prekmurje. Nikakor pa ne: Pomurje, kakor predlaga izdajatelj L. Göncz v soboškem Vestniku 22. v. 1997, str. 3 v odgovoru na moj »Obtožujem!« – saj nam Pomurje pomeni šele v zadnjih desetletjih s Prekmurjem tudi del Prlekije (Slovenskih goric), ki ni predmet te knjige.

Drugo ime v naslovu, Slovencem manj znani *Trianon* pri Parizu, je izrisan na ovitku sicer novatorsko, toda komaj čitljivo v kačasto zaviti obliki čez vso stran, spominjajoč tudi na označitev državne mejé na zemljevidih. Zame simbolično kot na zavit, zvit način podana vsebina knjige, ki je označena na zadnji tiskani strani knjige v treh jezikih kot: » ... Avtor ... prikazuje na osnovi verodostojnih dokumentov pripravljenost večine prebivalcev (Prekmurja po sklenitvi premirja 1918, iz prejšnjega stavka, V. N.) bojevati se po določitvi novih meja za pravico do samoodločbe, pa čeprav z orožjem« (str. 209).¹⁹ Vsebino te povedi bo razjasnilo nadaljnje razpravljanje o vsebini knjige.

* Za knjigo smo prevedli le osem nadaljevanj iz Vestnika, ker je vsebina člankov, objavljenih v Zgodovinskem časopisu in v Stopinjah, skrajšana oblika teh izpod peresa istega avtorja.

¹⁸ Novak z izbranim citatom vzpostavi pozitiven odnos med slovensko in madžarsko kulturo, saj je Petőfi simbol madžarskega narodnega preporoda, v bistvu madžarski Prešeren.

¹⁹ Te zelo sporne povedi, vidne na zadnji strani knjige, Novak v prvem časopisnem odzivu ni omenil.

Zastopnik izdajatelja govori v Predgovoru o vprašljivosti pravičnega »mirov- nega diktata«, ki je po prvi svetovni vojni odvezel »zgodovinski« Madžarski obse- žna ozemlja, naseljena povečini z nemadžarskim prebivalstvom. S to »dokazljivo nepravično« določitvijo mejá se prizadete manjšine menda niso smele ukvarjati do zadnjega časa, ko se loteva tega tudi to delo s strokovnim zgodovinskim vred- notenjem »z izredno natančnostjo«, objektivno, zato priporoča delo ne le zgo- dovinarjem, marveč tudi pedagogom, dijakom in laičnim poznavalcem. Delo služi le »dejstvu resnice, nepristranosti« in »ne nasprotuje nikomur«. Toda ne moremo soglašati z zadnjo trditvijo, češ da »smo dolžni zahvalo (pisatelju) v imenu prek- murskega madžarskega in nemadžarskega prebivalstva« – kvečjemu v našem ime- nu zato, da se je odkrilo neko prizadevanje na tej in oni strani meje, ki ga bo treba pazljivo zasledovati,²⁰ ker se pojavljajo na Madžarskem spisi z geslom: Vse nazaj, kar nam je odvezel krivični Trianon. In zato, da smo spoznali površnost, nestrokov- nost nekaterih »znanstvenikov«, ki skrbijo za »napredek« zgodovinske znanosti.

Zakaj ta in taka knjiga prav danes? Na slovenski strani je natančno opi- sal dogodke od 1918 do 1924, ko je razmejitvena komisija podpisala razmejitveni akt o meji med Jugoslavijo in Madžarsko, dr. Matija *Slavič* na podlagi lastnega sodelovanja na pariški mirovni konferenci kot izvedenec za Prekmurje v jugo- slovanski delegaciji, na podlagi uradnih aktov, pričevanja očitvev in tedanjih časnikov predvsem v dveh razpravah: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* v zbor- niku Slovenska Krajina (uredil Vilko Novak, Beltinci 1935, 46–82) in Prekmurske meje v diplomaciji, prav tam, 83–107. Že prej pa je isti avtor pisal o Prekmurju v Mladiki 1924 (ur. F. S. Finžgar), predvsem pa obširneje v celotnem mariborskem političnopravnem območju, ki se je tedaj imenovalo s srbskim izrazom: oblast, v spisu: *Prevrat v mariborski oblasti* v jubilejnem zborniku »Slovenci v desetlet- ju 1918–1928« (Leonova družba v Ljubljani, 1928, 215–269). Naslov tega spisa so avtorju obravnavane madžarske knjige slabo prevedli kot: Hatalomváltás Mari- borban (Sprememba oblasti v Mariboru, Zsiga 41) in imenuje v opombi o M. Slaviču ta spis: »Najpomembnejše njegovo delo o tem predmetu« – pa ga kljub temu nikjer ne navaja, ker ga pač ni videl; ne navaja pa naslovov prej navedenih njegovih razprav, ker jih pozna iz druge roke, iz slabega madžarskega prevoda gimnazijcev v Soboti med madžarsko zasedbo. Ne pozna Slavičevega življenja in dela: da je bil profesor teološke fakultete in rektor Univerze v Ljubljani ter ne »raziskovalec Biblije«, kot piše v opombi, marveč prevajalec skoro celotne Stare zaveze iz hebrejščine.

²⁰ Opozarjamo na ton pisanja: Novak govori o previdnosti, nikogar ni vnaprej obsojal.

Zsiga kot zgodovinar takole prvič v opombi 14 na str. 175 dokumentira svojo predstavitev M. Slaviča: »Arhiv Železne županije (v nadaljnem: Vam. L.) Szombathely Kleklovi spisi (ali: o Kleklu), članek (ni članek, marveč razprava – katera?) Matije Slaviča Slovenska Krajna 4. p. (prevod) (v nadaljevanju: Slavičev članek)«. Tako brez potrebnih ločil. P = pagina = stran prevoda in brez navedbe, kdaj navaja iz prve navedene in kdaj iz druge razprave. Zsigovi informatorji tudi ne vedo, da je M. Slavič napisal prvo knjigo o Prekmurju: *Prekmurje*. Ljubljana 1921, III str. – Vsi ti naslovi, kakor tudi naslovi francoskih, angleških in madžarskih spisov do 1935 o Prekmurju in delu mirovne konference (Cree, Chervin itn.) so navedeni v moji Bibliografiji o Slovenski krajini v navedenem zborniku 1935, 116–133.

Slavič navaja tudi iz člankov Jožeta Godine o dogodkih 1918–1919, na voljo pa nam je tudi pričevanje Ivana Jeriča v rokopisu: *Moji spomini* (283 str.), ki je pred tiskom.²¹

Madžarska stran ima o dogodkih v zvezi z »odcepitvijo« in osvobajanjem Prekmurja poleg splošnih madžarskih del o mirovni konferenci, ki jih navaja T. Zsiga, predvsem docela nekritično, tendenčno in iredentistično brošuro Sándorja Mikole: *A vendség múltja és jelene, Budapest* (1928), str. 46, ki sem jo ocenil v Časopisu za zgodovino in narodopisje, 27, Maribor 1932, 57. – Naš rojak iz Gornjih Petróvec (r. 1871, u. v Vélíki Kaniži 1945, gl. *Slovenski biografski leksikon* II, str. 123), profesor matematike in fizike in pozneje ravnatelj na Evangeličanski gimnaziji v Budimpešti, je izdajal v prekmurščini in nekoliko tudi v madžarščini iredentistični mesečnik »za slovenski národ« (!) od 1920–1922. Svojo brošuro mi je daroval 1. dec. 1938. v svojem stanovanju v Budimpešti s posvetilom: » ... z resničnim prijateljstvom Mikola«. Ko sem mu razložil razmerje prekmurščine do slovenskega jezika, ki ima nad štirideset narečij in do slovenskega knjižnega jezika, je to z razumevanjem sprejel – on, ki je v brošuri in člankih trdil, da je prekmurščina »celo sorodna slovenščini«, o katere glasovnem bogastvu v narečjih ni imel pojma.²² Ob prihodu me je po predstavitvi burno pozdravil: »Oni so tiste knjige vödáli?« – onikal me je po spoštljivi prekmurski navadi. Mislil je na moj zbornik s Slavičevimi razpravami, ki jih je dobro poznal in v katerih je zelo negativno ocenjen. Med zasedbo 1941 sva se po madžarski navadi kot kolega tikala. Kmalu so ga docela odrinili od odločanja o prekmurskih stvareh, saj jim je celo predlagal, da naj na začetku poučujemo na soboški gimnaziji v knjižni slovenščini, češ da si drugačnega

²¹ Jeričevi *Moji spomini* so bili potem izdani tri leta kasneje leta 2000.

²² Kljub temu, da je Novak do vendske teorije zelo kritičen, izpostavi svoje poznanstvo z glavnim promotorjem te teorije Sándorjem Mikolo.

pouka ne more zamišljati. Pod njegovim predsedstvom so maturanti v juniju 1941 odgovarjali v knjižni slovenščini.²³

Avtor tu obravnavane knjige nekritično prevzema vse Mikolove trditve, obširneje pa govori o njegovih prizadevanjih v zvezi z mirovno konferenco na str. 102 sl.

Madžarska stran pa ima tudi bolj objektivno delo o Prekmurju v letih 1918–1919, ki ga T. Zsiga sicer navaja, toda ne sledi njegovemu prizadevanju za stvarnostjo: László Kővágó: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben* (Madžarski Južni Slovani v letih 1918–1919), Budapest 1964, ki sem ga ocenil v Naših razgledih.

Najhujša napaka v njegovi knjigi je trditev, da so gajico uvedli v tednik *Novine boljše* leta 1919, v resnici J. Klekl 1913 v vse katoliške publikacije, medtem ko so jo v posameznih knjigah pisali že I. Agustič 1876 v *Prirodopisu* in v svojem listu *Prijatelj*, Klekl v molitveniku 1910 itn. Kővágó je dokončal srbsko ljudsko šolo in učiteljske, zato je mogel uporabljati slovenske spise, in ker je živel (do odhoda na Madžarsko ob kominformu) v Jugoslaviji, je treznejše gledal na vsa ta vprašanja. Z omenjenim delom je doktoriral v Budimpešti.

Zakaj je bila sedaj potrebna nova knjiga o odcepitvi Prekmurja in pridružitvi novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev? Založniški odbor Zavoda za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi je ob naših prvih kritikah izjavil: »Knjigo lahko razumejo (kot negativno, V. N.) tako le tisti, ki zaradi kakršnegakoli razloga ne morejo sprejeti zgodovinskega dejstva in so si zadali za cilj ustvarjanje konfliktnega vzdušja« (v KL, v Porabju 19. VI. 1997, v Družini). Kdo naj bi želel ustvariti »konfliktno vzdušje«? Podpisani zagotovo ne. Knjiga pa ne govori le »o oblikovanju trianonske slovensko-madžarske črte«, marveč sem jasno povedal že v prvem poročilu o njej, kaj trdi avtor Zsiga o jeziku Prekmurja: »... čeprav kaže mnogo sorodnosti z jezikom sosednjih Slovencev, Hrvatov, vendar se v bistvenih vprašanjih razlikuje od njega«; da so »s Slovenci onstran Mure v sorodstvu« – torej ne isti narod; da prekmurski Slovenci do 1919 niso imeli skoro nikakih stikov s Slovenci onstran Mure; da so se prekmurski Slovenci sami imenovali »Vend«; da je v napačno prikazanem slovstvenem delu v Prekmurju v celoti izpuščeno delo evangeličanov; da so Jugoslovani zasedli 1919 Prekmurje proti volji prebivalstva itn. O vsem tem bomo v naslednjem nadrobno govorili. V zadnji povedi pa založniški

²³ Velika matura je bila na soboški gimnaziji izvedena šele leta 1939, popolno gimnazijo v slovenskem jeziku pa je Murska Sobota dobila šele v šolskem letu 1940/41, zato je ta Mikolov predlog v bistvu logičen. (Več o srednješolskem izobraževanju v teh letih v: Franc Kuzmič, *Zgodovinski oris razvoja srednje ekonomske in družboslovne šole v Murski Soboti*, v: ČZN, 63= 28 (1992), št. 1, str. 26.)

odbor želi, da bi »Nesporazumi takšnega značaja morali biti predmet razprav zgodovinarjev in jih ne bi smeli uporabljati za zavajanje javnosti«.

Avtor in zastopnik lendavskega zavoda sta knjigo predstavila v začetku aprila v Sombotelu, javno – torej imamo vso pravico, kot pri vsaki drugi knjigi, govoriti o njej v javnosti. Knjigo širijo med madžarskim prebivalstvom Lendave in okolice, z njeno vsebino, zlasti s tem, kako krivično so bili odcepljeni od Madžarske in z vsemi lažmi in napakami, ki so v njej zapisane o Slovencih – o posameznikih in prekmurskih ter vseh v celoti –, bodo seznanjeni učenci vseh šol itn. Oni bi pa radi, da bi »zgodovinarji« pisali o njej v časopisih (strokovnih revijah), ki jih nihče od Madžarov ne bi bral in malokdo od Slovencev. Ne zavajamo nikogar, pač pa trdim, da knjiga hote ali nehote – zaradi nestrokovnosti – zavaja tako Madžare kot Slovence.

Knjiga vsebuje osemnajst poglavij, seznam »dokumentov« in opombe. V našem primerku manjka stran 146. Po našem mnenju tako skladno z naslovom knjige kot z dejstvi, ki so pretežno obravnavana v njej, ne sodi vanjo obravnavanje dogodkov v *Medmurju* (hrv. Međumurje, madž. Muraköz, str. 95 do 99 in še vmes), ki kljub trditvi Predgovora niso povezani s Prekmurjem. Knjiga se začinja s poglavjem »*Poraz in razsulo*«, ki na svoj način seznanja z južnoslovanskimi političnimi prizadevanji konec prve svetovne vojne (npr. slovenske udeležbe 1. decembra 1918 v Beogradu ne pozna) ter s položajem na Madžarskem. V zvezi z »nasiljem« in ropanjem v Beltincih v novembru 1918 omenja tudi smrtno obsodbo Jožeta Klekla pred vojaškim sodiščem in njegovo oprostitev ter njegovo nedokazano udeležbo na ljutomerskem taboru 3. novembra 1918.

Poleg Mikolove brošure iz 1928 osporavamo še bolj drug pisateljev vir: dokumente iz let madžarske zasedbe Prekmurja 1941–1945, ki jih avtor ne navaja posamezno, marveč kar poprek kot »Vas megyei Levéltár ... Szombathelyi Klekl iratok ...« (kot najprej v op. 14). Pod tem naslovom so tako različni spisi kot Kleklov »Zagovor ...« v madžarščini: ... »A vas és zalamegyei szlovénvidék fontosabb eseményei 1914. aug. 20.–tól 1941. április 25-ig«, obtožnica proti Kleklu, Ivanu Jeriču in Mihaelu Küharju ter oprostilna rzsodba okrožnega sodišča v Győru pod št. 14205, ki jo navaja avtor v op. 32 na str. 176, ne pove pa, za kaj gre. Ti »dokumenti« iz zasedbenih let so docela nezanesljivi, celo lažnivi, kot bomo pokazali, avtor pa jih nekritično sprejema kot resnične in veljavne.

V tem poglavju omenja, da je naglo sodišče zaradi ropanja v Medmurju v novembru 1918 obsodilo na smrt 20 oseb, – »obstoje pa tudi podatki, ki postavljajo število usmrčenih na 37 ljudi« (str. 21). Ivan Jerič kot prizadeti pričevalec iz tistih

dni v »Mojih spomilih«, str. 49,²⁴ piše: »V Gornjem Lakošu se mu je (Vilmosu Tkálcu) s svojimi lendavskimi narodnimi stražarji pridružil Jožef Király. Skupaj sta odšla v Medžimurje, kjer je bilo hujše nego v Prekmurju. Tkalec in Király sta skupaj z madžarskimi orožniki v Medžimurju postreljala in pobesila 280 mladih Medžimurcev, kakor se je s to številko pohvalil Király, ko sem bil še v Lendavi župnik. Tudi madžarski uradni krogi so priznavali to število poklanih ljudi. Madžari sami so bili presenečeni nad tem številom poklanih ljudi, zato sta se Tkalec in Király morala odstraniti iz Medžimurja.«

V tem poglavju piše avtor tudi, ne da bi prej o tem govoril: »Tiste, ki so v Beltincih zagrešili nasilje, so prijeli in odvedli v Lendavo. Tu jim je sodilo naglo sodišče. Več oseb so obsodili na smrt, med njimi tudi Jožefa Klekla, tedaj upokojenega duhovnika. Na posredovanje vodstva lendavske občine in nekaterih splošno spoštovanih oseb so Jožefa Klekla naslednji dan pustili na svobodo. – Jožefu Kleklu so razen nasilja, povzročene v Beltincih, očitali tudi to, da se je 3. novembra 1918 skupno z več osebami udeležil slovenske slavnosti v Ljutomeru. Nato je agitiral za jugoslovanske koristi – za zedinjenje Južnih Slovanov v samostojno državo« (21). V opombi 14 navaja kot vir »Klekklove spise« v Arhivu Železne županije. Že Slavič je vedel, da so Klekla »obdolžili«, da je on kriv, da so šli Prekmurci na jugoslovansko slavnost v Ljutomer 3. novembra 1918. I. Jerič, najožji Klekklov sodelavec, pa priča (n. d., str. 53): »Klekk st. je poslal veliko udeležencev na zborovanje in resolucijo, v kateri zahteva v imenu prekmurskih Slovencev priključitev Prekmurja k Jugoslaviji in prosi slovensko vlado, naj pošlje na mirovno konferenco eksperta za severne prekmurske meje. Resolucijo je na zborovanju prečital Jožef Cigan iz Črensovec (Novine, 7. 8. 1938.). – Nekateri udeleženci so madžarski orožniki hudo pretepli.«

V poglavju »Začetek zasedbe« obširno govori o usodi Medmurja, več kot o Prekmurju; mimogrede omeni, da so »okupatorji« prišli čez Muro 25. decembra, kar pa se je po pričevanju sodelujočega Jožefa Godine dogodilo dan prej (M. Slavič, Slovenska Krajina, 61). Meša srbsko zasedbo s hrvaško in prekine poročanje z novim poglavjem: Vendvidék, Muravidék (36–46), ki bi – v drugačni obliki – moralo biti izhodiščno poglavje o pokrajini in ljudstvu, o katerem naj bi knjiga govorila.

»Vendska krajina«²⁵ je bila madžarska oznaka za današnje Prekmurje, kot so Slovence na Ogrskem imenovali na splošno »vend, množ. vendek« (samostalnik

²⁴ V knjigi Moji spomini je to str. 44 (gl. Jerič 2019).

²⁵ Novak je »Vend« in druge podobna poimenovanja striktno pisal med narekovaji, verjetno z mislijo na nacionalistično manipulativno in v bistvu izmišljeno rabo tega izraza za slovenske prebivalce Prekmurja.

in pridevnik). Drugo ime: Murska krajina, pravi avtor, ne pokriva istega ozemlja, čeprav obe imeni uporabljajo v mnogih primerih za isto ozemlje. Pisatelj ne poskuša pojasniti imena »vend« in ne zavzame stališča do njega, saj podaja – brez navedbe kakršnegakoli vira – tole nemogočo oznako: »Vendska ljudstva, sodeča v skupino južnoslovanskih ljudstev (ne narodov! V. N.) so živela do konca prve svetovne vojne, do razpada avstro-ogrske monarhije, v deželah pod avstrijsko oblastjo Štajerski, Kranjski, Goriški, Istri (izvirno: Steier, Krajna, Görz, Istria, V. N.) in v jugozahodnih Železni in Zalski županiji. Njihov pojav na tem ozemlju postavljajo v VI. stoletje« (str. 36). Z besedo Zsiga ne omeni, da so to *Slovenci* (tudi v nemščini in podobno v drugih jezikih, V. N.). Njegovo poimenovanje vseh Slovencev z »Vendi« soglaša s člankom v »Meyers Konversations-Lexikon«, kar je objavil že naš Franc Ivanocy kot osmošolec v časniku Vasmegeyi Közlöny 17. marca 1878, št. 11, da bi pokazal pripadnost svojega ljudstva na jugu Madžarske k prebivalstvu v naštetih avstrijskih pokrajinah.

Prekmurske Slovence poveže z njihovimi sorodniki s trditvijo: »Vendi na Madžarskem so tiho živeli v jugozahodni polovici države, skoraj ločeno od svojih štajerskih bratov, živčih na avstrijskem ozemlju.« Za mejé Prekmurja »in njega glavne značilnosti« navaja kot vir monografijo o Železni županiji »Vasvármegyé« v reprintu iz 1989, ne da bi bil navedel letnico izida: 1898 in ne pozna podobnega dela tudi v Zalski županiji v isti zbirki – da ne govorimo o številnih madžarskih spisih, ki seznanjajo s Prekmurjem (Bellosics, Gönzi, Košič itn.).

Po opisu meje Prekmurja »ve« pisatelj knjige: »Na tem ozemlju živčé prebivalstvo se je imenovalo »vend« in v XX. stoletju tudi »Slovenec« (szlovén)«. Brez natančnejše časovne določitve nadaljuje, da so jih sosednji Madžari imenovali »tót« (kot splošno Slovane, posebej pa Slovake, V. N.) in »bömhécze« (slovenski boméc, bojnéc – iz bogme, V. N.). Niti z besedo ne poskuša označiti njihovega razmerja do slovenskega naroda. Šele v začetku oznake njihovega »kulturnega razvoja« zapiše dvoumno poved: »Njegov (= Prekmurja, V. N.) jezik, čeprav kaže mnogo sorodnosti z jezikom sosednjih Slovencev, Hrvatov (!), se vendar v bistvenih vprašanjih (?) razlikuje od njega, kar je povzročalo razumljivo težavo« (str. 39). Zato da so njihovi duhovniki »morali v prekmurščino (»vendre«) prevajati hrvaške in slovenske cerkvene knjige« ... – Ničesar ne ve o evangeličanskih (luteranskih) prekmurskih knjigah od 1715 dalje, prirejenih po nemških (prva: Luthrov Mali katechismus ... V. N.), in Števana Küzmiča Nouvi zákon iz grščine. In 1747 je Mihál Sever zapisal: Lüblenomi slovenskomi národi ... Števan Küzmič pa 1771:

»Slovenskoga ... pisma ...« in » med našim Slovenskim národom« itn., nihče pa nič o »Vendih«.²⁶

Prekmurski Slovenci se v slovenščini nikoli niso imenovali »vend«, kar dokazuje tudi njihovo slovstvo. Tako so se imenovali le, če so govorili madžarski, toda le manj zavedni, pod vplivom šole, uradov. Že v 19. stol. je Franc Ivanocy v madžarskih sombotelskih časnikih Vasvármegye in Szombathelyi Ujság pisal članke, v katerih je dokazoval neupravičenost naziva »vend« v madžarsščini in zahteval rabo »szlovén« – o vsem tem smo obširno razpravljali v zborniku o Ivanocyjevem simpoziju v Rimu 1984.

Da je Prekmurje (pri pisatelju²⁷ »Vendvidék«, str. 38) imelo gospodarske in trgovske zveze pred 1919 »izključno z Madžarsko« ni res, ker je še za naših dni bilo živo izročilo, kako so vozili npr. žito v Radgono in od tam razne predmete. Prav tako so trgovali z Ljutomerom, nekoliko tudi z Gradcem. Če ni bilo nobenega mostu čez Muro, pa so bili brodovi in vozili so se z ladjami, tako da se niso vozili le prek Radgone »po ovinku« k Slovincem na Štajerskem in Kranjskem. Teh rednih stikov ne dokazujejo le letna romanja k Sv. Trojici v Slovenskih goricah, na Ptujsko ali Črno goro, na Sladke goré, k sv. Jožefu v Celju, kamor so hodili na duhovne vaje, o čemer govori J. Klekl na raznih mestih. Obiskovali so tudi gimnazijo v Ljubljani (npr. Mihael Kühar, Mihael Erjavec, Štefan Vereš, lazaristi Čontala, Jožef Godina s Srednje Bistrice).

Prav tako so bili razviti tudi kulturni stiki. Že knjige slovenskih protestantov so prihajale v Prekmurje in omenjali so jih prekmurski pisatelji ter zajemali besede iz njihovih del že Mihael Sever 1747, nato Števan Küzmič. V Martjansko pesmarico so prevzeli v 17. stol. Trubarjeve, Dalmatinove in Klinčeve pesmi. Vsi slovničarji in jezikoslovci v 18. in 19. stol. so obravnavali prekmurščino kot sestavni del slovenskega jezika in prekmurske pisatelje kot del slovenskega slovstva (gl. V. Novak, Kulturni stiki do osvobojenja, Slovenska Krajina, 1935, 40–45, isti, Izbor prekmurskega slovstva, 1976). »Slovence na Ogrskem« so obiskovali in opisovali Peter Kozler od 1849 in jih je vnesel na prvi zemljevid slovenskega ozemlja, k Zedinjeni Sloveniji sta jih zahtevala Oroslav Caf in Matija Majar. Obširno jih je opisoval Božidar Raič od 1863 dalje; Anton Trstenjak pa je ponovno prepotoval vse prekmurske vasi do Monoštra in pisal v mnogih člankih o šegah in slovstvu

²⁶ Z zgodovinsko omembo, navedki iz starih evangeličanskih knjig, Novak izpostavi slovenskost prekmurskega jezika in kulture.

²⁷ Zajedljiva opredelitev Zsige kot pisatelja; glede na nedosledno in zelo poljubno navajanje virov Zsigova knjiga dejansko deluje kot leposlovno delo (še posebej če upoštevamo tudi izpostavljeno ilustrativno opremljenost te znanstvene knjige).

prekmurskih Slovencev. Sledila jim je dolga vrsta jezikoslovcev in slovstvenih zgodovinarjev, ki so v svojih preglednih delih pisali tudi o prekmurskih pisateljih in jeziku »ogrskih Slovencev«. Ko so 1903 ustanovili v Mariboru Zgodovinsko društvo, so vzeli v njegov delovni program tudi preučevanje zgodovine in ljudskega življenja Slovencev na Ogrskem. Najvidnejše delo s tega področja je bilo Števana Küharja Narodno blago vogrskih Slovencev (1910–1914), ki ga je uredil in z opombami opremil tedanji vodilni slovenski jezikoslovec, dr. Karel Štrekelj, ki je v svoji zbirki Slovenske narodne pesmi objavil tudi Küharjeve zapise prekmurskih pesmi. Več o tem v knjigi Š. Kühar, Ljudsko izročilo Prekmurja (Pomurska založba 1988). Jožefa Košiča, ki ga madžarska knjiga niti ne omenja, rokopis Starine železnih ino salajskih Slovenov, je v Časopisu 1914 objavil J. Gruden. Košič je bil tudi sicer pomemben za medsebojne stike, saj je v svoji knjigi Zobrisani Sloven i Slovenka med Mürov i Rabov (ok. 1848) priredil dele iz Slomškove vzgojne knjige Blaže in Nežica v nedeljski šoli (1842). O vsem tem je bilo že toliko pisanega, da bi moral nekdo, ki piše o vplivu Madžarov na prekmursko slovstvo, o katerem navaja enega samega pisatelja z mnogimi napakami in stalno oznako »vend« (sedemkrat na str. 39), vse to dobro poznati, preden bi upal soditi o vseh teh vprašanjih.

Madžarski avtorji, predvsem publicisti, ki sploh ne poznajo ne prekmurskega ne splošno slovenskega tiska, menijo, da v slovenskih knjigah kar mrgoli nekega njim nejasnega »slovanskega občutja«, ki ga potem »nekateri duhovniki« širijo kot sredstvo za odcepitev Prekmurja od Madžarskega. In taka oznaka, ki je obenem obsodba, se potem ponavlja pri omembi vseh naših kulturnih delavcev, začenši z Ivanocyjem in J. Kleklom. Nam zelo čudno, kar smešno zvenijo take fraze, ki niti ne vemo, kaj je natanko z njimi madžarski pisec mislil: »Samostojno prizadevanje slovanskih naziranj je sprejel ... Temu sledeč je postavil ves svoj čas in možnosti v službo slovanskega gibanja ... Za denarni temelj slovanskih prizadevanj je ustanovil v Črenšovcih zadrugo. – Po prvi svetovni vojski je bil v Prekmurju odločujoča osebnost v slovanskih prizadevanjih ...« itn. V tem smislu. Kdor pa bere tisk tistih časov, bo komaj kje našel besedo o tej tu prekipevajoči »slovanskosti«.²⁸

Z omembo mohorskih knjig, ki so prihajale med prekmurske Slovence, poudarja njihov vpliv na »prebujanje zavesti pripadnosti južnoslovanskim ljudstvom«, našteje – z napačnimi krstnimi imeni, kar večkrat pozneje ponavlja – »nekaj katoliških duhovnikov«, ki so bili zastopniki »slovanske narodne zavesti« v mohorskih

²⁸ Opozorilo na manipulativnost izpostavitve slovanskosti nasproti slovenskosti prekmurskega jezika, kar je bil osnovni asimilacijski manever madžarskih nacionalistov – slovensko prekmursko kulturo narediti za »samostojno«, da je bil potem asimilacijski učinek večji, kar je po letu 1919 doživelo slovensko Porabje.

knjigah, kar so hoteli preprečiti »madžarski vladni organi in cerkveni voditelji«. Po njegovem, ki ničesar ne ve o slovstvenem delu v 19. stoletju, se je sedaj ponovno razmahnilo slovstvo v prekmurščini itn. Obširna opomba o J. Kleklu ponovno govori o njegovem širjenju »slovanskega (szláv) prizadevanja, nazorov«, saj avtor – po stari madžarski navadi – ne razlikuje med *slovenskim* in *slovanskim*, v čemer vidijo neko panslovansko strašilo, naperjeno proti sebi.

Avtor priznava madžarsko oviranje »tesnejših vezi z drugimi slovanskimi ljudstvi«. Ko omeni majniško deklaracijo, uvede z mariborskim narodnim svetom njegovega zastopnika za Prekmurje, dr. *Matijo Slaviča*. Poleg več njegovih »člankov« (brez naslovov) omenja njegovo neznano »najpomembnejše delo o tem predmetu«: Sprememba oblasti v Mariboru – tudi brez kake navedbe o objavi. In ga tudi sam v knjigi ne uporablja – zakaj?! Omeni kat. duhovnike, ki so mu pomagali pri »pridružitvi k prihodnji slovenski državi, ... podpirajoči slovansko idejo« – zopet z nápačnimi krstnimi imeni (Baša István, nam. Iván, Kühar József, nam. István). Pisatelj ne navaja naslovov dveh glavnih Slavičevih razprav o teh vprašanjih: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev ter Prekmurske meje v diplomaciji*, oboje v zborniku Slovenska Krajina (ur. V. Novak, Beltinci 1935, samozaložba, str. 46–107), ki ju sicer navaja v opombah 14, 35, 37, 43 skrito kot: Arhiv Županije Vas Szombathely Kleklov spis Matije Slaviča članek Slovenska Krajina (!) 4. (prevod)« – tako brez ločil.

Imel ju je na voljo pri nekem rokopisnem prevodu iz dobe zasedbe in ju izkoriščal sebi v prid; ne navaja pa, kar je negativno za madžarsko ravnanje v Prekmurju in za njihov položaj.

V tem poglavju avtor obširno govori o zborovanju pomadžarjevalnega »Prekmurskega (vendvidéki) madžarskega prosvetnega društva« v Soboti 20. okt. 1918, kjer so organizatorji manifestirali za madžarstvo Prekmurja in so jim ugovarjali klici: Slovenci smo in Za Jugoslavijo.

Omenja številno udeležbo Prekmurcev na Kleklovo pobudo na taboru v Ljutomeru 3. nov. 1918, ki jo imenuje avtor »zakonito«, in izjavo za zedinjenje Slovencev na obeh straneh Mure. Nedokazano omenja Kleklovo navzočnost, zlasti pa je obsodbe vredna trditev, da »se je vzporedno potekajočih nemirov v Beltincih udeležil Klekl sam« (43), čemur dodaja šele na str. 66, da sta se Ivan Jerič in Mihael Kühar (brat zapisovalca ljudskega izročila Števana) – poznejša legionarja v Ljutomeru – »pridružila nemirom in ... izropanju grofov Zichy v Beltincih« ter nato pobegnila čez Muro. Trditev je težko obrekovanje obeh, saj sta mirila ljudi, ki so napadli grad in židovske trgovine v Beltincih.

Obširen popis je namenjen demokratičnim prizadevanjem madžarske vlade v tem času, ki je imenovala evangeličanskega teologa dr. Bélo Obala za odposlanca

– sporno ga imenuje »dobrega poznavalca« ... po Slovencih naseljenega ozemlja –, ki naj bi preučil razmere v Prekmurju in organiziral tam narodnostno avtonomijo.

Avtor obširno obravnava tako poskus madžarske strani, da bi pridobili prebivalstvo Prekmurja za svoj predlog avtonomije, kakor tudi načrt, ki ga je na slovenski strani sestavil Jožef Klekl st., mogoče nekoliko v sodelovanju s svojim bratrancom, Jožefom Kleklom ml., župnikom v Vélikih Dolencih, ki je bil v tistem času tudi urednik tednika *Novine*, kar vsi, ki pišejo o tistih časih, pozabljajo in prisojajo njegovo pisanje Kleklu starejšemu. Na slovenski strani ni bilo kaj več napisanega o tem »načrtu avtonomije«, obširno pa o njem piše Ivan Jerič v svojih še nenatisnjenih spominih. On je tudi prepisal besedilo tega načrta iz *Novin* 2. februarja 1919. V madžarščini je objavil ta načrt tudi soboški madžarski list *Muraszombat és vidéke*, ki je tudi objavil izjavo bogojanskega in črenšovskega župnika, da v tej obliki tega načrta ne poznata in ga zato ne odobravata. Tudi avtor obravnavane knjige prisoja (str. 59) ta načrt štirim župnikom, ki jih zopet napačno imenuje, Čačiča celo Csárics.

Kar je avtor prekinil v tretjem poglavju (str. 29) z omembo prihoda hrvaške vojaške enote v Prekmurje, to nadrobno nadaljuje v poglavju »Soboška bitka« (47 sl.). Zmedeno meša Medmurje in Prekmurje ter dogodke v obeh pokrajinah konec decembra 1918. V glavnem se naslanja na poročilo Jožefa Godine (Ferdovega²⁹ starejšega brata, poznejšega lazarista), tajnika v ZDA Mihe Kreka (po Slavičevi objavi v omenjenem zborniku 1935). Primerjava med tem poročilom in pisateljevimi madžarskimi viri bi bila zelo obširna. Poleg navedbe železniške postaje Markišavci (prav: Puconci), ki je ni bilo, je vprašljivo sodelovanje madžarsko čutečih prekmurskih rojakov z madžarsko vojsko v napadu na Jurišičeve hrvaške čete itd.

S poglavjem *Brez Prekmurcev, toda v njihovem imenu* se začenjajo poglavja knjige, ki obravnavajo diplomatsko borbo za Prekmurje. »Prekmurci« (Mura-vidékiek) tu ne pomeni le slovenskih prebivalcev tedanjega ozemlja današnjega Prekmurja, marveč tudi in predvsem madžarske, ki se čutijo v tej knjigi še danes prizadete, da so jih brez njihove volje pridružili državi Srbov, Hrvatov in Slovencev. Avtor pribija, da »so ti madžarski in mednarodni dogodki (formiranje vlade iz socialistov in komunistov, začetek mirovne konference v Parizu, ki so ji nasledstvene države predložile svoje ozemeljske zahteve do Madžarske, V. N.) odločilno vplivali na medmurske dogodke. Posebni dogodki so se vršili v Prekmurju, v sosednjih avstrijskih deželah Štajerski in Kranjski« (str. 63). Poroča o tridnevni »Murski republiki« v maju 1919, ponavlja že prej obravnavani avtonomistični

²⁹ Ferdo Godina (1912–1994) je bil prekmurski pisatelj, udeleženec NOB, njegovo najbolj znano delo so *Bele tulpike*, deloval pa je tudi kot publicist.

načrt štirih »slovenskih duhovnikov« – zopet z napačnimi imeni –, ki so poslali v Ljubljano k Narodni vladi odposlanca, da bi jo seznanili s svojimi načrti ter da bi izvedeli za njene namene s Prekmurjem.

Tu obširneje predstavlja ta dva odposlanca brez navedbe slehernega vira; predstavlja ju v najslabši luči: Jerič, ki naj bi se v novembru 1918 »pridružil v Beltincih nemirom, izropanju grofov Zichyjev, je bil pozneje dekan v Turnišču. Pred obtožbo je pobegnil čez Muro, v Ljutomer. Odslej je bil aktiven organizator odcepitve Prekmurja. ... – Namesto župnika Florjana Strausza, ko je bil zavoljo svoje madžarske usmerjenosti (čutenja) prisiljen zapustiti Lendavo, so imenovali Jeriča.« (str. 66). Vir za te trditve more biti le obtožnica, ki »jo je sprožila madžarska oblast (v zasedbenih letih 1941–1945, V. N.) proti (Klekle) in njegovim tovarišem (Ivan Jerič, Mihael Kühar ...) zavoljo veleizdaje, zaradi prestopka proti časti madžarskega naroda in drugih zagrešenih zločinov. Toda glede na dolgo dobo – več kot dvajset let – preteklo po zagrešitvi zločinov – so kazenski pregon ukinili« (str. 40). V opombi 32 je naveden vir: Arhiv Železne županije Szombathely. Spisi Jožefa Klekla odločba števil 14205. – Tako Jerič kot Kühar sta mirila v Beltincih ropajoče ljudi in obvarovala grofovsko pristavo (marof) pred izropanjem, za kar so se graščinski Jeriču posebej zahvalili in ga pozvali k vrnitvi iz Ljutomera, kamor je pobegnil pred madžarsko vojsko, ki jo je vodil V. Tkalec. Madžari so menili, da je ropanje v Beltincih in drugih prekmurskih vaseh narodnostni upor, ki ga vodi prav Jerič, ki o tem obširneje govori v svojih spominih. Prav tam tudi pojasni, kako je zagovarjal narodnostne pravice Madžarov v Lendavi, ko je bil tam župnik, govori pa tudi o svojem predniku Strauszu, katerega spomine Zsiga ponovno navaja kot vir za opis dogodkov v Lendavi. Strausz ni bil prisiljen zapustiti Lendave, marveč se je župniji odpovedal, potem ko je deset let neovirano deloval tudi kot vikar sombotelškega škofa. Jerič piše o njem: »Moj prednik F. S. je bil aristokrat. Od doma zelo bogat. Zase odličen gospodar in malomaren dušni pastir. Verouka ni učil, pridigal je letno samo enkrat, na novo leto. V matične knjige je v svoji dvajsetletni službi v Lendavi zapisal le nekaj podatkov. Cerkve in gospodarskih poslopij ni popravljaj. – Njegova last je bila večina delnic tovarne dežnikov in Lendavske hranilnice. Kak škrtun je bil, se vidi iz tega, da sem mu bil dolžan neko vsoto denarja dvanajst dni in sem mu moral za teh 12 dni plačati obresti« (Moji spomini, 2019, str. 146).

Mihael Kühar iz Bratonec, brat zapisovalca ljudskega izročila Števana, je v Ljubljani pred prvo vojsko dokončal šest razredov gimnazije. Tudi on je miril v

Beltincih ropajoče. Zsiga »ve«,³⁰ da je tudi on pobegnil in »bil dejavni udeleženec odcepitve ozemlja« (str. 66) in da sta v Ljubljani z Jeričem obiskala »Berjét«,³¹ predsednika ljubljanskega deželnega zbora ter več članov deželne vlade ter v narekovajih pristavlja, da sta jih seznanjala s tam živečimi »Slovenci« – češ, saj to niso bili. Kot Zsiga napačno piše ime Brejca, tako piše z napakami dolgo vrsto slovenskih imen poleg že ponovno omenjenih štirih duhovnikov: Blazsic (Blažič, str. 48), Ozmez (Ozmec, str. 67), Srb Portič (Protič, str. 67), Mulček (Mulaček, str. 77), Žogler (Žolger, str. 74) dvakrat, Litorg (Ritlop, str. 88), Lajnsič (Lanjšič, str. 88), Bodižar (Božidar, str. 88), Avstrijec Kamiker (Kamniker, str. 114), Kūhar je bil med madžarsko zasedbo dvakrat nekaj mesecev v zaporu v zvezi z obtožnico proti Kleklu in njegovim sodelavcem, končno pa z isto razsodbo oproščen.

Zsiga obravnava v tem poglavju isto, o čemer govori bolj podrobno M. Slavič v razpravi Prekmurske meje v diplomaciji v: Slovenska Krajina (1935), str. 83–107, le da Slavič natančneje razčlenjuje madžarske spomenice mirovni konferenci in izpodbija njihove zahteve, da Prekmurje ostane pri Madžarski.

Naslednje poglavje: *Zasedba Prekmurja* (str. 75–80). Kot opravičilo za čimprejšnjo zasedbo Prekmurja po končno veljavnem sklepu Vrhovnega sveta mirovne konference 1. avgusta 1919, ki ga avtor v tem poglavju ne navaja, Zsiga obširno govori o »kaotičnem stanju«, nastalem na Madžarskem v prvih dneh avgusta 1919, nakar v enem odstavku kar trikrat napačno imenuje Prekmurje »Muraköz«, enkrat pa pravilno »Muravidék«, kar ponovi na sledeči strani, češ da so »vojaške oblasti uradno naznanile zasedbo »Muraköza« (tj. Medmurja, V. N.) in mu spremenile ime v Prekmurje« (str. 77). V resnici so uporabljali ime že na mirovni konferenci, predvsem v francoskih aktih (»le Prëkmourjé«) in na slovenskih brošurah.

Avtor še kar naprej govori o »zunanjem vojaškem nastopu«, ki je doletel Prekmurje, o tem, da »V primeru zasedbe niti misliti ni bilo moč na madžarski vojaški nastop« (str. 79); da so z vojnega ministrstva obvestili antantne pooblaščenca v Budimpešti »in spraševali, ali je bila zasedba Prekmurja upravičena« itn. – kljub jasnemu obvestilu Vrhovnega sveta v Parizu madžarski vladi že 2. avgusta 1919. Madžari niso ostali le pri »protestih« proti jugoslovanski zasedbi, marveč so celo 29. novembra 1919 s strani Rédicisa lahkomišelnost napadli jugoslovansko posadko v Lendavi »s pol stotine mejnih stražarjev« in povzročili smrt štirih ljudi in zapor

³⁰ Novak glagol »ve« postavi med narekovaje zaradi ironizacije, saj Zsiga v primeru beltinskega upora ne upošteva nasprotnih stališč, predvsem lojalnosti cerkvenih oblasti do plemiškega stanu. Ne upošteva tudi novih zgodovinskih dejstev iz 20. stoletja, kot je npr. ohranjena grobnica beltinskih plemičev v beltinski cerkvi, kjer je bila pokopana tudi zadnja beltinska grofica (in to v času socializma leta 1977).

³¹ Moral bi biti zapisan priimek »Brejc« oz. tožilnik v madžarščini za priimek Brejc.

več lendavskih občanov. Avtorju pa so ta in nekateri poznejši manjši napadi v okolici Lendave dali priložnost za posebno poglavje »Lendavska bitka« na petih straneh s posebnim zemljevidom (str. 81–86).

V naslednjem poglavju *Po zasedbi* (str. 87–94) načenja vprašanje, kako so različne prizadete strani pravno pojmovala »zasedbo« Prekmurja. Pravilno se mu zdi razumevanje osrednje vlade države SHS, da jo je mirovna konferenca dovolila za zagotovitev splošnega reda tega ozemlja v korist varnosti tamkajšnjega slovanskega (vend) prebivalstva. Seveda nevarnosti za slovensko (vend) prebivalstvo ni bilo, to je bil le razlog in je bil pogoj za »dovolitev« (str. 87). Glede tega navaja odločno haške konference iz 1907. Poudarja, da je dobila pooblastilo za zasedbo »jugoslovanska federativna država«, in ne »katera bližnja zvezna dežela, Slovenija ali Hrvatska«. Po avtorjevem mnenju »je bilo od obeh teh strani močno prizadevanje za pridružitve njihovemu ozemlju« (str. 87).

Od kod Zsiga trditev, da je »Kleklova-Slavičeva skupina ... se borila za avtonomijo. Hoteli so biti samostojni v slovenski deželi« (str. 88) in da je »s to zahtevo popotovalo odposlanstvo k beograjski vladi«, da je notranji minister soglašal z njihovo zahtevo in »dal ustrezna navodila ljubljanski deželni vladi«? M. Slavič sam, ki ga tudi Zsiga navaja kot člana tega odposlanstva, piše, da je šla deputacija v Beograd, »ker ni bilo od tam odgovora na protest proti razdelitvi Prekmurja na hrvaški in slovenski del« (Slovenska Krajina, str. 80). »Nato je takratni notranji minister ... odredil, da ima celo Prekmurje enotno slovensko upravo.« Toži, da so odpuščali madžarske upravne uradnike – kaj so pa delali Madžari pri nas 1941?

Čudna in nejasna je tudi trditev, da je bila v šolah »glavna sprememba pouk slovenskega jezika namesto prekmurščine (vend)« (str. 90). Kje in kako so v šolah poučevali prekmurščino in ali so poučevali v njej, ne pove in nas zelo zanima, od kod mu tak podatek. Na tem gradi svojo naslednjo trditev: »S tem se je začelo pretapljanje prekmurskega (»vend«) prebivalstva v slovensko« ... (str. 90)

Posebno skrb je avtor namenil verskim razmeram, pri čemer se mu je dogodila neodpustna zamenjava, da imenuje 10 »reformiranih« (kalvinskih) cerkvenih občin in nobene evangeličanske. Zelo pomanjkljivo poznavanje razmer in tendenčnost dokazuje taka trditev: »Dvoje društev je bilo ustanovljenih za slovansko vplivanje na prebivalstvo, ki je bilo pod madžarskim vodstvom« (str. 91). To sta bila Orel in Sokol, ki ju po svoje označi in tudi »ve«, da »v verskem območju nobeno ni postalo priljubljeno«.

Zsiga se čudi, da so morali napise obrtnikov in trgovin zamenjati s slovenskimi, da so uvedli slovenska ulična imena. Poudarja, da so na madžarski strani pravilno dojeli začasnost zasedbe in da bi v smislu mednarodnih pogodb na tem ozemlju morali obdržati madžarsko upravo. Nato na dolgo opisuje, kako so »na novo organizirali«

upravo na sosednjih madžarskih ozemljih. Z imeni navaja tiste madžarske uradnike, ki so ostali v Prekmurju in jih je Liga za obrambo ozemlja gmotno podprla. Našteva tudi prestopke jugoslovanskega vojaštva proti obmejnemu prebivalstvu in priznava, »da so v začetni dobi z madžarske strani streljali« (str. 94). Tudi v tem poglavju piše enkrat »Muraközben« (v Medmurju) nam. Muravidéken.

Poglavje *Za Medmurje* nas ne zanima, pač pa nas sledeče *Trianonska mirovna pogodba* (str. 100–106). Izvemo nadrobno, da je Vrhovni svet v imenu mirovne konference 15. januarja 1920 izročil madžarski delegaciji mirovne pogoje, na katere je ta morala odgovoriti naslednji dan. V celoti jih je odbila ter predlagala za rešitev ozemeljskih vprašanj plebiscit, česar prizadete države – tudi SHS – niso sprejele. Madžari so dobili petnajst dni za izdelavo podrobnih odgovorov. Odgovor je sprejela vlada in so ga izročili mirovni konferenci 12. februarja 1920. Navajal je bistvene zgodovinske in gospodarske vzroke v prid pripadnosti Prekmurja in Medmurja Madžarski, predvsem pa zahteval plebiscit. Avtor podrobno navaja vsebino »dveh nadrobnih prilog« svojemu odgovoru. Podpisala sta ga János Melich, profesor slovanskega jezikoslovja v Budimpešti, in Sándor Mikola, prekmurski rojak, srednješolski profesor matematike in fizike, izvedenec madžarske delegacije za Prekmurje pri mirovni konferenci.

Prva brošura se po Zsigi imenuje »A vend kéréds« (Vendsko vprašanje), Slavič (n. d. str. 88)³² pa navaja njen francoski naslov: *Quelques remarques sur la brochure intitulée: La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič. Par I. Melich et S. Mikola. Budapest – 1919 (15 str.)*.³³ Zsiga pravi, da je bila »razprava znanstven odgovor na Slavičeve ... pisane trditve« (str. 102). Toda knjižica nikakor ni znanstvena, ker govoriga³⁴ o razmerju prekmurskega narečja – po njunem »vendskega jezika« – do slovenskega jezika, ki ga slabo poznata. Ne vesta, da ima slovenščina nad štirideset narečij, ki se od knjižnega jezika vsa bolj ali manj razlikujejo, nekatera mnogo bolj kot prekmurščina. Zato trdita, da se ta razlikuje od »slovenščine« tako kot francoščina od italijanščine. Tudi nista želela priznati, da se prebivalci Prekmurja imenujejo samo Sloven, Slovenje, Slovenec, Slovenci. Še manj je znanstveno, kar je Mikola *skonstruiral* o keltskem izviru prekmurskih Slovencev, sklicujoč se na ruskega slavista Šachmatova, češ da od tod izvirajo v prekmurščini glasovi ö, ü, ki da jih slovenski jezik ne pozna – pa še koliko, že sosednji Prleki govorijo ü. Polno nestvarnosti in netočnosti je tudi v drugih trditvah te

³² Verjetno je to delo zbornik *Slovenska krajina*, ki ga je uredil Vilko Novak (1935).

³³ Delo je navedeno na 88. strani zbornika *Slovenska krajina*, kjer tudi problematizira vlogo teh dveh strokovnjakov.

³⁴ Melich in Mikola.

knjižice. O vsem tem je pisal že M. Slavič v navedeni razpravi (zbornik Slovenska krajina (1935),³⁵ str. 88).

Omenjena je tudi druga knjižica »A vendek emlékirata« – Spomenica Vendov – ki so jo predložili mirovni konferenci in Zsiga ne navaja njenega francoskega naslova, pač pa naivno pristavlja, da »njeni podpisniki niso znani, kar je tudi umljivo, saj bi podpisnik mogel resnično računati z maščevanjem« (str. 102–103). Jasno je, da jo je napisal sam Mikola in je ni podpisal zaradi videza, češ da je brošura nastala v Prekmurju. Njena vsebina pa je enaka prej obravnavani francoski brošuri, posebno pa Mikolovi iz 1928. Po predstavitvi Prekmurja postavlja tri zahteve mirovni konferenci:

1. Naj pošlje nepristransko komisijo, ki bo raziskovala pokrajino in njeno ljudstvo.
2. Ukaže naj plebiscit pod nadzorstvom nevtralne države.
3. Naj dá priložnost predstavnikom naše pokrajine, da tudi ustno in nadrobno razložijo svoje stališče, preden se dokončno odloči njihova usoda. Avtor trdi, da so »prisiljeni« mirovno pogodbo z Madžarsko podpisali 4. junija 1920 v versajski palači Mali Trianon, Slavič pa, da v Grand-Trianonu (n. d. str. 92), medtem ko uradni francoski vodnik po versajskih palačah piše, da je bila podpisana v hodniku, ki veže obe palači.

V poglavju *Učinki »Spremnega pisma«* (str. 107–116) v publicističnem slogu pripoveduje o upanju, ki ga je na Madžarskem vzbudilo Spremno pismo (francoski Lettre d'Envoi – Zsiga piše: Letter 104) k mirovnim pogojem francoskega predsednika Milleranda, ki je razmejiteni komisiji dovoljevalo »mejo tudi popraviti, če bi našla kake narodopisne, gospodarske ali kake druge potežkoče s trianonsko mejo« (Slavič, n. d., str. 93). Kljub zelo omejenim možnostim, ki jih je to pismo dovoljevalo za spremembo določene meje, so razvili veliko propagando, ki je vodila »tudi do nezaželenih atrocitet« (Zsiga, str. 108) z napadom mejne straže v Krčici na mejno stražo v Somorovcih, kar je izzvalo aretacijo več moških, ki so se pridružili napadalcem, v obravnavani knjigi pa célo stran z imeni »junakov«. Na sledečih straneh poroča avtor o napadih na orožniške postaje v Prekmurju, o poročilih raznih tujih časnikov – med njimi »Corix«, ugledni francoski list, je verjetno La Croix – o »malem vendskem narodu«, ki želi svojo svobodo; o ameriških »Vendih« in o skrivnih pogajanjih Madžarske s Francijo, o Rapalski pogodbi itn. Osrednji predmet poglavja pa je »proti razumskim in pravnim razlogom« sprejeti zakon o mirovni pogodbi v madžarskem parlamentu 15. novembra 1920 z začetkom: »Glede na prisilno stanje, nastalo za Madžarsko zavoljo nesrečnega izida

³⁵ Večino Slavičevih dokumentov in trditev navaja iz člankov v že omenjenem zborniku *Slovenska krajina*.

svetovne vojne ...«, kar naj bi tudi prihodnjemu rodu dobro razpoznavno izražalo nasprotujoče si stališče državnega zbora (str. 113) – menda eden od vzrokov za nastanek pričujoče knjige.

Med posledicami uzakonitve madžarske mirovne pogodbe naj bi bila v Prekmurju na prvem mestu uvedba izraza »mažaronstvo«, kar naj bi označevalo tudi tiste, »ki so priznali delo Mikloša Küzmiča, prevajalca prvega prekmurskega (»vend«) katekizma« (str. 114) – žal je to bil že 1715 Franc Temlin, toda Zsiga ničesar ne ve o protestantskih pisateljih od 1715 do 1780, kakor tudi ne o tem, da vsi tisti, ki priznavamo celotno prekmursko slovstveno delo z M. Küzmičem vred, nikoli nismo bili označeni z »mažaronstvom«. Slabo informirani pisec piše ime časnika »Prekmurski Glasnyk« po neznanem viru (str. 114), ime Kamiker nam. Kamniker kar trikrat na isti strani. Voditelj socialnih demokratov mu je Krišton (str. 115, 116) nam. Kristan in Kūharjeva Vérstvena stranka – verska (»vallási«, str. 115, 116) nam. gospodarska.

V poglavju Priprave za razmejitev (str. 117–124) izvemo poleg tistega, kar natančno opisuje Slavič, n. d., str. 92–107, obširno vse o madžarskih pripravah in sodelovanju v razmejitveni komisiji. Prav tako Slavič nadrobno opisuje vsebino naslednjega poglavja Prekmurski »plebiscit« (str. 125–135). Tu beremo, da so »Novine« dnevno poročale o vlomih, kraji – toda bile so le tednik. Poleg razdelitve zemlje priseljencem v okolici Lendave so opisane aretacije, pretepanja lendavskih občanov. Ivan Hribar, namestnik osrednje vlade, je postal Andrej in na neumljiv način »pozneje vodja lendavske politične uprave« (str. 128). Andrej Karlin ni bil več tržaški škof, ko je bil v avgustu 1921 povabljen na slavnost v Lendavi, marveč mariborski. Pri opisu poti razmejitvene komisije v septembru 1921 po Prekmurju so (dvakrat) navedena imena madžarskih deklet, ki so metala cvetje na avto madžarskega delegata ... V goričkih vaseh so demonstrirali za Madžarsko, nakar so oblasti zaprle večje število ljudi, med njimi tudi evangeličanske duhovnike, učitelje, ki so pripravili demonstracije.

Osrednje vprašanje knjige je naslov sledečega poglavja: *Ali v znamenju pravice (resnice) ali moči?* Razumljivo, da so se Madžari znašli pred pretresljivo resničnostjo. Premalo so se zavedali, da so bili kot država v vojni na strani premaganih in da je v njihovi državi živelo toliko in toliko milijonov nemadžarskih narodov, delno brez vseh narodnostnih pravic, obsojenih na pomadžarjevanje. To so priznali še med zadnjo zasedbo. Avtor v tem poglavju krivi spremembo francoske politike nasproti Madžarski, ki med drugim ni ugodila madžarski ponudbi, da bi Francija za 90 let prevzela v najem njene železnice. Do konca so se borili za tako pojmovanje »Spremnega pisma«, ki bi ugodilo kar vsem njihovim zahtevam. Trditev avtorja: »Tako v vprašanju Prekmurja (Muravidék) niso dobili glavne vloge vidiki

pravice, marveč trenutne koristi moči« (str. 137), pozablja na vsa dolga pogajanja na mirovni konferenci, ki so pretehtala razloge ene in druge strani ter na podlagi tega določila mejé,³⁶ ki so veliko večino prebivalstva Prekmurja dodelila državi, kamor po svojem narodnem značaju sodi.

O izjavah slovenskega prebivalstva pred razmejitveno komisijo je bolje molčati, saj je dovolj časa trajala njihova prevzgoja v člane enotnega »državnega« naroda in preprečevanje stikov s slovensko kulturo, ki je je bil predvsem južni del Prekmurja deležen vsaj v majhni meri. Avtor skuša prikazati, da je bil le del katoliške duhovščine »slovansko« osveščen in deloval za združitev s slovensko narodno celoto. Tako njo kot njihove laične sodelavce skuša prikazati v čimbolj neugodni luči, z obsodbami v dobi zasedbe 1941–1945, ko nas tudi nihče ni vprašal, ali si želimo nemško in madžarsko gospodstvo, kakor tudi porabskih Slovencev niso vprašali, ali želijo ostati v madžarski državi. Naša resnica in pravica je bilo naše slovenstvo vseh stoletij, v jeziku, čustvovanju, mišljenju, v vseh izrazih ljudske kulture in v delih naših pisateljev. In vsi prihodnji rodovi, ki so bili že obsojeni na potujčenje, danes pa živijo svoje po naravnem pravu dano jim življenje.

Naš *Epilog* je vprašanje: kako more – poleg drugih napačnih narodnostnih oznak v knjigi – v slovenskem povzetku te knjige biti ponovno zapisano: »... v Prekmurju pa so živeli predvsem Vendi (Slovenci) ...« (str. 181), – »Prekmurje in njeno (!) vendsko prebivalstvo ...« (str. 182).³⁷ Isti izraz najdemo v hrvaškem, nemškem (»wendischer«) in angleškem (»Vends«) povzetku. Nikjer pa ni v knjigi jasne navedbe o tem, zakaj so si zavedni prekmurski izobraženci prizadevali združiti se z ostalimi Slovenci in da je bila to prav tako njihova pravica, kot so imeli svoje pravice prekmurski Madžari, zavoljo katerih je bila knjiga napisana.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, v 8 nadaljevanjih od št. 31 do 38 (31. 7. do 18. 9. 1997).

Povzeta vsebina osmih nadaljevanj iz *Vestnika* je bila objavljena v:

Zgodovinski časopis, 51, 1997, št. 3, str. 428–430.

Zsiga Tibor, *Muravidéktől Trianonig*, Lendava: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. = Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 1996, 209 strani.

Stopinje 1998. Pomursko pastoralno področje, Murska Sobota. Prekmurje in trianonski mir v madžarski luči (Vilko Novak), 42–46.

³⁶ Izpostavlja naglas na neprvem zlogu, v razmerju do madžarščine in tudi kot etnolog tako izpostavlja svoj prekmurski jezik.

³⁷ Omemba vendskosti v slovenskem povzetku v bistvu spodbija trditve, da želijo le predstaviti svojo resnico o svojem narodu.

O ČEM NAJ RAZPRAVLJAMO V ČASOPISIH?!

Ob vsej množici napačnih trditev naj človek ne bi bil prizadet in naj ne bi ostro, brezobzirno odgovoril?

VILKO NOVAK

Gospa Marija Pozsonec, poslanka DZ, je izjavila za Večer (št. 116, 22. maja 1997), da obžaluje, da je madžarska knjiga Tiborja Zsige o nastajanju in določitvi državne meje med Madžarsko in Prekmurjem podpisanega »tako zelo prizadela«. Veseli me njena izjava, da pri nastajanju knjige ni sodelovala, iz česar tudi vidimo, da sta med madžarskim vodstvom v Lendavi (Prekmurju?) vsaj dve skupini – in tudi zato je ta knjiga nevarna, ker so tudi na Madžarskem skupine, ki pišejo knjige o krivični trianonski meji z geslom: Vse nazaj!

Gospa poslanka pravi, »da ima ... vsaka stran svoj prav – zato ni prav, da o tem razpravljamo po časopisih ...«. Iz naslednjih njenih besed sledi, da bi s tem »zrušili vrednote (sožitja), zaupanje med narodnostmi«.

Sprašujem se, ali knjiga T. Zsige ne ruši tega sožitja z neresničnimi trditvami (slovenski jezik se bistveno razlikuje od prekmurščine, prebivalstvo se je imenovalo »Vende«, poznejši dekan **Jerič** in železniški uradnik **M. Kūhar** sta se udeležila ropanja Zichyjevega gradu v Beltincih 1918 – da, skušala sta ljudi odvracati od tega, jih pomiriti – in da sta zato pred madžarsko oblastjo pobegnila v Ljutomer, pa še dolga vrsta neresnic do uporabe dveh Slavičevih razprav, ki sem ju leta 1935 sam založil, v madžarsko korist, z navedbo vira itd.). Vse to bo prišlo na vrsto čim prej (v Književnih listih Dela, v kaki reviji, v prekmurskih Stopinjah). Vse to, kako krivična je bila odcepitev madžarskih vasi (kdo pa je porabske Slovence kaj vprašal?), kako zvito so pridružili Prekmurje ostali Sloveniji itn. Naj le berejo madžarski šolarji in vsi drugi, naših odgovorov pa seveda ne bodo brali – to je tista fraza iz politike: prepustimo to zgodovinarjem ... torej pajčevini, travi, ki preraste vse. Ob vsej tej množici napačnih trditev naj človek ne bi bil prizadet in naj ne bi ostro, brezobzirno odgovoril? Nisem smel odgovarjati v letih 1914–1945³⁸ in 1956, zdaj menda smem, čeprav Delo še ni našlo prostora za moj članek.

Večer, Maribor, vol. 53, št. 188 (24. 5. 1997), 4.

³⁸ Verjetno mišljeno 1941.

KDO JE ROPAL NOVEMBRA 1918 V BELTINCIH?

VILKO NOVAK

Na moj članek *Obtožujem! Napad na slovenstvo Prekmurja*, ki so ga blagovolili objaviti le nekateri slovenski časniki, so takoj povsod odgovorili najprej zastopnik Zavoda za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi, nato pa še založniški odbor istega zavoda. Na moje nekatere očitke in obtožbe (sledilo jih bo še več!) niso stvarno odgovorili, marveč s takimi splošnimi trditvami: ... torej strokovne pomanjkljivosti ta publikacija vsekakor ima ...« – pričakuje od mene »konkretna dejstva« – ne odgovarja pa na moj očitek, da knjiga govori o »Vendih« v deželah Štajerski, Kranjski itn. – niti z besedo ne pove, da so to Slovenci. Pač pa trdi, da prekmurski Slovenci pred letom 1919 niso imeli nobenih stikov s preostalimi Slovenci in da se njihov jezik bistveno razlikuje od jezika »ostalnih Slovencev«.

V gosto meglo besedičenja zavija najhujšo obsodbo podpisanega, kako je grobo pisal o madžarskem avtorju itn. Sprašujem se, kako bi bili ljubeznivi in prijazni oni, če bi jih imenoval Hune namesto Madžare in pisal o njih take neumnosti, kot jih T. Zsiga piše o nas. Založniški odbor si je dovolil tudi reči, da si prizadevamo »na zavajajoč način očrtni prekmurske Madžare, njihove organizacije in institucije«. Mèni, ki sem med drugim madžarske knjige daroval tudi Lendavi (menda šoli), madžarskemu društvu Petöfi v Ljubljani in madžarskemu lektoratu na tukajšnji Filozofski fakulteti, tega pač ne more nihče očitati, ker tudi sicer nisem nikoli pisal proti prekmurskim Madžarom. Vsi poudarjajo, da »govori knjiga o oblikovanju trianonske slovensko-madžarske mejne črte«, kaj pa je natreseno po njej drugega slabega o prekmurskih in drugih Slovencih, kar smo že našteli v članku in bomo še, to je zanje le: »V terminološkem in strokovnem (!) oziru se vsebina publikacije morda (*podčrtal V. N.*) nekoliko (!) razlikuje od slovenskega zgodovinskega nazora (*kaj pomeni ta izraz tu?*)«.

Trdim, da knjiga Zsige *Od Prekmurja do Trianona*, izdana prav zdaj, ko na Madžarskem izhajajo množice knjig, ki prikazujejo krivičnost trianonskega miru za Madžarsko (npr. Ernő Raffay, *Magyar tragédia. Trianon 75 éve*, Budapest 1995), sovražno in krivično govori o vseh, ki so si na slovenski strani drznili delovati za »odtrganje (odcepitev) Pekmurja« od blage »svetoš Stefanske krone«, kjer smo tako srečni »mirno« živeli. O tem natančneje drugič. En tak primer lažnega obrekovanja – najmileje rečeno, da ne bom spet grob – navajam zdaj in sprašujem lendavske

pravičnike, kako bi se oni vedli in odgovarjali, ko bi kdo obdolžil – brez navedbe pisanega ali ustnega dokaza – njihovega očeta, brata, strica ali prijatelja, da je leta 1918 ropal lendavske trgovine ali v Beltincih grad ali kjerkoli. Vaša knjiga pa na str. 66 piše: »... Ivan Jerič, ki se je udeležil prve svetovne vojne kot član skupne armade. Po zlomu v novembru 1918 se je v Beltincih pridružil nemirom, plenjenju (ropanju) grofov Zichy, pozneje je bil dekan v Turnišču (še prej v Lendavi, V. N.). Pred klicanjem na odgovornost je pobegnil čez Muro, v Ljutomer. Odslej je postal aktivni organizator odtrganja (odcepitve) Prekmurja od Madžarske (po »zgodovinskem nazoru« pisca knjige in drugih Madžarov, V. N.) ... Kot priznanje za njegovo dejavnost v slovenskem gibanju (madž. »panslavistično« strašilo za vsa slovanska gibanja, V. N.) po prvi svetovni vojni so ga odlikovali z redom sv. Save (katere stopnje, ne pove, V. N.). Skupaj z Jožefom Kleklom je postal član skupščine (državnega zbora).«

Brez navedbe kakršnegakoli vira po vsem drugem v knjigi sklepam, da je to »odkritje« povzeto iz obtožnice proti Ivanu Jeriču med madžarsko zasedbo Prekmurja 1941–1945. Jerič sam govori o tem v rokopisnih spominih, ki bodo kmalu natisnjeni. Starejši poznamo to zgodbo iz pripovedi prič: 4. novembra 1918, ko se je vrnil s soškega bojišča, je beltinski župan poslal ponj, naj pride na pomoč, ker razbijajo židovske trgovine. Ko je miril ljudi pred tedaj še trgovino Petra Osterca, mu je nekdo grozil s sekiro, češ da brani Žide. Ko je ljudi pomiril, so se razšli. Naslednji dan, ko je šel v Beltince na sejem, so ga grajski uslužbenci na pristavi (grofov Zichy) prosili pomoči, ker so jim neki ljudje plenili živino. Enega navaja z imenom. Jerič jim je pomagal, da so jih pregnali. Vilmos Tkalec, tedaj madžarski častnik, je imel to dogajanje za »narodno vstajo«, ki jo »vodi« Jerič! Tega³⁹ so obvestili, da je odšel v Ljutomer. Tja so mu graščinski že čez dva dni poslali obvestilo, da se je dogodila pomota in da se mu zahvaljujejo. V zahvalo so mu poslali vino iz svojega vinograda Kaléc v Slovenskih goricah.

Beltinski grad pa je rešil – po Jeričevem pisnem pričevanju – isti dan pred vdorom sejmarjev narednik Smej iz Beltinec, ki se je tudi vrnil z bojišča.

Kdo bo dal zadoščenje Jeričevim nečakom in nečakinjam in nam še živim prijateljem in sodelavcem?! To je bil kulturnik, sodelavec Števana Kūharja ... Spričo počasnosti naših sodišč nima smisla tožiti izdajatelja knjige, ker pisec tako ni dosegljiv. Enako velja za Mihaela Kūharja, ki je končal v Ljubljani pred prvo svetovno vojno šest razredov gimnazije, ko – po »objektivni« knjigi – nismo imeli nikakih stikov s Slovenci onstran Mure. Bil je brat vélikega zapisovalca ljudskega izročila Števana iz Bratonec, ki mu je sam profesor Karel Štrekelj pomagal pri

³⁹ Torej Tkalca.

objavah v Časopisu za zgodovino in narodopisje v letih 1910–1914. Mihael je hranil Štrekljeva pisma in drugo gradivo, da sem ga mogel uporabiti v knjigi (Pomurska založba, 1988). »Objektivni« madžarski zgodovinar pa piše na isti str. 66: »Kühar se je podobno udeležil beltinskih nemirov in ropanja. Pred pozivom na odgovornost je tudi on pobegnil in je bil dejavni udeleženec odcepitve ozemlja (Prekmurja, V. N.) ...« Med zasedbo je bil dvakrat v zaporu! Nato Zsiga »prijazno« opisuje, kako so ti zločinci delovali kot prekmurski legionarji v Ljutomeru, kar je vse popisal že dr. Matija Slavič in objavil Vilko Novak 1935. Kaj naj rečeta na to Küharjeva še živeča hči arhitektka Irena Drevenšek in njegov sin?! In v tem tonu gre naprej v vsej knjigi, ker so nekaterim dovoljena vsa sredstva. Slovenski politiki pa bodo molčali še naprej in najbrž soglašali s poslanko DZ Marijo Pozsonec, da nikar ne pišimo o teh stvareh v časnikih, pustimo to zgodovinarjem – po receptu slovenske dnevne politike France Bevk je nekoč zapisal v pesmi: Lajajmo, lajajmo, dragi otroci ... (ker ne smemo govoriti slovensko), mi pa morda recimo: Molčimo, molčimo, ponižni Slovenci – drugi naj nas črnijo, ker pravijo, da živimo v demokratični državi. Varuh človekovih pravic, kje si?

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 29 (17. 7. 1997), 3.

DR. ZSIGA NE PIŠE RESNICE!

VILKO NOVAK

Dr. Tibor Zsiga je v »Porabju« št. 22, dne 6. novembra 1997, v članku »Namesto popravkov« odgovoril Mariji Kozar Mukič na njeno oceno njegove knjige *Od Prekmurja do Trianona* v istem listu. Obenem pa odgovarja tudi meni, čeprav poudarja, da mi ne želi odgovoriti »iz več razlogov«. Zato naj mu kratko odgovorim na njegove trditve, saj sem o neresnicah (lažeh) in napakah njegovega dela nadrobno pisal v soboškem Vestniku od št. 31, dne 31. 7. 1997, do št. 38, dne 18. 9. 1997, v osmih nadaljevanjih.

- 1/ Zsiga v zadnjem članku ponovno trdi, da »so se prebivalci te pokrajine ob dogodkih, ki so sledili po prvi svetovni vojni, tudi sami imenovali »Vendi«. Pove naj, kje in kdaj, najbrž v Mikolovih brošurah, in če je kak nezaveden človek govoril madžarsko.
- 2/ Zsiga trdi, da mu v svojem prvem članku *Obtožujem! očitam*, »da se na njegova dela ne sklicujem«. Naj navede to neresnično poved!
- 3/ Namesto »znanstvenih argumentov ... je ... začel navajati argumente in /iz?/ vsakdanje politike«. Prosim dokaz!
- 4/ »Članek ne vsebuje dejstev, torej nimam o čem razpravljati,« – kakor da sem v svojem 89. letu nerazsoden, piše dalje. Grob sem bil res, ker so njegove trditve še bolj grobe in žaljive zame in za slovenstvo, čeprav nekateri tega nočejo razumeti /npr. po pisanju nekega članka v *Népújságu* Inštitut za narodnostna vprašanja, najvišji politiki v Sloveniji, kar sem tudi pričakoval od njih! V. N./ Ta groba dejstva v mojem prvem članku so:
 1. »Nepravična, nasilna pridružitve slovenskega Prekmurja Sloveniji in njega odcepitev od Madžarske«.
 2. Ne navaja naslovov Slavičevih razprav, iz katerih črpa.
 3. Da prekmurški Slovenci do 1918 niso imeli nobenih stikov z ostalimi Slovenci.
 4. Da se prekmurščina bistveno razlikuje od slovenščine.
 5. Da stalno meša madžarski imeni za Prekmurje in Medmurje.
 6. Da so prekmurški Slovenci sebe imenovali vend.
 7. Ob omembi prekmurskega slovstva je opustil celotno evangeličansko delo od 1715 dalje, ostalo pa prikazuje zelo pomanjkljivo.
 8. Trdi, da so vsi Slovenci bili vendi itn.

V navedenem spisu v Vestniku sem natanko navedel še druge grobosti, kot so »ropanje« Ivana Jeriča in Mihaela Kūharja v Beltincih itn.

Na vse te dokaze naj Zsiga odgovori. Pa bomo videli, kdo »ponareja zgodovino«. Neresno in neznanstveno je tudi izmikanje v zadnjem članku o njegovi uporabi imen za Prekmurje in Medmurje, kar smo mu že dokazali, le da resnice nočejo videti in priznati ne on ne njegovi lendavski pajdaši.⁴⁰

Resnici na ljubo bi omenila le, da tudi v madžarščini objavljena »mnenja, pozitivne ocene« očitajo avtorju, da je »uporabljal večinoma le madžarske vire/zömmel csak magyar forrásokat használt« in tudi pri teh je »nedosleden/következetlen« (gl. Vasi Szemle 5/1997 in Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 2/1997).

Marija Kozar

Porabje, Monošter, 1997, let. 7, št. 23 (20. II. 1997), 6.

⁴⁰ Pajdaš je v SSKJ² opredeljen kot: slabš. *kdor s kom sodeluje, zlasti pri nepoštenih dejanjih*. V prekmurščini pa pomeni tovariš, prijatelj (glej na www.fran.si).

DOŽIVETJA IN RAZOČARANJA

Knjige so že napisane!

VILKO NOVAK

O knjigi T. Zsige in njeni kritiki z naše strani je bilo napisanega toliko čudnega in nerazumljivega, da bi bilo spet treba napisati dolg odgovor. Tako pravi inženir:⁴⁴ Če dr. Novaku knjiga ni všeč, pa naj napiše novo in nato naj neka submešana (?) komisija ugotavlja, kdo ima in kdo nima prav. No, po taki logiki bi nobena ocena nobene knjige ne bila dovoljena, ker bi inženirji in mogoče tudi drugi vedno terjali kar – novo knjigo ... Prvič slišim in berem kaj takega in menim, da sem v dosedanjih člankih v Vestniku dovolj povedal, kaj ni prav in zakaj ni, čeprav bi bilo mogoče še kaj dodati.

Nekaterim pa tudi ni jasno, kot kažejo pogovori v Népujságu. Nje je smela naša ostra kritika osup(n)iti – nas pa ne bi smela osup(n)iti, še manj prizadeti Zsigova izmišljotina, da se prekmurščina (ali prekmurski jezik, po njegovem kar »a Vendvidék ... nyelve«) v »bistvenih vprašanjih razlikuje od slovenščine ...«. Kaj, če bi kdo zapisal, da se lendavska vogrščina ali madžarščina »bistveno razlikuje od »magyar nyelv-a« ali madžarščine ali peštanske ali hortobágyiske ali vsake druge madžarščine? Bi se le prijazno nasmehnil?

In če bi še kdo napisal, da so se prekmurski Madžari imenovali še (!) v 19. stoletju »Vógrok« ali kar – hunok?! Ali mogyeri, ungeri? Bi smeli danes na Madžarskem kaj takega tiskati brez protesta, pa recimo bi kaj takega izdala Zveza Slovencev na Madžarskem?!

⁴⁴ Predsednik sveta Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti (PMN-SS) József Balaskó. Novak se je odzval na njegove izjave v *Vestnik*, Murska Sobota, let. 49, št. 26 (26. 6. 1997), 3. V tej knjigi je objavljeno v poglavju pod naslovom PREMALO NACIONALISTIČNI PREDSEDNIK? Balaskó se je sicer predvsem branil očitkov o nacionalizmu, obenem pa ni hotel povzročati razdora znotraj manjšinske skupnosti in je zato izjavil, da naj se humanisti zmenijo, on pa se kot strojnik o tej temi ne bo opredelil. Tovrstno pogosto umetno generirano nasprotje med humanistiko in naravoslovno-tehničnimi vedami ni ustrezno. Ne nazadnje bi to pomenilo, da se ne-humanisti ne morejo na osnovi dejstev odločiti o splošnih družbenih vprašanjih. Na drugi strani pa je bila ta izjava do Novaka (nehote) podcenjujoča.

Knjige o vsem tem⁴² so na naši slovenski strani že davno napisane: Abeczedarium *Szlowe(n)szko* ... 1725; M. Sever piše 1747: *Lüblénomi szlovenszkomi* Národi ... Števan Küzmič 1771: *Nouvi Zákon ... na sztári szlovenszki jezik obrnyeni* (Zsiga teh imen in del ne pozna); Mikloš Küzmič ... *Okrogline szlovenszke* ... pa Jožef Košič, ki bi mogel Vogrom tóliko povedati, piše »od naše **slovenščine** ...« itn. pa do *Mikolove* Domovine 1920. 1922 v Budapešti: novine za **szlovenszki** národ itn. In ta slovenščina, recimo v prekmurski obliki, je moja in nas vseh **materinščina**. In ko bi nam kdo mater opsoval, kako bi mu odgovorili? Najbrž ogorčeno. Lendavski neobčutljivi kritiki bi nam rekli, da smo grobi (»durva hangvételü«), ne tistemu nesramnežu, ki je psoval. Če kdo reče, da se moja materinščina razlikuje od **slovenščine**, je zame grob in vse podobno.

In knjige premnoge in razprave so napisane o našem **slovenskem narodu**, o njegovem imenu in njegovi zgodovini. Vsi pravijo, da smo bili in smo **Slovenci**, **Slovénje**, in mi to verujemo, za tem stojimo. Če pa kdo, ki ne pozna teh knjig in razprav, zdaj trdi, da smo nekaj drugega – naj molčimo? Zakaj? Na vse izmišljotine nepoznavalcev jezika, zgodovine, življenja ljudstva, njegovega prepričanja lepo ponižno môlči, ne bodi nekulturen, kot da živiš pred tridesetimi ali štiridesetimi leti; ne bodi balkanski, poslušaj modrost iz Lendave, ki še danes kljub vsemu trdi: » ... sam se nagibam k temu, da (tu živeče Slovence, kot pravi prej, V. N.) jih imam za neke vrste prehod med zahodnim in južnim slovanstvom ...«. Glej ga, učenjaka – kje je pa študiral slavistiko in zgodovino – v Pešti pri Melichu ali Kniezsi ali celo pri pokojnem lendavskem rojaku Hadrovicsu, ki bi se že dobro obregnil ob vse te 'modrijaše'⁴³? Samo za prehod nas ima in nikakor za prave Slovence! G. Kozma in koliko vas je še? Joj nam! Knjige so sicer napisane in razprave z opombami – te pa niso pomembne, pravijo v Népújságu –, ampak resnice zanje ni ...

Tudi mi najbrž nimamo prav, če vemo in trdimo, da Ivan Jerič in Mihael Kühar nista ropala in razbijala. Ne, prav so imeli v letih 1941 do 1945 preljubi okupatorji, ki so sestavljali lažne obtožnice, iz katerih prepisuje današnji zgodovinar in ne pove tega v opombah, ki ne navajajo naslova spisa, iz katerega zajemajo. Tak očitek je njim »smešen« in vsa naša občutljivost »nedostojno grob ton«. Glavni tajnik Madžarske akademije znanosti, univ. prof. dr. János Melich, mi je dejal v

⁴² O slovenskosti in ne »vendskosti« Prekmurja.

⁴³ Prekmurska, ponavadi ironična beseda za modre ljudi, modrece, najdemo pa jo tudi v Pleteršnikovem slovarju (glej www.fran.si). Ta celoten članek je napisan v izrazito ironičnem tonu, saj je le tako lahko odgovoril na vzvišen slog in nekritičen pogled do Zsigove knjige madžarskih polemikov.

oktobru 1942, ko so me pregnali iz Sobote: »Novak, le ostanite dober **Slovenec**.«
In je napisal nekaj del o Slovanih in Madžarih in je znal nekaj jezikov.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 48 (27. II. 1997), 10.

KRITIKA MADŽARSKE KNJIGE O PREKMURJU

VILKO NOVAK

O knjigi dr. Tiborja Zsige, o kateri smo v Vestniku podrobno kritično pisali, pišejo tudi na Madžarskem. Žal tamkajšnji zgodovinarji ne poznajo slovenskih virov in literature o teh vprašanjih.

Zato npr. Péter Kalocsai v *Vasi Szemle* 1997, št. 5, pravi, da se avtor »natanko sklicuje na vire«, očita pa mu nedoslednosti v bibliografiji. Pravilno pa pripominja, da »se je pisatelj povečini naslanjal na madžarske arhivske vire« in da bi bilo »zavoljo značaja predmeta potrebno, da bi uporabil več tujih (slovenskih, hrvaških, srbskih, francoskih) arhivskih virov«. Zsiga pa tako rekoč ni uporabil niti enega slovenskega arhivskega vira in ga navaja kar takega, potvorjeno iz madžarskega arhiva iz časa okupacije! Še več, niti ne navaja pravilno vse slovenske literature o predmetu. Kritik mu očita, da avtor ne pove, kaj ga je pri tem oviralo, npr. neznanje jezika – saj slovenščine sploh ne razume.

Drugi kritik iste knjige Gyula Pethő v *Vasi honismereti és helytörténeti Közlemények*, 1997, št. 2, str. 87–89, zmotno trdi, da take teme ni obdelal še nihče – mogoče delno drži pri Madžarih, toda obdelali so jo Slovenci. Zmotno je njegovo pisanje, da so konec 1918 z bojišča prihajajoči vojaki ropali v južnem delu Zalske županije. Najhuje pa je, da kritik meni, da avtor »zmerno« obravnava »vendsko = slovensko vprašanje« in da navaja »vse spise in razprave (!) o tem iz zadnjih dvesto let« – obema se niti ne sanja o tem, kaj je bilo npr. v slovenščini in tudi madžarščini (npr. Endre Angyal) napisanega o tem. Ocenjevalec tudi obžaluje, da je pisatelj uporabljal v glavnem madžarske vire – pravzaprav literaturo. Tudi o pridružitvi Prekmurja k novi južnoslovanski državi kritik nima ustrezne predstave, ker meni, da so »iz Slovenije prišli politiki in agitatorji« – kdo, kdaj, kje? – in bili odločilni za to pridružitve. Tudi mu je neznan, da je jugoslovanska vojska zasedla Prekmurje 12. in 13. avgusta 1919 po nalogu pariške mirovne konference in da ta pokrajina v tem času nikakor ni pripadala Madžarski – in kdaj jih (!) je potem »ponovno zasedla južnoslovanska država«?! Tudi tisto o prisiljenem podpisovanju županov, da želijo k Jugoslaviji, naj si prebere dokumentirano pri Slaviču. Prav tako je »indijanarsko« prikazano stanje po osvoboditvi z umori, nasiljem, ter »velikanskim razburjenjem prebivalstva« zavoljo katekizmov. Kritik ponovno zapiše, da pisatelj poroča o vsem tem povečini na podlagi madžarskih virov. Prav tako je neresnica,

da je »prebivalstvo – in ne le Vogri – enoglasno izjavilo, da želi pripadati Madžarski« – pred razmejitveno komisijo.

V nasprotju z resnico je, da »se knjiga izogiba vsakršnemu čustvenemu izražanju in strogo na podlagi dejstev« poroča o dogajanju. Kritik zopet pravilno ponavlja, da »bi mogel pisatelj več zajemati iz slovenskih in hrvaških virov« – ker pač čuti pristranskost Zsigovega poročanja. Očita mu tudi ponekod prezapleteno pisanje, prenagljeno, pretirano (!) pisanje, mnogo ponavljanja, povedi brez jasnega smisla, da zemljevid »Tótsága« ni dober in je označen z napačno letnico, površno in napačno so pisana imena evropskih politikov, tudi madžarskih, napake so tudi v seznamu oseb in krajev.

Vidimo, da se iz kritike oglašča tudi sposoben in objektiven zgodovinar, ki pa žal ne pozna tudi slovenskih dognanj, sicer ne bi z nekritičnim vogrskim nacionalizmom hvalil dela kot celote. Pravično oceno, tako z vogrske kot slovenske strani, v strokovnih časopisih pa še nujno pričakujemo!

Razveseljivo je, da je sombotelski dnevnik *Vas Népe*, 23. decembra 1997, v celoti objavil v treh stolpcih članek podpisanega »Moje mnenje o neki časniški diskusiji« kot odgovor na članek G. Kozma v istem dnevniku, 28. junija 1997. V svojem odgovoru sem v glavnem pojasnil napačne trditve nekaterih lendavskih ocenjevalcev mojega članka »Obtožujem!« in zahteval imena tistih politikov v Ljubljani, ki ne vidijo v tem nikakršnega »vprašanja«. Vem, da tega odgovora ne bo, saj naši politiki ne znajo rešiti niti najnujnejših gospodarskih in socialnih težav, o čemer beremo in slišimo vsak dan. Opomnil sem na to, da je Zsiga docela zamolčal večji del evangeličanske in katoliške književnosti in da v zvezi s to književnostjo trdi neresnice. Poudaril sem, da uporablja nekritično krivične in lažnive obtožnice iz okupacijske dobe proti Ivanu Jeriču in Mihaelu Kúharju. Poudaril pa sem tudi docela nepravilno avtorjevo navajanje virov in literature o predmetu, o katerem piše, kar ni jasno tudi njegovim madžarskim zagovornikom v Lendavi. Pošteno je, da je časnik v tujini objavil moj odgovor, nasprotno pa lendavski Népujság doslej ni objavil protesta otrok M. Kúharja in sorodnikov I. Jeriča, ki so mu ga poslali, kar je omenjeno tudi v tem mojem članku.

Vestnik, Murska Sobota, let. 50, št. 9, (26. 2.1998), 9.

**IZ SPOMINOV
IN DOŽIVETIJ**

KDO JE BIL DR. MATIJA SLAVIČ?

VILKO NOVAK

V Prekmurju je vedno več šolanih ljudi, največ tehnikov, inženirjev vseh vrst in ekonomistov. Srečanje z njimi pa priča, da skoraj nič ne poznajo ne zgodovine ne kulturne preteklosti svoje dežele, naših starih pisateljev, ki so nam ohranili slovenstvo. Tako se tudi ne zavedajo pomena boja za ohranitev slovenstva v Prekmurju in za pridružitve Kraljevini⁴⁴ Slovencev, Hrvatov in Srbov leta 1919. Ker bo 27. septembra t. l. (1997 op. ur.) v Križevcih pri Ljutomeru simpozij o dr. Matiji Slaviču, brez katerega bi mi danes ne bili v svobodni Sloveniji, začnimo z njim v Vestniku vrsto člankov o naših pomembnih ljudeh.

Matija Slavič se je rodil 27. januarja 1877 v Bučečovcih pri Križevcih nad Ljutomerom. Tega priimka drugod v Sloveniji ne najdemo in verjetno so bili njegovi predniki – to dokazujeta tudi njegova temna polt in izrazita glava – priseljenci s hrvaškega Balkana kot Aleksiči, Skoki, Herici itn. Po osnovni šoli v Križevcih in Radgoni – tu se je srečal s Prekmurci in z madžarščino – je obiskoval klasično gimnazijo v Mariboru in po maturi 1897. leta prav tam študiral bogoslovje do leta 1901, toda bil zavaljo dobrih uspehov v študiju posvečen že leto prej. Kratek čas je bil kaplan v Hočah, nato so ga poslali študirat teologijo na Dunaj, kar je bilo namenjeno le najbolj nadarjenim. Vmes je bil nemški pridigar v Celju. Tu je bil na podlagi disertacije o nauku o Kristusovi osebi v Pavlovih pismih Efežanom in Kološanom, ki je bila pohvaljena in nagrajena, 1911. leta promoviran za doktorja teologije. Za visokošolskega profesorja se je habilitiral s spisom v latinščini *Povzetek biblične arheologije* (Maribor 1912). Tako je postal najprej nadomestni, leta 1912 provizorni, 1916. pa pravi profesor za biblične znanosti stare zaveze na bogoslovnem učilišču v Mariboru. Po ustanovitvi ljubljanske univerze je 1930. postal izredni, naslednje leto pa redni profesor stare zaveze na teološki fakulteti. Tu je delal do upokojitve (zavaljo oslabelega vida) leta 1951, nato pa še šest let predaval. Umril je v Ljubljani 25. oktobra 1958, pokopali pa so ga v domačem kraju. Ali se bo zbralo na njegovo letošnjo obletnico smrtnega dneva ob njegovem grobu vsaj zastopstvo iz Prekmurja?

⁴⁴ V nasprotju kot v prejšnjih člankih Novak navede državo SHS kot Kraljevino.

Strokovno se je Slavič izpopolnjeval s potovanji po Egiptu in Palestini 1913. in 1927. leta. Po prvem potovanju je nastala knjiga *V deželi faraonov* (Maribor 1914), z drugega pa je objavil več člankov v Finžgarjevi reviji *Mladika* 1923–1927. Na bibličnem inštitutu v Rimu je študiral leta 1922. Na fakulteti je bil dekan v letih 1930–1931 in 1937–1938, na univerzi pa kar dvakrat rektor, kar priča o njegovem ugledu med tedanjimi rednimi profesorji (1932–1934 in 1939–1940), v najtežjih časih slovenske univerze, ki ji je mnogo pomagal prek svojega prijatelja in rojaka ministra dr. A. Korošca.

V svoji stroki in celotni slovenski javnosti ter kulturi si je Matija Slavič pridobil neminljivo ime s svojim prevodom svetega pisma stare zaveze: petero Mojzesovih knjig in Jozuetova knjiga (1939), po vojni pa preostale knjige brez malih prerokov in grških knjig, ki so jih prevedli drugi (Maribor, 1959–1961). Že leta 1915 je pisal o načelih in metodi prevajanja sv. pisma.

Toda za nas prekmurske in vse Slovence je Slavič gotovo še bolj zaslužen kot borec za osvoboditev Prekmurja. Narodna vlada za Slovenijo ga je 1919. leta poslala kot izvedenca (eksperta) za Prekmurje na mirovno konferenco v Parizu. Nihče tedaj ni bil bolj pripravljen na to s svojim poznavanjem Prekmurja, z vezami s prekmurskimi narodnimi duhovniki, s svojo izobrazbo, z znanjem jezikov, vztrajnostjo in gladkim vedenjem v diplomatski mednarodni družbi. Dokaz so njegovi neminljivi uspehi in njegovi spisi o njegovem prizadevanju za osvoboditev Prekmurja. Mnogo so mu pri tem pomagali: veržejski rojak dr. Franc Kovačič, izvedenec za slovensko Štajersko, dr. Karel Verstovšek in vodja slovenske delegacije prof. in minister dr. Ivan Žolger.⁴⁵

Napisal je dve francoski brošuri z jedrnatimi podatki o življenju Prekmurja in upravičenosti njegove pripadnosti k preostalemu slovenstvu v isti državi. V njih je tudi uspešno izpodbijal neresnične trditve madžarskih izvedencev, ki so trdili, da npr. jezik prekmurskih Slovencev ni slovenščina, da nikoli niso imeli kulturnih in gospodarskih stikov s preostalimi Slovenci itn. Kot danes!⁴⁶ Slavič je napisal tudi prvo slovensko knjigo Prekmurje (Ljubljana, 1921), v kateri na kratko seznanja z lego, zgodovino in načinom življenja »ogrskih« Slovencev ter z bojem za osvoboditev izpod ogrske oblasti na mirovni konferenci. Prav tako je leta 1923 bralce poljudno seznanjal s Prekmurjem v Finžgarjevem mesečniku *Mladika*. Boje za

⁴⁵ V prvotni izdaji 2004 se je Novaku zatipkalo neustrezno madžarsko poimenovanje ministra (Žogler namesto Žolger), tovrstne hotene ali nehotene napake s strani sodelujočih madžarskih zgodovinarjev v svojih člankih pokritizira, zato smo ta zatipek popravili.

⁴⁶ S klicajem izpostavljena ironizacija.

severno mejo je opisal ob deseti obletnici osvoboditve v zborniku *Slovenci 1918–1928* (Ljubljana, 1928).

Najpomembnejši pa sta za nas dve Slavičevi razpravi, ki obsegata skupaj 80 strani v zborniku *Slovenska krajina* (uredil V. Novak, Beltinci 1935, samozaložba). V prvi *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* izpodbija zaletavost nekaterih hrvaških publicistov ok. leta 1925, ki so v nepoznavanju razglašali, da je Prekmurje hrvaško, da govorijo tam starohrvaški dialekt itd. V nadaljnjem pa opisuje nesrečni, nepremišljeni vdor hrvaške vojske pod vodstvom kapetana Jurišiča v južno Prekmurje konec decembra 1918, ki nam je le škodoval in povzročil smrt več vojakov ter ujetništvo za druge. V drugi razpravi *Prekmurske meje v diplomaciji* opisuje potek mirovnih pogajanj v Parizu 1919, ko so Madžari z vso silo želeli obdržati Prekmurje in ozemlje, ki so jim ga odvzeli za Češkoslovaško, Romunijo in Jugoslavijo. Natančno opisuje prizadevanje slovenske delegacije in svoje delo, težave, s katerimi so pridobili tuje diplomate zmagovitih držav, da so šli z mejo čez Muro, ki so jo prvotno določili. Opisal je tudi delo razmejivne komisije v letih 1920 in 1921, delo v okviru Društva narodov v Londonu v juliju 1922, kamor je moral tudi Slavič kot strokovnjak za Prekmurje; končno pa še postavljanje mejnikov med državama, kar je segalo v leto 1924. Slavičev spis je nenadomestljiv vir tako za poznavanje mirovnih prizadevanj kot za poznavanje Prekmurja v narodnostnem, gospodarskem in kulturnem pogledu. Od nas terja, kot vse njegovo delo, polno hvaležnost, kar naj se pokaže predvsem v tem, da bomo njegove spise, ki bodo kmalu objavljeni, spoznavali. Prav tako nas bo zbornik s predavanji na njegovem simpoziju vsestransko seznanil z njegovim življenjem in delom. Namesto sovjetskih vojakov pa postavimo v soboškem parku dostojen spomenik Matiji Slaviču in newyorškemu profesorju Johnsonu, ki je predlagal današnjo mejo z Madžarsko,⁴⁷ k čemur nas je pozval dr. Slavič že leta 1935.⁴⁸

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 39, (25. 9. 1997), 7.

⁴⁷ Zanimiv pacifistični in domoljubni predlog Vilka Novaka še ni bil realiziran.

⁴⁸ Celoten članek je posvečen predstavitvi Matije Slaviča, predvsem zaradi neupoštevanja njegovih del v Zsigovi knjigi.

ŠE O DR. MATIJI SLAVIČU – Z MADŽARSKEGA VIDIKA

VILKO NOVAK

V spisu o Zsigovi knjigi smo govorili, kako pomanjkljivo piše o Slaviču in ga izrablja v svoje namene, ne da bi ga poznal v izvirniku. Naj sedaj še opomnimo na nepravilno pisavo njegovega imena v tej zloglasni knjigi, kar navaja tudi dr. J. Smej v svojem referatu v imenovanem zborniku, da Zsiga piše enkrat na str. 49 Slavičič, kar je mogoče prevzel iz vira, ki ga navaja.

Drugič ne smemo pozabiti, da je o M. Slaviču zelo sovražno in krivično pisal že v času mirovne konference madžarski izvedenec za Prekmurje Sándor Mikola, petrovski rojak.⁴⁹ Tako je ob izidu Slavičeve knjige Prekmurje 1921 napisal v svojem iredentističnem lističu *Domovina, Meszecsne novine za szlovenski narod*, 22. septembra 1921, num. 10, polštiri strani obsegajoč uvodnik, ki se začinja: »Tisti človek, ki je dvajset let spletkaril proti »vendstvu« (tj. Prekmurju, V. N.) in ki je imel zaslugo, da je Prekmurje prišlo pod kranjsko samodržstvo, Kleklov zaupni prijatelj, je sedaj napisal knjigo o »vendstvu«. Knjiga je spisana v »kranjskem slovenac« jeziku, zato jo bo bralo zelo malo prekmurskih ljudi. Menimo, da delamo v korist našega ljudstva, ko seznanjamo s knjigo, naj ljudstvo vidi množico pačenja, krivic in laži in malenkostno podle, hinavske in perfidne poti, s katerimi so delovali kranjski »osvoboditelji«.

Znanstvena oblika knjige je le videz, ker zakriva resničnost, želi zavesti, na vsaki strani se trudi, da bi prekmursko (»vend«) ljudstvo prebarval s »kranjsko-slovenac« barvami. Ta njegova popačenka iz »slovenski, Slovenec« se stalno ponavlja. Imenuje ga – »velikega slovanskega sanjača«, ko se norčuje iz ideje o »koridorju med Jugoslavijo in Češkoslovaško«. Znanost zlorablja za to, da opravičuje svoje nizkotne roparske namene. »Dokazuje z vsako vrsto, da je prekmursko (»vend«) ljudstvo isto s »slovenac ljudstvom«. To popačenko je menda prvi uvedel v madžarščino iz tedanjega žargona, da v hrvaško-srbski obliki zaničljivo označuje Slovence. Z dolgo vrsto zaničljivih in smešnih besed mu očita, kako se bori proti izrazu »vend«, ki ga ljudstvo niti v besedi niti v pisanju nikoli ni uporabljalo. Slavič dosledno govori o prekmurskem jeziku, prekmurščini in knjižnem jeziku, česar

⁴⁹ Gornji Petrovci na Goričkem.

M. noče razumeti. Slavičevo prizadevanje, da bi pojasnil razmerje med obema, imenuje otročje.

Slaviču se je некоč v naglici zares zapisalo, da v vsem Prekmurju ni bilo več kot štirih duhovnikov, ki so razumeli knjižno slovensščino. Bila je še vrsta salezijancev, lazaristov in njihovih dijakov, ki so obiskovali slovenske šole. In nekatere redovnice. Razumeli pa so knjige in časopise, časnike v glavnem tudi mnogi drugi. M. si dovoljuje očitati Slaviču, kako je mogel kot univ. profesor zapisati toliko (za Mikolo pač) nasprotij, očita mu strast, zaslepljenost. Moti ga vse, kar piše Slavič o uporabi madžarskega črkopisa – Mikola ne pozna gajice v prekmurskih tiskih – in kar piše o madžarskem zatiranju ogrskih Slovencev. Pojma nima o razširjenosti in značaju mohorskih knjig in trdi, da v Prekmurju ni petdeset ljudi, ki bi vedeli, kaj so Mohorjeva družba in njene knjige. No, kar v naši družini jih je bralo deset, moj ded je imel samo v Beltincih pred sto leti sto petnajst naročnikov nanje. In Škafarjeva statistika iz 1937. leta dokazuje, da je bilo od 1868. do osvoboditve v obeh dekanijah 8847 naročnikov (221 tudi v monoštrski dekaniji), ki so dobili okoli 52 tisoč knjig! V letih, ko je M. to pisal, je bilo 1721 naročnikov. Kakor M. ne pozna vsebine mohorskih knjig, tako drzno trdi, da so te pod verskim videzom širile le politično propagando (Slovenske večernice, Zgodovina sveta in slovenskega naroda, pesniške zbirke, gospodarske knjige itd.) – da, plemenito jezikovno in narodnostno propagando, ki nas je pomagala rešiti! Sam se jim imam mnogo zahvaliti!

Nikjer ne najdemo na navedeni str. 35 Slavičeve trditve, da Prekmurci nikoli nismo imeli lastnega slovstva. Tam govori celo B. Raič o »vilinski lepoti prekmurščine«. Noče priznati nikakega madžarskega pritiska ali celo zatiranja – ker pač ni živel med Slovenci ... Slaviča zmerja v več odstavkih z začetkom: »Ta človek, ki ...« in mu tudi očita, da hvali Kleklovo delo, ki je prav tako pod pretvezo vere »ubiral kranjske strune ... služil kranjskim ciljem ... s ponarejanjem in potvarjanjem ... tako umazan posel V nebo vpijoči primer kranjskega hinavskega, lažnega obtoževanja ... Kdor je to napisal (*Slavič*), ta ni navaden tihotapec, branjevka, žepar, marveč univerzitetni profesor, še več, posvečen duhovnik, ki se vsak dan spoveduje (*Od kod to ve luteran Mikola?*). Kako si drzne z licemersko dušo prihajati pred Gospodov oltar?« Madžarom M. očita, da »so zagrešili nasproti prekmurskemu ljudstvu pač tedaj, ko so dovolili Kleklu list ...« itn.

Kot neresnico označuje Slavičevo pisanje o navdušenju Prekmurcev za Jugoslavijo na zborovanjih v Ljutomeru in Radgoni leta 1918, zaradi česar so jim sodili še med zadnjo zasedbo! Itn.

Moji spoštovani lendavski kritiki naj preštejejo Mikolove zmerljivke, pretehtajo njih težo in primerjajo moje »grdo pisanje« o Zsigovi knjigi – ki mu je eden od virov prav Mikolova knjižura iz leta 1928 v istem duhu, kjer Slaviča ponovno

žigosa, manj z imenom kot navajanjem istih trditev kot v oceni njegove knjige v *Domovini*. Slavič je Mikolo v svojem spisu zmotno imenoval univ. prof. in član akademije znanosti. Prvo nikoli ni postal, drugo šele po svojih »zaslugah«, ko je ustvaril nov narod »Vendov«, kar pa Madžarski ni koristilo, čeprav nekateri to »teorijo« še danes pogrevajo. Slavič pa je s svojim stvarnim in mirnim poročanjem o položaju prekmurskih Slovencev pridobil ugled in uspeh sebi in še bolj vsem Slovincem.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 43, (23. 10. 1997), 9.

KDO JE BIL MIHAEL KÜHAR? PREPUSTIMO VSE TO ZGODOVINARJEM!

VILKO NOVAK

– Halo, tu smo zgodovinarji, ki znamo oba potrebna jezika za raziskovanje slovensko-madžarskih stikov in razmerij, kajti čez desetletja takih zgodovinarjev po vsej verjetnosti ne bo! Torej poglejmo, kaj trdi in »ve« madžarska stran v osebi »zgodovinarja« T. Zsige v knjigi o Prekmurju in Trianonu – o nekem Mihályju⁵⁰ Kúharju. On, Zsiga, nikakor ne sramoti – skupaj z lendavsko kulturo – Slovencev, le laže – hote ali nehote, iz zgodovinarskega neznanja – o Slovencih, ki so se borili za odcepitev Prekmurja 1918–1919 od tedanje kraljevine Ogrske ... Eden teh je bil Mihael Kúhar, le petkrat počaščen v tem veledelu,⁵¹ ki se za pravilno pisanje imen in citiranje prav nič ne zmeni. Najbolj nazorno in »stvarno« na 66. strani: »Drugi odposlanec je bil Mihael Kúhar (z Jeričem v Ljubljano k narodni vladi, V. N.). Kúhar se je podobno (kot Jerič, V. N.) udeležil novembrskih beltinskih nemirov, ropanja (trgovin, graščine, V. N., gl. o Jeriču isto na isti strani, V. N.). Pred pozivom na odgovornost je tudi on pobegnil, bil je dejaven udeleženec za odtrganje ozemlja (Prekmurja od Ogrske, kot legionar, V. N.). Po ukinitvi naglega sodišča se je vrnil v Prekmurje (kdaj?). Pomagal je v tujini organizirajočim se pri odtrgovanju (odcepitvi) Prekmurja« (kje? komu? V. N.). Isto o pobegu v Ljutomer na 67. str., na 68. str. je omenjen kot udeleženec posveta z generalom Maistrom v Ljutomeru na začetku maja 1919 in končno na 70. str., da je »vstopil tudi M. Kúhar« v »prekmursko prostovoljno legijo ... ki je imela nalogo nekaj mesecev kasneje zasesti Prekmurje« (tu navaja vir: Kleklovi spisi p. 5 in V. Šiftar).

V Bratonicih 1893. leta rojeni Mihael Kúhar, mlajši brat ljudsko izročilo zbira-jočega Števana (gl. Š. Kúhar – V. Novak, *Ljudsko izročilo Prekmurja*, Pomurska založba 1988), je že pred prvo svetovno vojno, ko po védenju g. Zsige ni bilo nikakih stikov Prekmurja s Slovenci onstran Mure, dokončal v Ljubljani, tedanji Avstriji, šest razredov gimnazije, kot tudi (pri Zsigi navedeni Mihael Erjavec z Bratonec

⁵⁰ Novak tukaj uporabi madžarsko ime, čeprav v nasprotju s slovenskim pravopisom in izvornim Kúharjevim poimenovanjem Mihael, da opozori na nedoslednost v Zsigovi knjigi in nespoštljivost do slovenskega jezika.

⁵¹ Posmehljiva opredelitev Zsigove knjige.

in še drugi) postal železniški uradnik v Ljubljani, nato v Soboti, kjer ga je zajela zasedba 1941. Še isto leto je tožilstvo sprožilo kazenski postopek predvsem zoper Jožefa Klekla, obenem pa zoper Ivana Jeriča, Mihaela Küharja, M. Erjavca, Marka Godino in še pet drugih članov delegacije, ki je šla v Beograd. Te našteva M. Slavič v razpravi v mojem zborniku *Slovenska krajina* (Beltinci, 1935) – da, ta rdeče vezana knjiga (kak izziv za nepismene bike, kot rdeča krpa!⁵² V. N.) je ležala povsod, od tožilca do preiskovalca sodnika in do vrhovnega sodišča v Gyóru. Obžalujem svojo nehoteno krivdo, da sem Slavičevi razpravi objavil – toda ves postopek zavoljo »žalitve veličanstva, zločina proti madžarski državi« itn., ki je trajal od 1941 do 1944, razen konfinacije za Klekla in dvojnega prisilnega dela za Mihaela Küharja, skupno kar 309 dni v letih 1943 in 1944, ni prinesel hujše obsodbe, ker se je moral ustaviti zavoljo zastarelosti dejanj in pomanjkanja dokazov pri nekaterih.

Toda madžarski zgodovinar je v knjigi, izdani 1996 v Lendavi z našim denarjem, »dognal« brez natančne navedbe vira, da je tudi M. Kühar iz Bratonec 1918 ropal v Beltincih, čeprav so tako zanj kot za z njim sodelujočega Ivana Jeriča priče že tedaj potrdile, da »sta mirila in odvrčala ljudi od ropanja«. Toda o ljudeh, ki so delali za »krivično« odcepitev Prekmurja od Ogrske, je treba zapisati kar največ laži, umazanosti – kako grde besede uporabljam ... –, ker to ni nikak napad na slovenstvo Prekmurja ne delovanje proti integriteti Republike Slovenije, ki bi ne smela po pravici dobiti tega svojega dela od imperialistične in potem fašistične države Madžarske!

Kdo se bo opravičil za to sramotenje Küharjevima otrokoma, Ireni, dipl. inž. gradb., in sinu ekonomistu, kdo se jima bo vsaj opravičil v imenu lendavske založbe, ker avtor knjige ne ve, kaj dela, direktor založbe pa noče priznati nikake neresnice. Mogoče se bo opravičil g. Balaskó?! Bil sem Küharjev prijatelj, pomagal mi je zbirati zapuščino, ki se nanaša na bratovo delovanje (madžarski historik pripisuje to neobstoječemu beltinskemu župniku Jožefu (!) Küharju, v resnici Štefanu, ki z bratonskima ni bil niti v sorodu, zato kot njegov prijatelj ostro obsojam, kljub moralnim naukom lendavske gospode, tako pisarjenje »na pamet« ali iz fašistične zasedbene madžarske zaloge, ki ni znala niti brati niti pisati). In njihovi zagovorniki danes v Lendavi nočejo priznati, da je to in vse podobno napad na slovenstvo, ne le v Prekmurju, marveč v vsej Republiki Sloveniji, kar vse naše poslance in ministre prav nič ne zadeva ... Napad na žive ljudi, zdaj že pokojne, toda njihove žive otroke, Jeričeve nečake in nečakinje, pranečakinje in – na vse nas, njihove prijatelje in sodelavce!

⁵² Duhovita pripomba ponazori zavračanje slovenskega jezika s strani madžarskih oblasti.

Gospodje in gospe v Lendavi, po zaslugi Števana in Mihaela Küharja so iz Ljubljane v tistih letih okoli leta 1910 – ko ni bilo med nami nikakih stikov! – pošiljali v Prekmurje razne slovenske liste, ki so jih madžarske pošte vračale z napisi: »Ne sprejme, nazaj« in podobno. Dokler ni v dunajskem parlamentu slovenski poslanec dr. Janez Ev. Krek (da, tisti Krek od Majske deklaracije! V. N.) ostro zavpil na ogrskega notranjega ministra, kakšna svoboda je to itd. – toda bilo je že prepozno, svetovna vojna je to »demokracijo« izbrisala in prinesla novo, ki je prinesla svobodo tudi nam, vsaj do 1941. , ko smo začasno spet morali poslušati tuljenje volkov iz daljnih step.

Čast in priznanje poštenjaku Mihaelu Küharju, ki sta ga popljuvala (o, kakšna grda beseda iz mojega stroja!! V. N.) madžarska zgodovina dvajsetega stoletja in Zavod za madžarsko kulturo v Lendavi, vzdrževan s slovenskim denarjem in podprt pri madžarski vladi, ki ne ve, kaj dela.⁵³

Vestnik, Murska Sobota, let. 49. št. 46 (13. II. 1997).

⁵³ Na Novakove pripombe glede financiranja knjige so se potem sklicevali izdajatelji te knjige, vključno s slovenskim Ministrstvom za kulturo, češ da je bila knjiga izdana s pomočjo ustanov iz Republike Madžarske. Pri čemer pa niso upoštevali vsakodnevne podpore slovenske države do madžarske skupnosti in njihovih institucij, kar je sicer povsem ustrezno. Novaku bi morda lahko očitali nepotrebno oporekanje financiranja madžarske skupnosti. Toda Novak ni protestiral proti financiranju dejavnosti madžarske skupnosti v Sloveniji ali lendavskega manjšinskega kulturnega zavoda, ampak proti nenamenski porabi sredstev, tj. natisu znanstveno neakovostne, površne in za medsoedske odnose škodljive knjige, polne manipulativnih »vendskih« neresnic.

KDO JE BIL IVAN JERIČ?

VILKO NOVAK

Madžarska knjiga o »krivičnem Trianonu« obremenjuje tudi Ivana Jeriča nič manj kot roparja židovskih trgovin in gradu v Beltincih v novembru 1918. O njem pravi na str. 40 v opombi o Jožefu Kleklu: »Med drugo svetovno vojno, po priključitvi Prekmurja Madžarski, so proti njemu (Kleklu) in njegovim tovarišem (Ivan Jerič, Mihael Kūhar ...) madžarske oblasti sprožile proces zavoljo nespoštovanja madžarskega naroda in drugih zagrešenih zločinov. Toda glede na dolgo dobo, preteklo po zločinih (več kot dvajset let), so kazenski proces ukinili.« V knjigi T. Zsige (Lendava 1996) nastopa Jeričevo ime kar šestkrat.

Ivan Jerič se je rodil v Dokležovju v kmečki in mlinarski družini leta 1891, mati je bila Zverova iz Beltinec. Med deveterimi otroki je bil tretji po vrsti; posestvo je prevzel starejši brat, zato je sam pomagal doma pri delu, delal je tudi pri gradnji železniške proge Sobota–Hodoš, v elektrarni v Lebringu v Avstriji in pri regulaciji Mure, zato je želel postati vodni mojster, za kar sta bila potrebna dva razreda srednje šole. Učiteljščnik in sosed Štefan Poredoš mu je svetoval, naj se vpiše v lendavsko meščansko šolo, naj se uči doma in opravlja izpite. V enem letu je naredil izpit za oba razreda.

Nato se je seznanil s Štefanom Kūharjem iz sosednjih Bratonec, ki je po maturi 17 let doma bolehal za jetiko, zapisoval ljudske pesmi, pripovedke in pravljice. Ta je bil devet let starejši od njega. Nagovoril ga je, da je učenje nadaljeval, tako da je v naslednjem letu opravil še 3. in 4. razred meščanske šole, nato se je začel učiti latinščine in botanike, da bi se lahko vpisal v višjo gimnazijo. Toda leta 1913 so ga vpoklicali k vojaku v Sarajevo, kjer so ga sprejeli v vojaško telegrafsko šolo. Ko se je začela vojna, je moral najprej na srbsko, nato pa na soško fronto, kjer je bil komandir telegrafskega voda, ki je povezoval prve čete s štabom v ozadju. Dobil je tri odlikovanja za hrabrost, kar je moral med zasedbo pokazati Madžarom, ki so ga med drugim dolžili take neumnosti, da je 1917. leta prejel od srbske vlade na Krfu denar, da bi deloval za odcepitev Prekmurja od Madžarske ... Še krave bi se temu smejale! Vmes se je učil in je v Monoštru opravil izpite za 5. in 6. gimnazijo. Na soškem bojišču je iskal stike z domačini, duhovniki in s kmeti. Obiskovali so se še po vojni. O položaju so ga obveščali Čehi v njegovem vodu, tako je zvedel za Wilsonovo in Masarykovo delovanje.

Ko se je prve dni v novembru 1918 vrnil iz vojske, so ga klicali v Beltince, ker so nekateri napadli židovske trgovine in grad. Bil je še v uniformi, odločen, večš vojaškega nastopa, zato je hitel napadenim na pomoč. Židovske trgovine so bile že razbite, rešil je le nekdanjo Weisovo, ki jo je lastnik pred tednom prodal škofjeloškemu Ostercu in njegovi ženi iz Radgone. Pomagal je spoditi roparje iz grofovskega marofa, nato pa so ga obvestili, da ga madžarska vojska išče in dolži, da je sodeloval z napadalci. Iskal ga je zloglasni učitelj V. Tkalec, zato se je umaknil v Ljutomer, kamor so grajski že čez dva dni poslali nekoga z vabilom, naj se vrne, ker je zmeta pojasnjena. V zahvalo so mu poslali tudi »kalečko« vino. G. Zsiga pa mirno piše na str. 66, da se je Jerič »v Beltincih pridružil nemirom ter ropanju grofov Zichyjev (Se je zato grofica Zichy pozneje pogosto vozila k njemu v Turnišče na obiske?). Pozneje je bil Jerič dekan v Turnišču (da je bil prej v Lendavi, kjer je branil jezikovne pravice Madžarov pred slovenskimi birokrati, in je zavoljo madžarskih nadlegovanj odšel v Turnišče – o tem ne vedo lendavski informatorji dr. Zsige ničesar!). Pred klicanjem na odgovornost je pobegnil čez Muro v Ljutomer. Odtlej je deloval kot aktiven organizator odcepitve Prekmurja ...« In tako naprej, neumnost za neumnostjo. Ne moreš dostojneje govoriti o delu, ki mu je vir bedasta obtožnica iz let 1941–45. Kje boste to preklicali in se opravičili Jeričevim sorodnikom, g. László Göncz?! Bomo vse to »prepustili zgodovinarjem« – ga. poslanka Pozsonc?! Saj ste si menda prebrali vse »zgodovinske resnice« v zadnjih številkah Vestnika?!

Jeriča je J. Klekl priporočil ljubljanskemu škofu Jegliču, ki je ustanovil prvo slovensko gimnazijo v Št. Vidu pri Ljubljani, da ga je leta 1919 sprejel vanjo, kjer je kot prvi Prekmurec opravil še zadnja razreda z maturo.

Jerič je bil narodno zelo zaveden, z doma, kjer so brali mohorske knjige, iz katerih je mati znala na pamet Gregorčičeve in Stritarjeve pesmi. Pomagal je Küharju zbirati ljudske pesmi, ki sta jih leta 1913 skupaj izdala (uredništvo Marijinega lista) v zbirčici Narodne pesmi vogrskih Slovincov. Zato se je z mnogimi drugimi rojaki samoumevno pridružil prekmurski osvobodilni legiji, ki so jo leta 1919 na pobudo generala Maistra ustanovili v Ljutomeru. Jerič je bil med njenimi voditelji, bil je tudi v stiku z dr. Matijo Slavičem, ki je v Parizu zastopal naše narodne pravice. Tako je 12. avgusta 1919 doživel osvoboditev.

Po šentviški maturi se je prijavil v mariborsko bogoslovje in bil posvečen za duhovnika 1924. leta. Služboval je kot kaplan v Ljutomeru in Soboti, kjer je bil tudi urednik Novin, v katerih je zastopal koristi naših ljudi. Tam je postal leta 1927 tudi poslanec na listi Slovenske ljudske stranke in se boril za popolno gimnazijo v Soboti, za ustanovitev okrožnega sodišča in za pravice naših sezonskih delavcev. Po letu 1930 je postal župnik in dekan v Lendavi ter obema narodoma priznaval

enake pravice. Čez pet let je prevzel turniško župnijo, dalje je opravljal tudi dekanško službo in zaradi svojega lepega nastopa in govorjenja veljal za najuglednejšega duhovnika. Odločno je nastopal po začetku madžarske zasedbe 1941, tako pred škofom kot pred civilno oblastjo, ki ga je ponovno obtožila takih smešnih laži, kot smo jih nekaj že navedli. Brata in dva druga duhovnika so Madžari zaprli zavoljo neumnosti tistega glavnega organizatorja OF, ki si je zapisoval imena in pogovore z vsemi, ki jih je obiskoval, da so jih pri njem našli. Po osvoboditvi so ga skušali odstraniti nekateri domači domišljavci, pa se jim je spretno izognil.

Končno je postal duhovni pomočnik v Soboti ter župnik v Bakovcih, kjer je popolnoma oslepel umrl 21. dec. 1975. Ostal nam je vzor resničnega in pokončnega rodoljuba ter ljudskega duhovnika. Knjiga njegovih obširnih in zgodovinsko pomembnih spominov bo objavljena čez nekaj mesecev.⁵⁴

Vestnik, Murska Sobota, let. 50, št. 9, (26. 2. 1998), 8.

⁵⁴ Jeričeva knjiga *Moji spomini* je izšla leta 2000 predvsem po zaslugi Alojza Benkoviča, kasnejšega beltinskega župnika. Ob 100-letnici priključitve Prekmurja leta 2019 je izšel ponatis.

POGOVOR

RAZNARODOVANJE RODILO »SREČNE« SADOVE

J. VOTEK

Ob taki knjigi imam pravico zakričati in ji s polno odgovornostjo očitati nezanesljivost in neznanstvenost.

*Imajo tako rekoč vse inštitucije, ki so potrebne za delovanje nekega naroda ali narodnosti, in zagotovljen politični vpliv prek narodnostnega poslanca, **ne bi pa rad jemal poguma na smrt obsojenim porabskim Slovencem.***

Profesor dr. Vilko Novak se je v prejšnji številki Vestnika z vso ostrino odzval na knjigo Od Pomurja do Trianona, ki jo je v madžarščini izdal Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava. Kot pravi, ga je knjiga tako razburila, da se je moral odzvati tako osebno, kot se je, brez obvladovanja čustev. Glede na površinskost in strokovno nedoslednost knjige drugače tudi ni mogel, je še dodal v našem pogovoru, v katerem skušamo osvetliti nekatera dejstva, še posebno tista, ki se dotikajo položaja Prekmurcev in slovenske narodnosti na Madžarskem.

Očitno je, da vas je knjiga, o kateri govorimo, prizadela osebno in kot strokovnjaka, ki ne pristaja na prilagajanje zgodovinskih dejstev potrebam dnevne politike ali posameznih skupin, ki jim je v interesu prozaično prirejanje dejstev za potrebe svoje uveljavitve.

Novak: Ne vem, ali je imel Zavod takšen interes. Toda če ob prebiranju knjige upoštevam samo svoja raziskovalna dognanja in zanemarim vse drugo, potem na to površinsko in strokovno pomanjkljivo pisarijo ne morem pristati in se z njo strinjati. Kajti moje raziskovalno delo od študentskih let naprej je bilo usmerjeno v raziskovanje slovstva, potem jezika Prekmurja od dosegljivih časov, vsaj od 18. stoletja. Nato me je to privedlo do raziskovanja celotne ljudske kulture, ki sem jo razširil na vso Slovenijo, in še do raziskovanja knjig od 1715. leta naprej, o čemer ta prizadeta knjiga ničesar ne ve. Naše slovstvo se namreč ne začinja s katoliškim Küzmičem. Protestantsko literaturo ta knjiga kar zanemari. Razloga za to ne poznam.

Pri svojem raziskovanju sem trčil na dvojje plasti vprašanj. Prva prekmurška knjiga ni bila prevedena iz madžarščine, kot trdijo nekateri, ampak je bil to Lutrov Mali katekizem. Naprej sem zadel na kajkavsko plast in kajkavske vire, ki jih slovenska literarna zgodovina in jezikoslovje nista upoštevala. Prekmurje je delno, predvsem južno, s štirimi župnijami v celoti pripadalo zagrebški škofiji,

ki je imela narodni jezik kajkavščino. Ta je sorodna in se ponekod pokriva z našo prekmurščino. O tem bo več povedanega v Martjanski pesmarici, ki sem jo uredil in napisal opombe. Ta knjiga prinaša besedila že iz šestnajstega stoletja, celo posvetne ljubezenske pesmi, v glavnem pa je to evangeličanska cerkvena pesmarica in delno katoliška. Iz vira kajkavskega slovstva, ki je zelo bogato, so zajemali naši prvi pisatelji: Temlin od leta 1715 naprej in Štefan Küzmič. Pomemben je še študij madžarskih virov o prekmurščini. Avgust Pavel, moj prijatelj, je napisal celo knjigo o glasoslovju cankovskega narečja, ki jo je izdala Madžarska akademija znanosti prav v letu mojega rojstva, leta 1909. To me je vodilo k poglobljanju v madžarsko zgodovinsko literaturo in v slovstveno zgodovino ter jezikoslovje in moj greh je, da sem tam doktoriral, česar mi tukaj niso priznali, s Štefanom Küzmičem, prevajalcem slovenske biblije. Madžarski kulturi sem priznaval najvišjo raven in jo spoštoval, sem pa proti vsakemu nacionalizmu, zlasti pa šovinizmu, ki smo ga bili deležni v najhujši obliki med okupacijo.

V sporni knjigi je omenjen avtor, ki ga vi niste omenili?

Novak: Da, gre za Sándorja Mikolo in njegovo brošuro ter še nekatere druge, iz katerih črpa Zsiga, avtor sporne knjige. Ob tem zanemarja, da je Mikola v času mirovnega sporazuma v Parizu zastopal madžarske koristi in Prekmurje prikazoval kot sestavni del Madžarske. Toda med okupacijo so ga Madžari še bolj odrinili kot mene. Čeprav je bil prepričan, da bo imel pri Madžarih visoko ceno.

Kljub vsemu ste do madžarske kulture ves čas, kot sami pravite, gojili pozitiven odnos in ste to v svojem pismu tudi poudarili.

Novak: Do madžarske kulture sem imel in imam pozitiven odnos.⁵⁵ Navsezadnje sem tudi veliko prevajal. Kljub vsemu sem kritično spremljal tudi protislovenske pojave na Madžarskem, kot je bila Mikolova brošura iz leta 1926. O tej knjigi sem leta 1932 napisal ostro kritiko, saj sanjari o nekih keltskih izvirih prekmurščine in prekmurske narodnosti itd. Pisec te problematične knjige gradi na tem temelju ter ne upošteva nasprotnih virov in literature.

Po drugi vojni se je odnos Madžarov do Slovencev aktualiziral predvsem skozi odnos do naše manjšine v Porabju.

Novak: O Porabju sem pisal od leta 1930, ko me je po njem vodil Avgust Pavel. Ves čas sem ga spremljal ter opozarjal na premajhno zanimanje za našo manjšino na slovenski strani in nekritični odnos do madžarske strani, kar se tiče Porabja. Zato se mi zdi, da imam ob taki knjigi pravico zakričati in ji s polno odgovornostjo očitati nezanesljivost in neznanstvenost. Ne gre samo za površnost,

⁵⁵ Ponovno poudarjanje osebnega pozitivnega odnosa do madžarske kulture in jezika, v katerih in s katerima je živel.

kot bodo to morda skušali opravičevati nekateri. Če je avtor izjavil, da je zbiral vire po svojem okusu, je to absolutno neznanstveno. Tragedija je, da knjiga dela škodo.

Na drugi strani pa imamo tudi madžarsko manjšino pri nas, ali je primerjava položaja ene in druge sploh mogoča?

Novak: Ves ta čas po letu 1919, odkar so porabske vasi ostale na Madžarskem, je primerjava z Madžari v Prekmurju kočljiva. Porabski Slovenci so imeli svojo trdno narodno zavest, o čemer pričajo tudi drugi raziskovalci, npr. prof. dr. Tine Logar, ki je raziskoval narečja, in tudi drugi, ki so imeli teh stikov še več kot jaz. In kolikor sem občeval z župnikom Janošem Kūharjem, so bili odločni in zavedni. Sledil pa sem postopnemu raznarodovanju, h kateremu so pripomogle tudi politične razmere (železna zavesa). Po drugi vojni leta 1956 sem prvi prišel uradno na Madžarsko in v Porabje ter tam govoril slovensko v našem narečju, sodeloval sem namreč pri odprtju kulturnega doma Avgusta Pavla, ko sem predstavil delo Avgusta Pavla. Zato sem bil v domačem prekmurskem okolju napaden. Temu je sledila dveletna disciplinska preiskava, ki mi ni mogla dokazati nič slabega. Me je pa ovirala pri strokovnem napredovanju. Dejstvo je, da se slovenskega položaja v Porabju ne da primerjati z madžarskim v Sloveniji. V šolah v Porabju je bil en sam učbenik, in sicer nekakšna čitanka, in verouk, ki je bil v narečju. Zato se raznarodovanju ni bilo mogoče upirati. V nekaj desetletjih je raznarodovanje rodilo »srečne« sadove. Šlo je tako daleč, da je bilo ustanovljeno neko društvo Vendov, ki naj bi dokazovalo vendstvo porabskih Slovencev.

Ali gre za strokovno javnost?

Novak: Strokovna javnost ne govori o vendstvu. Včasih uporablja ta izraz, delno tudi pod politično prisilo. Zgodovinarji in jezikoslovci so uporabljali »hazai slovén«, ki bi ga lahko prevedel kot domači Slovenci. Ločevali so jih le od Slovencev, ki so živeli pod avstrijskim okriljem. Zadeve so bile zaostrene le v času obeh vojn. Tu je v ospredju omenjeni Mikolov konstrukt, da je lahko zagovarjal pripadnost Prekmurja madžarski državi in da ga kvalificira kot poseben narod, ki naj ne bi imel stikov s preostankom slovenskega naroda.

Današnje stanje madžarske manjšine je povsem drugačno, saj ima tako rekoč vse institucije, ki so potrebne za delovanje nekega naroda ali narodnosti, in zagotovljen politični vpliv prek narodnostnega poslanca. To se v prispodobi povedano kričeče razlikuje, čeprav ne bi rad jemal poguma na smrt obsojenim porabskim Slovincem. Porabcem na najvišji ravni trobijo, da imajo vse pravice, a dodajmo, da na papirju, ne morejo pa jih uveljaviti. In tudi »naravne« možnosti uveljavljanja so omejene, npr. mešani zakoni, ki so pri raznarodovanju opravili svoje. Prav tako je nesmisel govoriti, da bi bilo s strani Madžarov iz Slovenije karkoli storjeno za izboljšanje položaja Slovencev v Porabju. To, kdaj so začeli opozarjati in recimo

primerjati svoj položaj s slovenskim in kako se je vlada na Madžarskem odzvala, bi bilo zanimivo videti.

V teh nekaj desetih letih raznarodovanja, ki so obsodila porabske Slovence na smrt, kot sami pravite, so ostali tudi brez intelektualcev. Tu se jim je skušalo pomagati, ali ni bilo prepozno?

Novak: Res je bilo kar nekaj študentov in prva diplomantka Kozarjeva. Toda tudi sami smo premalo storili za te študente, ki so se med študijem porazgubili. Resnica je tudi, da smo mi Slovenci premalo bojeviti v primerjavi z Madžari. Po povedanem sem za sodelovanje, toda po vsem tem, kar se dogaja in se je zgodilo, sem za reciprociteto.⁵⁶

Kaj pa radgonski kot, ali je bil kdaj predmet vašega zanimanja?

Novak: Ne, posebej se s tem nisem ukvarjal, tam sem bil nekajkrat z dr. Trstenjakom, in sicer na Potrni v rojstni vasi Avgusta Pavla. Njihov položaj je bil nesporno hujši, saj jih uradno niti niso priznavali.

Kljub nestrokovnosti in enostranskemu škodljivemu odlikavanju dejstev v sporni knjigi je treba nekaj povedati o »prisilni« priključitvi Prekmurja Sloveniji.

Novak: Z madžarsko strokovno javnostjo sem imel intenzivne stike, recimo s Hadrovičem iz Lendave, ki še živi in ki ne odobrava te površnosti. Stike sem imel z literati, npr. Vörösem. To sodelovanje pa zahteva poznavanje materije, in, če hočete, kulture nekega naroda. Toda v knjigi, s katero imamo opravka, gre za površnost in nepoznavanje. To zaide v obtoževanje, da se recimo Prekmurci niso prištevali k Slovincem in so se z odporom priključili k državi Jugoslaviji. Res je, da posebnega navdušenja morda ni bilo, kar je razumljivo.

Poznavanje Slovenije onkraj Mure je bilo preslabo. Rekel bom tako, dolnje Prekmurje je imelo osebne stike z osrednjo Slovenijo. Vsi, ki so se odločali za šolanje, so to počeli v Ljubljani, celo pred prvo vojno. Lahko bi jih naštel celo vrsto. Tudi Mohorjeve knjige niso bile nepomembne. Moj stari oče Jože Baša, kmet, kar poudarjam, je imel pred sto leti v beltinski župniji okrog 100 članov slovenske Mohorjeve družbe in vsak je dobil pet knjig. Te hiše so v tistih časih obiskovali orožniki. On je učil ljudi brati in jim je knjige »prevajal«, vzemiva »tudi«, to je po naše »tüdi« ipd. Knjige so segale v Porabje do župnije na Gornjem Seniku, kjer je bil Košič naš prvi zgodovinar. Ker je dolnje Prekmurje od Lendave do Beltincec do leta 1777 pripadalo zagrebški škofiji, je to vplivalo na naš položaj. Na drugi strani je bila – česar si skoraj ne upam reči, ker sem se jim menda zameril, toda ne vem s čim – evangeličanska stran – katoliški bogoslovci so bili povezani na način, ki sem

⁵⁶ Pomembna misel predvsem za prihodnost – obe manjšini sta sestavni del pokrajine med Muro in Rabo, zato ju je treba ustrezno podpreti v obeh državah.

ga omenil, s Slovenijo –, ki ni imela zaledja na slovenski strani v notranjosti, bilo je žal tako in za to jaz nisem kriv. Usmerjeni so bili v Sopron, kjer so imeli gimnazijo, in to je nanje vplivalo raznarodovalno. Tako se je uspešno končalo evangeličansko obdobje v vsem dobrem v 18. stoletju s Küzmičem in Bakušo konec 19. stoletja. Rezső Cipot, puconski evangeličanski duhovnik, je zapisal: »Skoro bode ono vreme, da mo vsi v enon jeziki to je vogrsko slavili boga.«

S tem časom je verjetno povezano spreminjanje priimkov iz prekmurskih v madžarske?

Novak: O tem je neprijetno govoriti. Toda tako je bilo. V začetku tega stoletja prevzema iniciativo katoliška publicistika, ki se je začela s koledarjem 1904. To je vplivalo na osveščanje ljudi. V teh časopisih je bila uvedena gajica že v letih 1913 in 1919. Po mojem prepričanju je ravno pomanjkanje tega izobraževalnega zaledja, o katerem sva govorila, predvsem vplivalo na usmeritev evangeličanskih duhovnikov⁵⁷ in morda na njihovo prizadetost ob priključitvi Prekmurja Sloveniji. Toda kljub vsemu to nima nobene povezave s prekmursko identiteto kot slovensko identiteto in te ne more nihče zanikati na nobeni ravni.

Ob izobraževanju je pomembno tudi gospodarstvo.

Novak: Gospodarske in trgovske vezi (*ven vidég*) Prekmurja naj bi po tej knjigi pred letom 1919 tekle izključno proti Madžarski, kar ne drži. Glavno trgovsko središče je bila Radgona, kamor so s konji vozili žito, zatem Ljutomer, čeprav ni bilo mosta, so pa bili brodovi.⁵⁸

In če se povrnem h kulturi, je tragedija, da ni nikjer omenjen Štefan Küzmič, ki ima visoko mesto v mednarodni strokovni slavistični javnosti.

To je paradoks in še enkrat ponavljam, gre za napad na evangeličane in Prekmurje kot celoto, kajti le gre za literaturo Slovencev in Prekmurcev, zame je to eno, ki se začinja z Miklošem Küzmičem⁵⁹, in tudi tu je glavni poudarek na odvisnosti Mikloša Küzmiča od škofove dobrote, seveda gledano z očmi njihove »širokogrudnosti«.

⁵⁷ Evangeličanski duhovniki so se v večji meri povezovali z madžarskim delom takratne Avstro-Ogrske, medtem ko se je katoliški del povezoval z avstrijskim delom monarhije. To je vplivalo tudi na različen odnos do priključitve in tudi slovenskega prekmurskega jezika. O manipulativnosti Zsigove knjige govori predvsem neupoštevanje prekmurske evangeliščanske knjižne tradicije pred 20. stoletjem, ki se je dobesedno identificirala in imenovala kot slovenska, ne vendska, kar izpostavlja Vilko Novak.

⁵⁸ Opozorilo na navezanost tudi Porabja z Gornjo Radgono in Ljutomerom, torej s preostalim slovenskim delom Avstro-Ogrske.

⁵⁹ V Zsigovi knjigi.

Posredno to lahko poveževa s političnimi odnosi med Slovenijo in Madžarsko, ki so na videz najboljši, toda če se pojavijo take špranje, kot je položaj Slovencev na Madžarskem, in če dava to v mednarodni kontekst in primerjava s položajem Slovencev v Avstriji, potem so to že nevarne razpoke, ki jih nekdo zlorablja. Ena takih je tudi ta knjiga. Na tak način, kot je to storjeno s to knjigo, ne smemo pristajati, kajti še enkrat poudarjam, da gre za napad na slovenstvo. Gre za odnos do nekega pojava v določenem krogu, ki je za nas nevaren in ki potvarja naša zgodovinska dejstva. Tu ne gre za takšno ali drugačno razumevanje, ki naj bi bilo povezano z demokracijo. V tem času bi človek pričakoval, da bi se dejstva obravnavala kvečjemu strokovno bolj dosledno in strokovno pošteno.⁶⁰

Ali lahko to ponazoriva še z Martjansko pesmarico, ki ste jo uredili ter o njej napisali strokovno študijo. Delovno gradivo je vezano in ga vidim na vaši knjižni polici.

Novak: Ta pesmarica je začela nastajati in je po pisavi to mogoče ugotoviti že v 16. stoletju v evangeličanski skupnosti v Martjancih. Prve pesmi so pesmi cerkvenega leta od božiča, novega leta, preko vüzma do rusalov – rusalski ali risalski svetki, beseda izhaja iz latinske besede rozalija, ki je poganski praznik rož. Pesmarica ima globoke stike s kajkavskimi pesmaricami na ozemlju zagrebske škofije in po moji oceni še širše, kar kaže tudi jezik, saj se srečujemo s starimi oblikami *govorjaše*, *pridojaše*. Na Hrvaškem imamo Pavlinsko pesmarico, ki je bila izdana pred šestimi leti. Martjanska pesmarica je neverjetno obsežna. Nedeliška je nastala v Nedelícu in jo je našel pokojni profesor Maučec. Te pesmi imajo stik s slovensko knjigo 16. stoletja, saj v njej najdete Trubarjeve priredbe pesmi *Ta stara velikonočna pjesen*, *Ta lejpo božično pjesen*, *Dalmatinov pasijon*. Imen Trubarja in Dalmatina ni in ne morem dokazati, kako je to prišlo v Prekmurje. Prve pesmi pa so stare katoliške velikonočne. Nekatere pesmi so tudi prevedene iz madžarščine, kar je dokaz, da je to prekmurska pesmarica. In kar je pomembno, tudi tu so naši evangeličani umolknil, saj ni evangeličanskega prepisa. V roke so jo namreč dobili katoliški organisti. V času od 18. do 19. stoletja se pojavijo Pertočka pesmarica in Senička iz 1718. leta, ki sta obe dokaj obsežni.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 21, (22. 5. 1997), 8.

⁶⁰ Novak izpostavi dejstvo, da se je po demokratizaciji na Madžarskem začela nestrokovno obujati trianonska bolečina in vendska teorija. To je poslabšalo položaj Porabcev, na kar opozarja že Marija Kozar Mukič v prvem odzivu na Zsigovo knjigo.

»NISEM JEZIČEK NA TEHTNICI« Trianon je bolečina narodnosti

S poslanko Marijo Pozsonec o asfaltu v bazi, Trianonu,
ustavnih sporih in mejnem prehodu na Pincah

J. VOTEK

Danes ste lahko zadovoljni, saj sta bila v minulih dneh odprta dva mejna prehoda v Prosenjakovcih in na Kobilju, saj je s tem prišlo do uresničitve enega vaših načrtov. Kakšne zasluge si pripisujete in kaj je s prašno cesto do Prosenjakovec, za katero so bila zagotovljena sredstva, pa kljub vsemu ni bila asfaltirana?

Pozsonec: Povedala bi, da to ni samo moja zasluga, čeprav sem veliko naredila, tako sem oštevala na Madžarskem njihove vladne organe pa tudi pri nas sem odprla prenekatera vrata, da je prišlo do uresničitve. Prepričana sem, da je pokrajina, predvsem Goričko, s tem dobila razvojno možnost. Ko sem na otvoritvi mejnega prehoda postavila vprašanje o asfaltu državnemu sekretarju Žaretu Preglju, mi je ta hudomušno odgovoril, da je v asfaltni bazi, zato sem ga opozorila, da ne bi želela postavljati naslednjega poslanskega vprašanja o asfaltu v bazi. Sredstva za cesto so zagotovljena in upam, da bo lokalna skupnost asfaltiranje tudi izpeljala. Boj za ta sredstva je bil hud, kajti cesta od Martjanec naprej ni kategorizirana. V pripravi je zakon o kategorizacijah, s katerim pa ministrstvo ne hiti, saj bi s tem moralo prevzeti vzdrževanje kar nekaj tisoč kilometrov cest.

Z mejnimi prehodi ste uspeli predvsem na območjih, kjer živi madžarska narodnost, koliko pa ste pri tem zagreti, ko gre za komunikacijo naše večine z matico v Porabju?

Pozsonec: Ne bi se strinjala z besedami predsednika države, da je s tem končano neko obdobje, saj je uresničeno le tisto, kar je bilo dogovorjeno in podpisano z meddržavnim sporazumom leta 1992, iz tega sporazuma pa še ni uresničen prehod v Domanjševcih. Dala pa bom še pobudo za prehod v Genterovcih.

Vzporedno s tem sem ves čas podpirala odprtje mejnih prehodov na območju, kjer živi slovenska narodnost na Madžarskem. Sama sem prepričana, da je uspeh mogoč le, če narodnosti na tej in oni strani vzajemno podpirajo. Zato bom še naprej »gnjavila« vlado z mejnim prehodom v Markovcih in Domanjševcih.

Kakšen je vaš pogled na položaj narodnosti v tem kontekstu?

Pozsonec: Pridobljene narodnostne pravice nam je uspelo ohraniti. Veliko energije je bilo potrebne, da smo te pravice »vgradili«, čeprav je kolektivne pravice težko vnesti v zakone. Skrbijo me ustavni spori, ki se vrstijo. Ob tem je res, da zakonskih možnosti še ne izkoriščamo v vsakdanji praksi. Žal so pravice vredne toliko, kolikor jih lahko uresničimo, to pa je tudi odvisno od večinskega naroda, s katerim živimo. Pravice so nekaj vredne, če jih podpirajo tudi tu živeči Slovenci.

Omenili ste ustavne spore, kakšno je vaše stališče do vložene ustavne presoje o dvojni volilni pravici?

Pozsonec: Gre za pozitiven pristop do uresničevanja narodnostnih pravic. Ta je najmočnejša. Pravica pomeni priznavanje subjektivitete narodnosti, še posebno, če ji je dana možnost enakopravnega vključevanja v zakonodajno oblast, kjer lahko neposredno skrbi za zaščito svojih interesov. Sama se veliko gibljem po svetu in ta naša rešitev dobiva podporo v mednarodni politični in strokovni javnosti. Je pa res, da v takšni obliki kot pri nas ta pravica ni uresničena še nikjer. To je najbolj demokratična pravica, ki jo zagotavlja ustava narodnosti in ki jo imam za ustavno kategorijo s podlago v ustavi, zato ustavni spor ni utemeljen. Pri tej rešitvi pa gre nesporno za dobro voljo slovenskega naroda, ki nam je to pravico priznal.

Glede na sedanje odnose med državama so morda realna pričakovanja, da doseže slovenska narodnost podobna zaščitna izhodišča, kot jih imate vi pri nas?

Pozsonec: V stikih z madžarskimi oblastmi nenehno poudarjam, da pomeni boljši odnos do narodnosti tudi boljši odnos do narodnosti na drugi strani. Pomembno pa je tudi, da se je slovenska oblast začela zavedati, da ima narodnost na Madžarskem, saj jo je bilo treba na to v preteklosti opozarjati.⁶¹ Za slovensko manjšino je pričakovati boljše čase. Če ne na državni ravni, pa imajo na lokalni ravni nekatere zadeve bolje zastavljene, kot so pri nas, predvsem narodnostno lokalno samoupravo. Obstane pa je predvsem odvisen, tako kot pri nas, od gospodarskega razvoja in intelektualnega potenciala.

Na lokalni ravni imate kljub vsemu zagotovljen določen vpliv. Na državni ravni ga dosegate, kot kaže pogled od daleč, predvsem po zaslugi provladne usmerjenosti in navsezadnje ste pomemben glas za vladajoče koalicije.

Pozsonec: Določene rezultate sem dosegla v prejšnjem mandatu, ko v tistem glasovalnem stroju moj glas ni imel pomembnega vpliva. Naj vas spomnim na začetek gradnje kulturnega doma, zatem doma starejših občanov, rezultati so tudi na področju cestne infrastrukture. Sama se pri podpori Drnovšku nisem odločala za podporo LDS-u, ampak predvsem vladni ekipi, v katero sem imela določeno

⁶¹ Poslanka narodnostne skupnosti ima tukaj v bistvu enako stališče kot profesor Novak, etnolog.

zaupanje in za katero sem bila prepričana, da lahko vodi državo.⁶² Sama nimam in ne morem imeti strankarskih pretenzij, kajti moja volilna baza je široka in mi ne dovoljuje strankarskega deklariranja.

Na ravni lokalne samouprave ste bili vneta zagovornica t. i. narodnostne občine, ste še naprej pri tem stališču?

Pozsonec: Sem pri stališču, naj občina nastane tam, kjer ljudje to želijo, saj gre za občutljiv problem, ki se ga ne da vsiljevati z dekreti, in so te povsem neodvisne od moje volje, sem pa zato, da tu prisluhnemo interesom ljudi na lokalni ravni. Sedaj je bila storjena velika napaka, ker pri določanju novih občin niso obveljale strokovne podlage in predlagane občine, ki so jih ljudje verificirali. Ob tem je še dejstvo, da se v manjših občinah, kjer je stopnja konsenza višja, denar tudi racionalneje troši.

Kje vidite razlog, da v sedanjem predlogu reorganizacije nekaterih občin na ministrstvu ni bila akceptirana nobena od pomurskih pobud, čeprav sta bila Dobrovnik in Grad med tistimi, ki jima je bilo to obljubljeno, in izpolnjujeta kriterije za ustanovitev?

Pozsonec: Tole je predlog ministrstva in ni dokončen, saj bo predloge in oceno podala komisija za lokalno samoupravo, sama pa bom naredila vse, da bosta Dobrovnik in Hodoš dobila pozitivno oceno, saj ne gre za ustanavljanje občine po 13. in 13. a členu, ampak gre za občino s posebnim pomenom, ki jo zakon dovoljuje. Ob tem pa mora biti izražena ljudska volja.

Svojčas ste bili aktivni kot podpredsednica svetovne madžarske organizacije, podobne svetovnemu slovenskemu kongresu, ste še aktivistka tega združenja?

Pozsonec: Nisem bila podpredsednica, bila sem članica predsedstva, in to nisem več. Rečem lahko, da z nostalgijo mislim na to, in če bi še enkrat imela to možnost, bi jo sprejela. Gre za organizacijo s pozitivnimi cilji. Navsezadnje smo ustanovili tudi Duna TV. Spoznala sem tudi življenje Madžarov v diaspori po vsem svetu. Znotraj te organizacije kot tudi na Madžarskem je bilo potrebne-ga kar nekaj truda, da so nas s svojo specifikko majhnosti v primerjavi z večjimi manjšinami v drugih državah sploh začeli obravnavati kot pomurske ali slovenske Madžare, kajti v preteklosti in tudi še nedavno od tega so nas dajali v isti koš z jugoslovanskimi Madžari. Še po samostojnosti Slovenije so nas priključevali pod-ravskim Madžarom, torej hrvaškim Madžarom.

⁶² Manjšinska poslanca v Sloveniji sta povsem enakovredna člana slovenskega parlamenta, kar daje manjšinama še dodatno težo na državni ravni, česar Slovenci v sosednjih državah nimajo. Zgolj kot zanimivost dodajmo, da je Marijo Pozsonec v slovenski skupščini kot poslanec madžarske manjšine zamenjal (2008) v tej polemiki večkrat omenjeni László Göncz.

Ne postavljam veleposlanika

Do sedaj smo imeli veleposlanika na Madžarskem pripadnika narodnosti, ali pričakujete, da se bo tradicija nadaljevala, bolje rečeno, ali že imate kandidata, za katerega lobirate?

Pozsonec: No, take moči ravno nimam. To, da je bil g. Hajós imenovan za veleposlanika na Madžarskem, je bila lepa gesta takratnega ministra Rupla in tudi izkazano spoštovanje narodnosti, da lahko naš predstavnik na Madžarskem zastopa celotno Slovenijo.

V preteklosti ste se angažirali z zahtevo po znanju madžarskega jezika v zdravstvu, sedaj ste s poslanskim vprašanjem načeli problem sodnikov in znanja madžarščine, ali s tem Slovencev z drugih območij ne postavljate v podrejen položaj, hkrati pa ugotovljate kadrovskega deficit? Med pripadniki narodnosti je precej priseljencev, kjer se lahko postavi obratno vprašanje, namreč njihovo znanje slovenskega jezika?

Pozsonec: Zahteva ni radikalna, saj gre za zakonsko osnovo, kjer je jasno, da sta na narodnostno mešanem območju oba jezika enakopravna. Zato je logična uporaba obeh jezikov, kajti kako sicer uresničiti jezikovno enakopravnost. Ne glede na vse, tega ne kaže obravnavati samo na akademski ravni, kajti na praktični ravni ljudi po vaseh je še kako aktualen. Za te ljudi je pomembno, da lahko komunicirajo v svojem jeziku.

Pri sodstvu je podobno, čeprav je bilo v preteklosti to najbolj upoštevano, a se je v zadnjem obdobju močno spremenilo. Ne da ni dvojezičnih, ampak ni nobenih sodnikov, pravna država pa ne more delovati brez tretje veje oblasti. Zato moje zahteve niso radikalne, ampak dosledne, čeprav niso dosledno uresničene. Zaradi migracijskih tokov smo izpostavljeni močni asimilaciji. Kar se pa priseljencev tiče, mislim, da obvladajo slovenski jezik, če ne, pa je treba od njih to zahtevati.

Kaj pa pomeni novela o sodni praksi?

Pozsonec: To pomeni začasno omilitev pogojev za opravljanje te službe.

Kaj pa osebni dokumenti in osebne izkaznice?

Pozsonec: Osebna izkaznica naj bi bila v slovenščini in francoščini ali angleščini, in če to ne bo nikogar motilo, ga ne bi smela motiti niti madžarščina, in to na dvojezičnem območju. Upam, da smo že toliko tolerantni, da to ne bi smel biti problem.

Ste narodnostni politik z najvišjo stopnjo legitimnosti.

Pozsonec: To je res, toda nekateri naši ne mislijo tako, čeprav so volitve marsikaj postavile na svoje mesto. Zato sem hvaležna pripadnikom narodnosti, da so mi izkazali tako zaupanje.

V začetku ste dobro delovali skupaj s samoupravno interesno skupnostjo narodnosti in lendavskimi narodnostnimi institucijami, zatem pa je prišlo do razkola, kje so razlogi?

Pozsonec: Da, dokler sem bila predsednica sveta, potem pa so se stvari obrnile, čeprav so volitve v tem času nekatere stvari postavile na svoje mesto. Za učinkovito delovanje sveta skupnosti bi po moji oceni predsednika morali voliti neposredno, vendar s pobudo nisem uspela.

O ozemeljskih apetitih

Znotraj kulturnega centra je prišlo do nekaterih zadev, kot je izid sporne knjige s potvarjanjem zgodovinskih dejstev. Hkrati je prišlo na državni ravni do podpisa tristranskega sporazuma o sodelovanju, ki povzroča med Slovenci precej nelagodja, saj nekateri to povezujejo z ozemeljskimi apetiti tako Italijanov kot Madžarov, in je njihov strah glede na zgodovinsko izkušnjo upravičen. Od knjige ste se distancirali kot človek, ki nima nobenega vpliva na izdajo knjige, nikjer pa ni bilo zaslediti distance od njene vsebine, ali se potemtakem z njo strinjate?

Pozsonec: Nesporno mora o tem svoje povedati stroka. Povedala sem, da je Trianon bolečina narodnosti, zato je kakršno koli pogrevanje občutljiva zadeva, če pa že, je potreben resen pristop. Zato bi bila potrebna pred izidom ali ob sprejemanju odločitve o izidu knjige strokovna recenzija. Sama tega, da se knjiga pripravlja, sploh nisem vedela. Ta afera in medijsko napenjanje nam gotovo ne koristita. Žal ni nobenega sodelovanja med mano in kulturnim centrom, to pa ni odvisno od mene.

Sama delam za pripadnike narodnosti, zato je tudi denar, ki ga dobimo za kulturno dejavnost, last vseh pripadnikov ali v Kotu ali pa na Hodošu, ne pa ozke skupine, zato želim, da imajo vsi možnost delovanja za ohranjanje kulture narodnosti.

Reagiram na izraz potvarjanje zgodovinskih dejstev. Prav tako nihče ne ocenjuje novega sporazuma kot ozemeljskih apetitov. Sporazum izraža gospodarski in prometni interes treh dežel. Da bi imela omenjena knjiga kakršen koli vpliv v tem smislu, pa je precenjevanje pomena te knjige.

Kako potem ocenjujete odziv dr. Novaka na omenjeno knjigo?

Pozsonec: Povedala sem že, da dr. Novaka izredno cenim, saj je veliko storil tudi za zблиževanje dveh kultur. Že leta 1932 je izdal pomembno madžarsko delo v slovenščini. Toda vprašanje, ki se mi odpira, je, ali je ta medijska polemika primern način, da se zadeve razrešujejo. Da ne bom napak razumljena, s tem ne mislim, da bi morali resnico zamolčati.

Normalno se mi zdi, da se zadeve pojasnijo, in ljudem je treba povedati, za kaj gre oziroma za kaj je šlo. Ne nazadnje bi nam to lahko rabilo, če bi seveda šlo za strokovno argumentiran pristop, za uveljavljanje narodnostnih pravic. Toda za to ne potrebujemo sporne knjige človeka z one strani meje.

Vprašljiva je uporaba proračunskih sredstev na RTV, kaj pa delovanje medijev, tudi tu ste omenjali neugoden materialni položaj?

Pozsonec: Časopis izhaja v okviru samostojnega zavoda, ki pa ni trebilo, kot se mi je očitalo, saj se jim v tem času po volitvah ni zdelo umestno, da bi me poprosili za pogovor. Kljub vsemu pa ga imam za soliden in avtonomen časopis.

Pri radiu in televiziji je položaj nekoliko drugačen, saj naj bi delovala kot samostojna programska enota, zaradi odnosa RTV-hiše, ki ne uresničuje zakonskih dolžnosti, ki so tudi namensko financirane iz proračuna in ne samo iz naročnine. Imamo pravico do polurnega dnevnega televizijskega programa, a nikogar ne moti, da to ni uresničeno. Če RTV ne bo spremenila svojega odnosa in ne bo začela izpolnjevati svojih zakonskih obveznosti ter ne bo uporabila namenskih sredstev za narodnost, ki jih dobiva že dve leti, bom začela z resno razpravo o upravičenosti do teh proračunskih sredstev.

V tem trenutku je ponovno aktualna vinska klet, za katero ste nekoč iskali sredstva za polnilno linijo. Ali sedaj to občinsko podjetje nastaja in ali je deležno finančne podpore pri zagonu kot narodnostno podjetje, saj vemo, da je v veljavi poseben odlok, ki zagotavlja narodnostnim podjetnikom določena razvojna sredstva pod izredno ugodnimi pogoji?

Pozsonec: Ne, za vinsko klet teh sredstev niso dobili, saj za sredstva iz tega sklada niso prosili. Sklad tvori 2,5 odstotka kupnine iz naslova lastninjenja za krepitev materialne podlage gospodarstva narodnosti. To je bil precej smeli predlog, ki je bil podprt.

Nejevoljo povzročča soustanoviteljstvo narodnosti pri nekaterih javnih zavodih, postavlja se vprašanje, zakaj se tretirajo kot dvojezične ustanove tudi enote zunaj narodnostno mešanega območja.

Pozsonec: Naš interes je bil, da imamo soustanovitelje na narodnostno mešanem območju, nikakor pa ne zunaj tega območja, in to tudi ne more biti problem. Nelogičnosti ne zahtevamo.

Pince podpisal Kranjc

Kaj pa sedanji preobrat pri avtocesti, ko je naenkrat spet aktualen mejni prehod Pince?

Pozsonec: Mislim, da se vsaka država pri takih posegih obnaša racionalno. Madžarska je izkoristila podpisan sporazum o mejnem prehodu in stičišču

avtocest s takratnim ministrom Kranjcem na Pincah, ki je tudi označen v vseh mednarodnih dokumentih. S tem so se Madžari izognili gradnji dodatnih 18 kilometrov avtoceste. Pri nas so bile Pince aktualne, dokler je bila v igri južna varianta, ko pa je bila aktualna severna varianta, smo podpirali Dolgo vas. Sedaj ko so Pince potrjene, pa je verjetno nesmisel, da delamo cesto čez Turnišče in Radmožance, in je racionalna revizija tega dela trase od Kroga do Pinc.

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 35 (28. 8. 1997), 8.

**ODMEVI
NA KRITIKO**

SLOVENSTVA NIHČE NE NAPADA!

LÁSZLÓ GÖNCZ

Spoštovani gospod profesor dr. Vilko Novak!

Knjiga »Muravidéktól Trianonig« (Od Pomurja do Trianona – tako bi lahko prevedli naslov omenjene publikacije Tiborja Zsige) nikakor ne napada ne slovenstva v Prekmurju ne slovenskega naroda. Knjiga govori o nastanku slovensko-madžarske meje po I. svetovni vojni, torej o vprašanju, ki je dolgo veljalo za tabu temo v celotnem srednjeevropskem prostoru, tako v strokovnih krogih kakor tudi v vsakdanjem življenju.

V času, ko nas ob izoblikovanju kakšne vrednote oz. segmenta v kontekstu sožitja narodov v določenem okolju prevzame posebno zadovoljstvo (predvsem še, ker lahko vsak narod ohrani značilnosti svoje lastne jezikovne in kulturne identitete, vendar še zmore dovolj moči za ustvarjanje multikulturnih vrednot), nas zelo preseneti tako razmišljanje in tendenciozno obtoževanje, kot smo ga zasledili v članku dr. Vilka Novaka v Vestniku, z dne 15. 5. 1997, pod naslovom OBTOŽUJEM! (Podnaslov: Napad na slovenstvo Prekmurja). Članek nas dejansko črni v očeh slovenskega naroda, ne da bi bili za to krivi. Tovrstne »črne lise« pa je zelo težko izbrisati. Zato bi bilo mnogo bolje, če bi podobna občutljiva vprašanja pred »sodbo« samo temeljito pretehtali.

Znanstvenik in intelektualec z bogatimi krščanskimi in kulturnimi vrednostmi, z odličnim poznavanjem zgodovine tega prostora in madžarskega jezika nikakor ne bi smel tako ostro in – po naši oceni – nepravilno nastopiti v zvezi z omenjeno publikacijo. Kot strokovnjaku vam je prav gotovo jasno, da je zgodovina znanstvena disciplina, ki se ob novih dognanjih in spoznanjih nekoliko »spreminja«, se oblikuje – dobiva vedno bolj verodostojno podobo. Zato je med negovanjem te dejavnosti potreben stalen dialog, ki je seveda lahko zelo kritičen, nikakor pa ne sme biti pregrob, še manj pa žaljiv in zavajajoč.

Gospod profesor, v vašem članku ste človeka, avtorja omenjene knjige, zaznamovali s takšnimi prisposodobami, ki v nobenem primeru niso na mestu, še posebno ne v devdesetih letih dvajsetega stoletja, ko naj bi demokratični procesi prispevali k temu, da se tudi razmišljanje vsakega posameznika usmeri v pozitivno smer. Zelo me preseneča, da vi kot ugledna osebnost in znanstvenik, ki v socialističnem režimu v nikakršnem smislu niste popustili takratni oblasti, danes napišete članek

v slogu tako imenovanega vzhodnoevropskega realsocializma iz petdesetih let. Strinjal bi se z vami, če bi s konkretnimi dejstvi dokazali marsikatero pomanjkljivost omenjene knjige.

Take, torej strokovne pomanjkljivosti ta publikacija vsekakor ima. Avtor je konkretno pri t. i. »vendskem vprašanju« velikokrat zelo površen, ni se dovolj poglobil v vsebino tega vprašanja, vendar pa to še ne pomeni, da prikazuje slovenstvo oz. slovenski narod (v Prekmurju in nasploh) v negativni luči. Ocenjuje le, kakšen je bil v določenem zgodovinskem obdobju po njegovi oceni pristop takratnega pomurskega življa (slovenskega in madžarskega) do nekaterih političnih vprašanj. Danes verjetno že ne more biti sporna trditev, da prav posebnega navdušenja nad priključitvijo k državi Srbov, Hrvatov in Slovencev v tistem obdobju ni bilo, kar je tudi v veliki meri razumljivo. Zato Slovenec v Prekmurju ni nič manj vreden kot Slovenec kjer koli drugje v Sloveniji oz. na svetu. Bile so pač drugačne okoliščine, ki jih danes že ni treba predstavljati v drugačni luči. V tem kontekstu je seveda mogoče zagrešiti tudi marsikatero napako tako pri trditvah kot pri hipotezah, vendar je pomembno poudariti, da avtor v knjigi le omenja, ne pa tudi govori o t. i. »vendskem vprašanju«. In v tem – torej v samem značaju in vsebini obravnavanja tega vprašanja – je velika razlika!

Kljub temu se za morebitne napake v imenu založnika knjige opravičujemo. Izdajo te publikacije smo podprli predvsem zato, ker govori o vprašanju, o katerem je naše prebivalstvo dobilo v preteklosti le enostranske informacije. Znova poudarjam, podprli smo izdajo knjige zaradi obravnave nastanka t. i. »trianonske meje« na našem območju. O izvoru slovenstva Prekmurja pa govori ta knjiga le posredno.

Ni razloga, da danes ne bi sprejeli dejstva, da je priključitev Prekmurja k južnoslovanski državi slovenska populacija tega območja doživljala drugače kot madžarska. Menimo, da imamo ob koncu 20. stoletja pravico spoznati tudi take poglede na to vprašanje, ki bi v preteklih desetletjih – nepravilno – veljali za protidržavno propagando. Poudarjamo, da opis dogodkov z vidika madžarskega naroda (kamor sodimo v narodnem in kulturnem oziru tudi prekmurski Madžari) nikakor ni uperjen proti novi slovenski državi, še manj proti slovenskemu narodu. Dejstvo je namreč, da madžarskega življa Prekmurja v letih 1918–1920 nihče ni vprašal za mnenje. Postavljeni so bili pred dejstvo, da so jih odcepili od matičnega naroda. O tem je bilo treba molčati precej desetletij tako v našem primeru kakor tudi v podobnih primerih drugih narodnih manjšin (tudi slovenskih) v širšem geografskem prostoru.

Teh vprašanj v današnjem kontekstu ne moremo predstaviti in predstavljati tako, da se o njihovih segmentih ne spregovori tudi v tonu in razpoloženju

obravnavanega obdobja. O tem vprašanju lahko poveste vi veliko več kot mi, ki spadamo k mlajšim rodovom. Prav zaradi interesov oblasti ene ali druge strani ste doživeli marsikatero nevšečnost, zatiranje, zato nas preseneča, da v dandanašnjem času, v obdobju, ko demokratična javnost o morebitni novi spremembi meja in o dominaciji narodov že dolgo ne govori več (ker za to v novi Evropi tudi ni nobene potrebe), reagirate na predstavljene dogodke z »madžarske strani« (pri čemer je seveda navzoča tudi subjektiviteta avtorja) tako ostro, kakor da bi šlo za neposreden napad na tukajšnje slovensko prebivalstvo oz., kot pravite, »na integriteto slovenskega naroda in države«.

Treba je poudariti, da madžarska narodna skupnost z vsemi svojimi pozitivnimi značilnostmi to državo bogati, hkrati pa posreduje tudi vse lepote in dobrote slovenske pokrajine in države tudi na druga območja Srednje Evrope. To počnemo s spoštovanjem do večinskega slovenskega naroda, čigar narodnostna politika temelji na pozitivni diskriminaciji do avtohtonih narodnih manjšin. Slovenski model predstavljamo največkrat kot vzor oz. primer za uspešno reševanje narodnostne politike in problematike. Sem pa sodi seveda tudi sprejemanje drugačnega razmišljanja, ki pa nikakor ni uperjeno proti nobenemu prebivalcu določenega območja, še najmanj pa proti porabskim Slovencem, s katerimi zelo tesno sodelujemo na najrazličnejših področjih. Asimilacija je žal navzoča tako pri njih kot pri nas, s tem da je položaj v Porabju v določenem smislu še bolj negotov. Prav zaradi tega tudi mi, Madžari v Sloveniji, našo matično državo velikokrat opozarjamo, naj približa raven narodnostne politike do porabskih Slovencev slovenskemu modelu. Nikakor pa se ne morem strinjati s hipotezo, da prav ta knjiga pospešuje raznarodovanje najmanjše slovenske narodne skupnosti. Vzroki za to so veliko globlji.

Strinjamo pa se s tem, da na strokovni ravni skupaj razčistimo tista vprašanja, ki so v tej knjigi morebiti neustrezno ali pomanjkljivo obravnavana, kakor tudi vsa druga vprašanja, ki mečejo senco na sicer vzorno sožitje slovenske večine in madžarske manjšine v Pomurju.⁶³

Glede odvrčanja mladine in drugega prebivalstva od prebiranja te publikacije pa postavljam naslednje vprašanje: Ali so nekatere knjige Mohorjeve družbe

⁶³ Zgodovinar in pisatelj ter pisec predgovora sporne knjige v bistvu prizna določene pomanjkljivosti v knjigi. Na žalost pa ne pritrdi, vsaj delno, Novaku in Kozarjevi glede nepotrebne obujanja »vendskosti«. Razpravljanje o trianonskih krivicah, ki so se dogajale tudi Madžarom v Prekmurju, ne vključuje nujno tudi zanikanja slovenstva v Prekmurju. Kakor koli obračamo je »vendška teorija« in poimenovanje Slovencev v Prekmurju kot »Vendov« prav to – nepriznavanje slovenstva in pristajanje na nacionalistično asimilacijsko politiko.

pred letom 1918, ki so bile s strani takratne oblasti podobno ovrednotene, kot ste vi ocenili knjigo Tíborja Zsige, slabo vplivale na narodno identiteto slovenskega naroda? Prav gotovo ne! Ne zgodi se nič slabega, če si lahko pri oblikovanju določenih spoznanj pomagamo z različnimi gradivi. Le v obdobju enopartijskega sistema je veljalo, da je pravilno in sveto le tisto, kar potrdi in odobri centralni komite.⁶⁴ Ti časi pa so, hvala bogu, že mimo. Vsaj upamo, da je tako!

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 21 (22. 5. 1997), 3.

⁶⁴ Bistvo demokracije je prav izražanje različnih mnenj, na avtoritarna ravnanja pa moramo reagirati odločneje. Takšen je tudi bil Novakov odgovor na zanikanje slovenskosti in slovenskega prekmurskega jezika v Prekmurju, kar je med vrsticami in tudi eksplicitno zapisano v Zsigovi knjigi. In do skoraj 90-letnega profesorja Novaka je ta zadnja poved nespoštljiva, saj je bil sam pogosto na nasprotni strani kot centralni komite (več preberete v Novakovem intervjuju v tej knjigi, prvič objavljenem v časopisu *Vestnik*).

KAJ JE SPROŽILA KNJIGA MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG (OD POMURJA DO TRIANONA)

Ali: madžarski »napad« na slovenstvo Prekmurja?

BRANKO ŽUNEC

Upokojeni prof. dr. Vilko Novak: »Knjigo je treba umakniti iz prodaje, uvesti pravni postopek proti izdajatelju in sprožiti interpelacijo v državnem zboru!« – Direktor Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava: »Izdajo knjige smo podprli zaradi obravnave nastanka trianonske meje na našem območju, o izvoru slovenstva Prekmurja pa govori le posredno!«

Del prekmurske intelektualne javnosti, predvsem pa predstavnike madžarske narodnosti, je v zadnjih dneh vznemirilo daljše besedilo uglednega etnologa, upokojenega profesorja Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani dr. Vilka Novaka po rodu iz Beltincev, ki ga je pod zgovornim naslovom Obtožujem! in podnaslovom Napad na slovenstvo Prekmurja objavil v najnovejši, 20. številki tednika Vestnik, 15. maja. Vsebina, predvsem pa slog Novakovega odmeva, ki zadeva nedavni izid knjige madžarskega avtorja dr. Tiborja Zsiga pod naslovom Muravidéktől Trianonig ali Od Pomurja do Trianona pri Zavodu za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi, spominja na sloviti J'accuse francoskega pisca Emila Zolaja v aferi Dreyfus ob prelomu stoletja.

Je za učitelje, šolarje in laične bralce knjiga na »indeksu«?

Neumorni, 88-letni preučevalec in raziskovalec zgodovine Prekmurja začne pismo z »obtožujem pred slovensko javnostjo in oblastjo, politično ter sodno«, omenjeni lendavski zavod ter direktorja **Lászla Göncza**, zaradi »izdaje in širjenja« te knjige. Tisk je podprlo madžarsko ministrstvo za kulturo in prosveto. Prof. Novak meni, da ta »knjižura lažnivo, pod znanstvenim videzom piše neresnico o dogodkih in dokumentih v zvezi z nastankom slovensko-madžarske državne meje, tako da pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem«. Pri tem se sklicuje na oceno, ki jo je o knjižnem delu Od Pomurja do Trianona v 8. številki časopisa Slovencev na Madžarskem Porabje 24. aprila priobčila Novakova diplomantka, porabska raziskovalka, kustosinja muzeja Savaria v Sombotelu v Železni županiji **Marija Kozar**. Ta priporoča branje knjige »samo strokovnjakom, ki jo bodo znali kritično brati«, nikakor pa ne »učiteljem, šolarjem in laičnim bralcem, ker bi jih

samo zmedla«. Dr. Novak pribije, da jo je treba »umakniti iz prodaje in knjižnic ter uvesti pravni postopek proti izdajatelju ter njegovemu zastopniku«. Terja pojasnilo in opravičilo vodstva madžarske skupnosti in narodnostne poslanke Marije Pozsonec, saj naj bi denar za knjigo šel tudi iz slovenske blagajne.

Od leta 1976 upokojeni redni profesor za etnologijo navaja študije in raziskave, s katerimi se je ukvarjal v dolgoletni znanstveni in raziskovalni karieri, predvsem pa opozarja na zbornik *Slovenska krajina* iz leta 1935, v katerem je bila objavljena ena ključnih razprav pod naslovom *Prekmurske meje v diplomaciji Matije Slaviča*. Razčlenjuje stike prekmurskih Slovencev z ostalimi Slovenci pred »osvoboditvijo leta 1919«, poudarja pomen Mohorjevih knjig, ki so prihajale iz Celovca med Prekmurce, in odločno zavrača Zsigovo trditev, »da se jezik prekmurskih Slovencev bistveno razlikuje od jezika (slovenščine!) preostalih Slovencev in da so le v sorodstvu s Slovenci onstran Mure – torej niso niti isti narod!«

Prof. Novak pričakuje »interpelacijo o tej knjigi v državnem zboru« in »odločen nastop« Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, obeh univerz ter občinskega sveta v Lendavi in ostalih občin v Prekmurju. Dr. Zsigi »odreka doktorat iz zgodovine« in s Kozarjevo opozori na nedosledno rabo pojmov, ki jih uporablja avtor, denimo Medžimurje – Muraköz, Prekmurje – Murántúl, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék, kar povzroča veliko pojmovno zmedo.

Nič več tabu v srednjeevropskem prostoru?

Na Novakov *Obtožujem!* se je prvi odzval direktor omenjenega zavoda László Göncz, 37-letni zgodovinar in pisatelj iz Lendave, ki je na univerzi v Pécsu sredi priprav doktorske disertacije o madžarski manjšini v Sloveniji. Göncz odločno zanika, da bi knjiga, ki »govori o nastanku slovensko-madžarske meje po prvi svetovni vojni, torej o vprašanju, ki je veliko časa veljalo za tabu temo v srednjeevropskem prostoru«, napadala slovenstvo v Prekmurju in slovenski narod. Göncz »poučuje« prof. Novaka, da »je zgodovina znanstvena disciplina, ki se ob novih dognanjih in spoznanjih nekoliko spreminja, oblikuje in dobiva vedno bolj verodostojno podobo« in da je zato »potrben stalen dialog, ki je lahko zelo kritičen, nikakor pa ne sme biti pregrob, še manj pa žaljiv in zavajajoč«.

Zgodovinar prof. Göncz poudarja, da so na lendavskem zavodu »podprli izdajo knjige zaradi obravnave nastanka tako imenovane trianonske meje na našem območju« in da Zsigovo delo le omenja »vendsko vprašanje« ter »le posredno govori o izvoru slovenstva Prekmurja«. Trdi, da »danes verjetno že ne more biti sporna trditev, da v tistem obdobju ni bilo prav posebnega navdušenja nad priključitvijo k državi Srbov, Hrvatov in Slovencev« in da zato »Slovenec v Prekmurju ni nič manj vreden kot Slovenec kjerkoli drugje v Sloveniji ali po svetu«. Zanj je

nesporno dejstvo, »da madžarskega življa Prekmurja v letih 1918–1920 nihče ni vprašal za mnenje« oziroma »je bilo postavljeno pred dejstvo, da so ga odcepili od matičnega naroda. O tem dejstvu je bilo treba več desetletij molčati tako v našem primeru kot v podobnih primerih drugih narodnih manjšin (tudi slovenskih) v širšem geografskem prostoru«. Presenečen je nad Novakovo ostrino in dodaja, da madžarska narodna skupnost spoštuje večinski slovenski narod, »čigar narodnostna politika temelji na pozitivni diskriminaciji do avtohtonih narodnih manjšin« in da »slovenski model predstavljamo največkrat kot zgled za uspešno reševanje narodnostne problematike«.

Svoj odgovor prof. Göncz sklene z vprašanjem: »Ali so nekatere knjige Mohorjeve družbe pred letom 1918, ki so bile od takratnih oblasti podobno ovrednotene, kot ste vi ocenili knjigo Tiborja Zsige, slabo vplivale na identiteto slovenskega naroda?« In odgovori: »Prav gotovo, da ne!«

Večer, Maribor, let. 53, št. 115 (21. 5. 1997), 1/5.

»VSAKA STRAN IMA SVOJE SPOMINE IN BOLEČINE!«

Poslanka Marija Pozsonec o madžarskem delu *Od Pomurja do Trianona*

BRANKO ŽUNEC

*Narodnostna poslanka Pozsončeva obžaluje, da je upokojenega prof. dr. Vilka Novaka tako zelo prizadel izid knjige dr. Tiborja Zsiga *Muravidéktől Trianonig*, saj izjemno ceni Novakovo življenjsko delo. Od leta 1994 se Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi z njo ni posvetoval o nobeni zadevi.*

Tudi slovenski katoliški tednik Družina je v najnovejši, 21. številki povzel pismo upokojenega univerzitetnega profesorja dr. Vilka Novaka, ki se je v 20. številki tednika Vestnik, 15. maja, izredno ostro odzval na izid knjige *Muravidéktől Trianonig* (Od Pomurja do Trianona) madžarskega avtorja dr. Tiborja Zsiga. O tem smo včeraj poročali tudi v Večeru. Dr. Novak se med drugim zavzema, da je treba knjigo, ki obravnava nastanek trianonske meje v Prekmurju, »umakniti iz prodaje in knjižnic ter uvesti pravni postopek proti izdajatelju in njegovemu zastopniku«; to je Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi oziroma njegov direktor, zgodovinar in pisatelj dr. László Göncz.

Ker ugledni znanstvenik, po rodu iz Beltincev, med drugim pričakuje »interpelacijo o tej knjigi v državnem zboru« in ker terja pojasnilo in opravičilo vodstva madžarske skupnosti in narodnostne poslanke Marie Pozsonec, saj naj bi bil denar za knjigo tudi iz slovenske blagajne, nas je zanimal komentar poslanke Pozsončeve. Poslanka obžaluje, da je delo dr. Zsiga tako zelo prizadelo prof. Novaka, saj ga izredno ceni zaradi njegovega življenjskega dela in deleža, ki ga ima v približevanju madžarske in slovenske kulture. Pozsončeva poudarja: »Nisem sodelovala pri nastajanju knjige. Še več. Od leta 1994 se Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi, na žalost, o nobeni zadevi ni posvetoval z mano. Zato se v slog in vsebino knjige ne bom poglobljala. Menim, da ima pri tako občutljivi temi vsaka stran svoj prav, svoje spomine in bolečine, zato ni prav, da o tem razpravljamo po časopisih. Sožitje, ki vlada med tukaj živječimi Slovenci in Madžari, je vrednota, ki jo moramo varovati, saj je Prekmurje vsem nam edini in dragi prostor, ki ga želimo ohraniti in prepustiti našim potomcem. Zrušiti vrednote je lahko, težje pa je znova zgraditi zaupanje med narodnostmi,« končuje razmišljanje o

odmevu prof. dr. Novaka na knjigo Od Pomurja do Trianona madžarskega avtorja dr. Tiborja Zsiga narodnostna poslanka Marija Pozsonec.

Večer, Maribor, let. 53, št. 116 (22. 5. 1997), 5.

PREKMURCI SO SLOVENC!

DRAGO KU HAR

Govoriti in pisati, celo izdajati knjige o tem, da Prekmurci niso čistokrvni Slovenci, ni samo zmotno, ampak je skrajno norčavo početje, ki se mu zagotovo lahko reče, da je noro, brez zdrave pameti in z mrtvim spominom, kajti vseh mogočih dokazov, da so Prekmurci pravi Slovenci že od vekomaj, je toliko, da se o njih lahko napiše kupe knjig. In navsezadnje je teh za nekaj knjižnih polic, samo v roke jih je treba vzeti in pred nami se bo razgrnila bogata slovenskost Prekmurca, prekmurstvo Slovencev med Muro in Rabo. Ne obremenjujmo se preveč z letnicami, imeni in naslovi, ampak se prepustimo živemu toku nepokvarjene kmečke pameti, in mimogrede se zapeljemo v čarobnost in darežljivost Prekmurca, Prekmurcev kot ljudstva. Stopimo med narod!

Razna znanstvena premišljevanja in različni strokovni premisleki nedvoumno dokazujejo, da so Prekmurci po vseh kriterijih Slovenci. So res nekaj samosvojega in čisto posebnega, kar se jim nikakor ne more šteti v slabo, ampak jih je prav prepoznavna drugačnost delala močne v življenju in jim je dala neomajno voljo za ustvarjalno ohranjanje in samozavedanje, zato je vsako prištevanje Prekmurcev k nekemu neslovenskemu narodu ali iskanje narodnostne identitete s povsem novim oziroma starim kletviškim, manjvrednostnim poimenovanjem ne samo škodljivo za sožitje ljudi, narodnostnih manjšin in narodov, ampak je zelo boleč šovinizem, kugasti nacionalizem, ki je lahko nalezljiv za genocidne politične populiste, nemarne karieriste.

Naj omenimo samo prekmursko besedo, prekmurski jezik in knjige, napisane v njem, pa smo lahko še tako slepi, vendar ne moremo spregledati, da gre za slovenski jezik, da gre za slovensko knjigo. Če pa kdo tega noče videti, naj se vsaj javno ne oglašča, ker žali bit in bistvo tako prekmurstva kot celotnega slovenstva, saj odrekati nekomu njegovo vsestransko izrekljivo avtohtonost in avtonomnost ni zgolj neodpustljivi greh, ampak je grobo pljuvanje po narodovem obrazu. Prekmurci so navsezadnje dobili v roke prvo slovensko knjigo in prvi prevod biblije skorajda v istem trenutku kot drugi Slovenci ter so se trudili brano razumeti, kar seveda ni bilo lahko. Zato so vse blaženosti vredni osameli poskusi pisanja v prekmurščini kot narečju, ki se je zelo skrbno in strokovno preišljeno spreminjalo v knjižni jezik, saj je ogromno vzrokov, da so se Prekmurci bili, če so se

hoteli ohraniti kot Slovenci, prisiljeni izpovedovati, pripovedovati, zapisovati in učiti v svojem maternem jeziku, v prekmurščini. Prav s tem ustvarjalnim početjem so neizmerno veliko prispevali k bogatenju materinščine, slovenščine in k vsem Slovincem razumljivemu knjižnemu jeziku, za katerega je nedvoumno res, da se ga vsak narod mora učiti in da se v njem predvsem pisno izraža, čeravno ima tudi svojo govorno različico.

Prvi veliki korak k celostnemu samozavedanju in k določljivi narodni zavesti so prispevali prekmurški – slovenski protestantski pisci, saj se je najbolj učinkovito dalo ubraniti tujinstva, zlasti madžaronstva, prav s knjižnim jezikom in knjigo, z ukom in s pridigo v njem. Madžaroni, žal tudi med Prekmurci, so bili, in kot se da videti, so še danes nesramno nasilni, saj so bili in so očitno še danes pripravljeni pohoditi vse, kar jim je v napoto za uresničitev njihovih ciljev, ki so vsaj v tem trenutku le redkokomu razumljivi, saj prinašajo grozno zlo. Slovensko-prekmurško književno delo so zelo uspešno nadaljevali katoliški pisci, saj so protestantski za hipec zaspali, čeprav so s slovstveno aktivnostjo nadaljevali in so se po nekaj letih spet postavili na krepostnejše noge. Tudi posvetnih knjig v prekmurščini kot knjižnem jeziku je nastajalo iz leta v leto več.

Slovenski knjižni jezik postane za Prekmurce jezik za šolo, za dom in za cerkev! Madžarizacija je segla do korenin porabskim Slovincem, pa ja ne bo še švigala po Prekmurcih?!

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 22 (29. 5. 1997), 3.

OBŽALOVANJA VREDEN SPIS OB NEKEM NAPADU

LAJOS BENCE

Obtožujemo, razčtetverimo, prepovemo! – takšne in temu podobne pripombe (z grožnjami) so ne tako dolgo nazaj odmevale v slovenskih medijih, v lokalnih in centralnih časopisih (Vestnik, Večer, Družina itd.) in v radiu, ki ima zmeraj apetit po senzacijah. Po Mariji Kozar in Vilku Novaku začeti plaz (Od Pomurja do Trianona. Porabje, 24. 4. 1997 in Obtožujem! Vestnik, 16. 5. 1997) in razburjanje na visoki stopnji je časovno sovpadalo z vrenjem političnega stanja, ki je v državi potekalo. Sovpadalo je s časom, ko je pridružitev k EU oziroma ratifikacija zakona čakala na odločitev ustavnega sodišča.

Izbruh nenavadne arogance in glas obtožb ob knjigi Tiborja Zsige nas ni spomnil na Evropo, temveč na balkansko politično kulturo (nekulturo). Ukinitve knjige in prepoved iz prometa je madžarski inteligenci obudil javno stanje tridesetih let, ko so bili svobodni produkti svobodne misli obsojeni na smrt na grmadi. (Nekoga in nekatere še zmeraj zelo boli pravica druge strani.) Pri takem polemičnem vprašanju, kot je trianonski mirovni diktat – njegovo kritiko je že izrekla Proletarska Internacionala in posredno je »izoblikovala mnenje o njem« tudi balkanska vojna –, obstaja več pravic.

Izmed strank, ki so bile poklicane na dejanje oz. na »vzklik« – slovenski parlament (Mária Pozsonec), ljubljanska in mariborska univerza, Pomurska samoupravna skupnost madžarske narodnosti ter sveti prekmurskih občin in še nekateri –, so manjkali samo organi za notranje zadeve in slovenska vojska. Članki so v nas obudili obdobje po drugi svetovni vojni, obdobje »obračuna« z notranjim sovražnikom, ki je sodeloval z okupatorjem. Evidentni cilj tega članka je zamolčanje do zdaj neznane vsebine v zvezi s spremembo meje, ki je bila obravnavana kot tabu tema.

Izmed navedenih obtožb je morda omembe vredno vprašanje terminologije. Madžarski raziskovalec je gotovo v negotovosti pred takšnimi, po Trianonu nastalimi (narejenimi) pojmi, kot so **Pomurje**, **Prekmurje**, **Medžimurje**. Ti pojmi so lahko zavajajoči in še danes sugerirajo težnjo nasilne centralizacije (centralizem – Ljubljana). Še za prekmurskega občana (z zdravo miselnostjo) s slovenskim poreklom bi bilo žaljivo, če bi ga imenovali za človeka iz Pomurja. On namreč ne živi na strani čez Muro, temveč na **tej** strani. To vprašanje, ki je na videz preprosto, je

lahko izvir nadaljnjih zapletov, takoj ko začnemo uveljavljati tudi vidike prekmurskega madžarstva. Tako bo na tem področju imela zgodovina še kaj storiti. To je zgolj vprašanje vidika, toda zato, da bi se izognili podobnih obtožb, je bistvenega pomena. Lahko bi služilo tako za temo znanstvene konference kakor tudi ominozno in »zimzeleno«, »vendsko« vprašanje.

Skrb vzbujajoče stanje slovenskega zgodovinopisja osvetljuje tudi govorjenje z »visokega konja«, kar je razvidno pri stilu obeh avtorjev, kar nas spet spominja na »vojne čase«. V tem primeru na obdobje, imenovano »ne želimo si tujega, svojega ne damo«, kot da bi kdo imel namen z izrabo sredstev pisane besede storiti podobno. Strah avtorjev, po katerih bi knjiga *Zsige* (njegovo ime se je v več primerih posrečilo na *Szigo*) pripomogla k asimilaciji porabskih Slovencev, je neutemeljen.

Kljub temu, ne glede na morebitne zaplete glede knjige, knjigo upam priporočati slehernemu treznemu bralcu, to pa zato, ker še čutim kanček upanja, da se bo po branju knjige bodoča inteligenca prekmurskih Madžarov zavedala, da njihovi predniki niso prišli v Prekmurje, na področje ob madžarski meji po drugi svetovni vojni, tudi ne z valom beguncev l. 1956, temveč po nepravilni politični odločitvi. Če je bilo treba – upoštevajoč samoodločbo narodov – so se tudi borili za Prekmurje. Zato bi zamenjal v naslovu omenjen glagol »Obtožujem!« z glagolom »Obžalujem«. Ker to bolj ustreza današnjemu političnemu stanju, to želi od nas naše evropejstvo in trezna razsodnost.

Népujság, Lendava, let. 41, št. 21 (29. 5. 1997), 5.

IZJAVA!*

Kuratorij za založništvo pri Zavodu za kulturo madžarske narodnosti

Člani Kuratorija za založništvo – ki deluje v okviru Zavoda za kulturo madžarske narodnosti – zaskrbljeno spremljajo članke in mnenja, ki so bili v preteklih dneh objavljeni v zvezi s knjigo *Od Trianona do Prekmurja* (ki jo je izdal Zavod) v slovenskih (z državnim značajem), verskih in regionalnih časopisih. Zaskrbljeni smo predvsem, ker objavljena mnenja niso usmerjena v vsebinska vprašanja v zvezi z oblikovanjem slovensko-madžarske mejne črte, temveč (z načinom zavajanja) si prizadevajo, da bi očrnili in osramotili prekmursko madžarstvo ter njegove organizacije in institucije. Avtorja knjige in založnika obtožujejo, da v knjigi nastopajo proti slovenski narodni in državni integriteti, čeprav iz nobene trditve v knjigi (z zgodovinskim značajem) ne moremo tega sklepati. To lahko razumejo na ta način le tisti, ki so si zaradi določenih vidikov zadali za cilj, da bi podpihovali konflikte. Hkrati je treba obsoditi taka mnenja, ker skušajo »informirati« tako bralno publiko kot javno mnenje (in posredno tudi o prekmurskem madžarstvu), ki madžarskega jezika ne razume, zato lahko oblikujejo mnenje o publikaciji le na podlagi tistega, kar dobijo preko mnenj drugih.

Kuratorij za založništvo pri Zavodu za kulturo madžarske narodnosti izjavlja, da knjiga govori o nastajanju slovensko-madžarske trianonske meje. Zavestno se zavzema za madžarsko stališče, ne da bi želela s kakršnikoli stališč zmerjati ali žaliti slovenski narod ali kogarkoli. Vsebina publikacije se z vidika terminologije in strokovnih stališč lahko nekoliko razlikuje od slovenskega zgodovinskega vidika, kar v demokratičnih skupnostih danes ne bi smelo pomeniti bogoskrunstva, toda to še ne pomeni žalitve narodnih čustev in pravic. Tovrstni »nesporazumi« morajo tvoriti predmet razprav zgodovinarjev, toda na noben način ne smejo zavajati javnosti.

Lendava, 1. junij 1997

Népiújság, Lendava, let. 41, št. 22 (5. 6. 1997), 3.

* Tudi v *Delo*, Ljubljana, let. 39, št. 134 (12. 6. 1997), 16. (Ugovori in pripombe. Izjava ob odmevih na oceno knjige).

ZGODOVINA NAS MALO NAUČI

J. M.

Zanimiv članek dr. Vilka Novaka »Napad na slovenstvo v Prekmurju« (Družina št. 21) je po mojem mnenju izredno popestril Družino. Takih prispevkov si vsaj nekateri bralci želimo še več. Prispevek je usmerjen le na določen problem, odpira pa širše razsežnosti odnosov med t. i. zgodovinskim in drugim narodom ali, kot nam na teh prostorih večkrat rečejo, plemenom. Madžari kot državotvorni narod so se do svojih obrobni ljudstev obnašali podobno kot še marsikdo, dokler jih to ni drago stalo. Nesprejemanje dejstva, da so bile druge narodnosti v obsežnem kraljestvu Svetega Štefana zelo številčne, jih je stalo porazov celo v času upravičenih uporov proti hegemoniji Habsburžanov, pa jih to na žalost ni dosti izučilo. Gre za zgodovinarske nostalgike, vendar je o teh škoda izgubljeni besede, čeprav ni nikoli škoda ponoviti besede, ki mogoče trenutno naletijo na gluha ušesa: »Ne delaj drugim, kar ne želiš doživeti od drugih«. Kako nas zgodovina malo nauči. Podobni odzivi nasilnosti do drugih namesto samokritičnosti se čutijo v še nekaterih krajih, kjer se ljudje imajo za zelo pomembne, vendar si to dokazujejo s poniževanjem sosedov in si s tem le škodijo.

Najbolj Madžare bolijo obrobni kraji. Nič posebnega! Pomislimo na Požun, ki mu nekateri naši nevedni televizijski prevajalci vztrajno pravijo Pressburg in ne vedo, da ga naši ljudje poznajo pod imenom Bratislava, in ki je bil kar nekaj časa prestolnica Madžarske. Arad, kraj, kjer so usmrtili junake madžarskih uporov, je v Romuniji, prav tako Cluj, ki ima tudi drugačno madžarsko ime in ki so ga ustanovili Sasi. Cluj je kulturno središče transilvanskih Madžarov. Transilvanija je po madžarsko Erdelj, mi pa ga poznamo pod imenom Sedmerograška, saj je bil dolga stoletja del skupne države. Seveda jih boli tudi Prekmurje, čeprav je to le majhen delček ozemlja, saj so ga morali po trianonski pogodbi prepustiti zmagovalcem. Madžarska politika je le primer napačne politike, ko so odnosi do drugih nespartmetni in polni sovraštva. V narodnostnih zadevah so bili katoličani in drugoverci – ki jih na Madžarskem ni malo – zmeraj enotni. Madžarom moramo priznati, da so imeli ustvarjalne moči in so se obdržali kot posebnost v indoevropski Evropi.

Kjer imaš narodnostno prevlado, tam želiš uveljaviti narodnostno pravo, kjer pa je nimaš več, pride prav tudi zgodovina. Podobno je bilo na Češkem, kjer v rajnki Avstriji nismo o tej temi s Čehi nikdar našli skupnega jezika, saj smo mi

zagovarjali narodnostne, oni pa zgodovinske meje, ker bi sicer izgubili Sudete. O naših vzhodnih sosedih tokrat nič. Vse je še preveč boleče. Vse je bilo skratka zelo kratkovidno in razpletlo se je ponavadi na poseben in nikdar za vse zadovoljiv način. Vsaj o madžarskih sosedih smo imeli dobro mnenje in hvala dr. Novaku za opozorilo, mogoče bo njegov poziv naletel na prava ušesa. Vsi smo še občutljivi, zakaj mešati po pogorišču, ki še tli. Madžarsko govoreči sodržavljani, ki vas globoko cenim, verjemite, vsi, čeprav smo morda v vaših očeh nekoliko manjši, smo občutljivi. Mi razumemo, da ni preprosto izgubiti dve tretjini ozemlja. Eni redkih v Evropi to razumemo. Ostane nam, da verjamemo v Človeka, to pa, za srečo nas in naših potomcev, preostane tudi vsem skupaj.

Družina, Ljubljana, let. 46, št. 23 (8. 6. 1997), 28.

ŠE O »NAPADU«

PETER BOŽIČ

Spoštovani gospod profesor Vilko Novak!

V svojem obširnem članku z naslovom »Napad na slovensko Prekmurje« med drugim zapišete tudi poved: »Vodstvo madžarske narodnosti in skupnosti v Prekmurju – obenem s poslanko Marijo Pozsonec – pa pozivamo, da pojasni in skuša opravičiti – kar zares opravičiti se ne da! – izdajo te knjige v založbi Zavoda ... z denarjem tudi iz slovenske državne blagajne!«

Trditev, da je izdajo knjige *Muravidéktől Trianonig* avtorja Tiborja Zsige omogočil tudi denar iz slovenske državne blagajne, namreč ne drži. V seznamu za finančno pomoč na Ministrstvu za kulturo takega naslova ni in zanj ni bilo nobenega finančnega izdatka. Dokumentacija o tem je javna in vsakomur, tudi gospodu prof. Vilku Novaku, na vpogled.

Ministrstvo za kulturo, Služba za stike z javnostjo,
Družina, Ljubljana, let. 46, št. 23 (8. 6. 1997), 28.

ODSTOPII PRVI MOŽ MADŽAROV V SLOVENIJI

Člani sveta odstopa Józsefa Balaska niso sprejeli – Trije vzroki za odstop

I[VAN]. G[ERENČER].

Lendava, 17. junija – Na sinočnji seji sveta Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti je odstopil predsednik sveta József Balaskó. Člani sveta njegovega odstopa niso sprejeli, temveč bodo o njem odločali na petkovi izredni seji. Balaskó je danes povedal, da je o odstopu razmišljal že dlje časa. To, da je odstopno izjavo napisal sinoči in sejo sveta tudi zapustil, pa je bilo zaradi do skrajnosti nestrpnega in spolitiziranega razpravljanja članov sveta o temah, ki so bile na dnevnem redu.

Morda še najbolj zaradi razprave o knjigi madžarskega avtorja **Tiborja Zsige** z naslovom *Od Prekmurja do Trianona*, ki jo je izdal Zavod za kulturo madžarske narodnosti **Lendava, spremno besedo zanjo pa je napisal direktor zavoda László Göncz**. Dr. Vilko Novak je avtorju knjige in uvodničarju v javnosti očital potvarjanje zgodovinskih dejstev v zvezi z nastankom slovensko-madžarske meje in ju obtožil napada na slovenstvo Prekmurja.

»Člani sveta so podprli javno izjavo izdajateljskega sveta knjige, osebno pa sem temu nasprotoval. Sicer pa sem se za odstop odločil iz drugih razlogov, ki neposredno vplivajo na uspešnost dela krovne narodnostne organizacije Madžarov v Prekmurju. Prvi je zagotovo neurejeno državno financiranje naše narodnostne organizacije, ki zagotavlja le denar za plače, ne pa tudi sredstev za dejavnost narodnostne skupnosti. Drugi vzrok je mačehovski odnos Madžarske do manjšine v Sloveniji. Matico skrbi predvsem položaj Madžarov, ki živijo v Romuniji, Ukrajini, na Slovaškem in v ZRJ, nas, ki živimo v Sloveniji, pa je odrinila na stranski tir. Tretji vzrok je delo mešane slovensko-madžarske komisije za zaščito manjšin. Prepričan sem, da komisija skrbi bolj za interese ene ali druge države, ne pa za uresničitev interesov manjšine v Sloveniji in na Madžarskem,« je za Delo izjavil Balaskó. Moti ga tudi politizacija dela vodstva Pomurske madžarske narodnostne skupnosti ter ultimativno vedenje in aroganca posameznih članov sveta. »Zavzemal sem se za strpen in ustvarjalen dialog, pa so me skrajneži v svetu nenehno kritizirali. Poklicno zaposleni v narodnostni skupnosti so od mene zahtevali, naj zagotovim denar za njihove plače, nato pa so delali po svoje in tudi zgolj za lasten žep,« je dejal Balaskó.

Delo, Ljubljana, let. 39, št. 139 (18. 6 1997), 2.

JÓZSEF BALASKÓ SI JE PREMISLIL

S strpno politiko želi prispevati k boljšemu položaju
madžarske manjšine v Prekmurju

IVAN GERENČER

Lendava, 21. junija – Jozsef Balaško, ki je pred dnevi nepreklicno odstopil s funkcije predsednika sveta Pomurske madžarske narodnostne interesne skupnosti, je na sinočnji izredni seji sveta, ki je potekala za zaprtimi vrati, umaknil odstopno izjavo in ostal prvi mož v Sloveniji živečih Madžarov. Zaupnico mu je izreklo devet članov sveta, štirje pa so bili proti.

Jozsef Balaško, ki je v začetku minulega tedna kot poglavitne vzroke za odstop navedel neurejeno financiranje narodnostne skupnosti, slabo delo slovensko-madžarske komisije za varovanje manjšin, mačehovski odnos matice do madžarske manjšine v Sloveniji in neupravičeno kritiko nekaterih članov sveta, si je menda premislil, ker se bliža konec mandata in ker želi z vodenjem strpne politike poskrbeti za vsestransko izboljšanje položaja madžarske manjšine v Prekmurju.

Balaško zanika, da je v sporu z direktorjem madžarskega narodnostnega zavoda za kulturo Lászlóm Gönczem, ki je izdal knjigo madžarskega avtorja Tiborja Zsige z naslovom *Od Pomurja do Trianona*. Dr. Vilko Novak avtorju knjige očita potvarjanje zgodovinskih dejstev o nastajanju slovensko-madžarske meje in zahteva Gönczovo odgovornost, saj je bil zastopnik izdajatelja in pisec uvodnika.

Nedelo, Ljubljana, let. 3, št. 25 (22. 6. 1997), 2.

Lendava: predsednik PMNSS med odstopom in zaupnico

Spori pomurskih Madžarov na ustavnem sodišču

BRANKO ŽUNEC

József Balaskó je s ponujenim odstopom želel opozoriti na težave pri financiranju madžarske narodnosti v občinah Lendava in Moravske Toplice, nezadovoljstvo z delom meddržavne komisije o zaščiti manjšin in na nesmiselnost napetosti med manjšino.

Minuli petek zvečer je na za javnost zaprti izredni seji sveta Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti (PMNSS) v Lendavi dobila epilog ponudba njenega predsednika Józsefa Balaska na redni seji v ponedeljek, 16. junija, da iz več razlogov odstopi s tega položaja. Izid glasovanja je pokazal, da ima Balaskó podporo devetih članov, štirje pa so bili proti. Svet sicer šteje 18 članov iz občin Lendava in Moravske Toplice.

Po seji nam je predsednik sveta PMNSS pojasnil, da je z odstopom, ki ga je potem – tudi zaradi številnih klicev in prepričevanj volivcev in vplivnih politikov iz obeh občin, nekaterih poslancev ter vladnega Urada za narodnosti – umaknil, želel samo opozoriti na številne probleme te skupnosti, ki je menda sprožila tudi štiri spore na ustavnem sodišču. Smernice za delovanje tega organa je strnil v osem programskih točk in z njimi se je strinjala večina članov. Največje težave so pri financiranju dejavnosti madžarske narodnostne skupnosti, njenih zavodov in organizacij ter uveljavljanju narodnostnega šolstva. Veliko je nezadovoljstva z delom meddržavne, slovensko-madžarske mešane komisije o zaščiti narodnostnih skupnosti. Balaskó je povedal, da se že najmanj leto dni vrstijo, po njegovem, neupravičeni napadi nanj in nepotrebne nestrpnosti posameznih članov sveta. Na vprašanje, ali pri tem misli na domnevne konflikte med vodstvi madžarskih skupnosti v občinah Lendava in Moravske Toplice na Goričkem, je odvrnil, da ne gre za to, saj je njihov organ, svet PMNSS, pomurski, torej regijski, in da so njegov program podprli tako lendavski kot gorički Madžari. Predsednik Balaskó nam je zagotovil, da si je v času mandata, do konca je ostalo poldrugo leto, prizadeval voditi najvišji organ madžarske skupnosti strpno in v partnerskem odnosu do občin, kjer živi narodnost. Dodal je, da se bodo kot vsako leto tudi zdaj odzvali na vladno

uredbo in razpis o merilih, pogojih in postopku za dodelitev sredstev za ustvarjanje gospodarske osnove za avtohtoni narodni skupnosti, ki je bila pred kratkim objavljena v uradnem listu. Poudaril je, da ni v sporu z direktorjem lendavskega Zavoda za kulturo madžarske narodnosti **Lászlóm Gönczem**, ki je izdal knjigo madžarskega avtorja **dr. Tiborja Zsige** pod naslovom *Muravidéktól Trianonig* ali *Od Pomurja do Trianona*. O tem smo v Večeru podrobneje poročali že konec maja. Po njegovem prepričanju je to pomembno knjižno delo, o katerem naj sodijo zgodovinarji, in ne politiki ali novinarji.⁶⁵

Večer, Maribor, let. 53, št. 143 (23. 6. 1997), 5.

⁶⁵ To je pomemben poudarek manjšinskega politika, vendar je v nasprotju z osnovno zamisljo širši javnosti namenjene knjige. Še posebej o nacionalnih vprašanjih je treba razpravljati zelo skrbno, z upoštevanjem nasprotne strani in drugih narodov, saj se je v preteklosti, tudi zelo bližnji, podpihovanje nacionalnega vprašanja pokazalo kot zelo usodno.

PREMALO NACIONALISTIČNI PREDSEDNIK?⁶⁶

Balaskó ni odstopil

A. P., S. E.

Petkova izredna seja Sveta Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti se je začela s prerekanjem, kdo naj sejo sploh vodi. Predsednik sveta je namreč na ponedeljkovi seji ponudil svoj odstop in protestno zapustil sejo, čemur naj bi med drugim botrovala prerekanja o knjigi Tíborja Zsige »Od Prekmurja do Trianona«. Člani sveta njegovega odstopa niso sprejeli, odločitev o odstopu pa prenesli na petkovo sejo.

Ali lahko sejo vodi predsednik, ki je odstopil, njegovega odstopa pa svet še ni sprejel? Balaskó je članom sveta zagotavljal, da lahko, saj naj bi o tem povprašal komisijo za ustavna vprašanja. Brata Tomka sta želela videti dokaze in se z njegovo interpretacijo nista strinjala, zahtevala sta, naj sejo vodi podpredsednik. Člani sveta so vendarle dosegli dogovor: mediji morajo ostati pred sejnimi vrati. Proti takšni odločitvi sta bila Car in Vörös.

Po sestanku

Kot nam je povedal stari in novi predsednik sveta József Balaskó, pri glasovanju o njegovi zaupnici (ob kateri so se odločali tudi o smernicah, s katerimi je Balaskó povezoval svoje nadaljnje delo) so člani z devetimi glasovi za in štirimi proti podprli njegov mandat. V smernicah je Balaskó poudaril strpno politiko, ki bi ljudi povezovala (upoštevajoč 11. in 64. člen ustave, Zakon o narodnih samoupravnih skupnostih in Zakon o lokalni samoupravi), partnerske odnose z občinami, hkrati pa poudaril, da so »občinski narodni sveti samostojne organizacije in nikakor ne želim in ne bom dovolil, da bi bil svet nadorganizacija in da bi bil diktatorski, temveč želim, da ti občinski sveti v skladu s svojimi statuti samostojno odločajo«.

⁶⁶ Tovrstni časopisni naslovi, ki podžigajo nacionalna trenja, niso v duhu multikulturnega Prekmurja. Obenem tudi posredno obtožujejo izdajatelje Zsigove knjige nacionalizma, ki je načeloma zelo izključevalen, kar v splošni javnosti pomeni izrazito negativno oznako in dodatno spodbuja konfliktnost.

Ob zavzemanju za kulturo, dvojezično šolstvo in gospodarstvo naj bi Svet vzpostavil »partnerske odnose z narodnostno poslanko v parlamentu«, sodeloval pri postavitvi operativnih temeljev za delo slovensko-madžarske mešane komisije in pomagal pri reševanju problematike financiranja madžarske skupnosti. Nedelovanje meddržavne komisije za zaščito manjšin, neurejeno financiranje zavodov iz državnega proračuna in ustavni spori naj bi bili namreč glavni razlog za ponujeni odstop.

Od Prekmurja do Trianona

Vendar pa je bila med povodi za Balaskóv odstop tudi razprava o knjigi *Od Prekmurja do Trianona*, ob kateri je prišlo do očitnega nesoglasja med Balaskóm in bolj »nacionalističnimi« člani sveta.

Balaskó je na novinarski konferenci pojasnil tudi svoje stališče do knjige oziroma »konflikta« in razdora, ki naj bi ga povzročila med madžarsko manjšino: »Rad bi poudaril, da nisem bil, da nisem in upam, da niti ne bom v konfliktni situaciji z direktorjem Zavoda za madžarsko kulturo g. Gönczem, ki je izdajatelj te knjige. Moje osebno prepričanje pa je, naj se politika in stroka ne mešata. Moja pripomba je tudi, zakaj financirati – morda se motim – tuje avtorje iz tuje države, ko pa imajo dejansko vsi naši zavodi probleme s financiranjem naših dejavnosti. Morda pa ne poznam finančnega konstrukta. Če se motim, se opravičujem, tudi izdajatelju.

Moje prepričanje pa ostaja, da če je treba izluščiti resnico, potem naj to napravi stroka, nikakor pa ne politiki ali novinarji. Naj se stroka izreče. Očitali so mi, da imam probleme z narodno zavestjo, vendar moram reči, da teh problemov nimam in da so razlogi za moje stališče ti, ki sem jih omenil. Kot sem že nekajkrat dejal, knjige še nisem prebral, je ne bom in tudi, če bi jo prebral, je vprašanje, ali bi se do nje lahko kakorkoli strokovno opredelil. Naj stroka pove svoje. Če dr. Novaku ta knjiga ne ustreza, naj napiše novo in nato naj neka submešana komisija ugotavlja, kdo ima in kdo nima prav. Kot strojnik se na tem področju ne bom znal opredeliti.«

Vestnik, Murska Sobota, let. 49, št. 26 (26. 6. 1997), 3.

»INDEKSIRANA« MANJŠINA NA USTAVNEM SODIŠČU

Zakaj je hotel odstopiti József Balaskó?

BRANKO ŽUNEC

Madžarska skupnost v Sloveniji deli usodo ostalih proračunskih porabnikov – Iz Madžarske le forinti za gradnjo kulturnega doma – Pripomba na (ne)delo mešane meddržavne komisije – Občutek ogroženosti med goričkimi Madžari? – Vpliv vladne uredbe na gospodarsko moč manjšine.

Poročali smo že, da je pred časom nameraval odstopiti predsednik sveta Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti (PMNSS) József Balaskó. Na izredni seji sveta za zaprtimi vrati si je Balasko, znani lendavski podjetnik, ki ima lastno podjetje za inženiring in gostinstvo Baling, premislil. Za Večer je bil nekoliko pozneje pripravljen pojasniti domnevno ozadje nameravanega odstopa.

Prvi vzrok za vaš odstop naj bi bilo neurejeno financiranje manjšine?

»Program naše skupnosti iz proračuna financira slovenska država. Odkar velja nova organiziranost, naši programski predlogi niso bili upoštevani oziroma velja tudi za nas indeksacija. Lani smo predlagali 9 milijonov tolarjev in dobili 8,3 milijona, letos 16 milijonov tolarjev, vendar ni odziva iz vladnega Urada za narodnosti. Denar prihaja po dvanajstinah, iz tega pa je treba plačati dva zaposlena, telefonske stroške, odhode na posvetovanja in podobno. Država nam že dve leti dolguje poldrugi milijon tolarjev za stroške amortizacije za stavbo na Partizanski ulici 120 v Lendavi, v kateri je bil nekoč zdravstveni dom, stavba pa je naša last. Pri odkupu objekta, v katerem so narodnostne ustanove in uredništvi časopisa Népujság in radia, sta nam pomagali madžarska fondacija Illyés in nekdanja lendavska občina. Obnova stavbe še ni končana.«

Kako je s finančno pomočjo madžarske države?

»Te pomoči ni. Po meddržavnem sporazumu o sofinanciranju gradnje kulturnega doma v Lendavi je bilo pred časom nakazanih pet milijonov forintov. Razen pomoči iz sosednjih županij, Železne in Zalske, s katerimi vsako leto podpisujemo sporazume o sodelovanju in ki zagotavljajo financiranje madžarskih strokovnjakov za pomoč v naših vrtcih, šolah in kulturnih društvih ter skupinah, ne dobimo ničesar.«

Drugi razlogi za vaš odstop naj bi bilo nedelo mešane meddržavne komisije?

»Imam občutek, da je Madžarska delo te komisije izkoriščala za doseganje zunanjepolitičnih ciljev. Zapisnike s sej te komisije so uporabljali kot argument, ko so podpisovali sporazume o zaščiti manjšin z Romunijo in Slovaško, kjer je največ naših pripadnikov na tujem. Zdaj se seja komisije, ki jo na madžarski strani vodi politični državni sekretar **dr. Tabajdi**, na naši pa jo je do volitev vodil **dr. Peter Vencelj**, kar naprej prelaga. Najbrž zato, ker Madžarska ne potrebuje več prej omenjenega argumenta za Evropo.«

Menda ste na Ustavnem sodišču RS sprožili več sporov. Kakšna je njihova vsebina?

»Eden zadeva uporabo narodnostnih simbolov, nekaj so jih sprožili Lendavčani v zvezi z izvajanjem dvojezičnega šolstva in izdajanjem dvojezičnih dokumentov in še bi lahko našteval. Vendar o tem ne želim podrobneje govoriti, saj se nam, ki poznamo razmere, določene zadeve zdijo smešne. Vsekakor pa bo letošnja jesen za nas zelo burna.«

Med Madžari v Občini Moravske Toplice na Goričkem lahko večkrat slišimo očitke, da vodite »centralistično politiko«, kar naj bi pomenilo, da se največ ukvarjate z Madžari na območju Lendave, goričke pa zanemarjate.

»Na območju Lendave, Dobrovnika in okoliških vasi živi največ pripadnikov narodnostne skupnosti, tu so tudi vsi zavodi in druge ustanove. Občutek ogozženosti Madžarov v moravski občini izhaja iz oddaljenosti in najbrž tudi zaradi dejstva, da narodnost ni imela bistvenega vpliva na odpiranje mejnega prehoda Prosenjakovci-Magyarszombatfa. Prehod naj bi odprli najkasneje letos jeseni. Naš svet je krovna organizacija in kot predsednik zagotavljam, da so zame enako pomembni problemi na Hodošu, v Lendavi ali kjer drugje. Poudarjam, da je ključno delo v občinskih narodnostnih svetih, ki so partnerji urada župana in občinskih svetov.«

Kako na gospodarsko moč madžarske manjšine vpliva vladna uredba, ki omogoča dodeljevanje sredstev za ustvarjanje gospodarske osnove manjšine?

»Naša narodnostna skupnost živi izključno na manj razvitem območju. Po zakonu o privatizaciji oziroma zakonu o kupnini prihaja denar iz kupnine, dobivamo 2,5 odstotka od prodaje družbene lastnine in denar lahko porabimo samo za vlaganja v določene programe in projekte, ki naj zagotovijo obstoj skupnosti na območju, kjer je doma.«

Predsednik PMNSS Balaskó je ob koncu tudi kratko komentiral zelo nasprotujoče si odmeve na knjigo madžarskega avtorja dr. Tiborja Zsige Od Pomurja do Trianona. Ta naj bi bila prav tako eden od domnevnih povodov, da razmišlja o odstopu s funkcije. »Vedno ko se je politika vmešala v stroko, se je to zanjo

slabo končalo, zato ponavljam, da se je od te knjige bolje distancirati. Naj se z njo ukvarjajo strokovnjaki.«

Murska Sobota ni dvojezična?

Prvi mož pomurskih Madžarov se še vedno ne more sprijazniti s tem, da Murska Sobota ni vključena v dvojezično območje. Trdi, da to ni zakonito in da je bilo zaradi tega že veliko konfliktov. Svet PMNSS kot krovna organizacija madžarske narodnostne skupnosti v Sloveniji šteje 18 članov, po trije so iz Hodoša in Prosenjakovcev, 11 jih je iz Lendave, en član pa je predstavnik soboškega kulturnega društva Baráti Kőr.

Večer, Maribor, let. 53, št. 179 (5. 8. 1997), 5.

»OBTOŽUJEM« ALI MNENJA O NEKI (ČASOPISNI) POLEMIKI

KOZMA GÁBOR

Trdimo lahko, da so odnosi Madžarske in Slovenije ter hkrati tudi odnosi Železne županije in Prekmurja na vseh ravneh odlični. Tako je bilo že prej in je tudi sedaj, ko si obe državi prizadevata za vstop v Evropsko zvezo in v NATO. Posebno so se krepile vezi na kulturnem in znotraj tega na literarnem in umetniškem področju. Skupne razstave in publikacije so postale stalnica medsebojnega sodelovanja. Kljub temu pa že nekaj tednov rahel oblachek zastira podobo, ki se je izoblikovala s skupnimi napori. Po mnenju nekaterih gre za strokovno polemiko, ki pa (po mnenju večine) »lahko dobi nezaželene politične dimenzije, če se ne bodo zadeve pravočasno razbistrile«. Gre za knjigo dr. Tiborja Zsige *Prekmurski Trianon (Muravidéki Trianon)*, ki je izšla pred kratkim.

O knjigi je bila objavljena nenavadno ostra kritika v osrednjih slovenskih časopisih, tako v *Delu*, *Večeru* in v *Družini*. Avtor teh kritik je dr. Vilko Novak, 87-letni zgodovinar, ki je dal svoji nadvse odzivni polemiki naslov *Obtožujem! (Vádolom!)*.

Napad na knjigo Tiborja Zsige o Trianonu

Članek se začinja tako: »Obtožujem pred slovensko javnostjo in oblastjo, politično ter sodno, Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Lendavi (za ozadje knjige odgovoren László Göncz, tiskano v Pécsu) zaradi izdaje in širjenja knjige: Tibor Zsiga, *Muravidéktől Trianonig*, Lendava 1996, 209 str., tisk podprlo Madžarsko ministrstvo za kulturo in prosveto. – **Naj nekdo zakriči!** je nekoč zapisal pokojni profesor, filozof Janez Janžekovič. In to velja tudi danes posebej za to knjižuro, ki lažnivo, pod znanstvenim videzom piše neresnico o »dogodkih in dokumentih v zvezi z nastankom in določitvijo slovensko-madžarske **državne** meje«, in sicer tako, da »pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem«, kot je zapisala porabska Slovenka, etnologinja Marija Kozar v časopisu Slovencev na Madžarskem – **Porabje**, (24. aprila 1997, št. 24), po predstavitvi navedene knjige v začetku aprila v Sombotelu.«

Toliko o citatu. Med posebej oblatene osebe spada László Göncz, pomurski pisatelj, član kritiziranega kuratorija, ki je knjigo izdal. Göncz je v časopisnem intervjuju v časniku *Vas Népe* (tednik Županije Vas, izhaja v Sombotelu, op. prev.), z dne 10. maja 1997, izjavil: »Prekmurski Slovenci še vedno z določeno zadržanostjo obravnavajo naše zadeve. Nekateri med njimi še vedno domnevajo, da nam gre za teritorialno revizijo. Očitno je, da to sploh ni realno. Poudarjam, da na splošno vsi Slovenci ne mislijo tako, temveč le nekateri, le tisti, ki so skrajnostno naravnani.« Tako o tem Göncz.

Strahovi Vilka Novaka glede asimilacije

Lajos Bence je glavni urednik lendavskega časopisa *Népújság*. V majski deveti številki v uvodniku z naslovom *Žalovanje ob nekem napadu*⁶⁷ piše naslednje: »Polemike, ki so izbruhnile v zvezi s publikacijo *Zsige*, nas spominjajo, zaradi nenavadne arogance in težkih obtožb, bolj na balkansko politično kulturo (nekulturo) kot pa na Evropo. Predlogi o uničenju knjige in o izločitvi iz prometa madžarski inteligenci priključijo v spomin stanje v tridesetih letih, ko so bili izdelki svobodne miselnosti obsojeni na smrt na grmadi. O tako polemičnem vprašanju, kot je trianonski mirovni diktat (katerega kritiko je izrekla tudi že Proletarska Internacionala, posredno pa je o tem mnenje oblikovala tudi južnoslovanska vojna), obstaja več resnic. Strah avtorjev (med njimi dr. Vilka Novaka, op. urednika), po katerem naj bi knjiga *Zsige* pospeševala asimilacijo porabskih Slovencev, je brez osnove. Razlog, da upam knjigo priporočati vsem treznim bralcem, je v tem, ker še čutim rahlo upanje, in sicer, da bo mogoče po branju knjige madžarska inteligenca v Prekmurju odkrila, da njeni predniki niso prispeli na obmejna področja Prekmurja po drugi svetovni vojni niti ne z valom beguncev leta 1956, temveč so tu na podlagi nepravilne politične odločitve ... Zato bi glagol v naslovnici *Obtožujem* zamenjal z *Obžalujem*.«

»Namesto obtožujem raje obžalujem ...«

Lajos Bence me je sprejel v sodobno urejenem uredništvu *Népújsága*. Pravi, da se pripravlja na nov uvodnik. »Na srečo mi o tem ni treba polemizirati,« je trpko pripomnil. Sprašujem ga kot člana kuratorija, ki je izdal knjigo *Prekmurski Trianon*.

⁶⁷ Obširnejši zapis Lajosa Benceja o Novakovem odzivu je v tej knjigi je na str. 124 in 125 z naslovom *Obžalovanja vreden spis ob nekem napadu*. V tem članku Kozme Gaborja smo pustili izvorni zapis iz 1. izdaje.

Kaj se je zgodilo v času po sombotelski predstavitvi, ko je izgledalo, da je soglasje med vsemi zainteresiranimi stranmi popolno?

Z dejstvi se moramo soočiti, četudi so neprijetna. Knjiga Tiborja Zsige služi kot izgovor za napad na prekmurske Madžare. V odnosu med manjšino in večino je namreč nastal tak položaj, saj nekateri nenehno širijo govornice: »Ti nekaj hočejo.«⁶⁸ To je zmota. Glede polemike: v bistvu gre le za en članek, vendar ga je objavil najpomembnejši slovenski časopis, nato pa so ga ponatisnili vsi pomembnejši časopisi. Napad (po mojem mnenju nepremišljen)⁶⁹ gospoda zgodovinarja⁷⁰ Vilka Novaka je vzbudil pozornost tudi v krogu prekmurskih Madžarov. Posebno ostro in odklonilno se je odzvala lokalna inteligenca. Vsi bi morali vedeti, da kritizirajo pozicijo, ki je smešna. Na primer, kot napako omenjajo, da knjiga napačno navaja opombe, da citira iz del, ki niti ne obstajajo. Kritizirajo celo tehniko citiranja. Menim, da kritiki knjige v resnici sploh niso prebrali. V tej knjigi ne najdemo ničesar, kar bi ogrožalo prijateljstvo med obema narodom. Zadeva lahko skriva v sebi užaljenost in zlonamernost. V celoti gledano je najbolj boleče dejstvo, da je potemtakem vprašanje Trianona v Sloveniji še danes tabu tema. Vendar o tem je treba govoriti. To ni nostalgija, to je še kako aktualna tema. Prav nedavni dogodki to potrjujejo. Glejte, danes na spreminjanje meje nihče več ne misli.

Ergo, tega ni izrekel nihče. Kako bi se kdorkoli sploh lahko spomnil na to, ko je asimilacija vedno močnejša, ko je glavna naloga vsaj v ohranjanju našega jezika in kulture. Zakaj bi bilo sploh narobe, če se želimo spominjati naših očetov in njihovih dejanj?

Prepoved in odškodnina?

V članku slovenskega zgodovinarja je govora tudi o morebitni retorziji, prepovedi knjige in odškodnini?

To je smešno. Če to nekdo zares misli, potem ga zelo pomilujem. Tudi znanstveno življenje države bi zelo pomiloval, če bi presodili, da je napad upravičen.

⁶⁸ Kot lahko bralec te knjige sam razbere, Vilko Novak ni nikogar obtoževal ozemeljskih teženj, ampak je samo opozarjal na krivice, ki so se godile Prekmurcem in Porabcem. Predvsem se je zavzel za slovenskost Prekmurja, opozoril je na neupoštevane slovenskih prekmurskih knjig (predvsem zgodnjih evangeličanskih) in na navajanje neresnic o Ivanu Jeriču, Matiji Slaviču in drugih prekmurskih domoljubih v Zsigovi knjigi ter odločno zavrnil ponovno obujanje »vendskosti«.

⁶⁹ Očitati uglednemu ostarelemu univerzitetnemu profesorju nepremišljenost je tudi žaljivo.

⁷⁰ Vilko Novak je bil cenjen etnolog tako v Sloveniji kot tudi na Madžarskem, ironično poimenovanje kot zgodovinarja prav tako kaže na podcenjevalen odnos.

Vendar upam, da vse to ni nič drugega kot opravljanje, ki ga nihče na višji politični ravni ne jemlje resno.

Po informacijah v slovenskem vodstvu zares »zadeva ni zadeva«. Vprašanje pa je, ali bo ostalo tako, ker nekateri dejavniki želijo v zadevo vplesti parlament (po nekaterih vesteh se je to že zgodilo) z namenom, da bi knjiga somboteljskega pisatelja oziroma polemika, ki je izbruhnila ob tej priliki, postala predmet interpelacije.

Strastna polemika o vendskem vprašanju

Težka kritika je doletela tudi pisatelja Lászla Göncza. Nekoliko sem razočaran, ker je potemtakem Trianon v Sloveniji še vedno tabu tema, čeprav je znano, da so sklenjene mirovne pogodbe v bližini Pariza najbolj prizadele madžarstvo. To bo upravičeno bolelo vse do takrat, dokler bo živel le en samcat Madžar na zemlji. Bolečina pa je vendar dovoljena – razglablja pisatelj.

*Koliko je resnice v govoricah o prepovedi knjige, o povrnitvi stroškov izdaje, o morebitni izgubi Vaše službe?*⁷¹

Te govorice so brez osnove in neresnične. O tem ni bilo niti govora. Le Vilko Novak zahteva nekaj podobnega. Verjetno je premalo razmislil o pravilih igre v demokraciji. To je zelo čudno, ker je bil nasprotnik prejšnjega režima. Tudi to ne bi bilo narobe, če bi kritiziral knjigo, vendar uporablja metode, ki so vsaj ne- navadne. Odgovorni dejavniki v Ljubljani vse to spremljajo s smehom, denimo predsednik slovenske pisateljske zveze oziroma vodstva zgodovinskega in manjšinskega raziskovalnega inštituta. Zagotavljali so mi, da takšni grobi napadi nimajo več mesta v današnjem svetu. Slovenski časopisi so sicer korektno objavili moj odgovor Novaku. Razočarani smo lahko le, ker knjige niso analizirali, z njenimi postavkami pa niso polemizirali. Po drugi strani pa so pričeli z razpravami o tako imenovanem vendskem vprašanju. Na podlagi tega je avtor podajal ocene. Glede vendskega vprašanja je res mogoče najti v knjigi dr. Zsige nekaj ne dovolj

⁷¹ Namesto o vsebini in vsebinskih pripombah v odzivu na Zsigovo knjigo se osredotočajo na stilistični del Novakovega odziva, npr. na Novakove čustvene zahteve po odgovornosti za slabo opravljeno delo, vključno z interpelacijo. Novak niti ni imel vpliva na imenovanje ali razrešitev direktorja Zavoda, kar je tudi razvidno iz njegovih zapisov. Želel pa je seveda podkrepiti problematičnost »vendske teorije« v državnem smislu. Manipulativnost tovrstnih vprašanj, ki Novaku in vsaj delu, če ne celoti večinskega prebivalstva v Prekmurju, pripisujejo zapostavljanje madžarske manjšine, najbolje demantira kasnejša izvolitev direktorja Zavoda za poslanca v slovenski Državni zbor. Nihče ni nikogar kakor koli onemogočil pri delovanju na najvišji ravni v Republiki Sloveniji, sodelovanje z Republiko Madžarsko pa se je samo še okrepilo.

natančnih pojmovanj, vendar daleč od tega, da bi kogarkoli žalil. Opisal je enostavno vzdušje v začetku dvajsetih let, ko je vendsko vprašanje razumljivo imelo drugačne poudarke. Na primer, tukaj živeče Slovence so označevali z imenom Vend. Ne bi načenjal vprašanja, s kom in na kaj se je ta ljudska skupina navezovala. Sam sem naklonjen misli, da jih razumem kot nekakšen prehod med Zahodnimi in Južnimi Slovani.⁷² Toda poudarjam, knjiga ne govori o tem, temveč o trianonski razmejitvi.

»Avtor je bil pogosto nedosleden.«

Povprašali smo Marijo Kozar, etnologinjo iz Sombotela, nanjo se je namreč skliceval dr. Vilko Novak v svoji publikaciji:

»Lahko le potrdim to, kar sem napisala v *Porabju*, in sicer, da je po mojem mnenju že naslov knjige, *Od Pomurja do Trianona*, anahronističen, ker je poimenovanje »Pomurje« (Muravidék) nastalo po Trianonu (1920). Šele potem so spadali kraji zunaj Prekmurja, in sicer Slovenske gorice in vzhodni del Murskega polja, torej področja na obeh straneh Mure, k tej regiji. Avtor Tibor Zsiga pa piše v svoji knjigi o področju med Muro in Rabo. To področje so Madžari pred trianonsko mirovno pogodbo imenovali Vendvidék oziroma Tótság. Avtor bi moral že v začetku razjasniti pojme, ki jih na žalost nedosledno uporablja: Medžimurje – Muraköz, Prekmurje – Murántúl, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék. Prav tako je nedosleden v poimenovanju krajevnega prebivalstva: Vend, Slovenec, Vend (Slovenec), Slovenec (Vend). Celo vse Slovence, ki so živeli v avstrijskem delu avstro-ogrske monarhije na Štajerskem, Kranjskem, Goriškem, v Istri, oziroma v Železni in Zalski županiji, poimenuje »Vendsko ljudstvo«. S tem le zavaja slovenske bralce iz Železne županije, kar pa pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem.«

Trianonska nostalgija?

Ali so se pojavili še kakšni očitki v zvezi s knjigo?

Da, poudarila bi rada, da gre v teh primerih za izrazito strokovne očitke. Torej ne gre za politiko, kot to mnogi mislijo. Torej: namesto objektivnosti je čutiti negotovost avtorja. Enkrat trdi, da Slovenci med Muro in Rabo niso imeli nobenih vezi z drugimi Slovenci, drugič pa priznava, da je slovansko ljudstvo med Rabo in Muro enako Slovincem, ki živijo na drugi strani Mure. Na splošno je mogoče tudi opaziti površnost avtorja. Problem, ki ga je avtor preučeval, je zelo

⁷² Tukaj eksplicitno pritrdijo, zagovarjajo vendsko teorijo, ki zanika slovenstvo v Prekmurju in je imela velike asimilacijske učinke, še posebej v Porabju.

zapleten. Zahteva temeljitejše poznavanje in preučevanje arhivskega gradiva ter ustnega izročila. V uvodu najavljenega cilja, t. j. razčistiti polemična vprašanja na objektivni način, knjiga ni uresničila. Iz knjige veje »trianonska nostalgija«. Avtor je dokumente objavil »po lastnem izboru«, to je tudi priznal na predstavitvi v Szombathelyju.

Pismo avtorju

Znano mi je, da ste tudi Vi napisali pismo Tiborju Zsigo.

Res je. Pisala sem, da je škoda, da se pri pisanju knjige ni oprl na delo Endreja Angyala. Tematika, ki jo je raziskoval, je izredno zapletena. Objektivnejši prikaz dogodkov in dokumentov bi uspel le v primeru, če bi objavo knjige priporočili slovenski in madžarski strokovni lektorji /recenzenti, op. ur./. In v tem je bistvo: knjigo, ki zadeva obe strani, bi morali obe strani lektorirati. Avtor se sklicuje predvsem na madžarske vire. Nimam zadržkov do obravnavane tematike, temveč do obdelave, do metodologije izbora. V primeru tako zahtevne tematike ni najbolj posrečeno subjektivno izbirati dokumente. Torej, opirati bi se moral tudi na slovenske dokumente.

*Papers and documents*⁷³

Razume se, za mnenje smo povprašali tudi avtorja knjige *dr. Tiborja Zsigo*:

»Več let sem opravljal temeljne raziskave o vprašanjih, povezanih s Trianomom. Predvsem sta me zanimali prva svetovna vojna in sprememba mej po vojni. Poglobljeno tudi še ni obdelana kasnejša modifikacija slovensko-madžarske meje. To me je napotilo, da sem svoje delo zasnoval na delih, ki so vrednotena kot viri. Kot temeljni vir sem uporabil *Papers and Documents* v angleščini, ki je glavni vir za takratna dogajanja. Z namenom, da bi se izognil izkrivljanjem, sem uporabil, namesto kasnejših, podatke popisa prebivalstva iz leta 1910. Podatki popisa po vojni namreč že zrcalijo interese posameznih narodnih skupnosti.⁷⁴ Vilko Novak in Marija Mukič o tem ne govorita, ko kritizirata in analizirata samovoljno izbrane vire. Moje delo zrcali dogodka, stare sedemdeset let. Vsi takratni viri omenjajo

⁷³ Angleški viri, dokaz mednarodnosti in prestiža.

⁷⁴ Tudi dr. Matija Slavič je uporabljal verodostojne podatke in na njihovi podlagi pripravil opis dejanskega stanja v takratnem Prekmurju, objavljen tudi v francoščini, takratnem diplomatskem jeziku. V slovenščini objavljeno v Matija Slavič, 1999 (1935): *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*.

dva naroda, Vende in Madžare.⁷⁵ Na začetku leta 1919 je obstajalo tudi vendsko okrožje s sedežem v Beltincih.⁷⁶ Še več, ustanovili so vendsko avtonomno krajino. Menim, da stanja, stara 77 let, ne smemo projicirati na sedanjost. Zato očitek, da rušim enovitost slovenskega ljudstva, ni resničen. Na članek gospoda Novaka zaradi nedostojno grobega tona ne želim odgovoriti. Vzel sem na znanje njegovo visoko starost in članek, ki ne vsebuje dejstev, temveč globoke žalitve. Svoje knjige nisem pisal z namenom, da bi komur koli kljuboval, šlo mi je le za resnico.«

»Klofuta Wilsonovim načelom«

»Znano mi je, da je vse do danes v slovenskih učbenikih zapisano tako: Prekmurje so 12. avgusta leta 1919 priključili k Sloveniji. Vendar do zdaj, razen mene, še nihče ni zapisal, da je ta dogodek terjal ogromno krvi in solz. To se je dogodilo, ne da bi vprašali tam živeče Madžare, in s klofutanjem načel Wilsona, ki je razglašal samoodločbo narodov. Mogoče je le redkim znano, da ZDA niso podpisale trianonske mirovne pogodbe in da na ta način niso priznale takrat spremenjene meje.«⁷⁷

Vas Népe, Sombathely, 28. 6. 1997.

⁷⁵ O tem na takšen način pišejo madžarski viri, ki so takrat že izvajali nacionalistično politiko. Toda slovenska prekmurska knjižna kultura z omenjenimi izrazi *szloven* idr. je bila leta 1919 stara že vsaj 200 let, tako v okviru katoliških kot evangeličanskih besedil. Etnološko-kulturnega vidika zagovorniki Zsigove knjige očitno ne upoštevajo.

⁷⁶ Pri tem je zanimivo, da se je potem slovensko narodno gibanje najbolj razširilo prav v Beltincih.

⁷⁷ Izrazito revizionistična trditve v smislu spreminjanja meja, ki vse trditve o dobronamernosti spodbije.

NAMESTO POPRAVKOV

Dr. Tibor Zsiga, avtor knjige *Od Pomurja do Trianona*

V 8. številki pričujočega časopisa je Marija Kozar objavila članek o szombathelyski predstavitvi moje knjige z naslovom *Od Pomurja do Trianona*, v kateri opisujem odcepitev pokrajin Medžimurje in Pomurje od Madžarske, ki sta bili do konca I. svetovne vojne sestavni del omenjene države.

Glede na to, da je bil članek Marije Kozar objavljen v slovenskem jeziku, sam pa tega jezika ne poznam do te mere, da bi brez prevoda povsem razumel njegovo vsebino, sem ga lahko v madžarskem jeziku prebral šele po daljšem času.

Po seznanitvi z vsebino članka Marije Kozar se je v meni porodilo vprašanje, o čem je pisala. Sam sem opisoval zgodovinske dogodke, ki sem jih tudi dokumentiral. Ona pa se je lotila etnoloških in jezikovnih analiz o Slovencih, o Vendih. Da avtorici članka ni povsem jasno, o čem sploh govori moja knjiga, lahko sklepam tudi po tem, da mi je skupaj s člankom v slovenskem jeziku, prevedenim v madžarski jezik, za katerega sem prosil in mi ga je z manjšo zamudo tudi posredovala, poslala tudi Etimološki slovar porabskih Slovencev, ki je bil objavljen v slovenskem in madžarskem jeziku. Torej spoštovana Marija Kozar, tematika moje knjige z naslovom *Od Pomurja do Trianona* nista ne etnografija ne jezikoslovje, kot menite Vi, temveč zgodovina. Da v nekaj povedih res omenjam slovensko narodnost, o kateri sem nekaj malega tudi napisal kot »vendsko«, kar je po Vašem mnenju žalitev, je posledica tega, da so se prebivalci te pokrajine ob dogodkih, ki so sledili prvi svetovni vojni, tudi sami imenovali »Vendi«. Tega ne moreta zanikati ali ovreči ne Vi ne Vaš nekdanji profesor Vilko Novak, pa kakorkoli si bosta za to prizadevala.

Vsebina članka o predstavitvi knjige pa me je presenetila tudi, ker je bila Marija Kozar na predstavitvi knjige, o kateri je pisala. Sedela je v prvi vrsti. Poslušala

* »Namesto popravkov« je odgovor Tiborja Zsige Mariji Kozar, ki je v slovenščini prva opozorila na knjigo in tako rekoč sprožila polemiko. Avtor ga je napisal šele potem, ko mu je bila kritika prevedena. Odgovor, ki je v originalu v madžarščini, je poslal tedniku *Porabje* z željo, da bi ga v prevodu posredovali slovenskim bralcem. Prevod neznanega prevajalca je uredništvo prejelo šele oktobra 1997 in ga objavilo v novembrski številki. Originala, pisanega v madžarščini, kljub iskanju v uredništvu nismo našli, po posredovanju M. Kozar pa nam ga je decembra 2003 poslal avtor sam.

je uvodnik, slišala je tudi odobravajoče in soglašajoče diskusijske prispevke, pa kljub temu o tem ni spregovorila niti besede. Zakaj tega ni storila tam, ve le Ona, zato njeno kasnejše pisanje ne priča o etičnem obnašanju.

Čeprav vsebuje članek o predstavitvi knjige veliko stvarnih napak, o katerih bom kasneje še pisal, pa si kljub temu nisem mislil, da se bom odločil za odgovor, v katerem bi spodbijal napisano. »Porabski Slovenci« (!) vendarle poznajo madžarski jezik in tudi berejo v njem napisana besedila. Menil sem, da lahko tisti, ki ga zanima resnica, knjigo prebere in se v njej zlahka prepriča o vsebinskih zmotah, ki jih navaja avtorica v članku. Toda svoje mnenje sem moral spremeniti, saj je Vilko Novak, sklicujoč se na članek Marije Kozar in omenjajoč lastno prizadetost – češ, da se na njegova dela ne sklicujem – pričel v svojih člankih žaliti založnika Lászla Göncza in mene osebno ter namesto znanstvenih argumentov v primerjavi z zgodovinskimi dejstvi, ki jih vsebuje knjiga, začel navajati argumente iz vsakdanje politike. Prispevke s tovrstno vsebino je poslal lokalnim in nacionalnim časopisom v Sloveniji in ti so jih tudi objavili.

Na prispevek Vilka Novaka ne želim odgovoriti iz več razlogov.

Članek ne vsebuje dejstev, torej nimam o čem razpravljati. Pa tudi zato ne, ker grem vedno mimo pristranskih in grobih izjav. Vsebinsko in slog njegovega članka pripisujem temu, da je star 89 let, na kar se sicer v članku ponosno sklicuje. Rad pa bi odgovoril na članek Marije Kozar o predstavitvi knjige, s katerim se je v slovenskem tisku začela »kampanja« proti moji knjigi.

Glavna urednica tega časopisa mi je zagotovila, da bo moj odgovor, ki sem ga napisal v madžarskem jeziku, dala prevesti in ga v celoti objavila. Morda se v marsikom poraja tudi vprašanje, zakaj nisem prosil le za kratek popravek, kot je običajno pri neresničnih oziroma nepravilnih objavah.

Zato ne, ker želim tokrat spregovoriti slovensko govorečim, o katerih ne vem zagotovo, ali so se lahko (oz. ali se bodo lahko) seznanili z vsebino knjige, ki je bila izdana v madžarskem jeziku, in z v istem jeziku objavljenimi mnenji o njej. Številne pozitivne ocene o knjigi so dokaz, da je mnenje, ki ga zastopata Vilko Novak in Marija Kozar, ostalo osamljeno.

*Po tem daljšem uvodu si поблиže oglejmo članek
Marije Kozar o predstavitvi knjige.*

V avtoričinem članku je omenjenih le nekaj naslovov, ki sem jih pri svojem delu uporabil kot vir, nato pa je navedla ugotovitev, da je avtor pri rabi virov poveršen. Ta izjava velja v zgodovinski literaturi o virih za zavestno zavajanje ali pa za visoko stopnjo neinformiranosti avtorja.

Če velja prva domneva, nimam kaj dodati, saj priča sama zase. Če pa velja druga, naj povem, da sta mi pri pisanju knjige ob številnih drugih virih služila kot poglobljena angleška zbirka dokumentov »Papers and Documents ...« in podatki ljudskega štetja na Madžarskem leta 1910, ki verjetno niso ponarejeni, saj se deset let pred narodnostnimi boji v kasnejših dvajsetih letih verjetno še niso pripravljali nanje. Tudi iz tega je razvidno, ali je bilo v Prekmurju tiste čase prisotno »vendsko vprašanje«. Da, bilo je. Znikanje tega dejstva velja za ponarejanje zgodovine. Avtorica članka mi očita rabo besede Pomurje – Muravidék v naslovu, saj je po njenem mnenju to poimenovanje »... nastalo po Trianonu (1920)«. Tega ji ne bi bilo treba zapisati. V knjigi sem ob predstavitvi okoliščin navedel tudi čas nastanka pojma Pomurje, in sicer na 42. strani knjige. Avtorica članka bi jo torej morala bolj pozorno prebrati. Za informacijo bralcem tega članka, ki knjige niso brali (ali pa v madžarskem jeziku pisanega besedila ne razumejo), naj povem, da je pojem Pomurje nastal in bil prvič zapisan 20. oktobra 1918 v Murski Soboti.

Kritika v članku je torej neutemeljena.

Dogodki, povezani z nastankom meje, so se torej zvrstili od nastanka pojma Pomurje, torej od leta 1918, ne pa šele po Trianonu.

Pomembnejši dogodki pa so bili sklenjeni leta 1923. V knjigi je vse to verodostojno dokumentirano. Članek vsebuje tudi nesmiselno trditev, da nimam razčiščenih zemljepisnih pojmov, kot so Medžimurje, Pomurje in Slovenska krajina. Tisti, ki se želi prepričati o napačni trditvi avtorice članka glede zemljepisnih imen Slovenska krajina in Pomurje, ju najde v knjigi na straneh 36, 38, razlago imena Medžimurje pa na 95. strani. Avtorica bi morala prebrati tudi te strani.

Na kritiko je naletela tudi raba navedenih zemljepisnih imen Medžimurje – Muraköz, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék v knjigi. Po mnenju avtorice članka sem jih uporabljal »... žal nedosledno ...«. Ne vem, kdo mora obžalovati njihovo rabo, jaz ali ona.

Bibliografska pravila so nedvoumna. Krajevna imena je treba zapisati vedno v obliki, kakršno so v danem obdobju tudi uradno uporabljali. Do konca prve svetovne vojne je torej potrebno ime kasnejšega glavnega mesta Slovenije pisati Laibach, v oklepaju pa je mogoče nakazati kasnejšo rabo imena, torej Ljubljana. Tudi v primeru Medžimurja in Pomurja, pa tudi drugih krajevnih imen, je prišlo do spremembe krajevnih imen kljub prejšnji nasilni vojaški okupaciji šele takrat, ko je začel v mednarodnem oziru veljati mirovni diktat, imenovan tudi Trianonska mirovna pogodba.

To pa je bilo 26. julija 1921. V knjigi sem zapisal vsa zemljepisna imena tako, da ustrezajo omenjenim pravilom. Tistemu, ki bi se rad seznanil s pravilno rabo

zemljepisnih imen, predlagam preučevanje te knjige. Za tistega, ki se loti pisanja o predstavitvi knjige, pa bi bilo prav, da bi se seznanil z uveljavljenimi pravili. Marija Kozar mi očita tudi to, da odseva iz knjige neka trianonska nostalgija. Tako čuti ona, ne jaz. Med Madžari je tako imenovana Trianonska mirovna pogodba, ki so jo Madžarski vsilile zmagovalne sile in s katero je država izgubila veliko svojega ozemlja, dobila zelo različne ocene in prilastke.

Naši predniki, dedje in očetje, in tudi naš rod poznamo in se zavedamo do ločil mirovne pogodbe in njenih posledic, toda nihče naj ne pričakuje od nas, da bomo o njej govorili z veseljem. Večkrat lahko slišimo in to tudi sprejemamo, da bodo v evropski integraciji odpravljene stare krivice.

Članek o predstavitvi knjige me je spravil v nenavaden položaj. Moral sem se braniti in spodbijati napisane neresnice. Ne želim kritizirati, čeprav bi to lahko storil. Čutim, da lahko najdem razlago za sleherno neresnično trditev. Za eno pa je ne morem najti. In sicer za tisto, ko piše Marija Kozar: »Z vsem tem samo zmede bralce na Madžarskem in v Porabju. To pa pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem.« Kako je že s tem? Opis niza zgodovinskih dogodkov med letoma 1918 in 1923 bo zmedel Slovence na Madžarskem? Zakaj? S čim? ⁷⁸ Na ta vprašanja nisem našel odgovora.

Po vsem tem bi bil rad le očitavec in poslušalec odziva, ki ga avtorica članka izzove s tem, ko imenuje prebivalce Števanovcev Slovenci na Madžarskem.⁷⁹

⁷⁸ Tukaj gre za povsem iztrgan citat, ki se v celoti glasi: »Za »vendsko ljudstvo« (vend népek) imenuje celo vse Slovence, ki so živeli v avstrijskem delu Avstro-Ogrske monarhije na Štajerskem, Kranjskem, v Gorici, Istri in Železni in Zalski županijah. Z vsem tem samo zmede bralce na Madžarskem in v Porabju. To pa pospešuje asimilacijo Slovencev na Madžarskem.« Avtor noče ali ne zmore razumeti, da je bila »vendska teorija« namenjena asimilaciji in je bila v Porabju zelo uspešna, v Prekmurju je njene učinke prekinila združitev s preostalim delom Slovenije. Kritika Marije Kozar je bila korektna, opozorila je na pomanjkljivosti, odziv Tiborja Zsige pa manipulativen in podcenjujoč, saj ga je podkrepil z izrazi in vprašanji, ki se sploh ne nanašajo na kritiko. Marija Kozar se je osredotočala na etnološko-jezikoslovni vidik. Govoriti o prekmurščini kot nekem posebnem jeziku nekega posebnega prehodnega ljudstva je bilo zelo neaktualno in neresnično že leta 1919, ko so se slovensko govoreči prebivalci Prekmurja odločili za južnoslovansko državno tvorbo, kar so potrdili na Mirovni konferenci v Parizu in na mnogih zborovanjih v Prekmurju, verjetno tudi zaradi tovrstne vzvišenosti nadrejenega madžarskega naroda. Predvsem pa je bila Zsigova knjiga, izdana 1996, namenjena sodobnemu porabskemu bralcu, ki ga omenjanje Slovencev kot »Vendov« lahko dejansko zelo zmede.

⁷⁹ Zsiga želi izpostaviti, da bi se prebivalci Števanovcev v Porabju verjetno raje imenovali Vendi, kot je to zapisano v mnogih madžarskih besedilih. In leta 1997 bi bila to že

Pripis

Spoštovani bralci!

Z veliko zamudo (a ne povsem po naši krivdi – pričujoče besedilo smo namreč dobili pred dvema tednoma) objavljamo odgovor – brez lektorskih posegov – dr. Tiborja Zsige na članek Marije Kozar v 8. številki časopisa. Kot urednica Porabja izjavljam, da ob pričujočem besedilu ne bi mogla biti povsem nepristranska, zato se tudi nisem lotila prevoda v slovenščino, saj sem imela pomisleke glede avtorjevih odzivov na prevod.

Porabje, Monošter, let. 7, št. 22 (6. II. 1997), 6.

lahko resnična, čeprav špekulativna in manipulativna trditev, namenjena preštevanju manjšinske slovenske narodne skupnosti, ki primarno uporablja večinoma madžarski jezik. Asimilacijski učinki zapostavljanja slovensko govoreče manjšine, ki so bili spodbujani tudi s promoviranjem »vendstva« in nespodbujanjem slovenske kulture ter jezika, so namreč v 3. tisočletju že očitni: slovenskega jezika, pa naj bo to narečje ali knjižni jezik, je tako v javnem kot zasebnem govoru zelo malo. Kljub trudu šolskih in kulturnih ustanov, vključno z medijskim centrom. Situacija pri madžarski skupnosti v Sloveniji je, hvala Bogu, bistveno boljša, kar ne pomeni, da ne bi mogla biti še boljša. Nesporno pa je, da je slovenska kultura v Porabju ogrožena bistveno bolj kot madžarska v Sloveniji.

IZJAVA IZVRŠNEGA ODBORA SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA OB IZIDU KNJIGE TIBORJA ZSIGE MURAVIDÉKTOL TRIANONIG, LENDAVA 1997

Člani Slovenskega etnološkega društva se pridružujemo strokovnim in narodnostnim stališčem, ki jih v sestavku *Napad na slovenstvo Prekmurja*, objavljenem v Delu, 29. maja 1997 (priloga Književni listi, stran 16), poudarjata avtor sestavka, slovenski etnolog in univerzitetni profesor v pokoju, dr. Vilko Novak, in v sestavku navedena porabska Slovenka, kustodinja Marija Kozar.

(podpisi članov izvršnega odbora SED)

Glasnik Slovenskega etnološkega društva, Ljubljana, let. 37, št. 1–2, 96.

A SZLOVÉN MURAVIDÉK TÖRTÉNELMI EMLÉKEZETE

Polémia Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig c.*
könyvéről. Második kiadás

Bevezetés és jegyzetek (csak a szlovén változatban)
HOTIMIR TIVADAR

TARTALOM

<i>Oto Luthar</i> : Emlékek könyve	157
<i>Marija Kozar Mukič</i> : A Murántúl és a szlovén Rávidék kutatója Vilko Novak (1909–2003)	159
<i>Vilko Novak</i> : Miért jelent meg ez a könyv	162
RECENZIÓK ÉS ISMERTETÉSEK.	165
<i>Marija Kozar</i> : Könyv a szlovén–magyar határról, Muravidéktől Trianonig.	167
<i>Pethő Gyula</i> : Trianon árnya.	169
<i>Kalocsai Péter</i> : Zsiga Tibor: Muravidéktől Trianonig. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 1996, 210 old.	173
<i>Vilko Novak</i> : Visszhangok a könyvre. Vádolom! Támadás a muravidéki szlovénság ellen!	177
<i>Vilko Novak</i> : MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG	182
<i>Vilko Novak</i> : Miről vitatkozzunk az újságokban?! A helytelen állítások ilyen mennyiségénél ne érezze maggát megbántva az ember és ne válaszoljon élesen, kíméletlenül?!	201
<i>Vilko Novak</i> : Ki fosztogatott 1918 novemberében Beltinciben?	203
<i>Vilko Novak</i> : Dr. Zsiga nem ír igazat!	206
<i>Vilko Novak</i> : Élmények és csalódások.	208
ÉLMÉNYEK ÉS CSALÓDÁSOK.	
A KÖNYVEKET MÁR MEGÍRTÁK!	210
<i>Vilko Novak</i> : A Muravidékről szóló magyar könyv kritikája	210
<i>Vilko Novak</i> : Emlékek és élmények. Ki volt dr. Matija Slavič?.	215
<i>Vilko Novak</i> : Emlékek és élmények. Dr. Matija Slavičről ismét – magyar nézőpontból	218
<i>Vilko Novak</i> : Ki volt Mihael Kühar? Hagyjunk mindent a történeszekre!	221
<i>Vilko Novak</i> : Ki volt Ivan Jerič?.	224
INTERJÚ	227
<i>J. Votek</i> : A nemzetietlenítés meghozta »boldog« gyümölcsét	229

<i>J. Votek</i> : »Nem vagyok a mérleg nyelve.« Trianon a nemzetiségek fájdalma. Pozsonc Mária országgyűlési képviselővel az aszfaltburkolatról, Trianonról, az alkotmányos vitákról és a pincai határátkelőhelyről	236
<i>Göncz László</i> : A kritika visszhangjai. A szlovénságot senki sem támadja!	249
<i>Branko Žunec</i> : Mit indított el a <i>Muravidéktől Trianonig</i> című könyv avagy: magyar »támadás« a muravidéki szlovénság ellen?	252
<i>Branko Žunec</i> : »Mindegyik félnek megvannak a maga emlékei és fájdalmai!« Pozsonc Mária képviselőasszony a <i>Muravidéktől Trianonig</i> című magyar könyvről	252
<i>Drago Kuhar</i> : A muravidékiek szlovénok!	256
<i>Lajos Bence</i> : Sajnálkozó írás egy támadás kapcsán <i>Az MNMI Könykiadási Kuratóriuma</i>	256
Nyilatkozat	258
<i>J. M.</i> : Keveset tanulunk a történelemből	259
<i>Peter Božić</i> : A »támadásról« ismét	261
<i>I[van]. G[erenčer]</i> .: A szlovéniai magyarok első embere lemondott. Balaskó József lemondását nem fogadták el a tanács tagjai. Lemondásának három oka van	262
<i>Ivan Gerenčer</i> : Balaskó József meggondolta magát. Türelmi politikával szeretne hozzájárulni a Muravidéken élő magyar kisebbség jobb helyzetéhez	264
<i>Branko Žunec</i> : Lendva: a MMÖNK elnöke a lemondás és a bizalom megszavazása között. A muravidéki magyarok vitái az alkotmánybírószágon	265
<i>A. P., S. E.</i> : Túl kevésse nacionalista elnök? Balaskó nem mondott le	267
<i>Branko Žunec</i> : »Indexen« a kisebbség az alkotmánybírószágon. Miért akart lemondani Balaskó József?	269
<i>Kozma Gábor</i> : »Obtožujem!«, avagy vélemények egy (sajtó) vitáról	272
<i>Dr. Zsiga Tibor</i> , a » <i>Muravidéktől Trianonig</i> « című könyv szerzője: Helyreigazítás helyett	278

EMLÉKEK KÖNYVE

Hét évvel azután, hogy Vilko Novak befejezte »VÁDOLOM! Támadás a mura-vidéki szlovenség ellen« című cikkét, és alig öt évvel azután, hogy megírta bevezetőjét a kötethez, amelyben megjelennek a témával kapcsolatos írások, útjára bocsátjuk ezt a könyvet, mely már kézirat formájában történeti dokumentumnak számított. A szerző halálával, mely néhány hónappal az előkészületek, fordítások és szerkesztés előtt következett be, valóban azzá is lett. A dokumentum értékét növeli Novak írásainak magyar, kritikusai reagálásának szlovén fordítása. A könyv kiadásával megemlékezünk az írás megjelenésének hetedik, és a szerző halálának első évfordulójáról. Meggyőződésünk, hogy e könyv nemcsak a polémia jobb megértését szolgálja, hanem általa megismerhető lesz a Murántúl dinamikus története abban a korban, amely eldöntötte, hogy a szlovéneket az országnak ebben a részében végül felfedezik és megismerik-e, illetve a többi szlovén tájegységhez kapcsolódhat. Ezzel a történeti emlékeket utolérte az emlékek könyvének sorsa. A kötet előkészítésénél a rá jellemző gondossággal és szorgalommal Helena Ložar Podlogar működött közre. Munkáját hálásan köszönöm.

Oto Luthar

A MURÁNTÚL ÉS A SZLOVÉN RÁBAVIDÉK KUTATÓJA VILKO NOVAK (1909–2003)

»Ha azt mondjuk Murántúl és annak Magyarországra átnyúló része, a szlovén Rábavidék, Vilko Novak neve jut eszünkbe« – mondta búcsúbeszédében 2003. október 13-án dr. Jožef Smej püspök úr. Írásaiban a kevésbé ismert Murántúlt (és a szlovén Rábavidéket) szerette volna közelebről megismertetni a Szlovénia más vidékein lakókkal. Ezzel kapcsolatos munkássága nemcsak néprajzi és nyelvészeti, hanem a nemzeti identitást erősítő jellegű is volt.

Dr. Vilko Novak néprajzkutató, filológus és műfordító 1909. december 28-án született a murántúli Beltinciben. A bogojinai elemi iskola befejezése után Muraszombatban és Ljubljánában járt gimnáziumba. Ljubljánában a szláv tanszéken szerezte diplomáját 1933-ban. Mariborban, Muraszombatban, Kranjban és Ljubljánában volt középiskolai tanár 1948-ig. Közben 1944-ben Budapesten doktorált irodalomtörténetből (Küzmics István bibliafordító). Amikor 1944-ben megalapították a ljubljánai bölcsészkaron a néprajzi tanszéket, beiratkozott és 1946-ban diplomát szerzett. Néprajzból 1948-ban doktorált (A muravidék népi táplálkozása.), majd a tanszék tanársegédje lett. 1955-ben docenssé, 1957-ben a tanszék vezetőjévé nevezték ki. Előadásait nyugdíjba vonulása után is megtartotta (1975–1978), s a posztgraduális képzésben 1985-ig részt vett.

Publikálni 1924-ban kezdett. Munkáinak bibliográfiájából (ld. Kolesar s filozofske, 2000, 21–73) most csak azokat emelnénk ki, melyek a Murántúlról és a szlovén Rábavidékről szólnak. Szlavistaként szerkesztette a Slovenska krajina (1935) című kötetet, a murántúli irodalom válogatását két kiadásban (Izbor prekmurskega slovstva 1936, 1976), illetve számos tanulmányt írt a murántúli írók munkáiról és azok nyelvezetéről. A Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia (SAZU) felkérésére összeállította a történeti murántúli irodalmi nyelv szótárát (Slovar stare knjižne prekmurščine), amely még megjelenésre vár. Az adat-gyűjtésnél az 1970-es években közreműködtek a Ljubljánában tanuló rábavidéki szlovén egyetemisták is (Kozár Mária, Mukics Ferenc és Doncsesz Ibolya).

Néprajzkutatóként Vilko Novak írt egy könyvet a táplálkozásról (Ljudska prehrana v Prekmurju, 1947), illetve tanulmányokat közölt a fazekasságról, építkezésről, szőlőművelésről, szokásokról és a népi kultúra jellegzetességeiről a Murántúlon és a szlovén Rábavidéken.

Több idegen nyelv mellett a magyart is kiválóan beszélte. Csaknem kétszáz publikációja közül több magyar nyelven jelent meg. Ezekben a szlovén és a magyar népi kultúra kölcsönhatásait, összefüggéseit tárta fel. Szlovén folyóiratokban számot adott a magyar néprajzi kutatásokról, magyar folyóiratokban pedig a szlovén néprajz eredményeiről (pl. Alapvető művek a délszláv népek néprajzi szakirodalmában. Index Ethnographicus 1/2, 1956, 143-142; Hegyi pásztorkodás Szlovéniában. Műveltség és hagyomány I-II. 1980, 97-110).

Néprajzi tanulmányai mellett jelentős irodalomtörténeti, történeti és filológiai *kutatásokat* is végzett. Írt verseket, novellákat, s néhány jelentős műfordítása is megjelent (Illés Endrétől, Illyés Gyulától, Füst Milántól).

Legsikeresebb fordítása Madách műve, Az ember tragédiája (Tine Debeljakkal közösen) ami Szeli István irodalomtörténész szerint az összes Madách-fordítás közül a legjobb.

A trianoni békeszerződés után megnőtt a szlovének és a magyarok (elsősorban politikusok) érdeklődése a Mura és a Rába között elterülő vidék, a »murántúli« és a »rábai« szlovének iránt. A szlovéniai szerzők írásaikban az ősszláv és szlovén elemeket keresik a vidék lakóinak népi kultúrájában. Egyes magyar kutatók pedig szeretnék bebizonyítani, hogy nem szlovén nemzetiségűek, anyanyelvük nem szlovén (hanem pl. kelták).

A Mura és a Rába között élők nyelvéről és származásáról az 1930-as évektől legtöbbet Vilko Novak írt. Már 1931-ben megállapította: »Az itteni települések, az egész vidék lakói a népnév ősi kifejezésével 'Sloven, Slovenje' nevezik meg önmagukat, akárcsak az olaszországi Venezia tartományban lakó szlovének.«

Számos írásában foglalkozott az ún. »vend kérdéssel«, melynek fő képviselője Mikola Sándor murántúli származású fizikus és matematikus volt. Mikola és a szlovák származású Melich János francia, német és magyar brosúrákban próbálták bebizonyítani, hogy a Mura és a Rába között egy különleges nép él, a »vendek«, akik a kelták leszármazottai. (Mikola 1920 novembere és 1922 novembere között egy »Domovina« (Haza) című havilapot jelentetett meg Budapesten a »vendeknek«, melynek alcímében viszont azt írta, hogy ez »havi lap a szlovén nép számára«.)

A második világháború idején a Mura és a Rába közötti vidéket Magyarországhoz csatolták, s ekkor újból előkerült az ú. n. »vend kérdés«. Ismét kiadták Mikola Sándor brosúráját (A vend kérdés). Amikor Vilko Novak 1942-ben az »Élet« című budapesti katolikus lapban egy rövid cikket írt a Murántúl szlovén emlékeiről, először internálásra ítélték, majd »csak áthelyezték« a vajdasági Zentára, ahol állandó rendőrségi felügyelet alatt állt.

A Válogatás a muravidéki irodalomból (Izbor prekmurskega slovstva, 1976) című könyvében Vilko Novak leírta, hogy Kardos János (1801-1875) evangélikus lelkész az evangélikus kisebbség fennmaradásának lehetőségét a katolikus szlovén kisebbségen belül abban látta, hogy támogatnia kell a dualizmus korának magyarosítási törekvéseit. Ekkor kezdett elterjedni az a nézet, hogy a Rába és a Mura között »vend-szlovének« élnek, akiknek »ősi szlovén« nyelve nem azonos a krajnai szlovének nyelvével. A Kardos Jánost követő evangélikus lelkészek és híveik a 19. század végén meg voltak győződve arról, hogy evangélikus vallásukat csak akkor gyakorolhatják tovább, ha a magyarok kívánságára »vendek, vend-szlovének« lesznek vagy asszimilálódnak.

Az 1989. évi rendszerváltás óta Magyarországon ismét többször használják nyilvánosan is a »vend« kifejezést. Nemcsak a sajtóban, hanem »tudományos« tanulmányokban, könyvekben is. Ezért Vilko Novak 1991-ben írt néhány cikket a szentgotthárdi »Porabje« című szlovén újságba a rábavidéki szlovének különböző elnevezéséről a történelem folyamán. Visszaemlékezett a vidéken tett látogatásaira is, az akkori idők nehéz körülményeire, melyek nagy hatással voltak a rábavidéki szlovének életére és identitástudatára.

Vilko Novak 1992-ben Pro cultura Hungarica elismerést kapott a szlovén-magyar kapcsolatok sok éves ápolásáért. A Magyar Néprajzi Társaság dr. Vilko Novaknak – 90. születésnapja alkalmából – a Pro ethnographia minoritatum emlékérmét adományozta. A kitüntetéssel a magyar néprajztudománnyal való több évtizedes kapcsolatát, a szlovén és a magyar népi kultúra összefüggéseit vizsgáló eredményes tevékenységét ismerte el. A kitüntetést a Magyar Néprajzi Társaság nevében tanítványai, Hirnök Munda Katalin, Hirnök József és Mukicsné Kozár Mária adták át 1999. július 7-én a szlovéniai Jezersko üdülőhelyen.

Vilko Novak a murántúli és rábavidéki szlovének három generációjának professzora és mentora volt. Az előadásokon mindig szigorú professzor a murántúli és rábavidéki szlovénekkal való találkozáskor mindig elérzékenyült és szellemes volt. Nyelvjárásban és magyarul beszélgetett velük.

A rábavidéki szlovénekkal kapcsolatban leírt első mondatai közül (1931) az egyik ma is aktuális: »Meg leszek elégedve, ha néhány szlovén megismeri a szlovénségnek ezt az eldugott sarkát, mivel sokszor tapasztaltam már, hogy a rábavidéki szlovénekről még nem is hallottak... Van még időnk, csak el ne fogyjon!«

Kozár Mária

MIÉRT JELENT MEG EZ A KÖNYV

Dr. Oto Luthar történész és egyben a ZRC SAZU igazgatója jogos kívánságára a könyvben a muraszombati Vestnik 1997. évi nyolc számában (31-38. szám) megjelent cikkeim utánnomása található, amelyekben Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig* című könyvének (a lendvai Magyar Művelődési Intézet adta ki 1996-ban) a tudományos mércének nem megfelelő írására mutatok rá.

A könyv bemutatásával 1997 áprilisában Szombathelyen a szerző saját tudományos éretlenségét, és ezzel látszólag »tudományos és objektív« írásának érvénytelenségét bizonyította. Erről többet a *Vádolom!* című cikkemben, melyet itt közreadok, mert akkor a szlovén újságok zöme nem akarta megjelentetni. Cikkem érthetően éles és indulatos hangnemű volt, úgy ahogy egy olyan magyar cikk lenne, amely egy hasonló, a muravidéki magyarokról írt szlovén könyvet ítélne el. A lendvai magyar újság megpróbálta kigúnyolni az erélyes követeléseket és a könyv bírálatát a szlovén közvéleményben. Meg nem nevezett szlovén »politikuskok« nyilatkozataira hivatkozik, miszerint a dolog nem érdemel ilyen figyelmet, kivált pedig nem bírálatot. Ismételten felhívom a Népújtságot, nevezze meg ezeket a politikusokat, vagy miket is, hogy a szlovén történelemismeretükkel és »igazságosságukkal«, mely egy idegen firkásznak megenged mindent, nekünk pedig nem engedi elítélni a szlovén nemzet megszegényítését, és engedélyezi bárki tudománytalan írását, a történelembe kerüljenek. Bárhogy is ordítson dr. Göncz, hogy senki sem szégyeníti meg a szlovéneket!

A könyvben megjelentetésre kerül egy-egy cikk *Ivan Jeričről* és *Miška* (= Mihael) *Küharról* is, akiket a magyar firkász betörések sorozatával vádol, valamint egy cikk *dr. Matija Slavičről* is, amelyben őt *Mikola Sándor* szégyeníti meg – annak példájaként, hogy miként írtak embereinkről a

»Vogrinok« (magyarok) és hogyan háborognak az igazságot bemutatni próbáló írásaink felett. Jerič hozzátartozói és Kühar érintett utódai a lendvai kiadótól követelték a hazug állítások megcáfolását a Népújtságban, de ez az ígéretek ellenére nem történt meg. Nem félünk az igazságtól, mert a mi oldalunkon áll. Gyűlöljük viszont az olyan hazugságokat, amilyeneket ez a könyv tartalmaz és terjeszt. Legyen segédeszköz azon utódainknak, akik talán harcolnak majd nemzetük igazságáért, az igazságtalanságok ellen, melyekkel teli van ez a könyv. Legyen ez intelem a magyaroknak is, hogy történelmet nem így kell írni. Egész Európában köztudott, hogy a szlovéniai magyar kisebbségnek *biztosítva vannak jogai*, s ennek ellenére egy tudatlan személy bátorkodik arra, hogy a lendvai »művelődési«

intézet és a budapesti minisztérium védnöksége alatt ilyen történelmi hazugságokat terjesszen. Politikusaink szégyenére, akik nem mernek szólni!

1999. október 28-án Vilko Novak

RECENZIÓK ÉS ISMERTETÉSEK

KÖNYV A SZLOVÉN-MAGYAR HATÁRRÓL MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG*

MARIJA KOZAR

Április elején Szombathelyen Göncz László bemutatta a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet legújabb kiadványát (Muravidéktől Trianonig). A szombathelyi szerző Zsiga Tibor könyve a szlovén-magyar államhatár létrejöttével kapcsolatos eseményeket és dokumentumokat dolgozza fel. Dr. Zsiga összedolgozta a magyar és szlovén kutatások eredményeit (elsősorban Kóvágó László, *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben. Bp. 1964. Vanek Šiftar, Prekmurje (1918–1920), ČZN 1/1989, Mikola Sándor: A vendiség múltja és jelene. b. 1.) és kiegészítette azokat néhány kézirattal (elsősorban: Strausz Antal – Strausz Flórián, *Alsólendva története*. Szombathelyi Érseki Levéltár, Matija Slavič, *Slovenska krajina*. In: Klekl iratok Vas megyei Levéltár) valamint levéltári adatokkal (Vas megyei Levéltár, Országos Levéltár Budapest, Hadtörténeti Levéltár Budapest).*

Már maga a cím is anakronisztikus, hiszen a »Pomurje – Muravidék« elnevezés Trianon (1920) után keletkezett. Azóta ez a régió a Muravidéken kívül még Slovenske gorice keleti részét és a Mursko poljét foglalja magában, tehát a Mura folyó mindkét oldalán elterülő területet. A szerző pedig könyvében a Mura és a Rába közötti területről beszél, amelyet a magyarok a trianoni békeszerződés előtt Vend-vidéknek, Tótságnak neveztek. 1920 után pedig szlovén elnevezést kapott a Muravidék. A szerzőnek már a könyv legelején tisztáznia kellett volna a fogalmakat, amelyeket – sajnos következetlenül – használ. Medžimurje – Muraköz, Prekmurje – Murántúl, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék. Ugyanúgy következetlenül használja a terület lakosainak elnevezését is: egyszer »vend«, majd »szlovén«, vagy »vend (szlovén)«, »szlovén (vend)«. Sőt »vend népek«-nek nevezi az összes szlovént, akik az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák területén éltek, Stájer, Krajna, Gorica, Isztra és Vas és Zala megyékben. Mindezzel csak összezavarja az olvasókat Magyarországon és Rábavidéken. Így a magyarországi szlovénok asszimilációját gyorsítja fel.

* A bevezetőben közöljük Kozár Mária kritikáját, aki elsőként hívta fel a szlovén közvélemény figyelmét a könyv tévedéseire, és ezzel több hónapig tartó polémiát indított el. Két magyarországi recenzens ismertetését is közzé tesszük.

A szerző úgy válogatott a dokumentumok között, hogy az eseményeket a magyar állam érdeke szempontjából világítja meg. Bemutatja azokat a személyeket is, akik a szlovén–magyar határ meghatározásánál fontos szerepet játszottak. Szlovén félről: Matija *Slavič* és Jožef *Klekl*, magyar részről pedig Obál Béla és *Mikola* Sándor (mindannyian a Muravidékről származnak).

A könyv célja az események objektív értékelése lenne. De objektivitás helyett a szerző bizonytalanságát lehet érezni. Egyszer azt állítja, hogy a szlovénoknak a Mura és a Rába között nem volt semmilyen kapcsolatuk a többi szlovénnal, hogy nyelvük »[...] bár sok rokonságot mutat a környező szlovénokéval, horvátokéval, mégis lényeges kérdésekben eltér tőle«. Máskor viszont elismeri, hogy a Mura és a Rába között élő lakosság szláv nemzet, és hogy rokonságban vannak a Mura túloldalán élő szlovénokkal. Írja, hogy a magyarok ugyan szimpatizáltak a Mura és a Rába között élő szlovénokkal, de be kell vallani, hogy igyekeztek megakadályozni a Mura és a Rába között élő lakosság szorosabb kapcsolatát a többi szlovénnal.

Általában érezhető a szerző felületessége. A probléma, amellyel foglalkozik nagyon bonyolult és alaposabb ismereteket követel, a nyomtatott, szóbeli, és levéltári anyagok tanulmányozását. A könyv – az előszóban kitűzött célt, hogy objektíven tisztázza a vitás kérdéseket – nem érte el. Belőle »trianoni nosztalgia« tükröződik. A szerző »saját ízlése szerint« válogatott a dokumentumok között, ahogy ezt a könyv bemutatóján, Szombathelyen be is vallotta. Ezért a könyvet csak szakembereknek ajánljuk, akik azt kritikusan tudják olvasni. Semmiképpen sem javasoljuk – ahogy ez az előszóban szerepel – pedagógusoknak, diákoknak és laikus olvasóknak, mert őket ez a könyv csak megzavarná.

Porabje, 7. éf. 8. szám, (1997. április 24.), 2.

TRIANON ÁRNYA

PETHŐ GYULA

Hazánk és megyénk múltjának voltak olyan időszakai, amelyekkel – részben a történelem változásai, részben politikai-diplomáciai okok miatt vagy talán csak óvatosságból – az elmúlt évtizedekben alig-alig mertünk foglalkozni. Ilyen volt az I. világháborút lezáró, területi kérdésekkel terhes békekötés, az elcsatolt részekben élő népesség összetétele, sorsa, szándékainak, elképzeléseinek vizsgálata.

Dr. Zsiga Tibor munkája – *Muravidéktől Trianonig* – az 1918 és 1922 közötti időszakot tárgyalja. Olyan témát, amelyet eddig még senki sem dolgozott fel. Résztanulmányokban, egy-két kötet néhány fejezetében ebből az időszakból is találhatunk a Muravidékről, Muraközről – Vas és Zala megyék déli területeiről – igen fontos adalékokat, de teljességre törekvő, indulatoktól és előítéletektől mentes összegzést nem. A történelmi Vas megye volt muraszombati járása lakosságának nagyobb része a vend – mai meghatározással szlovén – nyelvet beszéli. Hasonló a helyzet a szomszédos Zala megye déli járásaiban, de ott a szlovének mellett horvátok is élnek.

A kötet röviden bemutatja az I. világháború végének bonyolult és bizonytalan viszonyait. A katonai összeomlás, a nemzetközi politikai-hatalmi helyzet előre vetítette a történelmi Magyarország megszűnését, szétdarabolását. 1918. október 28-án Horvátország kikiáltotta a Magyarországtól való elszakadást, s majd létrejött a szerbek, horvátok, szlovének állama. Ez a tény sejtetni engedte: az egyébként nyilvánvaló igények mellett a szlávok által is lakott más területek megszerzésének szándékát. A Padova melletti fegyverszüneti egyezményt követte 1918 novemberében az ún. »belgrádi katonai egyezmény« Magyarországra vonatkozó aláírása. Ez az egyezmény jelölte ki a déli határszakaszra érvényes demarkációs vonalat is. Megyénkre – és Zala megyére – vonatkoztatva ez azonos volt a háború előtti magyar-horvát államhatárral.

Az új délszláv állam arra törekedett, hogy a Muravidéket (Prekmurje) és a Dráva-Mura közötti területet, a Muraközt (Medimurje), amely Magyarország része volt, fennhatósága alá vonja. A hadszínterekről hazatérő, ill. kóborló horvát és szerb fegyveresekből szabadcsapatok alakultak, amelyek betörték Zala megye déli járásaiba, ahol fosztogattak, megfélemlítették a lakosságot, s népbíráskodás ürügyén önkényeskedtek. A magyar fegyveres erők kiverték ezeket a

»zöld-káder«-nek is nevezett osztagokat, s keményen felléptek a rendbontókkal szemben. A statáriális eljárások nyomán történő kivégzések – sajnos – gyűlöletté fajuló revansra indították az ismételt megszállásra készülő délszláv alakulatokat.

A továbbiakban a szerző mértéktartó módon foglalkozik a vend-szlovén kérdéssel. A vitában nem kívánt állást foglalni, csupán ismerteti az utóbbi két évszázad erre vonatkozó írásait, tanulmányait. Az már más dolog, hogy – sajnos – *zömmel csak magyar forrásokat használt.* 1918 novemberében és decemberében a vasi délvidék élénk röplap- és szócsatáktól volt hangos. Az egyébként nem kezdeményező vasi vendek/szlovének helyett – de nevükben! – a Szlovéniából érkezett politikusok, agitátorok voltak a hangadók a terület megszállása és az új államhoz való csatolása érdekében. 1918. december 28-án meg is szállták Mura-szombatot, de magyar csapatok – nem kis mértékben a helyi magyar és szlovén lakosság együttes segítségével – 1919. január 3-án visszafoglalták. Erről »muraszombati csata« néven emlékeznek meg a források.

Részletesen ismerteti a könyv a Muravidékre, Muraközre vonatkozó és széleskörű jogokat biztosító autonómia-terveket is. Áttekintést nyújt a Tanácsköztársaság alatti viszonyokról, a Tkálec Vilmos által létrehozott ún. Mura-Köztársaságról is. E vidékek 1919-1920-ban a fegyverszüneti egyezmény szerint még Magyarországhoz tartoztak, bár a délszláv állam ismét megszállta a területüket. A demarkációs vonalon túli bevonulást az ott élők »kérésével«, védelmük biztosításával indokolták, noha kifejezetten területszerzésre irányult. Jól érzékelteti ezt a vonatkozó fejezet címe is: »A muravidékiek nélkül, de a nevükben.«

A minél nagyobb terület bekebelezése érdekében még egy meglehetősen átlátszó – sőt otromba – cseltől sem riadt vissza a muraszombati kormánybiztos. Szlovén nyelvű nyilatkozat aláírását igényelte a községi bíróktól, amelyekben ők maguk »kérték« volna településeik Jugoszláviához történő csatolását. A bírók – mivel többségük nem tudott szlovénül – először ösztönösen, a fordítás után tudatosan tagadták meg az aláírást.

A jugoszláv megszállást követően magyar részről voltak erőszakos akciók, amelyek ismételten alkalmat adtak a megtorlásra. Atrocitások, gyilkosságok, bebörtönzések sajnos napirenden voltak. Itt is megjegyzem: ezekről jobbra csak magyar források alapján tájékoztat a szerző. Sajátosan alakult az elcsatolt vend-szlovén lakosság vallási élete is.

A vend nyelvű katekizmusok szlovénra való kicserélése óriási felháborodást váltott ki a lakosság részéről, s egészen a belgrádi parlamentig eljutott a tiltakozás hulláma.

A trianoni békeszerződést követően többször is kérte a magyar fél a vitatott területek lakói számára a népszavazás engedélyezését. Erre nem került sor. A

határok pontos kijelölése a Nagykövetek Tanácsa által létrehozott határmegállapító bizottság feladata lett. Különleges események, Magyarország melletti szimpátia tüntetések kísérték a bizottság útját. A lakosság – s nem csak a magyarok – egyértelműen kinyilvánították, hogy Magyarországhoz kívánnak tartozni. A szerző jól érzékelteti: bár a népszavazást nem engedélyezték, a spontán felvonulások, tüntetések fölértek a Magyarország melletti népszavazással. Annyi haszna azonban mégis lett a »határjárásnak«, hogy a túlzó jugoszláv területi igényeket (pl. Szentgotthárd, Óriszentpéter térsége, stb.) visszaszorította. A Muravidékről és a Muraközéből így is 29 színmagyar vagy magyar többségű község került jugoszláv fennhatóság alá.

A kötet mindenfajta érzelmi megközelítést mellőz, s szigorúan a tényekhez ragaszkodva tekinti át a két említett földrajzi egység 1918 és 1922 közötti sorsfordító időszakát. Igen gazdag – sőt, kurióziumnak is tekinthető – forrásanyagokat nézett át és használt fel a szerző, bár a szlovén és horvát forrásokból többet meríthetett volna. (Ezt egy-két konkrét esetben jeleztem is.) Kár, hogy a könyv stílusa nem egységes. Sietős, elnagyolt s néhol körülményes és túl bonyolult a fogalmazás. Sok az ismétlés is. Pl. a 34-35., 42-42., 47., 125-129. oldalakon. Értelemzavaró mondatok is találhatóak a szövegben. Vannak újszerű, ám mehökkentő megállapításai is. 56. p.: szerinte a muraszombati csata hiúsította meg az. ún. szláv korridor létrejöttét. Elképzelhető. A 36-37. oldalon közölt térkép Tótsági járás... nem jó! Éppen a hivatkozott járás maradt le a másolatról, s nem 1836-ból való mint a szövegben írta, hanem 1835-ből. Olyan név (és dátum)-elírások is találhatóak a szövegben, amelyeket csak figyelmetlenség okozhatott, de hibának számítanak. Pl. 22. p.: Badoglio és nem Badogio; 61. p.: Berinkey és nem Berenkey (többször is!); 65. p.: nem Lehár Ferenc, hanem Lehár Antal. E tévesen használt névalakok a mutatóban is így szerepelnek! 73.p.: Clémenceau nem francia elnök volt ...stb. Mindezek csak jelzések, nincs mód a részletes elemzésre. Előnyére szolgált volna, ha a jegyzetek után a felhasznált irodalom jegyzékét is áttekinthetné az olvasó.

Mindent összevetve: az itt felsorolt (kiemelt) problémák ellenére tiszteletre méltó, mértéktartó munka, amely nélkülözhetetlen mind a tárgyalt területen élők, mind a kutatók számára. Témaválasztása inspiráló, bátor cselekedetnek tekinthető. Mellékletei, az említett térképtől eltekintve nagyon jól segítik a mondanivaló megértését, az abban való eligazodást. Különösen hasznos a dokumentumok közreadása, s az összefoglaló szlovén, horvát, német és angol nyelvű közlése. Igen hasznos a bőséges, (ám hibáktól sem mentes) név- és helynévmutató, amely megnevezése ellenére tárgymutató is. A Göncz László által írt, s gondolatgazdag Előszó megállapításai még inkább megerősítik a kötet

megjelentetésének fontosságát, példázva a kisebbségi magyarság és az anyanemzet eredményes összefogását.

Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, Szombathely, 2. szám, 1997, 87–89.

ZSIGA TIBOR: MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG.

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 1996. 210 old.

KALOCSAI PÉTER

Dr. Zsiga Tibor e könyvében a magyar-szlovén határ kialakulásának, Vas és Zala megyék egy része (Muravidék) I. világháború utáni elcsatolásának történetét dolgozta fel. A trianoni béke, az elcsatolások még napjainkban is olyan téma, amely vélt és valós sérelmek alapján élénk visszhangot vált ki határainkon belül és azon túl, az utód-, illetve a szomszédos államokban. Zsiga Tibor tényekre épülő, előítéletektől, érzelem- és indulatkeltéstől mentes könyve is felkorbácsolta a kedélyeket Szlovéniában.

A Muravidék elcsatolásának történetét a nemzetközi és magyarországi háttérnek, az I. világháború befejezésének, a központi hatalmak vereségének, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának vázolásával kezdi a szerző. A részben a Monarchia romjain alakuló új délszláv állam arra törekedett, hogy Vas és Zala megyék többségükben délszláv lakosságú területeit is megszerezze. A mű részletesen mutatja be e területek horvát, majd szlovén megszállását, amelyek nem jártak tartós sikerrel; az 1919. január 3-i muraszombati csatát, amelynek révén a magyarok visszafoglalták a térséget; az autonómia-terveket; e területnek előbb a trianoni békéig, majd az 1922-ig tartó történetét; a magyarok többszöri, sikertelen törekvését arra, hogy a Muravidék hovatartozásáról népszavazás döntsön. A Muravidék elcsatolásával 29 magyar, illetve magyar többségű község került a délszláv államhoz.

Zsiga Tibor kutatásával úttörő munkát végzett, hisz a magyar-szlovén határ I. világháború utáni kialakulását, s a szóban forgó térség elcsatolásának történetét ez ideig senki sem dolgozta fel. A szerző művében nagyrészt magyarországi forrásokra (levéltári dokumentumok, sajtó, visszaemlékezések) támaszkodott. A téma jellege miatt szükségesnek tartottam volna több külföldi (szlovén, horvát, szerb, francia) levéltári forrás felhasználását. A könyvből nem derül ki, hogy a források hozzáférhetetlensége, megsemmisülése gátolta-e ezt, esetleg nyelvi vagy anyagi akadályai voltak a kutatás külföldi levéltárakra való kiterjesztésének. Több külföldi forrás felhasználása, a hazaiakkal történő egybevetése alaposabb feltárást eredményezhetett volna.

A szerző könyvében pontosan hivatkozik a felhasznált forrásokra. A szerkesztett könyvek bibliográfiai leírásában következetlenséget tapasztaltam: a szerkesztőt néhol feltünteti (pl. Ki a jövőnek vet magot ... főszerk. Rácz János), az esetek többségében (pl. Vasvármegye, Magyar Történelmi kronológia stb.) viszont nem. Szükségesnek tartom a napilapok cikkeire való hivatkozás esetén is megadni a címet, s ha megállapítható, akkor a szerzőt is. Ez e műben elmaradt (pl. 17-es, 170-es jegyzet stb.). Jogszabályra, törvényre való hivatkozás esetén is elengedhetetlen a lelőhely megnevezése (pl. 114. jegyzet).

A monográfia szerkesztése, felépítése jó, logikus. Képek, térképek, dokumentummásolatok teszik színesebbé, könnyebben feldolgozhatóvá a téma feldolgozását. Kár hogy néhány hiba csökkentheti a mű értékét. A térképek esetében pl. a 37. oldalon lévőről éppen a tárgyalt »Tótsági járás« hiányzik. E térkép megjelenéséről a 36. és 37. oldalon ellentmondóak az adatok: 1836 (a helyes dátum), illetve 1835. Szerencsésebb lett volna névmutatót, amely tárgymutató is, külön személynév és külön földrajzi névmutatóként elkészíteni. A földrajzi nevek mutatózása következetlen. Ljubljánára vonatkozó információt találhatunk e név és Laibach alatt is. (Célszerűbb lett volna Laibachoz utalást írni: lásd Ljubljana!) Maribor (Marburg), Muraszombat (Murska Sobota) esetében pedig egy helyre gyűjtötték össze a vonatkozó oldalszámokat. Figyelmetlenségből adódhatott néhány elírás: pl. Badogio, helyesen Badoglio, Berenkey-kormány (Berinkej), Pap-Vám-béri Elemérné (Papp-Váry Elemérné). Ezeket a hibákat a könyv körültekintő lektorálása is kiküszöbölhette volna. A könyvet szlovén, horvát, német és angol nyelvű összefoglaló zárja. Az esztétikus és ötletes borító Meszelics László munkája.

Vasi Szemle, Szombathely, 5. szám, 1997

VISSZHANGOK A KÖNYVRE

VÁDOLOM! TÁMADÁS A MURAVIDÉKI SZLOVÉNSÁGRA!*

VILKO NOVAK

Vádolom a szlovén közvélemény, a politikai valamint bírói hatalom előtt a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetet Lendván, Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig, (Felelős kiadó Göncz László, nyomtatták Pécssett) Lendva 1996. 209 oldal, könyvének kiadásáért és annak terjesztéséért. A kiadványt a magyar Művelődésügyi és Közoktatási Minisztérium támogatta. – Valaki kiáltson fel! – írta valamikor az elhunyt professzor, a filozófus Janez Janžekovič. Ez ma is érvényes különösen erre az irományra, amely hamisan, tudományos álca alatt ír valótlanságokat »eseményekről és dokumentumokról a szlovén–magyar államhatár létrejöttével kapcsolatban« – olyan módon, hogy »felgyorsítja a magyarországi szlovénok asszimilációját«, ahogy a Rábavidéki szlovén néprajzkutató Marija Kozar írja a magyarországi szlovénok lapjában – Porabje, Szentgotthárd, 1997. április 24, 8. szám, a fenti könyv bemutatója után »április elején Szombathelyen«.

Egykori tanítványom a Ljubljana-i Egyetemen, aki nálam védte meg diplomamunkáját, több könyvben is elismert kutatója a Rábavidéki életnek és kultúrájának, a Vas megyei, szombathelyi Savaria Múzeum tudományos munkatársa, nagyon nyugodtan és tárgyilagosan nyilatkozik erről a könyvről és a következőképpen fejezi be beszámolóját: »Ezért a könyvet csak szakembereknek ajánljuk, (aláhúzza K. M.), akik kritikusan tudják olvasni. Semmiképpen sem javasoljuk – ahogy ez az előszóban szerepel – pedagógusoknak, diákoknak és laikus olvasóknak, mert őket ez a könyv csak megzavarná.« Az utolsó mondatot, alulírott, háromszor aláhúzom és megváltoztatom, valamint kiegészítem azzal a határozott követeléssel, hogy a könyvet ki kell vonni a forgalomból és eltávolítani a könyvtárakból, valamint jogi eljárást indítani a kiadó és annak képviselője ellen! A magyar nemzetiség és közösség vezetőségét Muravidéken – Pozsonc Mária képviselőasszonnyal együtt

* Az írás Vilko Novak első felháborodott reakciója a könyvvel kapcsolatban. Hazája és szűkebb pátériája történelmének és kultúrájának kitűnő ismerője egész életét szülőföldje, a Murántúl kutatásának szentelte. Maga is átélte népe sorsfordulóit. Annyira felháborodott, hogy azonnal ki kellett öntenie a lelkét. És mi történt: a kritikájában leírt néhány erősebb kifejezésre reagált mindenki. Egyetlen, a tartalmat érintő érv sincs ezekben az írásokban.

– pedig felkérjük, hogy indokolja meg és kísérelje meg megmagyarázni – de erre valójában mentséget találni nem lehet!! – ennek a könyvnek a kiadását az Intézet kiadásában ... és a szlovén állampénztárból is származó pénzeszközökkel! Ami még rosszabb, hogy a magyar kormány is támogatta ennek az irredenta könyvnek a kiadását, amely bizonyítja »a szlovén Muravidéknek Szlovéniához való igazságtalan, erőszakos csatolását és annak elszakadását Magyarországtól!«

Nem szívesen indoklom, 89 éves koromban, néhány értesületlen személy előtt, a jogomat a nyilvános és a legélesebb ítélethez: nyugdíjas, kinevezett, az utóbbi években a Ljubljana-i Egyetem Bölcsészettudományi Karának érdemes professzoraként, 1930 óta többet írtam a magyarokról mint az összes szlovén együttvéve; magyar nyelvről könyveket fordítottam és már 1940-ben a magyar PEN Klubból elismerést kaptam Madách Ember tragédiájának, az első magyar könyv nagyszerű műfordításáért szlovénra, amely nálunk ötven éven keresztül elérhetetlen volt a Nemzeti Egyetemi Könyvtárban (NUK). Az elmúlt években a magyar Művelődési Minisztériumtól a Pro cultura hungarica [Magyar Kultúráért ford.] elismerést kaptam; a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt működő Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja vagyok, stb. A legnagyobb elismeréssel írtam a magyar kultúráról, különösen az irodalomról és már egyetemi hallgatóként 1932-ben értékeltem Mikola brosúráját, amelyet a könyv szerzője, Zsiga forrásként használ hazug, tudományos alapokat nélkülöző propagandájához a szlovénok és Muravidék felszabadítása ellen. Matija Slavič *Prekmurske meje v diplomaciji* (Muravidéki határok a diplomáciában) című értekezését – amelyet Zsiga szintén idéz, bár eltitkolja a szerzőt és a forrást – magánkiadásban adtam ki 1935-ben, tanársegédként Mariborban a Slovenska krajina (Szlovénvidék) gyűjteményes kötetben, amely miatt a magyar megszálló hatalmak 1941-ben, rögtön a bevonulás után elbeszélgetésre hívtak be azzal, hogy Magyarország ellen írtam. Dr. Zsiga elődje, a sobotai (muraszombati) Bálint Béla tanár, a magyar megszállás alatt diákjaival lefordította írásaimat és azokat változtatásokkal megjelentette saját, Muravidékről szóló kutatásként magyar kiadványokban, a magyar megszállás hasznára. Mivel 1942-ben a budapesti katolikus lapban, az Életben rövid cikket jelentettem meg Muravidék szlovén jellegéről – az egyetlen nyilvános fellépés volt a megszálló ellen legális kiadványban! – a magyar hatalmasok, Sobotában (Muraszombatban) munkatáborra ítélték, amely elől a néhai kančevci plébános Franc Faflik mentett meg, aki nem volt szlovén és áthelyeztek Sentába, a Vajdaságba, ahol állandó rendőri felügyelet alatt álltam.

Mostanában, amikor mindkét állam legmagasabb képviselői arról beszélgetnek, hogy mennyire rendben van minden a kisebbségeket tekintve stb., a lendvai magyar közösség kiadja azt a könyvet, amely azt állítja 1996-ban, hogy a

muravidéki szlovénoknak az 1919-es évi felszabadulásig (nem az 1918-asig, ahogy jó néhányan írják!) nem volt semmilyen kapcsolatuk más szlovénokkal, az akkor Ausztriában élőkkel. Már 1935-ben rövid összefoglalót készítettem az említett *Kulturni stiki do osvobojenja* [Kulturális kapcsolatok a felszabadulásig] kötetben (40–45 oldal) a muravidéki protestáns íróktól, Mihael Severtől 1747 és Števan Küzmičtól 1771 kezdve, akik Dalmatintól vettek át szavakat és hangsúlyozták a »Krajnaiak« rokonságát az »alsó Stájerekkel« – ma tudjuk, hogy a Martjanska pesmarica énekeskönyvben a 16. század végén és a 17. század elején Dalmatin és Trubar énekeit alakították át muravidéki nyelvjárásba!!

A 18. századtól ismert, hogy Ožbalt Gutsman karintiai író és a stájer Ivan Žiga Popovič, olvasták Küzmičét; Kopitar 1808-09-es nyelvtankönyvének címében a nyugat-magyarországi szlovénokat a szlovén nemzet részeként jelölte; kapcsolattartók voltak még Vraz, Čop, Kozler, Raič, Trstenjak és sokan mások; a »magyar« szlovénokról írt még Škrabec nyelvész, aki csak »pomurjei« szlovénoknak nevezte őket, stb. Arról, hogy miként érkeztek a Mohor könyvek Celovecből ezrével a 19. és 20. században a muravidéki szlovénokhoz, már többen írtak, Slavič is művében, amelyet Zsiga megemlít és amelynek jelentőségét alábecsüli – bár ő nem tud szlovénul és nem tudta mindazt maga elolvasni, ezért nincs joga írni ezekről a dolgokról, mivel tévesen »saját ízlése« szerint tünteti fel azokat, ahogy teljességében szakszerűtlenül kijelentette a szombathelyi könyvbemutatón (M. Kozar).

Ami még rosszabb! Zsiga azt állítja, hogy a muravidéki szlovénok nyelve lényegesen különbözik a többi szlovén nyelvtől (a szlovén nyelvtől!) és hogy azok csak »rokonságban áll(nak) a Mura másik oldalán élő szlovénekkel« – tehát nem ugyanaz a nemzet! Ez pedig nyílt támadás a szlovén nemzeti és állami integritás, egység ellen, amelyet 70 évvel ezelőtt a renegát S. Mikola és követői engedtek meg maguknak az 1941–1945-ös megszállás alatt, amikor a sobotai (muraszombati) szócsőben a teljes címlapon keresztül támadták a budapesti folyóiratban megjelent, a szlovénság érdekében írt cikkemet. Ezekre a »tudományos« állításokra már 1935-ben M. Slavič megadta a választ a gyűjteményes kötetemben. És ezt fizette a szlovén kormány a szlovén állampolgárok pénzéből, ezt adták ki Lendván, 1996-ban a Szlovén Köztársaságban.

Ezért a könyvről interpellációt várok a Szlovén Köztársaság Országgyűlésén, a ljubljanoi Nemzetiségi Kérdések Intézetének (Inštitut za narodnostna vprašanja) és a Maribori és a Ljubljanoi Egyetemnek a határozott fellépését, a lendvai községi tanács és más muravidéki községek fellépését és döntését, hogy mindenkorra megakadályozzák az ilyen jellegű, a muravidéki szlovénság, a nemzetünknek

valódi múltja ellen irányuló támadásokat, azt a káros jelenséget, amely a Magyar Köztársaságban élő szlovénok elnemzetietlenedését felgyorsítja!

Könyvet vagy hosszú értekezést kellene írnom, hogy legalábbis nagyjából megcáfoljam és kijavítsam azokat a hibákat, amelyeket ennek a teljes egészében tudományos alapokat nélkülöző könyvnek a firkása elkövetett! Kétségbe vonom a történelemtudományi doktorátusának a minőségét, Zsiga Úr, én aki a »legmagasabb elismeréssel« (hivatalosan: *summa cum laude*) doktoráltam a Pázmány Péter Tudományegyetemen Budapesten, az akkori legjobb magyar történész Szekfű Gyula elnöksége alatt! El kell ezt mondanom, mert az Előszóban Göncz (Göncz László igazgató) dicséri a szerzőt, hogy milyen objektíven ír, stb. Önnek pedig legelőször szlovén népiskolába kellene járnia, hogy megtanulja azt a nyelvet, amelyben megtalálja azt az anyagot, amelyet pillanatnyilag semmibe vesz. Slavič »leg jelentősebb ilyen tárgyú munkájaként« említi a »Hatalomváltás Mariborban« (Sprememba oblasti v Mariboru) művet, nem árulja azonban el, hol és mikor jelent az meg. Sem a szlovén Életrajzi lexikon, sem magam, aki őt és munkáját nagyon jól ismertem, nem tudunk ilyen munkájáról. Az ön elődje, Bálint legalább lefordíttatta diákjaival azokat a valóban jelentősebb írásokat ezekről a dolgokról, amelyeket kiadtam, és melyeket a szlovén Életrajzi lexikon sem ismer: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* [A muravidékiek nemzetisége és felszabadulása] a *Slovenska krajina* [Szlovén vidék] gyűjteményben, szerkesztő Vilko Novak, Beltinci 1935, magánkiadás (!), 46 – 82. oldal, valamint: *Prekmurske meje v diplomaciji* [A muravidéki határok a diplomáciában], ugyanabban a gyűjteményben, 83 – 107. oldal – kérem, számolja meg hány oldal van abban és hasonlítsa össze azzal, amit ön ír, Zsiga Úr, a háborús eseményekről 1918. decemberében, majd azzal, amit dr. M. Slavič ír a gyűjteményes kötetemben, ahonnan Önnek valaki lefordította a szöveget, amelyet csak rejtve, a 14, 35, 37, 43 lábjegyzetekben tüntet fel és még a ... »Vas megyei Levéltár Szombathely Klekl iratok, (így az eredetiben, választójelek nélkül) Matija Slavič cikke – cím nélkül! – Slovenska Krajina (így! krajina helyett) 4. p. (mit jelent ez?! (fordítás)...« alatt. Uram, fogalma sincsen a tudományos munkákból való idézésről, ilyen hiányosan nem idézünk, egyes! Vanek Šiftar cikket is idézi, amely a »Časopis za zgodovino in narodopisje 1/1989 ... 37–38 p. jelent meg – mit jelent az 1 szám?! Hol szerepel az évfolyam?! És a folyóirat megjelenésének helye?!

Elég az ilyen tudósból, aki hazudik, amikor azt állítja, hogy a muravidéki szlovénok önmagukat vendnek nevezték (36), aki állandóan összekeveri a Muravidéket a Muraközzel amelyet a könyv egyik része tárgya I; összekeveri különösen az 1919-ről szóló részben a Muraközt a Muravidékkal, nem tud egy szót sem a muravidéki evangélikus irodalomról 1715-től, és bizonyítékok nélkül állítja, hogy

a Muravidéket megszállták (a Párizsi Békekonferencia Legfőbb Tanácsa utasítása alapján, Uram!) és azután Szlovéniához csatolták a lakosság kívánsága ellenére – melyikének? Aki nem olvasta el Slavičnál, hogy a nemzetközi határmegállapító bizottság ellen a lutheránus lelkészek által felbízottak tüntettek néhány faluban stb. Számára »vend« Szlovénia egész lakossága stb. Mindenki, aki a Muravidék felszabadulásáért tevékenykedett 1919. előtt, számára a magyarság ellensége – a könyv olyan jellegű, mintha a magyar megszállás alatt 1941–1945 között íródott volna! Hasonlítsák csak össze az akkori iratokkal és a fő eszmei forrással Mikola brosúrájával 1928-ból (ezt a szerző nem tudja!), amely besározza az egész szlovénságot.

Ismételten vádoló és felhívást teszek, hogy hivatalosan állítsunk össze minden igazságtalan, elítélésre való állítást a könyvben!

Ljubljana, 1997. május 3.

Vestnik, Murska Sobota, 49 éf., 20. szám, (1997. május 15), 3

A szöveg megjelent további megjelenési helye:

Porabje, Monošter, 7 éf, (1997. május 5).

Družina, Ljubljana, 46 éf, 21. szám (1997. május 25).

Delo, Ljubljana, 39 éf, 122. szám (1997. május 29), 16 (Književni listi).

MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG*

VILKO NOVAK

*Elveszti szabadságát az, ki másokét elveszi!
Anton Aškerc, Petőfi emlékműve előtt.*

Dr. Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva 1996. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Megjelent a magyar honfoglalás 1100. évfordulóján. A kiadásért felel: Göncz László igazgató. A kiadvány a magyar Művelődésügyi és Közoktatási Minisztérium anyagi támogatásával készült. 210. o. ISBN 963 85641 13.

A címben szereplő első főnevet szó szerint: *Murska krajina*-nak kellene fordítani, amely azonban kétértelmű és valójában a mai Muravidéket jelenti. Azonban semmiképpen sem Pomurjének, ahogy a kiadó Göncz László javasolja a sobotai (muraszombati) *Vestnik* újságban (1997. május 22. 3. oldal) a »Vádolom!« (Obtožujem!) című cikkemre adott válaszában hiszen Pomurje (Murántúl) csak az utóbbi évtizedekben jelenti Prekmurjével (Muravidékkel) együtt Prlekija-nak (Slovenske gorice) egy részét, amely nem e könyv tárgya.

A másik név a címben, a szlovénok számára kevésbé ismert Trianon Párizs mellett. A könyv borítólapján ugyan újszerűen rajzolt a név, bár alig olvashatóan, kígyóként tekereg a címlapon, emlékeztetve az államhatárok térképen való jelölésére. Számomra szimbolikus jelentésű, ahogy burkoltan, ravasz módon közvetített a könyv tartalma is, amelyet az utolsó nyomtatott oldalon három nyelven is feltüntetnek: » ... a szerző ... hiteles dokumentumokra támaszkodva mutatja be azt a fegyveres harcot is vállaló küzdelmet, amelyet az érdekelt lakosság többsége (Muravidék a békekötés után 1918-ban, az előző mondatból, V. N.) folytatott saját önrendelkezésért, ahogy kialakultak az új államhatárok« (209. oldal). Ennek a mondatnak a jelentését a könyv tartalmáról szóló, itt következő értekezés fogja megvilágítani.

A kiadó képviselője az Előszóban a »békediktátum« igazságosságának kérdéses voltáról beszél, amely az első világháború után a »történelmi« Magyarországtól

* Könyvünkben a *Vestnik* c. újságból csak nyolc folytatást fordítottunk le. A többi a *Zgodovinski časopis* folyóiratban és a *Stopinje* évkönyvben megjelent cikkek rövidített változata.

elvont jelentős, többnyire nem-magyar lakosú területeket. Ezekkel a »kimutat-
hatóan igazságtalan határ-megállapításokkal« az érintett kisebbségek állítólag
nem foglalkozhattak az utóbbi időkig, amikor is megteszi ezt ez a mű szakszerű
történelmi értékeléssel »rendkívüli pontossággal«, objektívan, ezért az Előszóban
a művet nemcsak történészeknek, hanem pedagógusoknak, diákoknak és laikus
érdeklődőknek is ajánlja. A munka csupán »az igazság, az objektivitás tényét szol-
gálja« és »nem irányul senki ellen sem«. Bár nem értünk egyet az utolsó mondat-
tal, hogy »köszönettel tartozunk (az írónak) a muravidéki magyar és nem magyar
lakosság nevében« – legfeljebb a saját nevünkben azért, mert fény derült egyfajta
törekvésre a határ innenső és túlsó oldalán, amelyet figyelemmel kell kísérni, hi-
szen Magyarországon olyan jelszavakat tartalmazó írások tűnnek fel, hogy: Min-
dent vissza, amit az igazságtalan Trianon elvett. És azért, mert tapasztalhattuk né-
hány »tudós« felületességét és szakszerűtlenségét, akik a történelemtudományok
»haladását« szolgálják.

Miért ilyen ez a könyv éppen most? A szlovén dr. Matija Slavič írt részletesen
az 1918 és 1924 közötti eseményekről, amikor a határkijelölő bizottság aláírta a
határmegállapító okmányt a Magyarország és Jugoszlávia közötti határról. Tette
ezt a párizsi békekonferencián való részvétele alapján, Muravidék szakértőjeként a
jugoszláv delegációban, hivatalos okiratok, szemtanúk vallomása és akkori újságok
alapján. Elsősorban két tanulmányában: a *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev*
[A muravidékiek nemzetisége és felszabadulása] címűben, a *Slovenska Krajina*
[Szlovén vidék] kötetben (szerkesztő Vilko Novak, Beltinci 1935, 46–82) és a *Prek-
murske meje v diplomaciji* [Muravidéki határok a diplomáciában] c. értekezésben,
ugyanott, a 83–107 oldalon. Ugyancsak ő írt már előbb is a Muravidékről a *Mladi-
ka* újságban 1924-ben (szerk. F. S. Finžgar), még részletesebben pedig a teljes ma-
ribori politikai-igazgatási területről, amelyet akkor szerb kifejezéssel »oblast«-nak
neveztek, a *Prekrat v mariborski oblasti* írásában, a jubileumi emlékkönyvben: *Slo-
venci v desetletju 1918–1928* [Szlovénok az 1918 és 1928 közötti évtizedben] (Leon
Társasága, Ljubljana, 1928, 215–269). Ennek az írásnak a címét a tárgyalt magyar
könyv szerzőjének rosszul fordították le a következőképpen: »Hatalomváltás Ma-
riborban« (=Sprememba oblasti v Mariboru, Zsiga 41) és a M. Slavičra vonatkozó
lábjegyzetben ezt az írást »Legjelentősebb ilyen tárgyú munkája«-ként nevezi –
ennek ellenére sehol sem tünteti fel, mert hiszen nem látta azt; nem tünteti fel az
előbb említett értekezések címeit sem, mert azokat másodkézből ismeri, a sobotai
(muraszombati) gimnázium diákjainak rossz fordításából a magyar megszállás
alatt. Nem ismeri Slavič életét és munkáit: hogy a Ljubljana Egyetem rektora volt
és a teológiai fakultás professzora és nem »bibliakutató«, ahogy a lábjegyzetben
szerepel, de ő fordította le majdnem a teljes Ószövetséget héber nyelvről.

Zsiga történészként így elsőként a 14-es lábjegyzetben a 175. oldalon dokumentálja M. Slavič bemutatását: »Vas megyei levéltár (a továbbiakban:

Vam. L.) Szombathely Klekl iratok, Matija Slavič cikke (nem cikk, hanem tanulmány – melyik?) Slovenska Krajna 4. p. (fordítás) (a továbbiakban Slavič cikke)«. Így, a kötelező választójelek nélkül. P= pagina = fordítás oldala és anélkül hogy feltüntetné, mikor idéz az első és mikor a második említett értekezésből. Zs. informátorai azt sem tudják, hogy M. Slavič írta az első könyvet a Muravidékről : *Prekmurje*. Ljubljana 1921, III oldal. Minden cím, ahogy a francia, angol és magyar művek címei is 1935-ig Muravidékről és a békekonferencia munkájáról (Cree, Chervin stb.) szerepelnek a Slovenska krajina-ra vonatkozó Bibliográfiámban az említett gyűjteményes kötetben 1935, 116–133.

Slavič idéz Jože Godina cikkéből is az 1918–1919-as eseményekről, rendelkezünkre áll Ivan Jerič vallomása is kéziratban: *Moji spomini*

[Emlékeim] (283 oldal), amely hamarosan megjelenik.

A magyar félnek Muravidék »elszakadásáról« és felszabadulásáról az általános magyar munkákon kívül, amelyeket Zsiga T. feltüntet, még van egy, minden kritikát nélkülöző, tendenciózus és irredenta brosúrája Mikola Sándortól: *A vendég múltja és jelene, Budapest* (1928), 46 oldal, amelyet a *Časopis za zgodovino in narodopisje* [Történelmi és néprajzi folyóirat], 27, Maribor, 1932, 57. folyóiratban értékeltem. Gornji Petrovciból származó honfitársunk (szül. 1871. + Nagykanizsán 1945., lásd *Slovenski biografski leksikon* [Szlovén életrajzi lexikon] II, 123. oldal), matematika és fizika szakos középiskolai tanár, később a Budapesti Evangélikus Gimnázium igazgatója, muravidéki nyelvjárásban és részben magyarul adta ki az irredenta havilapját a »szlovén nép számára« (!) 1920–1922 között. Brosúrájával 1938. december 1-én ajándékozott meg budapesti lakásában, dedikációként azt írta: »igaz barátsággal Mikola«. Amikor később elmagyaráztam neki a prekmurjei nyelvjárás viszonyát a szlovén nyelvhez, amelyben negyven felett van a nyelvjárások száma, ezt megértően fogadta – ő, aki füzetében és cikkeiben azt állapította meg, hogy a prekmurjei nyelv »a szlovén nyelvvel még rokonságban is áll«, és amelynek hanggazdagságáról a nyelvjárásokban fogalma sem volt. Érkezéskor a bemutatkozás után izgatottan üdvözölt »Ön adta ki azt a könyvet?« – önzött tisztelettudó prekmurjei szokás szerint; arra a gyűjteményre gondolt, amely Slavič értekezéseit tartalmazta, amelyeket jól ismert és amelyben nagyon negatívan értékeli őt. Az 1941-es megszállás alatt kollégaként, magyar szokás szerint tegyünk egymást. Őt teljesen kiszorították a prekmurjei dolgokról való döntésből, hiszen azt javasolta, hogy kezdetben a sobotai (muraszombati) gimnáziumban – irodalmi szlovén nyelven tanítsunk, hiszen másfajta oktatást nem tud elképzelni.

Az ő elnöksége alatt 1941-ben az érettségien irodalmi szlovén nyelven feleltek az érettségizők.

Az itt tárgyalt könyv szerzője minden kritika nélkül veszi át Mikola állításait, részletesebben beszél törekvéseiről a békekonferenciával kapcsolatban a 102. oldalon.

A magyaroknak van egy objektívebb munkája is Prekmurjéről az 1918–1919 évekről, amelyet Zs. T. ugyan feltüntet, de nem veszi át valóságra való törekvéseit: Kóvágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*, Budapest 1964, amelyet a Naši razgledi folyóiratban értékeltem.

A legnagyobb tévedés könyvében az az állítás, hogy a gaj írást a Novine hetilapban vezették be 1919-ben a bolsevikok – valójában már J. Klekl 1913-ban azt használta minden katolikus publikációban, miközben néhány könyvben már így írt Agustič I. 1876-ban a Prirodopis-ben [Természetről] és Prijatelj lapjában, Klekl az imakönyvben 1910-ben, stb. Kóvágó szerb népiskolát végzett és tanárképzőt, ezért használhatott szlovén írásokat és mivel Jugoszláviában élt (Magyarországra való távozásáig a Kominform alatt), józanabban tekintett mindezekre a kérdésekre. Az említett munkával doktorált Budapesten.

Miért volt szükség új könyvre a Muravidék elszakadásáról és annak a szerbek, horvátok és szlovénok új államához való csatolásáról? A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Kiadó Bizottsága Lendván első kritikáink kapcsán kijelentette: »a könyvet csak azok értelmezhetik (negatívan, V. N.), akik bármilyen okból nem tudják elfogadni a történelmi tényeket és céljuk konfliktus hangulat teremtése« (KL, Porabje, 1997. április 19., Družina)

Ki akar »konfliktushangulatot teremteni«? Én biztosan nem. A könyv nemcsak a »szlovén–magyar trianoni vonal meghatározásáról« beszél, hanem, mint már első beszámolómban világosan megírtam, hogy mit állít Zsiga, a szerző Muravidék nyelvéről: »bár sok rokonságot mutat a környező szlovénokéval, horvátokéval, mégis lényeges kérdésekben eltér tőle«; és hogy »rokonságban áll a Mura másik oldalán élő szlovénekkal« – tehát nem ugyanaz a nemzet –; azt hogy a muravidéki szlovénoknak 1919-ig nem volt semmilyen kapcsolatuk a Mura másik partján élő szlovénokkal; hogy a prekmurjei szlovénok magukat »vend«-nek nevezték; hogy a tévesen bemutatott muravidéki irodalmi alkotásokból teljes egészében kimaradt az evangélikusok munkája; hogy a jugoszlávok 1919-ben a lakosság kívánsága ellenére foglalták el a Muravidéket. Ezekről a dolgokról részletesen beszélünk a következőkben. Az utolsó mondatban pedig a Kiadó Bizottság azt kívánja, hogy az »ilyen jellegű félreértések« a történészek vitatárgyát kell hogy képezzék, de semmiképpen a nyilvánosság félrevezetését.«

A szerző és a lendvai intézet képviselője a könyvet áprilisban mutatta be Szombathelyen, nyilvánosan – tehát jogunkban áll, hogy mint bármely más könyvről, arról nyilvánosan beszéljünk. A könyvet Lendva és környéke magyar lakossága között terjesztik és tartalmát, különösen azt, hogy milyen igazságtalanul szakadtak el Magyarországtól, és az összes *hazugságot* és tévedést, amelyek szerepelnek benn a szlovénokról – konkrét személyekről és muravidékiekről valamint mindannyiukról az iskolák tanulóival ismertetik, stb. Ők pedig azt szeretnék, hogy »történeszek« írjanak a könyvről újságokban (szakmai folyóiratokban), amelyet senki sem olvasna el a magyarok közül és a szlovénok közül is kevesen. Nem vezetünk félre senkit, ha azt állítom, hogy a könyv akarva vagy akaratlanul – szakszerűtlensége miatt – félrevezeti mind a szlovénokat, mind a magyarokat.

A könyv tizennyolc fejezetet tartalmaz, a »dokumentumok« jegyzékét és a jegyzeteket. A mi példányunkban hiányzik a 146. oldal. Véleményünk szerint a könyv címével és a tényekkel összhangban, amelyek főleg a tárgyat képezik, nem tartoznak ide a muraközi események (hrv. Međimurje, szlovénul Medmurje, 95–99 és elvéteve), amelyek az előszó állítása ellenére nincsenek kapcsolatban a Muravidékkel. A könyv a *Veresség és összeomlás* c. fejezettel kezdődik, amely a maga módján ismerteti a jugoszláv politikai törekvéseket az első világháború végén (pl. nem ismeri a szlovén részvételt 1918. december 1-én, Belgrádban) valamint a magyarországi helyzetet. A beltinci »erőszakossággal« és rablásokkal kapcsolatban 1918. novemberében megemlíti Jože Klekl halálra ítéletét is a katonai (statáriális) bíróság előtt és szabadon bocsátását, valamint a nem bizonyított részvételét a lju-
tomeri 1918. november 3-i tömeggyűlésen.

Mikola 1928-as brosuráján kívül megkérdőjelezzük az író másik forrását: a muravidéki 1941–1945 közötti magyar megszállás éveiből származó dokumentumokat, amelyeket a szerző nem tüntet fel külön-külön, hanem »Vas megyei Levéltár [...] Szombathely Klekl iratok« alatt (ugyanígy legelőször a 14. lábjegyzetben. Ez alatt a cím alatt olyan egymástól különböző iratok találhatóak, mint Klekl *Védőbeszédje* (Zagovor), magyar nyelven: »A vas és zalamegyei szlovénvidék fontosabb eseményei 1914. aug. 20-tól 1941. április 25-ig«, a Klekl, Ivan Jerič és Mihael Kühar elleni vádirat, valamint a győri járási bíróság felmentő ítélete 14205. szám alatt, amelyet a szerző a 32. lábjegyzetben feltüntet a 176. oldalon, nem mondja el azonban miről szól. Ezek a »dokumentumok« a megszállás éveiből teljesen megbízhatatlanok, sőt nem szavahihetőek, miként ezt be is mutatjuk, a szerző azonban minden kritika nélkül elfogadja azokat igazként és hitelesként.

Ebben a fejezetben említi, hogy a statáriális bíróság a Muraközben (Medmurjében) történt rablások miatt 1918 novemberében 20 személyt ítélt halálra, – »vannak olyan adatok is, amelyek a kivégzettek számát 37 főre teszik« (21. oldal).

Ivan Jerič ezekről a napokról átélőként az emlékirataiban (Moji spomini), a 49. oldalon így ír: »Felsőlakosban (Gornji Lakoš) csatlakozott hozzá (Vilmos Tkálechoz), Király Vilmos a lendvai nemzetőrökkel együtt, és így mentek el Medžimurjébe, ahol még rosszabb volt a helyzet, mint Muravidéken. Tkalec és Király a magyar fegyveresekkel együtt Medžimurjében lelőttek és felakasztottak 280 fiatal medžimurjeit, ezzel a számmal dicsekedett Király, amikor még Lendván plébános volt. A magyar hivatalos körökben is elismerték a meggyilkoltak számát. A magyarok maguk is meglepődtek a meggyilkoltak ilyen magas számán, ezért Tkalecnek és Királynak el kellett hagyniuk Medžimurjét.«

Ebben a fejezetben ír a szerző arról is, anélkül hogy előtte megemlítené:

»A Belatincon erőszakosságokat elkövetőket elfogásuk után Alsólendvára (Lendava) szállították. Itt ítélezett felettük a statáriális bíróság. – Több személyt halálra ítélték, köztük Klekl József akkor nyugalmazott lelkészt is.

Alsólendva (Lendava) előjárósága és néhány köztisztviselőben álló személy közbenjárására Klekl Józsefet szabadon engedték. – Klekl Józsefnek a Belatincon (Beltinci) elkövetett erőszakosságok mellett felrótták azt is, hogy 1918. november 3-án Luttenbergben (Ljutomerben) a szlovén ünnepélyen több személlyel együtt részt vett. Azt követően jugoszláv érdekek – a délszlávok önálló államba való egyesítése – mellett agitált (21).« A 14-es lábjegyzetben forrásként tünteti fel a Vas megyei Levéltárban található »Klekl iratokat«. Már Slavič is tudta, hogy Kleklet »megvádolták« azzal, hogy az ő vétke, hogy a muravidékiek 1918. november 3-án részt vettek a jugoszláv tömeggyűlésen. Klekl legközelebbi munkatársa I. Jerič, a következőkről tanúskodik (i. m., 53. oldal): »Klekl sok résztvevőt küldött a gyűlésre és egy határozatot, amelyben a muravidéki szlovénok nevében követeli Muravidék Jugoszláviához való csatolását és felkéri a szlovén kormányt, hogy küldjön észak-muravidéki határszakértőt a békekonferenciára. A rezolúciót a gyűlésen a Črenšovciból való Cigan Jožef olvasta fel (Novine, 1938. augusztus 7.) – Néhány résztvevőt a magyar fegyveresek súlyosan bántalmaztak.

A »*Megszállás kezdete*« fejezetben részletesen kifejti Muraköz sorsát, bővebben beszél erről, mint a Muravidékről; mellékesen megemlíti, hogy a »megszállók« december 25-én keltek át a Murán, ez a résztvevő Jožef Godina vallomása szerint egy nappal előbb történt (M. Slavič, Slovenska Krajina, 61). Összekeveri a szerb megszállást a horváttal és megszakítja a beszámolót egy új fejezettel: *Vendvidék, Muravidék* (36–46), amelynek más formában – bevezető fejezetként kellett volna szerepelnie, arról a tájról és népről, amelyről a könyv szól. A »vendvidék« magyar kifejezés volt a mai Muravidékre, ahogy a szlovénokat Magyarországon csak általában »vendnek, tsz. vendeknek« neveztek (főnév és melléknév). A másik név Muravidék, a szerző szerint, nem fedti ugyanazt a területet, bár mindkét elnevezést

sok esetben ugyanannak a területnek az elnevezésére használják. Az író nem is próbálja megmagyarázni a »vend« elnevezést és nem foglal róla állást, hiszen hozzászól – mindennemű forrás feltüntetése nélkül – azt a lehetetlen megjegyzést, hogy: »A délszláv népek (nem nemzetek! V. N.) csoportjába tartozó vend népek az első világháború befejezéséig, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig, az osztrák fennhatóság alatt álló Steier, Krajna, Görz, Istria tartományokban és Vas, Zala megyék délnyugati megyéiben éltek. E területen való megjelenésüket a VI. századra teszik« (36. oldal). Egyetlen egy szóval sem említi Zsiga, hogy ők szlovénok (németül és hasonlóképpen más nyelveken is. V. N.) Az általa minden szlovén »vendnek« nevezése, összhangban van a »Meyers Konversations–Lexikon« cikkével, amelyet már Franc Ivanocy megjelentetett nyolcadik osztályosként a *Vas megyei Közlöny* 1878. március 17-i, 11-es számában, hogy bebizonyítsa a Magyarország déli részén élő népének a felsorolt osztrák vidékekhez való tartozását.

A *muravidéki szlovénokat* rokonaikkal a következő módon kapcsolja össze: »a magyarországi vendek csendesen éltek életüket az ország délnyugati felében, szinte elkülönülve az osztrák területen élő steier testvéreiktől.« A muravidéki határra »és főbb jellegzetességeire« vonatkozóan forrásként a *Vas megyéről* szóló monográfiát adja meg »Vasvármegye« reprintben 1989-ből, anélkül hogy feltüntetné a kiadás évét 1898-at és nem ismeri a Zala megyéről szóló hasonló munkát ugyanabban a könyvben – hogy ne is említsünk számos magyar írást, amelyek bemutatják Muravidéket (Belosics, Gönczi, Košič stb.).

A Muravidék határainak leírása után a könyv szerzője »tudja«, hogy »Az e területen élő lakosság önmagát »vend«-nek és a XX. században »szlovén«-nek egyaránt nevezte«. Pontosabb időbehatárolás nélkül folytatja, hogy őket a szomszédos magyarok »tót«-nak nevezték (mint általánosan a szlávokat, különösen a szlovákokat V. N.) és »bömhéczek«-nek (szlovén boméc, bojnéc – a bogme szóból, V. N.). Egyáltalán nem kísérel meg megjelölni a viszonyukat a szlovén nemzethez. Csak a »kulturális fejlődésük« bemutatásának elején ír le egy kétértelmű mondatot: »Nyelve (=Muravidéknek, V. N.), bár sok rokonságot mutat a környező szlovénekével, horvátokéval (!), mégis lényeges kérdésekben (?) eltér tőle, ami megértési nehézséget okozott« (39). Ezért papjaiknak »horvát és szlovén nyelvű könyveket vendre (muravidéki nyelvjárásra) kellett fordítani« ... Semmit sem tud az evangélikus (lutheránus) muravidéki könyvekről 1715-től, amelyek német kiadások alapján készültek, (az első: Luther: *Mali katechismus* [Kis katekizmus] ... V. N.) és Štefan Küzmičé *Nouvi zakon iz grčine* [Az Újszövetség görög nyelvről] művéről. 1747. Mihál Sever így írt: *Lüblenomi slovenskomi národi* ... [A szeretett szlovén nemzetnek...], Štefan Küzmič pedig 1771-ben *Slovenskoga... pisma...*

[Szlovén levelek] és »med našim Slovenskim národom« [Szlovén nemzetünk között], stb., de senki sem írt semmit a »vendekről«.

A muravidéki szlovénok szlovénul soha sem nevezték magukat »vendnek«, erről tanúskodik irodalmuk is. Így csak akkor nevezték magukat, ha magyarul beszéltek, tehát a kevésbé öntudatosak, az iskolák, hivatalok befolyása alatt. Már a 19. században Franc Ivanocy a magyar, szombathelyi újságokban, a Vasvármegyében és a Szombathelyi Újságban cikkeket írt, amelyekben bizonyította az indokolatlanságát a »vend« elnevezésnek a magyar nyelvben és követelte a »szlovén« használatát – erről részletesen szóltunk a Rómában, 1984-ben tartott Ivanocy szimpózium emlékkönyvében.

Az, hogy Muravidék (a szerzőnél »Vendvidék« 38) gazdasági és kereskedelmi kapcsolatot »kizárólag Magyarországgal« folytatott 1919 előtt, nem igaz, mert még a mi időnkben is élt a hagyomány arról, hogyan szállították, pl. a gabonát Radgonába és onnan pedig a különböző eszközöket vissza.

Ugyanígy kereskedelmet folytattak Ljutomerrel is és valamennyit Grazcal.

Ha nem is volt semmilyen híd a Murán, voltak kompok és hajóval mentek, így nem utaztak csak Radgonán keresztül »kerülővel« a szlovénokhoz a stájer és krajna tartományba. Ezeket a rendszeres régi kapcsolatokat nemcsak az évente történő zarándokutak igazolják a Sv. Trojicához (Szentháromság) a Slovenska goricák-ba, Ptujška vagy Črno gorá-ra, Sladka gorára, Sv. Jožef templomához Celjében, ahova lelki gyakorlatokra is jártak, amit J. Klekl is említ különböző helyeken. Látogatták a ljubljana gimnáziumot is (pl. Mihael Kūhar, Mihael Erjavec, Štefan Vereš, a lázáriánusok Čontala, Jožef Godina Srednja Bistricából).

Ugyanígy fejlettek voltak a kulturális kapcsolatok is. Már szlovén protestáns írók könyvei is érkeztek a Muravidékre és említették is őket a muravidéki írók, merítették munkájukból, pl. Mihael Sever 1747, utána Štefan Küzmič. A *Martjanska pesmaricában* [M. énekeskönyv] átvették a 17. században Trubar, Dalmatin és Klinč verseit is. Minden nyelvtörténész és nyelvész a 18. és 19. században a muravidéki nyelvjárást a szlovén nyelv szerves részének tekintette és a muravidéki írókat a szlovén irodalom részeként ... (lásd. V. Novak, *Kulturni stiki do osvobojenja* [Kulturális kapcsolatok a felszabadulásig], Slovenska Krajina, 1935. 40–45. ua., *Izbor prekmurskega slovstva* [Válogatás a muravidéki irodalomból], 1976). »A magyarországi szlovénokat« meglátogatta és írt is róluk Peter Kozler 1849-től és jelölte őket a szlovén terület első térképén. Az Egyesült Szlovéniába (Zedinjena Slovenija) tartozónak vélte őket Oroszlaf Caf és Matija Major. Részletesen írt róluk Božidar Raič 1863-tól; Anton Trstenjak pedig ismét beutazta az összes muravidéki falvat Szentgotthárdig és több cikkben írt a muravidéki szlovénok szokásairól és az irodalmukról. Ezután pedig nyelvészek és irodalomtörténészek hosszú sora

következik, akik összefoglaló munkáikban írtak a muravidéki írókról és a »magyar szlovénok« nyelvéről. Amikor 1903-ban Mariborban megalapították a Történeti Társaságot (Zgodovinsko društvo), programjába bevették a magyarországi szlovénok történelmének és a néprajzának kutatását is. A legismertebb munka erről a területről Štefan Kühar, a *Narodno blago vogrskih Slovincov* [A magyar szlovénok néphagyománya] (1910–1914), amelyet az akkori ismert szlovén nyelvész, K. Štrekelj szerkesztett és látott el jegyzetekkel, aki a *Slovenske narodne pesmi* [Szlovén népdalok] gyűjteményében Kühar muravidéki énekeinek leírását is megjelentette. Többet erről a könyvről Š. Kühar, *Ljudsko izročilo Prekmurja* [Muravidék néphagyománya] (Pomurska založba 1988) könyvében, és Jožef Košič, akit a magyar nyelv nem említ, kéziratában *Starine železnih ino salajskih Slovincov* [Vasi és zalai szlovénok régiségei], amelyet a Časopisben, J. Gruden jelentetett meg. Košič amúgy is fontos személy volt az egymás közötti kapcsolatok kialakításában, hiszen a könyvében a *Zobrisan Sloven i Slovenka med Mürov i Rábov* [A művelt szlovén férfi és nő a Mura és Rába között] (1848 körül) részleteket dolgozott fel Slomšek nevelő jellegű művéből a *Blaže ino Nežica v nedeljski soli* [Blaže és Nežica a vasárnapi iskolában] (1842). Erről már annyit írtak, hogy az, aki a muravidéki irodalomra gyakorolt magyar befolyásról ír, amelynek során egyetlen írot említ, sok hibával és az állandó »vend« jelzővel (hétszer a 39. oldalon), mindezt ismernie kellene, mielőtt ítélné ezekről a kérdésekről.

A magyar szerzők, elsősorban a publicisták, akik egyáltalán nem ismerik sem a muravidéki, sem a szlovén kiadványokat, azon a véleményen vannak, hogy a szlovén könyvekben hemzseg valamilyen számukra nem világos »szláv érzület«, amelyet azután »néhány pap« terjeszt Muravidék Magyarországtól való elszakadásának eszközeként. Ez a megjelölés, amely egyben ítélezés is, ez ismétlődik minden kulturális munkatársunk említésénél, kezdve Ivanócyval és J. Klekkel. Számunkra nagyon furcsán, sőt nevetségesen hangzanak azok a frázisok, amelyekkel nem is tudjuk mit akart a magyar író: »A szláv nézetek önálló törekvését elfogadta [...] Ezt követően minden idejét és lehetőségét a szláv mozgalom szolgálatába állította [...] A törekvések pénzügyi alapjának megteremtésére Črenšovciban hitelszövetkezetet alapított. – Az első világháború után Muravidéken, a szláv törekvések meghatározó személye volt« stb. Így és ehhez hasonlóan ... Aki az akkori kiadványokat olvassa, alig talál egy-egy szót erről az itt túlsorduló »szlávagságról«.

A muravidéki szlovénok közé érkező Mohor könyvek említésénél, kiemeli azok befolyását a »délszláv népekhez való tartozás ébredésé«-re, felsorol – hibás keresztnévvel, amit később többször is ismétel – »néhány katolikus papot« akik a Mohor kiadványokban a »szláv nemzeti érzület« képviselői voltak, amit a »magyar

közigazgatási szervek és egyházi vezetők» akartak akadályoztatni. Az ő véleménye szerint, aki semmit sem tud a 19. századi irodalomról, ismét fellendült a muravidéki (»vend nyelvű«) irodalom. A J. Kleklről szóló terjedelmes lábjegyzet ismételt annak »szláv törekvéseiről, nézeteiről« beszél, hiszen a szerző – régi magyar szokás szerint – nem tesz különbséget a szlovén és a szláv között, amelyben néhányan pánszláv ellenük irányuló fenyegetést látnak.

A szerző elismeri, hogy akadályozták a »más szláv népekkel a kapcsolat szorosabbra fűzését«. A májusi nyilatkozat említésénél bemutatja a maribori nemzeti tanácsot, és annak muravidéki képviselőjét dr. Matija Slavičot. Több »cikke« mellett (címek nélkül) említi »legjelentősebb ilyen tárgyú munkáját« a *Sprememba oblasti v Mariboru* (Hatalomváltás Mariborban) címűt, anélkül hogy feltüntetne bármit annak megjelenéséről. És maga sem használja a könyvében – miért? Említi »a szláv eszmét támogató« katolikus lelkészeket, akik segítettek neki »a majdani szlovén államhoz való kapcsolás« – ra való törekvésekben – ismét téves keresztnévvel (Baša István, Iván helyett, Kühár József, István helyett.) Az író nem említi Slavič két fő értekezését ezekről a kérdésekről:

Narodnost in osvoboditev Prekmurcev [A muravidékiek nemzetisége és felszabadulása] valamint *Prekmurske meje v diplomaciji* [A muravidéki határok a diplomáciában], mindkettő a *Slovenska Krajina* c. gyűjteményben található (szerk. V. Novak, Beltinci 1935, magánkiadás, 46–107 oldal), a 14, 35, 37, 43 lábjegyzetben ugyan felsorolja azokat, rejtve: Vas megyei Levéltár Szombathely Klekl iratok, Matija Slavič cikke Slovenska Krajina (!) 4. (fordítás)« – így választójelek nélkül. Rendelkezésére állt valamilyen kéziratos fordítás a megszállás idejéről és saját hasznára fordította; nem részletezi azonban, ami kedvezőtlen a magyar, Muravidéket illető bánásmódban és az ő helyzetükre nézve.

Ebben a fejezetben a szerző terjedelmesen beszél a magyarosító »Muravidéki (»vendvidéki«) Magyar Közművelődési Egyesület« 1918. október 20-i gyűléséről Muraszombatban, ahol a rendezők manifesztálták Muravidék magyarságát, amelyet megvétóztak a »Szlovénok vagyunk és Jugoszláviáért!« felkiáltások. Említi a muravidékiek nagyszámú részvételét Klekl indítványozására a ljutomeri nagygyűlésen 1918. november 3-án, amit a szerző »törvényesnek«-nek nevez, és szól a nyilatkozatról »a Mura két partján élő szlovének egyesítésére«. Bizonyítékok nélkül említi Klekl jelenlétét, különösen kifogásolható az a kijelentés, hogy »a párhuzamosan folyó zavargásokban maga Klekl is részt vett Belatincon« (43), amihez hozzászól még a 66. oldalon, hogy Ivan Jerič és Mihael Kühár (a néphagyományokat gyűjtő Števan testvére) – későbbi ljutomeri legionáriusok – »csatlakoztak Belatincon a zavargásokhoz és ... a Zichy grófok kifosztásához«, ezután a Murán túlra

szöktek. Az állítás mindkét személy súlyos rágalmazása, hiszen ők csillapították az embereket, akik megtámadták a várat és a beltinci zsidó boltokat.

Terjedelmes leírás található a magyar kor mány demokratikus törekvéseiről ebben az időben: dr. Obál Béla evangélikus teológust neveztek ki kormánybiztosnak – vitatható az a megállapítás, hogy »a vendek (szlovénok) lakta terület [...] jó ismerője« –, aki tanulmányozta a muravidéki viszonyokat és ott nemzeti autonómiát szervezett.

A szerző bővebben vizsgálja azokat a magyar fél részéről történő kísérleteket, amelyek során Muravidéket megnyernék a saját autonómia-javaslatukhoz, valamint azt a tervet, amelyet szlovén részről id. Jožef Klekl állított össze, talán együttműködésben unokaöcsével, ifj. Jožef Klekl nagydolányi (Veliki Dolenci) plébánossal, aki abban az időben a Novine hetilap szerkesztője is volt, amiről mindenki, aki arról az időről ír elfeledkezik és írásait id. Jožef Kleklnek tulajdonítja. A szlovén oldalon nem volt más írás erről az »autonómia-tervről«, terjedelmesen szól róla, azonban Ivan Jerič a még kiadatlan emlékirataiban. Ő írta át ennek a tervnek a szövegét az 1919. február 2-i Novinéból. Magyarul ez a terv a muraszombati magyar lapban a Muraszombat és vidékében jelent meg, amelyben megjelent a bogojinai és črenšovci plébános nyilatkozata is, hogy ebben a formában nem ismerik a tervet és ezért nem értenek azzal egyet. A tárgyalt könyv szerzője is ezt a tervet (59. oldal) a négy plébánosnak tulajdonítja, akiket ismételtelen helytelenül nevez meg, sőt Čačičot Csáricsnak.

Amit a szerző megszakított a harmadik fejezetben (29) a horvát katonai egységek Muravidékre való érkezésével, részletesen folytatja »A muraszombati csata« (47. old.) fejezetben. Felcseréli Muraközt (Medmurjét) és a Muravidéket valamint a mindkét vidéken végbemenő eseményeket 1918. december végén. Főleg Jožef Godina (Ferdo bátyja, későbbi lázáriánus, az USA-ban Miha Krek titkára) jelentésére támaszkodik Slavič nyomán az említett könyvben 1935. Ennek a jelentésnek az összehasonlítása az író magyar forrásaival túlságosan terjedelmes lenne. A Markišavci (Márkusháza) vasútállomás említése mellett, amely nem létezett (helyesen: Puconci), kérdéses a magyar érületű muravidéki honfitársak együttműködése a magyar hadsereggel Jurišič horvát csapataira való támadáskor.

»A muravidékiek nélkül, de nevükben« fejezettel kezdődnek a könyvnek azon fejezetei, amelyek a Muravidékért vívott diplomáciai harcot tárgyalják. A »muravidékiek« kifejezés itt nem jelenti csak az akkori terület, a mai Muravidék szlovén lakosait, hanem, és elsősorban a magyarokat is, akik ebben a könyvben még ma is sértettnek érzik magukat, hogy akaratuk ellenére a szerbek, horvátok és szlovénok államához csatolták őket. A szerző hozzáteszi, hogy »ezek a magyar és nemzetközi események (a szocialistákból és kommunistákból álló kormányalakítás, a Párizsi

békekonferencia kezdete, amelyen az utódországok előterjesztették a területi követeléseiket Magyarország felé, V. N.) voltak meghatározó hatással a muraközi történésekre. Sajátos események zajlottak le Muravidéken, a szomszédos volt Steier és Krajna osztrák tartományokban» (63). Jelentést tesz a háromnapos

»Mura Köztársaságról« 1919. májusában, ismételi a már tárgyalt négy »szlovén pap« autonómia-tervezetét – ismét hibás nevekkkel – akik futárt küldtek Ljubljanába a Nemzeti kormányhoz saját terveik ismertetésére, valamint, hogy megtudják annak Muravidékkal kapcsolatos terveit.

Itt részletesebben bemutatja a két küldöttet, minden forrás említése nélkül; a legrosszabb fényben tünteti őket fel: Jerič állítólag 1918 novemberében »csatlakozott Belatincon a zavargásokhoz, a Zichy grófok kifosztásához, később esperes volt Bántornyán. A felelősségrevonás elől a Murán túlra, Luttenbergbe (Ljutomerbe) szökött. Ettől kezdve Muravidék elszakításának aktív szervezője lett. Később [...] – Strausz Flórián plébános helyébe, miután magyar érzelműség miatt kénytelen volt elhagyni Alsólendvát, Jeričet nevezték ki« (66). Ennek az állításnak a forrása csakis a vádirat lehet: »a magyar hatóságok (a megszállás éveiben 1941–1945, V. N.) ellene (Klekl ellen) és társai ellen (Ivan Jerič, Mihael Kühar) felségsértés, a magyar nemzet megbecsülése elleni és más bűncselekmények elkövetése miatt eljárást indítottak. Azonban a cselekmények óta eltelt hosszú időre való tekintettel – több mint húsz évre – a büntető eljárást megszüntették« (40). A 32-es lábjegyzetben található a forrásmunka: Vas megyei levéltár Szombathely. Klekl iratok 14205 sz. határozat. – Jerič is és Kühar is csillapították a Beltinciben fosztogató embereket és védtek a grófi szállást (Marof) a kirablás elől, amiért a várbeliek külön köszönetet mondtak Jeričnek és felkérték térjen vissza Ljutomerből, ahova elmenekült a magyar katonaság elől, amelyet Vilmos Tkalec vezetett. A magyarok úgy vélték, hogy a Beltinciben és más falvakban végbemenő fosztogatások nemzeti felkelést jelentenek, amelyet éppen Jerič vezet, aki erről részletesebben szól emlékirataiban. Arról is, miként védte a lendvai magyarok nemzeti jogait, amikor ott volt plébános. Elődjéről Strauszról is beszél, akinek az emlékiratait Zsiga forrásként tünteti fel a lendvai események leírásakor. Strausznak nem kellett elhagynia Lendvát, hanem lemondott a plébániáról, miután tíz évig akadályok nélkül dolgozott szombathelyi püspöki helynökként. Jerič erről így ír: »Elődöm F. S. arisztokrata volt. Gazdag családból származott. Saját dolgainak kitűnő gazdája volt, de hanyag lelkipásztor. Hittant nem tanított, évente csak egyszer prédikált, újévkor. Az anyakönyvbe húszéves Lendvai szolgálata alatt csak néhány adatot vezetett be. A templomot és gazdasági épületeket nem újította fel. – Tulajdonában volt az esernyőgyár legtöbb részvénye és a lendvai hitelszövetkezeté. Hogy milyen

fősvény volt, abból is látszik, hogy adósa voltam egy összeggel tizenkét napig és erre a 12 napra kamatot kellett fizetnem» (157–158).

Mihael Kühár Bratonciból, Štefan néphagyományokat gyűjtő bátyja, Ljubljanában az első világháború alatt a gimnázium hat osztályát fejezte be. Ő is csatlapította a beltinci fosztogatókat. Zsiga »tudja« hogy ő is elmenekült és »a terület elszakításának tevékeny résztvevője volt« (66) és hogy Ljubljanában Jerič-csel felkeresték »Berjét [...] a ljubljanaai tartományi gyűlés elnökét, majd a tartományi kormány több tagját« valamint idézőjelben hozzát teszi, hogy tájékoztatták őket az ott élő »szlovénekről« – mintha azok, nem azok lettek volna. Ahogy Zsiga, Brejčec hibásan írja, úgy használja a szlovén nevek egész sorát hibásan – a már említett négy lelkípásztoron kívül – Blazsicz (Blažič, 48), Ozmez (Ozmeč, 67), a szerb Portič (Protiač, 67), Mulček (Mulaček, 77), Žogler (Žolger, 74) kétszer Litorg (Ritlop, 88), Lajnsič (Lanjsič, 88), Bodižar (Božidar, 88), az osztrák Kamiker (Kamniker, 114), Kühár a magyar megszállás alatt kétszer néhány hónapig börtönben volt a Klekl és társai elleni vádirat kapcsán, végül ugyanazzal az ítélettel felmentették.

Zsiga ebben a fejezetben ugyanarról beszél, amiről részletesebben M.

Slavič a *Prekmurske meje* v diplomaciji című értekezésében, in: Slovenska Krajina (1935), 83–107, csak Slavič pontosabban részletezi a magyar emlékiratokat a békekonferenciáról és visszautasítja követelésüket, hogy Muravidék Magyarország része maradjon.

A következő fejezet a: *Muravidék megszállása* (75–80). A Muravidék mielőbbi megszállására, amely a Békekonferencia Legfőbb Tanácsának végérvényes határozata alapján 1919. augusztus 1-én megtörtént, amit a szerző ebben a fejezetben nem említ, Zsiga terjedelmesen kitér és mentséggként hozza fel arra azt a »kaotikus állapotot«, amely 1919. augusztus 1-e után alakult ki Magyarországon. Közben egy bekezdésben Muravidéket háromszor

»Muraköznek« nevezi hibásan, egyszer pedig helyesen »Muravidéknek«, amit a következő oldalon megismétel, azzal, hogy »a katonai hatóságok hivatalosan bejelentették Muraköz (ez Medmurje, V. N.) megszállását és a nevét Prekmurjére (Muravidékre) változtatták« (77).

Valójában ezt az elnevezést már a békekonferencián használták, elsősorban a francia okiratokban (»le Prëkmourjé«) és szlovén brosúrákban is. A szerző továbbra is »külső katonai behatásról« beszél, amely Prekmurjét sújtotta, arról, hogy a »megszállás esetében gondolni sem lehetett magyar katonai fellépésre« (79); hogy a honvédelmi miniszter-rümből értesítették a budapesti antant megbízottakat és »afelől érdek-lődtek, jogos-e Muravidék megszállása«, stb. – a Párizsi Legfőbb Tanács, már 1919. augusztus 2-án, a magyar kormánynak tett világos értesítése ellenére, a magyarok nem maradtak csak a »tiltakozásnál« a jugoszláv

megszállás ellen, hanem 1919. november 29-én Rédicss felől »félszázad-nyi magyar határőr« könnyelműen megtámadta a jugoszláv legénységet Lendván és négy ember halálát okozta és több lendvai lakos börtönbe zárását. A szerzőnek ez, és néhány későbbi kisebb támadás Lendva környékén alkalmat nyújtott külön fejezet megnyitására: Az alsólendvai »ütközet« címmel, öt oldalon keresztül, külön térképpel. (81–86).

A következő fejezetben – »A megszállás után« (87–94) – felteszi a kérdést, hogy a különböző érintett felek, miként értelmezték jogilag Muravidék »megszállását«. Helyesnek tűnik számára a SzHSz államának központi kormányának értelmezése, »hogy azt, a békekonferencia a terület közrendjének biztosítására, az ott élő szláv (vend) lakosság biztonsága érdekében engedélyezte. Ter természetesen a szlovén (vend) lakosság veszélyeztetettsége nem állt fenn, csak indok volt és az engedélyezés feltételeként szerepelt« (87). Ezzel kapcsolatban a hágai konferencia 1907. évi rendelkezését említi. Hangsúlyozza, hogy a megszállásra való felhatalmazást a »jugoszláv föderatív állam« és nem »valamelyik közeli szövetségi tartomány, Szlovénia illetve Horvátország« kapta. A szerző szerint mindkét »részről egyaránt erős törekvés jelentkezett a területükhöz csatolásért« (87).

Honnan származik Zsigának az az állítása, hogy a »Klekl-Slavič csoport az autonómiáért küzdött. Önállóak akartak maradni a szlovén tartományon belül« (88) és hogy »ennek követelésére küldöttség utazott a belgrádi kormányhoz«, hogy a belügyminiszter egyetértett követelésükkel és »ennek megfelelő utasítást adott ki a ljubljani tartományi kormány felé? M. Slavič, akit Zsiga is a küldöttség tagjaként tüntet fel, írja, hogy a küldöttség Belgrádba ment, »mivel onnan nem érkezett válasz a tiltakozásra Muravidék horvát és szlovén részre való felosztása ellen« (Slovenska Krajina, 80). »Erre az akkori belügyminiszter [...] elrendelte egész Muravidék egységes szlovén közigazgatását.« Panaszkodik, hogy elbocsátották a magyar hivatalnokokat – de mit kerestek a magyarok nálunk 1941-ben?

Furcsa és nem világos az az állítása, hogy az iskolákban »a fő változást a vend helyett a szlovén nyelv oktatása jelentette (90). Hol és mikor oktatták az iskolában a muravidéki nyelvjárást, vagy tanítottak nyelvjárásban, nem árulja el, nagyon érdekel bennünket, honnan vette ezt az adatot? Erre építi következő kijelentését is: »Ezzel kezdetét vette a vend lakosság szlovénba való olvasztása.«

Külön figyelmet szentelt a szerző a vallási viszonyoknak, amelynél viszont megbocsáthatatlanul felcserélt dolgokat, amikor 10 »református« (kálvinista) egyházközösséget nevez meg és egyetlenegy evangélikust sem. Nagyon hiányos helyzetismeretről és részrehajlásról tanúskodik az az állítás, hogy »A magyar irányítás alatt álló vallásos lakosság szláv befolyásolására két szervezet is létrejött« (91).

Ezek az »orel« (sas) és a »sokol« (sólyom) voltak, amelyeket a maga módján megjelöl és szintén »tudja« hogy »Vallási berkekben egyik sem lett népszerű.«

Zsiga csodálkozik, hogy a kisiparosoknak és a kereskedőknek a felirataikat szlovénra kellett cserélniük és hogy szlovén utcaneveket vezettek be. Hangsúlyozza, hogy a magyar fél, helyesen, ideiglenesnek tekintette a megszállást, és hogy a nemzetközi szerződések értelmében magyar közigazgatást kellett volna fenntartani ezen a területen. Ezután hosszasan kifejti, hogyan »szervezték újra« a közigazgatást a szomszédos magyar területeken. Név szerint tünteti fel azokat a magyar hivatalnokokat, akik Muravidéken maradtak és őket a Területvédő Liga anyagilag támogatta. Felsorolja a jugoszláv katonaság visszaéléseit is a határmenti lakosság ellen és elismeri, hogy »a kezdeti időszakban magyar részről voltak átlövések« (94). Ebben a fejezetben is egyszer a »Muraközben« megnevezést (Medmurje) használja a »Muravidéken« helyett.

Nem foglalkozunk a »Muraközért« fejezettel, hanem az azt követő

»*A trianoni békeszerződés*« cíművel (100–106). Részletesen megtudjuk, hogy a Legfelsőbb Tanács a békekonferencia nevében 1920. január 15-én a magyar delegációnak átnyújtotta a békefeltételeket, amelyekre annak következő nap válasznia kellett. Teljes egészében visszautasította azt, és a területi kérdésekre népszavazást javasolt, amelyet az érintett országok – köztük a SZHSZ – nem fogadott el. A magyarok tizenöt napot kaptak a válaszok részletes kidolgozására. A választ a kormány elfogadta és azt 1920. február 12-én átnyújtották a békekonferenciának. Lényeges történelmi és gazdasági indokokat sorolt fel Muravidék és Muraköz Magyarországhoz való tartozásának indokaként, mindenekelőtt pedig népszavazást követelt. A szerző részletesen ismerteti a válaszhoz csatolt »két részletes melléklet« tartalmát, amelyet Melich János a szláv nyelvészet budapesti professzora és Mikola Sándor írt alá, muravidéki honfitárs, matematika és fizika szakos középiskolai tanár, a magyar delegáció Muravidék -szakértője a békekonferencián.

Az első broszúra elnevezése Zsiga szerint »A vend kérdés«, Slavič (i. m. 88) pedig a francia címét tünteti fel: *Quelques remarques sur la brochure intitulée: La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič. Par I. Melich et S. Mikola. Budapest – 1919 (80, 15. oldal).* Zsiga azt állítja, hogy »a tanulmány tudományos válasz volt a Slavič által összeállított ... írásos állításokra« (102). A könyvecske semmiképpen sem tudományos, mert a muravidéki nyelvjárásnak – szerintük vendnek – a szlovén nyelvhez való viszonyáról beszélnek, amelyet rosszul ismernek. Nem tudják, hogy a szlovén nyelvben több mint negyven a nyelvjárások száma, amelyek az irodalmi nyelvtől többé-kevésbé eltérnek, némelyik sokkal jobban mint a muravidéki nyelvjárás. Ezért azt állítják, hogy az különbözik a »szlovén nyelvtől« úgy, miként a francia nyelv az olasztól. Nem akarták azt sem elismerni,

hogy Muravidék lakosai csak Sloven, Slovenje, Slovenec, Slovenci – nek nevezi magukat. Még kevésbé tudományos, amit Mikola konstruált a muravidéki szlovénok kelta mivoltáról, hivatkozva az orosz szlavistára Šachmatovra, hogy onnan származnak a muravidéki ö, ü, hangok, amelyeket a szlovén nyelv nem ismer – de még mennyire, már a szomszéd Prlekija lakosai is ü hangzókat használnak. Tele vannak valótlansággal és pontatlansággal a könyvnek egyéb állításai is. Mindezekről a kérdésekről már írt M. Slavič is az idézett értekezésben.

Említi a másik könyvecskét »*A vendek emlékirata*«-t (Spomenica vendov), amelyet benyújtottak a békekonferenciának és Zs. nem tünteti fel annak francia címét, hanem naivan hozzáteszi, hogy »aláírói nem ismertek, ami érthető, hisz az aláíró méltán számíthatott retorzióra« (102–103). Világos, hogy azt maga Mikola írta és azért nem írta alá, hogy megőrizze azt a látszatot, hogy az Muravidéken készült. Tartalma megegyezik az előbb tárgyalt francia brosúrával, különösen Mikola 1928-as brosúrájával. A Muravidék bemutatása után három, a békekonferenciához intézett követelést ad meg:

1. Küldjön pártatlan bizottságot, amely tanulmányozná a vidéket és annak népét,
2. Rendeljen el népszavazást, semleges állam ellenőrzése alatt,
3. Adjon a vidék képviselőinek alkalmat arra, hogy álláspontjukat szóban és részletesen kifejhessék, mielőtt véglegesen döntenek sorsukról. A szerző azt állítja, hogy »a kényszerítettek« a Magyarországgal való békeszerződést 1920. június 4-én aláírták a versailles-i Kis-Trianon palotában, Slavič pedig, hogy a Nagy-Trianonban (i. m. 92), miközben a hivatalos franciaországi, a versailles-i palotáról szóló bemutatókönyv azt írja, hogy azt a két palotát összekötő folyosón írták alá.

A kíséreléssel hatásai c. fejezetben (107–116) publicisztikai stílusban beszél arról a reményről, amelyet Magyarországon ébresztett a francia elnök Millerand Kísérelése (franciául Lettre d'Envoi – Zsiga Letternek írja, 104) a békefeltételekhez, amely a határmegállapító bizottságnak engedélyezte »a határ korrigálását, ha találna valamilyen néprajzi, gazdasági vagy más nehézséget a trianoni határral« (Slavič, n. d. 93). A nagyon behatárolt lehetőségek ellenére, amelyeket ez a levél felvetett bizonyos határok megváltoztatására, nagy propagandába kezdtek, amely »nem kívánt atrocitásokhoz is vezetett« (Zsiga 108) a kercai határőrségnek a szomoróci határőrségre való támadásakor, amely több, a támadókhöz csatlakozó férfi letartóztatását vonta maga után, a tárgyalt könyvben azonban teljes oldalt foglal el a »hősök« felsorolása. A következő oldalakon a szerző bemutatja a muravidéki fegyveres őrség elleni támadásokat, külföldi lapokból beszámolókat közöl – köztük a »Corix« tekintélyes francia lapból, amely valószínűleg a La Croix – a »kis

vend népről«, amely szabadságot akar, az amerikai »vendekről« és a Magyarország és Franciaország közötti titkos tárgyalásokról, a rapallói-szerződésről, stb. A fejezet központi tárgya pedig »minden ésszerű és jogi érv ellenére« törvénybeiktatni a békeszerződést a magyar parlamentben 1920. november 15-én azzal a bevezetővel, hogy

»Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenete folytán előállott« [...] »a nemzetgyűlés ellentétes álláspontját a jövő nemzedéke előtt is jól felismerhetően kifejezte« (113). Valószínűleg ez a könyv létrejöttének egyik oka.

A magyar békeszerződés törvénybe iktatásának következménye lett volna Muravidéken első helyen a »mažaronstvo« kifejezés bevezetése, amely jelölné azokat is »akik elismerték Küzmics Miklósnak, az első vend katekizmus fordítójának munkásságát« (114) – sajnos az első műfordító már Franc Temlin volt 1715-ben, de Zsiga semmit sem tud a protestáns írókról 1715-től 1780-ig, ahogy arról sem, hogy mindazok, akik méltányoljuk a teljes muravidéki irodalmat M. Küzmič-csel együtt, semmikor sem voltunk megjelölve »mažaronstvo« kifejezéssel. A rosszul informált író »Prekmurski Glasnyk« újságnevet használja ismeretlen forrás után (114), a Kamiker nevet Kamniker helyett háromszor is ugyanazon az oldalon. A szociáldemokraták vezetőjét Krištonnak nevezi (115, 116) Kristan helyett és Kühar pártja számára vallási (115, 116) gazdasági helyett (Vérvstvena stranka – verska).

A *határmegállapítás előkészületei fejezetből (117–124) megtudunk, részletesen* mindent a magyar előkészületekről és a határmegállapító bizottsággal való együttműködésről, mindamelllett, amit Slavič pontosan leír (n. d. 92–107). Ugyancsak ő ír a következő fejezet tartalmát képező muravidéki »népszavazásról« (125–135). Itt azt olvashatjuk, hogy a

»Novine« naponta tudósított a betörésekről, lopásokról – de csak hetilap volt. A föld betelepülőknél való felosztásán kívül Lendva környékén, ír a lendvai lakosok letartóztatásairól, megfenyítéséről. Ivan Hribar a központi kormány helytartója Andrejvá vált és érthetetlen módon »később Alsólendva közigazgatási vezetője« lett (128). Andrej Karlin nem volt már trieszti püspök, amikor augusztusban meghívást kapott a lendvai ünnepegre, hanem maribori. A határmegállapító bizottság útjának leírásakor 1921 szeptemberében Muravidéken (kétszer) feltűnteti azoknak a magyar lányoknak a nevét, akik a magyar delegáció gépkocsijába virágot dobtak ...

A goričkói falvakban Magyarországért tüntettek, mire a hatóságok nagyobb számban zártak be személyeket, köztük evangélikus lelkipásztorokat, tanítókat, akik a tüntetéseket előkészítették.

A könyv központi kérdése a következő fejezet címe: *Az igazság, vagy a hatalom jegyében?* Érthető, hogy a magyarok megrázó valóság előtt találták magukat. Nem tudatosították eléggé, hogy *államként* a háborúban a legyőzöttek oldalán voltak és hogy államukban ennyi és ennyi millió nem magyar élt, részben minden nemzetiségi jog nélkül, magyarosításra ítélve. Hiszen ezt még az utolsó megszállás alatt elismerték. A szerző ebben a fejezetben a franciák magyarországi politikájában történő változásokat hibáztatja, amely többek között nem hagyta jóvá a magyar fél javaslatát, hogy Franciaország bérbe vegye 90 évre a vasutjait. Mindvégig harcoltak a »kísérőlevél« olyan értelmezéséért, amely jóváhagyná minden követelésüket. A szerző állítása: »Így Prekmurje (Muravidék) kérdésében nem az igazság szempontjai, hanem a pillanatnyi hatalmi érdekek kapták a főszerepet.« (137). Megfeledekzik a hosszú tárgyalásokról a békekonferencián, amelyeken megmértették az egyik és másik fél indokai is, és ennek alapján határozták meg a határokat, amelyek Muravidék lakosságának nagyobb részét annak az államnak ítélték, ahova az, nemzeti jellege szerint tartozik.

A szlovén lakosság kijelentéseiről a határmegállapító bizottság előtt jobb hallgatni, hiszen elég ideig tartott azok átnevelése az egységes »állami« nemzet tagjaivá, és a szlovén kultúrával való kapcsolatok megakadályozása, amelyből elsősorban Muravidék déli része valamennyire kevésbé részesült. A szerző próbálja bebizonyítani, hogy csak a katolikus papság egy része volt »szláv« öntudatú és munkálkodott az egységes szlovén nemzettel való egyesítésért. Így a papságot és laikus munkatársait is, próbálja a legkevésbé kedvező színben bemutatni, az 1941-1945 megszállás idejéből származó ítéletekkel, amikor bennünket sem kérdezett meg senki, hogy német és magyar uralmat akarunk-e, ahogy a Rábavidéki szlovénokat sem kérdezték, vajon a magyar államban akarnak-e maradni. A mi igazságunk és jogunk, a szlovénságunk volt évszázadokon keresztül, nyelvben, érzésben, gondolkodásban, a népi kultúra minden megnyilvánulásában és íróink munkáiban. Minden utánunk jövő nemzedék, akik már elidegenedésre voltak ítélve, ma pedig élnek a saját természeti jogon kapott életüket.

Epilógusunk a következő kérdés: hogyan lehetséges – az egyéb téves nemzetiségbeli megjelölésen kívül – hogy a könyv szlovén összefoglalójában ismételtlen leírásra kerül: »Muravidéken elsősorban vendek éltek (szlovénok)« (181), – »Muravidék és annak vend lakossága« (182). Ugyanezt a kifejezést találjuk a horvát, német (»wendischer«) és angol (»Vends«) összefoglalóban is. Sehol sincsen azonban a könyvben egy világos mondat arról, vajon miért törekedett minden öntudatos muravidéki művelt ember, a többi szlovénnal való egyesítésre és hogy ez ugyanúgy jogukban állt, mint ahogy a muravidéki magyaroknak is megvoltak a maguk jogai, akikért ez a könyv íródott.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf., 31.-38. szám, 8 folytatásban közölve (1997. július 31. – 1997. szeptember 18.)

A *Vestnik*ben megjelent nyolc fejezet összefoglalása a következő helyeken jelent meg: *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 51. éf., 1997, 3. szám, 428–430.

Zsiga Tibor, *Muravidéktől Trianonig*, Lendava: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet., 1996, 209.

Stopinje 1998. Pomursko pastoralno področje, Murska Sobota, 42–46.

Prekmurje in trianonski mir v madžarski luči (Vilko Novak).

MIRŐL VITATKOZZUNK AZ ÚJSÁGOKBAN?!

A helytelen állítások ilyen mennyiségénél ne érezze magát megbántva az ember és ne válaszoljon élesen, kíméletlenül?!

VILKO NOVAK

Pozsonc Mária országgyűlési képviselő asszony a Večer újságnak azt nyilatkozta (116. sz. 1997. május 22.), hogy sajnálja, hogy Zsiga Tibor magyar könyve a Magyarország és Muravidék közötti államhatár létrejöttéről és meghatározásáról az alulírottat »annyira megbántotta«. Örülök a nyilatkozatának, hogy a könyv létrejöttében nem vett részt, amiből láthatjuk, hogy Lendván (Muravidéken ?) a magyar vezetőség körében legalább két csoport van – és ez a könyv azért is veszélyes, mert Magyarországon is vannak csoportok, akik az igazságtalan trianoni határról írnak Mindent vissza! jelszóval.

A képviselő asszony szerint »mindegyik félnek megvan a maga igaza ... – ezért nem helyes, hogy erről az újságokban vitatkozzunk...« Továbbá a szavaiból az következik, hogy ezzel »lerombolnánk (a békés együttlét) a bizalom értékeit a nemzetek között«.

Felteszem a kérdést, hogy Zsiga Tibor könyve nem rombolja-e a békés együttélést, valótlán kijelentéseivel: a szlovén nyelv lényegesen különbözik a muravidékitől, a lakosság magát »vendnek« nevezte, Jerič későbbi esperes és a vasúti tisztviselő, M. Kūhar részt vettek a Zichy vár fosztogatásában Beltinciben 1918-ban – igen, próbálták az embereket eltéríteni ettől, és csillapították azokat – és hogy ezért a magyar hatóságok elől Ljutomerbe szöktek. Ezeken kívül még valótlanosságok hosszú sora szerepel a könyvben, és Slavič két értekezését, amelyeket 1935-ben magánkiadásban adtam ki, magyar érdeki szempontokból használja fel, a forrás feltüntetése nélkül, stb. Mindezekre a kérdésekre hamarosan sort kerítünk (a Delo napilap Književni listi mellékletében, folyóiratokban, a muravidéki Stopinjében).

Mindez, milyen igazságtalan volt a magyar falvak elszakítása (ki kérdezte meg a Rábavidéki szlovénokat?); milyen ravaszul csatolták Muravidéket Szlovéniához, stb. Olvassák csak a magyar iskolások és mások is, a mi válaszainkat pedig természetesen nem olvashatják – ez az a politikai frázis: hagyjuk ezt a történeteknek ... tehát a pókhálónak, amely besző mindent. A helytelen állítások ilyen mennyiségénél ne érezze magát megbántva az ember, és ne válaszoljon élesen,

tapintatlanul? Nem válaszolhattam az 1914 – 1945 közötti években és 1956-ban, most talán már szabad, bár a Delo még nem talált helyet a cikkemnek.

Večer, Maribor, 53. éf. 118. szám, (1997. május 24.), 4.

KI FOSZTOGATOTT 1918 NOVEMBERÉBEN BELTINCIBEN?

VILKO NOVAK

A Vádolom! Támadás a muravidéki szlovénság ellen című cikkemre, amelyet kegyesen csak néhány szlovén újságban jelentettek meg, azonnal mindenhol válaszoltak, először a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet képviselője, ezután pedig az Intézet Kiadó Bizottsága. Néhány kifogásomra és vádamra (amelyeket még több fog követni!) nem válaszoltak ténylegesen, hanem csak néhány általános megjegyzéssel: [...] tehát a kiadvány mindenképpen tartalmaz szakmai hiányosságokat [...]« – tőlem »konkrét tényeket« várnak el – azonban nem válaszolnak arra a megjegyzésemre, hogy a könyv a »vendekről« beszél Stájer, Krajna tartományban stb. – és egy szóval sem árulja el, hogy ők szlovénok. Sőt azt állítja, hogy a muravidéki szlovénok 1919 előtt nem álltak semmilyen kapcsolatban a többi szlovénnal és hogy nyelvük lényegesen különbözik a »többi« szlovén nyelvétől.

A szószaporítás vastag ködfelhője mögé rejti a legsúlyosabb vádat, hogy milyen durván írt a magyar szerzőről. Kérdezem, vajon milyen kedvesek és barátságosak lennének ők, ha hunoknak neveznék őket magyar helyett és olyan ostobaságokat írnának róluk, mint amilyeneket Zs. T. ír rólunk. A Kiadó Bizottság azt is megengedte magának, hogy azt mondja: »félrevezető módon a muravidéki magyarság, valamint annak szervezetei és intézetei befektetésére« törekszünk. Ezt nekem, aki többek között magyar könyveket ajándékoztam Lendván (állítólag az iskolának), a Petőfi Sándor Magyar Klubnak Ljubljánában és az itteni Bölcsészettudományi Karon a magyar lektorátusnak, nem róhatja fel, mert amúgy sem írtam soha a muravidéki magyarok ellen. Mindenki hangsúlyozza, hogy »a könyv a trianoni határ szlovén-magyar szakaszának alakulásával« foglalkozik, ami rossz pedig elszórva szerepel benne a muravidéki és a többi szlovénról, amiről már a cikkben beszélünk és szólunk róla még, az pedig számukra csak: »Terminológiai és szakmai (!) jellegű szempontok tekintetében a kiadvány tartalma valamennyire (!) eltérhet (aláhúzta V. N.) a szlovén történelemszemlélettől (mit ért ez alatt a kifejezés alatt? V. N.)«.

Állítom, hogy Zs. T. könyve a *Muravidéktől Trianonig*, amely éppen akkor jelent meg, amikor Magyarországon könyvek sokasága lát napvilágot, amelyek a trianoni békekötés igazságtalanságát bizonygatják Magyarországra nézve (pl.

Raffay Ernő, Magyar tragédia. Trianon 75 éve, Budapest 1995), ellenségesen és igazságtalanul szól mindenkiről, aki a szlovén oldalon munkálkodni mert »Muravidék elszakadásáért (leválásáért)« a jámbor »szentistváni koronától«, ahol mindannyian boldogan »békében« éltünk. Erről részletesen legközelebb.

Egy példát idézek a rágalmazásra – finoman szólva, hogy nehogy megint durva legyek ... – és felteszem a kérdést a lendvai igazságosoknak, hogyan viselkednének ők és válaszolnának, ha valaki megvádolná – mindennemű írásos vagy szóbeli bizonyíték feltüntetése nélkül – az apjukat, testvérüket, nagybátyjukat vagy barátjukat, hogy az, 1918-ban boltokat fosztogatott Lendván, vagy Beltinciben a várat vagy egyebet. A könyv 66. oldalán azt írja: »Jerič Ivan, aki részt vett az első világháborúban a közös hadsereg tagjaként. Az összeomlás után, 1918 novemberében csatlakozott Belatincon a zavargásokhoz, a Zichy grófok kifosztásához, később esperes volt Bántornyán (előtte még Lendván, V. N.). A felelősségrevonás elől a Murán túlra, Luttenbergbe (Ljutomerbe) szökött. Ettől kezdve Muravidék elszakításának [...] aktív szervezője lett. (a könyv szerzője és más magyarok »történelemszemlélete« szerint, V. N.) [...] a szláv mozgalomban (magy. »pánszláv« madárijesztő minden szláv mozgalomra) kifejtett tevékenysége elismeréseként »Szent-Száva-rend«-del tüntették ki (azt, hogy milyen fokozattal, nem árulja el, V. N.). Klekl Józseffel együtt a skupščina (országgyűlés) tagja lett.«

Mindennemű forrás feltüntetése nélkül, a könyvben írtak alapján, arra következtettek, hogy ezt a »felfedezést« az Ivan Jerič elleni, a muravidéki 1941–1945 közötti magyar megszállás alatt készült vádiratból vette át.

Jerič maga is szól erről a kéziratban maradt emlékirataiban, amelyek hamarosan kiadásra kerülnek és mi idősebbek ismerjük ezt a történetet a tanúvallomásokból: 1918. november 4-én, amikor az isonzói frontról hazatért, a beltinci polgármester tőle kért segítséget, mert zsidó boltokat törtek-zúztak. Amikor békítgette az embereket Peter Osterc boltja előtt, valaki baltával megfenyegette azért, hogy a zsidókat védi. Amikor megnyugtatta az embereket, azok szétszéledtek. A következő nap, amikor Beltincibe ment a vásárra a várbéli személyzet a (Zichy) grófi szálláson a segítségét kérte, mert néhány személy elhajtotta a jószágukat. Egy személyt a nevéen is megnevez.

Jerič segítségükre sietett, hogy elkergessék a fosztogatókat. Tkalec Vilmos, akkori magyar tiszt, a történéseket »nemzeti felkelésnek« vélte, amelyet Jerič »vezet«! Jeričet értesítették, így elment Ljutomerbe. Két nap múlva értesítést kapott a várbeliectől, hogy tévedés történt és köszönettel tartoznak neki, saját termésű bort is küldtek neki a slovenska gorikai kaléci szőlőjükből.

A beltinci várat – Jerič írásbeli tanúvallomása alapján – ugyanaznap a várososok betörése előtt a beltinci származású Smej mentette meg, aki szintén a

harcterről tért haza. Ki ad elégtételt Jerič unkaöccseinek és unokahúgainak és nekünk, még élő barátainak és munkatársainak?! Kultúrmunkás volt, Števan Kūhar munkatársa ...

A bíróságaink lassúsága miatt nincs értelme a kiadót perelni, mert a szerző amúgy sem elérhető. Ugyanez érvényes Mihael Kūharra is, aki az első világháború alatt Ljubljánában fejezte be a gimnázium hat osztályát, amikor – az »objektív« könyv szerint – nem volt kapcsolatunk a Mura túloldalán élő szlovénokkal. A néphagyományokat gyűjtő, Bratonciból származó, híres Števan testvére volt, akinek Karel Štrekelj professzor úr maga segített a Časopis za zgodovino in narodopisje kiadványban való megjelentetésben az 1910–1914-es években. Mihael megőrizte Štrekelj leveleit és egyéb anyagokat, így azokat felhasználhattam a könyvben (Pomurska založba 1988). Az objektív magyar történész pedig ugyancsak a 66. oldalon azt írja: »Kūhar hasonlóan részt vett az 1918. novemberi belatinci zavargásokban, a fosztogatásban. A felelősségrevonás elől ő is elmenekült, a terület elszakításának tevékeny résztvevője volt (Muravidék, V. N.) [...]« A megszállás alatt kétszer börtönben volt! Ezután Zs. »barátságosan« leírja, miként dolgoztak ezek a gonosztevők muravidéki légionáriusként, minderről már írt dr. Matija Slavič és kiadta Vilko Novak 1935-ben. Mit szóljon ehhez Kūhár még élő lánya Irena Drevenšek építészmérnök asszony és a fia?! Ilyen hangnemben íródott a könyv többi része is, mert egyesek minden eszközt megengedhetnek maguknak. A szlovén politikusok pedig továbbra is hallgatni fognak és valószínűleg egyetértenek Pozsonc Mária országgyűlési képviselőasszonnyal, hogy ne írjunk erről újságokban, hagyjuk ezt a történészeknek – a szlovén napi politika receptje szerint ... France Bevk írta egyik versében: Ugassunk, ugassunk drága gyermekeim [...] (mert nem beszélhetünk szlovénul), mi pedig azt mondhatjuk: Hallgassunk, hallgassunk, alázatos szlovénok – mások hadd feketítsenek be minket, hiszen azt mondják demokratikus ál-lamban élünk. Emberi jogok biztosa, hol vagy?

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf. 29. szám, (1997, július 17), 3

DR. ZSIGA NEM ÍR IGAZAT!

VILKO NOVAK

Dr. Zsiga Tibor a Porabje újság 22. számában, 1997. november 6-án, a »Javítások helyett« című cikkében válaszolt a Mária Kozar Mukič által, a *Muravidékől Trianonig* című könyvéről írt értékelésre, amely ugyanabban a lapban jelent meg. Egyben válaszol nekem is, bár hangsúlyozza, hogy nekem nem kíván válaszolni »több okból«. Ezért röviden reagálok állításaira, hiszen a művében található valótlan-ságokról és hibákról részletesen írtam a muraszombati Vestnik újságban 1997. július 31-től, a 31. számtól kezdve a 38. számig 1997. augusztus 18-ig, nyolc alkalommal.

- 1/ Zsiga a legutóbbi cikkében ismételtelen azt állítja, hogy »az e területen élő lakosság az első világháborút követő események után önmagát vendnek nevezte«. Mondja meg hol és mikor, valószínűleg Mikola brosúrájában, és hogy beszélt-e magyarul, valamilyen kevésbé öntudatos ember.
- 2/ Zsiga azt állítja, hogy az első cikkemben a »Vádolom! « címűben felróvom neki azt, hogy »nem hivatkozik a művei(m)re«. Idézzé ezt a valótlan mondatot!!
- 3/ »Tudományos argumentumok helyett a mindennapi politikával érvel« Kérem a bizonyítékot!!
- 4/ »A cikk nem tartalmaz tényeket, tehát nincs miről értekezniem« – folytatja. Mintha 89 évesen nem lenne meg a józan ítélőképességem, – durva voltam, az igaz, mert állításai még durvábbak és sértőek számomra és a szlovénok számára, bár néhányan ezt nem akarják megérteni (pl. egy cikk megírása után a Népújságban, a Nemzetiségi Kérdések Intézete (Inštitut za narodnostna vprašanja), és a legmagasabb politikusaink Szlovéniában – amire számítottam is! (V. N.) Ezek a durva tények, amelyekről az első cikkemben szólok, a következők:
 - 1) »a szlovén Muravidék Szlovéniához való igazságtalan, erőszakos csatolása és annak elszakítása Magyarországtól!«;
 - 2) nem tünteti fel Slavič értekezéseinek a címét, amelyekből merít;
 - 3) hogy a muravidéki szlovénoknak 1918-ig nem volt kapcsolatuk a többi szlovénnal;
 - 4) hogy a muravidéki nyelv lényegesen különbözik a szlovéntól;
 - 5) hogy állandóan összekeveri Muravidék és Muraköz magyar elnevezését;

- 6) hogy a muravidéki szlovénok önmagukat vendnek nevezték;
- 7) a muravidéki irodalom említésénél a teljes evangélikus irodalmat kihagyta 1715-től, a többit pedig rendkívül hiányosan mutatja be;
- 8) állítása, hogy az összes szlovén vend volt, stb. Az említett írásban a *Vestnikben* pontosan idéztem még a többi durvaságot is, így Ivan Jerič és Mihael Kūhar »fosztogatását« Beltinciben. Ezekre a konkrétumokra válaszoljon Zsiga! És láthatjuk, hogyan »alakítja át a történelmet«.

Komolytalan és tudománytalan a kibúvója a legutóbbi cikkében Muravidék és Muraköz nevééről, amit már bizonyítottunk, de az igazságot nem akarja látni és bevallani sem ő, sem pedig lendvai barátai.

Az igazság kedvéért megemlíteném, hogy a magyar nyelven megjelent »vélemények, pozitív értékelések« a szerzőnek felróják, hogy »zömmel csak magyar forrásokat használt« és hogy ezeknél is »következetlen« (lásd. Vasi Szemle 1997 5 és Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 1997/2).

Marija Kozar

Porabje, Szentgotthárd, 7. éf. 23. szám, (1997. november 20), 6.

ÉLMÉNYEK ÉS CSALÓDÁSOK. A KÖNYVEKET MÁR MEGÍRTÁK!

VILKO NOVAK

T. Zsiga könyvéről és annak általam írt kritikájáról annyi furcsa és érthetetlen dolgot írtak, hogy ismét hosszú válaszra lenne szükség. A mérnök szerint: ha dr. Novaknak a könyv nem tetszik, írjon másikat és azután valamilyen »szubvegyes« bizottság (?) derítse ki, kinek van igaza és kinek nincs. Nos, ilyen logika szerint semmilyen könyvrecenzió sem lenne megengedett, mert a mérnökök és valószínűleg mások is, mindig új könyvet követelnének ... Először hallok és olvasok ilyesmiről, és az a véleményem, hogy eddigi cikkeimben a Vestnikben eleget szoltam arról, mi helytelen és miért, bár lehet hogy lenne még hozzátenni való.

Némelyeknek már ez sem volt világos, erre utalnak a Népújtságban szereplő beszélgetések. Őket éles kritikánk megdöbbenhette – bennünket azonban nem képezthet el, még kevésbé bánthat meg Zsiga kitalációja, hogy a muravidéki nyelv (az ő véleménye szerint a »Vendvidék ... nyelve«) »lényeges kérdésekben eltér a szlovéntól...«. Mi lenne, ha valaki azt írná, hogy a lendvai magyar nyelv »lényeges kérdésekben eltér« a »magyar nyelvtől«, vagy hogy a magyar nyelv a pestitől vagy a hortobágyitól vagy bármely máshol beszélt magyar nyelvtől? Csak kedvesen elmosolyodnának?

Vagy ha valaki azt írná, hogy a muravidéki magyarokat a 19. században még »ugornak« vagy »hunoknak« nevezték?! Vagy mogyerinak, ungerinak? Lehetne-e ilyesmit kinyomtatni Magyarországon tiltakozás nélkül, vagy például kiadna-e ilyesmit a Magyarországi Szlovénok Szövetsége (Zveza Slovencev na Madžarskem)?!

Könyvek minderről, a szlovén oldalon már régen napvilágot láttak: az *Abecedarium Szlovenszko* 1725-ben; M. Sever 1747-ben *A szeretett szlovén nemzetnek* írt, Štefan Küzmič munkája pedig 1771-ben az *Újszövetség ... ószlovén nyelvre fordítva* (Zsiga ezeket a neveket és műveket nem ismeri). Mikloš Küzmič a *Szlovén világról* [Okrogline szlovenszke], Jožef Košič pedig, aki a magyaroknak annyi mindenről mesélhetett, a »mi szlovén nyelvünkről« ír, stb. egészen Mikola 1920-as, 1922-es budapesti *Domovina* [Szülőföld] című újságáig a szlovén nemzetnek. Ez a szlovén nyelv muravidéki nyelvjárásban, a magam és mindannyiunk anyanyelve. És ha valaki az édesanyjukat szidná, hogyan felelnének neki? Valószínűleg

megbotránkozva és az érzéketlen lendvai kritikusok nekünk mondhatják, hogy »durva hangvételben« szólunk, nem pedig annak a szégyentelennek, aki rólunk mond rosszat. Ha valaki azt mondja nekem, hogy az anyanyelvem eltér a szlovén nyelvtől, az számomra durva és az előbbihez hasonlítható.

Sok-sok könyvet és értekezést írtak már szlovén nemzetünkről, nevéről és történelméről. Mindannyian azt mondják, hogy Slovinci, Slované vagyunk, és mi ebben hiszünk, kiállunk emellett. Ha valaki, aki ezeket a könyveket és értekezéseket nem ismeri, most azt állítja, hogy valami mások lennénk – hallgassunk? Miért? Nyelvünk, történelmünk, népünk életének és meggyőződésének nem ismerője kitalációjára hallgassunk csak, ne legyél kulturálatlan, mintha harminc-negyven évvel ezelőtt éltél volna; ne légy balkáni, hallgasd a lendvai bölcsességet, amely még ma is mindenek ellenére azt állítja, hogy »... jómagam hajlok arra, hogy egy-fajta átmenetnek tartsam (az itt élő szlovénokat, akikről beszél, V. N.) a nyugati és a déli szlávok között...«. Nézd, a tudóst – hol hallgatta a szlavisztikát és a történelmet – Pesten Melichnél vagy Kniezsánál vagy az elhunyt lendvai honfitársnál Hadrovicsnál, aki ha élne, már alaposan ráförmedt volna ezekre a bölcsekre?

Csak egy átmenetnek tart minket és semmiképpen sem valódi szlovénnak?

Jaj nekünk! A könyveket és a lábjegyzetekkel is ellátott tanulmányokat ugyan megírták – de ezek nem fontosak, mondják a Népújtságban – igazság számukra nem létezik ...

Valószínűleg nekünk sincs igazunk, ha tudjuk és állítjuk, hogy Ivan Jerič és Mihael Kühar nem fosztogattak és törtek-zúztak. Nem, igazuk volt a kedves megszállóknak 1941 – 1945-ig, akik hazug vádiratokat szerkesztettek, amelyekből a mai történész is meríthet és ezt nem közli a lábjegyzetben, nem tünteti fel az iratok címét, amelyekből merít – ez a szemrehányás számukra valóban »nevetséges« és minden érzékenységünk »... durva hangvétel«. A Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, dr. Melich János egyetemi professzor, 1942 októberében azt mondta nekem, amikor elűztek Muraszombatból: »Novak, csak maradjon jó szlovén.« És írt néhány munkát a szlávokról és a magyarokról, és beszélt néhány nyelven.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf, 48. szám, (1997. november 27.), 10.

A MURAVIDÉKRŐL SZÓLÓ MAGYAR KÖNYV KRITIKÁJA

VILKO NOVAK

Dr. Zsiga könyvéről, amelyről részletesen kritikusan írtunk, Magyarországon is írnak. Sajnos az ottani történészek nem ismerik a szlovén forrásokat és az ezekről a kérdésekről szóló irodalmat.

Ezért például Kalocsai Péter a *Vasi Szemle* 1997. évi 5. számában azt írja, hogy a szerző »pontosan hivatkozik a forrásokra«, viszont következetlenséget ró fel neki a bibliográfiai leírásban. Helyesen állapítja meg, hogy »a szerző ... nagyrészt magyarországi levéltári forrásokra támaszkodott« és hogy »a téma jellege miatt szükséges lett volna több külföldi (szlovén, horvát, szerb, francia) levéltári forrás felhasználása.« Zsiga, úgymond, nem használt fel egyetlenegy szlovén levéltári forrást sem, és csak úgy, átalakítva, a megszállás idejéből való magyar levéltári anyagból idéz! Mi több: a teljes szlovén anyagot fel sem tünteti helyesen. A kritikus kifogásolja, hogy a szerző nem árulja el mi ennek az oka, mi akadályozta meg ebben, pl. a nyelv nem tudása – hiszen szlovénul egyáltalán nem ért.

Ugyanannak a könyvnek a másik recenzense Pethő Gyula a *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közleményekben*, 1997. 2. sz., 87 – 89 oldal, helytelenül azt állítja, hogy ezt a témát még senki sem dolgozta fel – lehet, hogy részint így van a magyaroknál, de feldolgozták a szlovénok. Helytelen az az állítása is, hogy 1918 végén a harctérről hazaérkező katonák fosztogattak Zala megye déli részén. A legrosszabb viszont az, hogy a kritikusnak az a véleménye, hogy a szerző »mértéktartó módon foglalkozik a vend-szlovén kérdéssel« és »ismerteti az utóbbi két évszázad erre vonatkozó írásait, tanulmányait(!)« – egyik sem gondol arra, hogy mit írtak erről szlovén nyelven és magyar nyelven is (pl. Angyal Endre). A recenzens sajnálja, hogy a szerző főleg magyar forrásokat használt – tulajdonképpen irodalmat. Muravidék csatlakozásáról az új délszláv államhoz sincs a kritikusnak fogalma, mert azt állítja, hogy »a Szlovéniából érkezett politikusok és agitátorok« – ki, mikor, hol? – voltak döntőek a hozzácsatolásnál. Ismeretlen számára az is, hogy a jugoszláv hadsereg 1919. augusztus 12–13 -án a párizsi békekonzferencia utasítása szerint szállta meg Muravidéket, és hogy ez a terület semmiképpen sem tartozott Magyarországhoz – és akkor mikor »szállta meg ismét a délszláv állam«?!

A községbírók kényszerű aláíratásáról, hogy Jugoszláviához akarnak tartozni, olvassa el mit ír erről dokumentálva Slavič. Ugyanúgy »indián« módon kerül bemutatásra a felszabadulás utáni helyzet a gyilkosságokkal, erőszakosságokkal valamint »a lakosság felháborodásával« a katekizmusok miatt. A kritikus ismét leírja, hogy a szerző jobbára csak magyar források alapján tájékoztat ezekről. Ugyanúgy valótlanság az, hogy a »lakosság – s nemcsak a magyarok – egyértelműen kinyilvánították, hogy Magyarországhoz kívánnak csatlakozni« – a határmegállapító bizottság előtt.

Az igazsággal ellentétes, hogy »a kötet mindenfajta érzelmi megközelítést mellőz, s szigorúan a tényekhez ragaszkodva« tájékoztat a történekekről. A kritikus ismét helyesen megismételi, hogy »a szerző szlovén és horvát forrásokból többet meríthetett volna« – mivel érzi Zsiga tájékoztatásának részrehajló voltát. Felrója neki a néhol túl körülményes, sietős, elnagyolt (!) fogalmazást, a sok ismétlést, a világos jelentés nélküli mondatokat, hogy a »Tótság« térképe nem jó, és helytelen évszámmal jelölt, a felületesen és hibásan írt európai politikusok nevét, a magyarokét is, és a név- és helységnév mutatóban található hibákat is.

Látjuk, hogy a kritikusból megszólal a tehetséges és objektív történész, aki azonban nem ismeri a szlovén történéseket, különben magyar nacionalizmussal nem dicsérné a művet mint egészt. Igazságos értékelést mindenképpen várunk még a szakmai lapokban magyar vagy szlovén részről!

Örömteli, hogy a szombathelyi Vas Népe 1997. december 23-án teljes egészében, három hasámban közölte »*Véleményem egy sajtóvitáról*« című cikkemet, válaszként Kozma G. cikkére, ami ugyanabban a napilapban jelent meg 1997. június 28-án. Válaszomban rávilágítottam néhány lendvai értékelő helytelen állítására a »*Vádolom!*« c. cikkemről, és kértem azoknak a ljubljani politikusoknak a nevét, akik nem látnak ebben »ügyet«. Tudom, hogy válasz erre nem lesz, hiszen politikusaink sürgősebb jellegű gazdasági és szociális gondokat sem tudnak megoldani, amiről mindennap olvasunk és hallunk. Megjegyeztem, hogy Zsiga elhallgatta az evangélikus és katolikus irodalom legnagyobb részét, és azt is, hogy valótlanságokat állít erről az irodalomról. Hangsúlyoztam, hogy kritikátlan, igazságtalan és hazug vádakhoz hoz fel a megszállás idejéből Ivan Jerič és Mihael Kühar ellen. Hangsúlyoztam a szerző teljesen helytelen forrás idézését és az irodalom felhasználását arról a tárgyról, amelyről ír, ami nem világos a lendvai védelmezőinek. Tiszteletre méltó, hogy a magyar újság megjelentette válaszomat, ezzel ellentétben viszont a lendvai újság nem közölte M. Kühar gyermekeinek és Ivan Jerič rokonainak tiltakozó levelét, amelyet elküldtek nekik, de ezt a ténytet említettem fenti cikkemben is.

Vestnik, Murska Sobota, 50. éf. 9. szám (1998. február 26.), 9.

EMLÉKEK ÉS ÉLMÉNYEK

EMLÉKEK ÉS ÉLMÉNYEK. KI VOLT DR. MATIJA SLAVIČ?

VILKO NOVAK

Muravidéken egyre több az iskolát végzettek száma, legtöbben közülük technikusok, mérnökök és közgazdászok. A velük való találkozás azonban arról tanúskodik, hogy szinte egyáltalán nem ismerik sem a történelmet, sem hazájuk kulturális múltját, régi íróinkat, akik megőrizték számunkra szlovénságunkat. Ezért nincsenek tudatában a szlovénság fennmaradásáért vívott harcnak sem és a Szlovén-, Horvát és Szerb Királysághoz való csatlakozásnak 1919-ben. Az idén szeptember 27-én lesz Ljutomer mellett Križevciben egy szimpózium dr. Matija Slavičról, aki nélkül nem lennének most a szabad Szlovéniában, ezért vele kezdjük a jelentős személyiségeinkről szóló cikksorozatot a Vestnikben.

Matija Slavič 1877. január 27-én született Bučevčoban, a Ljutomer melletti Križevci közelében. Ezt a vezetéknevet sehol sem találjuk Szlovéniában, elődjei valószínűleg – ezt bizonyítja sötét színű bőre és karakterisztikus fejformája – a horvát Balkánról vándoroltak be, mint az Aleksiček, Skokok, Hericok, stb. A križevci és radgonai általános iskola elvégzése után – az utóbbiban találkozott a muravidékiekkel és a magyar nyelvvel – klasszikus gimnáziumba járt Mariborban, és az érettségi után 1897-ben ugyanott hallgatott teológiát 1901-ig, de a tanulmányokban elért sikerei miatt már egy évvel azelőtt felszentelték pappá. Rövid ideig volt káplán Hočében, azután pedig a teológiára küldték Bécsbe, ez csak a tehetségesebbek érdemelték ki. Közben németül prédikált Celjében, ahol Krisztus tanításairól, Pál apostol az Efezusbeliekhez és a Kolossébeliekhez írott leveleiben témájú disszertációja alapján, amely dicséretet és jutalmat kapott, 1911-ben a teológia doktorává avatták. Az egyetemi professzori cím elérésére latin nyelvű tanulmánnyal pályázott: *A Biblia-régészet összefoglalása (Povzetek biblične arheologije*, Maribor 1912). Így először ideiglenes, 1912-ben megbízott, majd 1916-ban a bibliai őszövség tudományainak a kinevezett professzorává vált Mariborban a teológián. A Ljubljanei Egyetem megalapítása után, 1920-ban először megbízott professzorként dolgozott, a következő évben pedig az őszövség kinevezett professzora lett a teológia fakultáson. Itt dolgozott 1951-ig nyugdíjazásáig, (megromlott látása miatt), ezután hat évig még előadott. Ljubljánában hunyt el 1958.

október 25-én, de szülőhelyén temették el. Vajon halála napjának évfordulóján összegyűlik-e legalább egy képviselő csoport a Muravidékről ?

Szakmailag Egyiptomban és Palesztinában való utazásai alatt képezte magát 1913-ban és 1927-ben. Első útja után jelent meg *A fáraók földjén című könyve (V deželni faraonov, Maribor 1914)*, a másodikról több cikket jelentetett meg Finžgar folyóiratában a *Mladikában*, 1923–1927 között. A Római Bibliai Intézetben tanult 1922-ben. A fakultáson dékán volt 1930–1931 és 1937–1938 között, az egyetemen pedig kétszer is rektor, 1932–1934 és 1939–1940 között, ami bizonyítja tekintélyét az egyetem akkori kinevezett professzorai között, az egyetem legnehezebb időszakában, amelynek sokat segített, barátja és honfitársa, dr. A. Korošec miniszter közbenjárásával.

Szaktudományában és az egész szlovén kulturális közvélemény előtt Matija Slavič halhatatlanságot szerzett a szentírás ótestamentumának: a mózesi öt könyvnek és Józsué-könyvének műfordításával (1939), a háború után pedig a többi könyvet is lefordította, a kisebb apostolok könyvei és a görög könyvek nélkül, amelyeket mások fordítottak le (Maribor, 1959–61). Már 1915-ben írt a szentírás fordításának elveiről és módszereiről.

Számunkra, muravidékiek és szlovénok számára Slavič, kétségkívül a Muravidék felszabadításának harcosaként szerzett sok érdemet. A Nemzeti Kormány 1919-ben Muravidék szakértőjeként (expertus) küldte a párizsi békekonferenciára. Erre a feladatra senki sem volt jobban felkészülve, a nemzetközi diplomáciai körökben, mint ő, a Muravidékről való ismeretek tudása, a muravidéki nemzeti papokkal való kapcsolata, iskolai végzettsége, nyelvtudása, kitartása és kellemes modora miatt. Ennek elévülhetetlen bizonyítéka sikere és a Muravidék felszabadulására való törekvéseiről szóló írásai. Sokat segítettek ebben verzeji honfitársa dr. Franc Kovačič, a szlovén Stájerország szakértője dr. Karel Verstovšek és a szlovén delegáció vezetője a professzor és miniszter dr. Ivan Žolger.

Két brosúrát írt francia nyelven Muravidék életéről; konkrét adatokkal és hangsúlyozva a szlovénsághoz való tartozását, ugyanabban az országban. Ebben sikeresen elhárította a magyar szakértők valótlan állításait, hogy pl. a muravidéki szlovénok nyelve nem szlovén nyelv, és hogy nem volt semmilyen kulturális és gazdasági kapcsolatuk a többi szlovénnal, stb. Úgy, mint ma! Slavič írta meg az első szlovén könyvet *Prekmurje (Muravidék)* címmel (Ljubljana, 1921), amelyben röviden bemutatja a »magyar« szlovénok elhelyezkedését, történelmét és életmódját valamint a magyar fennhatóság alól való felszabadulásért folytatott harcot a békekonferencián. 1923-ban népszerűen mutatja be Muravidéket Finžgar havilapjában a *Mladikában*. Az északi határokért való harcról a felszabadulás tizedik

évfordulóján megjelent *A szlovénok 1918–1928 között (Slovenci 1918–1928, Ljubljana, 1928)* című gyűjteményes kötetben írt.

Számunkra legfontosabb Slavič két értekezése, amelyek összesen 80 oldalt tesznek ki a *Slovenska krajina* gyűjteményes kötetben (szerk. Vilko Novak, Beltinci 1935, magánkiadás). Az elsőben *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* [A muravidékiek nemzetisége és felszabadulása] címmel kivédi néhány horvát publicista túlkapasait 1925 körül, akik tájékozatlanságukban azt hirdették, hogy Muravidék horvát, hogy ott ó-horvát dialektusban beszélnek stb. A következőkben pedig a horvát katonaság szerencsétlen, meggondolatlan betöréséről ír, Jurišič kapitány vezetése alatt dél-Muravidékre 1918 decemberében, amely csak kárt okozott nekünk és katonák halálát és fogságba esését eredményezte. A másik értekezésben *Prekmurske meje v diplomaciji* [Muravidéki határok a diplomáciában] címmel leírja az 1919-i párizsi békekonferencián történeteket, amikor a magyarok minden erővel próbálták Muravidéket valamint azokat a területeket megtartani, amelyeket elcsatoltak tőlük Csehszlovákiához, Romániához és Jugoszláviához. Pontosán leírja a szlovén küldöttség törekvéseit és saját munkáját, a nehézségeket, hogyan sikerült a győztes országok diplomatait meggyőzni arról, hogy a határt az előzőleg kijelölt, Mura folyón túlra helyezték. Beszámol a határmegállapító bizottság munkájáról is az 1920–1921-es években, a Nemzetek Szövetsége keretében Londonban, 1922 júliusában, ahol Muravidék szakértőjeként Slavič is részt vett; és végül a határok kijelöléséről az államok között, amely 1924-re fejeződött be. Slavič írása pótolhatatlan forrás a békekötésről és Muravidékről, nemzeti, gazdasági és kulturális szempontból. Megköveteli tőlünk, mint egyéb munkái is, a teljes hálát, amely elsősorban abban mutatkozzon meg, hogy írásait, amelyek hamarosan megjelennek, ismerjük meg. Ugyanígy a róla szóló szimpózium előadásait magába foglaló gyűjteményes kötet is sokoldalúan bemutatja életét és munkáját. A szovjet katonák emlékműve helyett állítsunk emlékművet a muraszombati parkban Matija Slavičnak és lehetne még a New York-i professzornak Johnsonnak is, aki javasolta a mai határokat Magyarországgal, és minderre már 1935-ben felhívta a figyelmünket dr. Slavič.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf. 39. szám, (1997. szept. 25.) 7.

EMLÉKEK ÉS ÉLMÉNYEK. DR. MATIJA SLAVIČRÓL ISMÉT – MAGYAR NÉZŐPONTBÓL

VILKO NOVAK

Zsiga könyvéről szóló írásunkban beszéltünk arról, milyen hiányosan ír Slavičról, akit saját céljaira használ fel, anélkül hogy ismerné az eredeti dokumentumokat. Megemlíthetjük még nevének helytelen írásmódját is ebben a rosszhírű könyvben, amit idéz dr. J. Smej is referátumában az említett gyűjteményes kötetben, azt hogy Zsiga a 49. oldalon egyszer Slavičičot ír, amit talán az ő általa felhasznált forrásmunkából vett át.

Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy M. Slavičról nagyon ellenségesen és igazságtalanul írt a békekonferencia időszakában Mikola Sándor, a magyar Muravidék-szakértő. Így Slavič könyvének megjelenésekor (*Prekmurje 1921*), irredenta lapjában a *Domovina, Meszecsne novine za slovenski narod* [Szülőföld, A szlovén nemzet havilapja] c. kiadványban a következőket írta 1921. szeptember 22-én, a 10. szám, három és fél oldalas bevezetőjében: »Az az ember, aki húsz éven keresztül a »vendség« ellen (Muravidékről van szó, V. N.) fondorkodott és kinek az érdeme, hogy Muravidék krajnai önrendelkezés alá került, Klekl bizalmas barátja, megírta könyvét a »vendekről«. A könyv »krajnai slovenac« nyelven íródott ezért nagyon kevés muravidéki fogja elolvasni. Az a véleményünk, hogy népünk javára dolgozunk, amikor bemutatjuk ezt a könyvet, lássa a nép a torzítások, igazságtalanságok és hazugságok bőségét és az enyhén alantas, képmutató és hűtlen utat, amelyen a krajnai »felszabadítók« dolgoztak.«

A könyv tudományos formája csak látszat, mert elrejt a valóságot, félrevezetni akar, minden egyes oldalon igyekszik, hogy a muravidéki (»vend«) népet átfesse »krajnai-slovenac« színekkel. Ez a »slovenski, Slovenec« szavakból képzett kifejezés állandóan ismétlődik. »Nagy szlovén álmodozónak« nevezi, amikor csúfot űz a »Jugoszláv és Csehország közötti korridorról«. A tudományosság csak arra szolgál, hogy megalapozza alantas rabló szándékait. »Minden sorral igazolja, hogy a muravidéki (»vend«) nemzet ugyanaz, mint a »slovenac nép«. Ezt a szót Mikola valószínűleg elsőként vezette be a magyar nyelvbe az akkori zsargonból, hogy a horvátszerb-szerű szóalakkal lenézően jelölje a szlovénokat. Lekicsinylő, gúnyos szavak hosszú sorával rója fel Slavičnak, miként harcol az a »vend« kifejezés ellen, amelyet a nép sem szóban, sem írásban nem használt soha. Slavič következetesen

muravidéki nyelvről és irodalmi nyelvről beszél, amelyet Mikola Sándor nem akar megérteni. Slavič törekvéseit, a kettő közötti viszony magyarázatára, gyerekesnek nevezi.

Slavič valamikor sebtében valóban leírta, hogy egész Muravidéken nem volt több mint négy lelképásztor, akik az irodalmi nyelvet értették. Szalezianusok, lazaristák és tanítványaik sora volt még, akik szlovén iskolákba jártak. És néhány apáca. Értették a könyveket, az újságokat és újságírókat sokan mások is. Mikola megengedi magának, hogy szemére hányja Slavičnak, hogyan írhatott le egyetemi professzorként annyi (Mikola számára) ellentmondást, felrója neki szenvedélyét, elvakultságát. Zavarja minden, amit Slavič a magyar betűvetés használatáról – Mikola nem ismeri a gaj ábécét a muravidéki nyomtatványokban – és a magyarok elnyomásáról ír a magyar szlovénokat illetően. Fogalma sincs a Mohor könyvek elterjedtségéről és azok jellegéről, és azt állítja, hogy Muravidéken nincs ötven ember, aki tudná mi az a Mohor Társaság és annak kiadványai. Nos, csak a mi családjunkban tízen olvasták ezeket, nagyapámnak csak Beltinciben, száz évvel ezelőtt, száztizenöt előfizetője volt a könyvekre. Škafar 1937-es statisztikája bizonyítja, hogy 1868-tól a felszabadulásig, mindkét esperességben 8847 megrendelője volt (221 a szentgotthárdi esperességben is), akik összesen körülbelül 52 ezer könyvet kaptak! Azokban az években, amikor Mikola ezt írta 1721 megrendelő volt. Ahhoz képest, hogy Mikolának nincs fogalma a Mohor könyvek tartalmáról, olyan merészen állítja, hogy ezek vallásos álca alatt politikai propagandát terjesztettek (*Slovenske večernice* [Szlovén vecsernyék], *Zgodovina sveta in slovenskega naroda* [Világtörténelem és a szlovén nemzet történelme], verses kötetek, gazdasági könyvek stb.) – igen, nemes nyelvi és nemzeti propagandát, amely segített megmentésünkben! Magam sokat köszönhetek nekik!

Sehol sem találjuk a 35. oldalon idézett Slavič állítását, hogy a muravidékieknek nem volt saját irodalmuk. Még B. Raič is a »muravidéki nyelv tündéri szépségéről beszél«. Nem akar elismerni semminemű magyar nyomást vagy elnyomást – mert hát nem a szlovénok között élt ...

Slavičot szidja több bekezdésben, a következő bevezető szavakkal:

»Ez az ember, aki [...]«, azt is felrója neki, hogy Klekl munkáját dicséri, aki éppen úgy a vallási álca alatt »krajnai húrokon pendült [...] krajnai célokért munkálkodott [...] meghamisításával és [...] ilyen piszkos munkát [...] Égbekiáltó példája a krajnai képmutató, hazug vádolásnak [...] Aki ezt írta (Slavič) nem egyszerű csempész, kofa, zsebtolvaj, hanem egyetemi professzor, mi több, felszentelt pap, aki mindennap gyón (honnan tudja ezt a lutheránus Mikola?). Hogy mer

(Slavič) képmutató lélekkel az Úr oltára elé járulni?» A magyaroknak Mikola felrója, hogy »a muravidéki nép ellen jártak el, amikor Klekl lapját engedélyezték ...« stb.

Valótlannak állítja be Slavič írását a muravidékiek lelkesedéséről Jugoszláviáért a ljutomeri és radgonai tömeggyűlésen 1918-ban, amiért ítékeztek felettük már a legutóbbi megszállás alatt! stb.

A tisztelt lendvai kritikusok számolják csak össze Mikola szitkait, méretessék meg azok súlyát és hasonlítsák azt össze az én »durva írással« Zsiga könyvéről, akinek egyik fő forrása, éppen Mikola irománya 1928-ból, ugyanabban a szellemben, amelyben Slavičot ismételtlen megbélyegzi, kevésbé névvel, mint ugyanazoknak az állításoknak az idézetével, amelyek a Slavič könyvéről írt értékelésben szerepeltek a Domovinában. Slavič írásában tévesen, Mikolát egyetemi professzornak nevezte és a tudományos akadémia tagjának. Az első sohasem lett, a második pedig csak a háborús »érdemei« után, amikor új »vend« nemzetet teremtett, ami Magyarországnak ugyan nem használt, bár némelyek ezt az »elméletet« még ma is felmelegítik. Slavič pedig tárgyilagos és nyugodt beszámolójával a muravidéki szlovénok helyzetéről sikereket ért el és tekintélyt szerzett magának, de még inkább minden szlovénnak.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf. 43. szám, (1997. október 23.), 9.

KI VOLT MIHAEL KÜHAR? HAGYJUNK MINDENT A TÖRTÉNÉSZEKRE!

VILKO NOVAK

– Halló, történészek vagyunk, akik beszéljük a szlovén-magyar kapcsolatok és viszonyok kutatásához, szükséges mindkét nyelvet, tíz év múlva ilyen történészek valószínűleg már nem lesznek! Vizsgáljuk meg, mit tud a magyar fél Zsiga T. »történész« személyében a Muravidékről és Trianonról szóló könyvben – egy bizonyos Kühar Mihályról. Zsiga semmiképpen sem gyalázza – a lendvai kultúrával együtt – a szlovénokat, csak valótlanul állít – akarva, vagy akaratlanul, történelmi tudatlansága miatt – a szlovénokról, akik Muravidék elszakadásáért harcoltak az akkori magyar királyságtól 1918–1919 között ... Egyikük Mihael Kühar volt, akit ötször tisztelnek meg ebben a nagy műben, amely a nevek helyesírására és a forrásmunkák feltüntetésére nem sokat ad. Legszemléletesebben és »tárgyilagosan« a 66. oldalon: »A másik futár Kühár Mihály volt (Jeričsel a nemzeti kormányhoz Ljubljánába, V. N.). Kühár (Jeričhez) hasonlóan részt vett az 1918. novemberi belatinci zavargásokban, a fosztogatásban (boltok, urasági birtok, V. N. lásd Jeričről ugyanez ugyanazon az oldalon, V. N.). A felelősségrevonás elől ő is elmenekült, a terület elszakításának tevékeny résztvevője volt (Muravidéknek Magyarországtól, légionárusként, V. N.). A statárium megszüntetésével visszatért Muravidékre (mikor?). Segítséget nyújtott a külföldön szervezkedőknek (mikor? kinek?) Muravidék elszakításában« (elszakadásában). Ugyanígy szól a Ljutomerbe való menekülésről a 67. oldalon, a 68. oldalon pedig a Maister tábornokkal való ljutomeri tanácskozás résztvevőjeként említi, 1919. május elején, és végül a 70. oldalon: »Belépett Kühár Mihály is« a »muravidéki önkéntes légióba« ... amelynek »szerepe jutott pár hónappal később Muravidék megszállásában.« (feltünteti a forrást: Klekl iratok 5 p. és Vanek Šiftar).

1893-ban Bratonciban született Mihael Kühar a néphagyományokat gyűjtő Štefan öccse (lásd Š. Kühar – Vilko Novak, *Ljudsko izročilo Prekmurja* [Muravidék néphagyományai], Pomurska založba 1988). Már az első világháború előtt, amikor Zsiga úr tudomása szerint Muravidéknek nem volt semmilyen kapcsolata a Mura túloldalán élő szlovénokkal, befejezte Ljubljánában, az akkori Ausztriában, a gimnázium hat osztályát, (ahogy a Zsiga által említett Mihael Erjavec Bratonciból és mások is), ezután vasúti tisztviselő lett Ljubljánában, majd Sobotában, ahol a

megszállás 1941-ben érte utol. Ugyanabban az évben, az ügyészség büntető eljárást indított elsősorban Jožef Klekl ellen, ugyanakkor Ivan erič, Mihael Kühar, M. Erjavec, Marko Godina és a Belgrádba tartó delegáció további öt tagja ellen, felsorolja őket M. Slavič a *Slovenska krajina* gyűjteményes kötetemben megjelent értekezésében (Beltinci, 1935) – igen, ez a vörösbe kötött könyv (micsoda kihívás az írástudatlan bikáknak, vörös rongyként! V. N.) feküdt mindenhol, az ügyészségtől és vizsgálóbírótól kezdve a legfelsőbb bíróságig Győrben. Sajnálom akaratlan bűnös, hogy Slavič két értekezését megjelentettem – bár az egész eljárást »felség-sértés, a magyar nemzet megbecsülése elleni és más bűncselekmények« miatt stb., amely 1941-től 1944-ig, Klekl bezárásán és Mihael Kühar kétszeres kényszermunkáján kívül, összesen 309 napig tartott, 1943 és 1944-ben nem követte súlyosabb ítélet, mert azt a történetek elévülése miatt, valamint bizonyítékok hiányában le kellett zárni ...

De a magyar történész ebben a könyvében, amelyet 1996-ban adtak ki Lendván a mi pénzünkből, »megállapította« a források pontosabb feltüntetése nélkül, hogy a bratonci M. Kühar is, 1918-ban fosztogatott Beltinciben, bár róla és a vele együttműködő Ivan Jeričről is már az akkori tanúk bizonyították, hogy »csillapították az embereket és elvonták azokat a fosztogatástól«. De azokról, akik Muravidék Magyarországtól való »igazságtalan« elszakításáért dolgoztak, minél több hazugságot, piszkot kell írni – micsoda rút szavakat használok ... – hiszen ez nem jelent támadást a muravidéki szlovénságra, sem pedig a Szlovén Köztársaság integritása elleni tevékenységet, amely igazság szerint nem kaphatta volna meg ezt a területet az imperialista és a később fasiszta Magyarországtól!

Ki kér bocsánatot a rágalmazásért Kühár gyermekeitől, az építőmérnök Irénától és a közgazdász fiától, ki kér majd legalább elnézést a lendvai kiadó nevében, mert a könyv szerzője nem tudja mit csinál, a kiadó igazgatója pedig nem akar bevallani semminemű valótlanyságot. Talán Balaskó úr?! Kühár barátja voltam, segített bátyja hagyatékának gyűjtésében (a magyar történész ezt a nem létező beltinci plébánosnak Jožef (!) Küharnak tudja be, aki valójában Štefan, és a bratonciakkal nem volt rokonságban sem, ezért barátjaként mélységesen elítélem, a lendvai urak erkölcsi tanúsága ellenére, ezt a fajta »kútfőből való« vagy a fasiszta, olvasni-írni nem tudók által készített, megszállásbeli magyar forrásokból merítő irományt). Ma Lendván védelmezőik nem akarják bevallani, hogy ez és az ehhez hasonló támadást jelentenek a szlovénságra, nemcsak Muravidéken, hanem az egész Szlovén Köztársaságban, amely képviselőinket és minisztereinket egyáltalán nem érinti ... Támadás az élőkre, ma már holtakra, de élő gyermekeikre, Jerič unkaöccseire és unokahúgaira, ükunokahúgaira – barátaikra, munkatársaikra és valamennyiünkre!

Lendvai urak és hölgyek, Števan és Mihael Kühar jóvoltából, Ljubljanából azokban az években, 1910 körül – amikor köztünk nem létezett semmilyen kapcsolat?! – Muravidékre különböző szlovén lapokat küldtek, amelyeket a magyar posta »Nem veszi át, vissza« és hasonló feliratokkal küldött vissza. Amíg a bécsi országgyűlésen a szlovén képviselő dr. Janez Ev. Krek (igen, az a Krek a Májusi nyilatkozatnál! V. N.) élesen rá nem förmedt a magyar belügyminiszter-re, mi-csoda szabadság ez stb. – de már túl késő volt, a világháború ezt a »demokráciát« eltörölte és újat hozott, amely elhozta a szabadságot számunkra is, legalábbis 1941-ig, amikor ideiglenesen ismét hallgatnunk kellett a farkasok üvöltését a távoli sztyeppékről.

Tisztelet és elismerés a becsületes Mihael Küharnak, akit leköpött (oh, mi-csoda csúnya szó az írógépből!! V. N.) a 20. századi magyar történelem és a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, amelyet szlovén pénzből tartanak fenn és támogatja a magyar kormány, amely nem tudja mit csinál.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf., 46. szám, (1997. november 13.)

KI VOLT IVAN JERIČ?

VILKO NOVAK

A magyar könyv »az igazságtalan Trianonról« nem kisebb dologgal vádolja Ivan Jeričet, mint a beltinci zsidó boltok és az urasági birtok fosztogatásával 1918 novemberében. A 40. oldalon a Jožef Kleklről szóló lábjegyzetben így szól róla: »A második világháború alatt Muravidék Magyarországhoz csatolása után vele és társaival szemben (Ivan Jerič, Kühár Mihály ...) a magyar hatóságok felségsértés, a magyar nemzet megbecsülése elleni és más bűncselekmények elkövetése miatt eljárást indítottak. Azonban a cselekmények óta eltelt hosszú időre – több mint húsz évre – való tekintettel a büntető eljárást megszüntették.« Zsiga T. könyvében (Lendva, 1996) Jerič neve hatszor kerül említésre.

Ivan Jerič Dokležovjében született, paraszt és molnár családban 1891-ben, anyja neve Zver, ő Beltinciből származott. Kilenc gyermek közül a harmadik volt a sorban; a földet bátyja vette át, ezért ő a ház körüli munkákban segített, de a Sobota-Hódos vasútvonal építésénél is dolgozott, és Ausztriában a lebringi villanyerőműben, valamint a Mura folyó szabályozásánál. Vízügyi mester szeretett volna lenni, amihez a középiskola két osztályára volt szükség. Szomszédja, Štefan Poredoš, tanítóképzős hallgató azt tanácsolta neki, iratkozzon be a lendvai polgári iskolába, otthon készüljön fel és tegye le a vizsgákat. Egy éven belül tette le mindkét osztály vizsgáit.

Ezután ismerkedett meg Števan Küharral a szomszédos Bratonciból, aki az érettségi után 17 éven keresztül otthon betegeskedett tüdőbaja miatt és népdalokat, elbeszéléseket, meséket gyűjtött. Kilenc évvel volt idősebb nála. Rábeszélte, hogy folytassa a tanulást, így a következő évben elvégezte a polgári iskola 3. és 4. osztályát is, majd latinul kezdett tanulni, de növénytant is tanult, hogy beiratkozhatson a gimnázium felsőbb osztályaiba. 1913-ban behívták katonának Szarajevóba, ahol a katonai távközlő iskolába vették fel. Amikor kitört a háború, először a szerb, majd az isonzói frontra kellett mennie, ahol a távközlő szakasz parancsnoka lett, amely a csapatokat a háttérben levő vezérkarral kötötte össze. Három kitüntetést kapott bátorságáért, amelyeket a megszállás alatt be kellett mutatnia a magyaroknak, akik olyan ostobasággal vádolták, hogy 1917-ben a szerb kormánytól Korfun pénzt kapott azért, hogy közreműködjön Muravidék Magyarországtól való elszakításában. Még a tehenek is nevetnének! Közben tanult és Szentgotthárdon a

gimnázium 5. és 6. osztályát is befejezte. Az isonzói fronton kereste a kapcsolatot a helyiekkel, a lelkészekkel és a parasztokkal. A háború után is felkeresték egymást. A helyzetről a szakaszában levő csehek értesítették, így szerzett tudomást Wilson és Masaryk tevékenységéről.

Amikor 1918 november első napjaiban hazatért a harcmezőről, Beltincibe hívták, mert egyesek rátámadtak a zsidó boltokra és a várra. Még egyenruhában volt, határozott, katonás fellépésű, ezért a megtámadottak segítségére sietett. A zsidó boltokat már összetörték, csak az egykori Weisét sikerült megmentenie, aki egy héttel azelőtt eladta boltját a Škofja Loka-i Ostercnek és radgonai feleségének. Segített a fosztogatókat elkergetni a grófi birtokról, azután pedig értesítették, hogy a magyar katonaság keresi és azzal vádolja, hogy együttműködött a támadókkal. A rosszhírű tanító V. Tkalec kereste. Ezért visszavonult Ljutomerbe, ahova a várbeliek két nap múlva érte küldtek valakit, azzal hogy hívja vissza, mert tisztázták a tévedést. Köszönetük jeléül »kaleci« bort küldtek neki. Zsiga úr pedig nyugodtan ír arról a 66. oldalon, hogy Jerič »csatlakozott Belatincon a zavargásokhoz, a Zichy grófok kifosztásához (azért látogatta később gyakorta Bántornyán Zichy grófnő?), később esperes volt Bántornyán (arról, hogy azelőtt Lendván volt, ahol a magyarok nyelvi jogait védte a szlovén bürokraták előtt, és a magyar támadások miatt ment Bántornyába – erről Zsiga lendvai informátorai semmit sem tudnak!) A felelősségrevonás elől a Murán túlra, Luttenbergbe (Ljutomerbe) szökött. Ettől kezdve Muravidék elszakításának aktív szervezője lett ...« És így tovább, butaság butaságra halmozva. Nem lehet illemtudóan beszélni egy olyan munkáról, amelynek forrása az együgyű vádirat az 1941–45-ös évekből. Hol fogja ezt visszavonni és hogyan fog bocsánatot kérni Jerič rokonaitól, Göncz László Úr?! »Hagyjuk ezt a történésekre« – Pozsonc országgyűlési képviselő asszony?! Valószínűleg elolvasták »a történelmi igazságokat« a Vestnik utolsó számaiban?!

Jeričet J. Klekl ajánlotta be Jeglič ljubljanaí érseknek, aki az első szlovén gimnáziumot alapította Št. Vidben Ljubljana mellett, így felvették 1919-ben, ahol az utolsó két osztályt is befejezte és érettségi vizsgát tett – első muravidékiként !

Jerič fejlett nemzeti öntudata még otthonról származott, ahol a Mohor könyveket olvasták, amelyekből édesanyja Gregorčič és Stritar énekeit fejből tudta. Jerič segített Küharnak a népdalgyűjtésben és 1913-ban közösen kiadták azokat (a Marija Lap szerkesztősége) a *Magyar szlovénok népdalai* című gyűjteményben. Azután magától értetődően csatlakozott, sok muravidéki honfitársával együtt, a muravidéki felszabadító légióhoz, amelyet Maister tábornok kezdeményezésére 1919-ben alapítottak meg Ljutomerben. Jerič a vezetői közé tartozott és kapcsolatban állt dr. Matija Slavičsal is, aki Párizsban képviselte nemzeti jogainkat. Így élte meg 1919. augusztus 12-én a felszabadulást.

A šentvidi érettségi után a maribori teológiára jelentkezett és 1924-ben szentelték fel pappá. Káplánként dolgozott Ljutomerben és Muraszombatban, ahol a Novine szerkesztője is volt, amelyben képviselte embereink érdekvédelmét. Ott vált 1927-ben a Szlovén Néppárt listáján képviselővé, és harcolt az önálló gimnázium létrehozataláért Muraszombatban, a kerületi bíróság megalapításáért és a béresek jogaiért. 1930 után plébános és esperes lett Lendván és mindkét nemzet egyelő jogait hirdette. Öt év múlva átvette a bántornyai plébániát, továbbra is végezte esperesi munkáját és a legtekintélyesebb lelkipásztor volt jó fellépése és beszédképessége miatt. Kiválóan lépett fel a magyar megszállás kezdete után 1941-ben is, az érsek előtt és a polgári hatóságok előtt is, amelyek ismét megvádolták olyan nevetséges hazugságokkal, mint amilyeneket már felsoroltunk. Az öccsét és két lelkipásztort a magyarok bezárták az OF (Felszabadító Front) fő szervezője meggondolatlansága miatt, aki leírta mindazok nevét, akiket felkeresett, és a beszélgetéseket is, amelyeket megtaláltak nála. A felszabadulás után néhány helyi meggondolatlan alak el akarta távolítani, de ügyesen kitért előlük.

Végül lelkipásztor segéd volt Muraszombatban és plébános Bakovciban, ahol teljesen megvakult. 1975. december 21-én hunyt el. Példakép maradt számunkra, igaz és gerinces ember, aki szerette a hazáját és a nép igazi lelkipásztora volt. A történelmileg fontos emlékiratait tartalmazó terjedelmes könyv néhány hónapon belül jelenik meg.

Vestnik, Murska Sobota, 50. éf., 9. szám, (1998. február 26.), 8

INTERJÚ

A NEMZETIETLENÍTÉS MEGHOZTA »BOLDOG« GYÜMÖLCSÉT

J. VOTEK

Ilyen könyvnél jogom van felkiáltani és teljes felelősséggel megbízhatatlanságot és tudománytalanságot felróni

Minden intézményük megvan, amely szükséges egy nemzet vagy nemzetiség működéséhez, és biztosított számukra a politikai befolyás is nemzetiségi parlamenti képviselőjükön keresztül, nem szeretném azonban a halálraítélt Rábarvidéki szlovénok kedvét szegni

Dr. Vilko Novak professzor úr a Vestnik előző számában élesen nyilatkozott a *Muravidéktől Trianonig* című könyvről, amelyet magyar nyelven a Magyar Művelődési Intézet adott ki Lendván. Azt mondja, a könyv annyira felzaklatta, hogy kénytelen volt így, ennyire személyes hangon reagálni, anélkül, hogy érzésein uralkodott volna. A könyv felületessége és szakmai következetlensége miatt máshogy nem is tudott, tette még hozzá beszélgetésünk folyamán, amelyben megkísérlünk megvilágítani néhány tényt, különösen a muravidéki szlovénok és a magyarországi szlovénok helyzetét illetően.

Nyilvánvaló, hogy Önt a szóban forgó könyv, személyesen és szakemberként is érintette, aki nyilvánvalóan nem ért egyet a történelmi tények napi politikához vagy egyes csoportok szükségleteihez való igazításával, amelyeknek érdekük a tények mindennapos alakítása saját érvényesülésük érdekében.

Novak: Nem tudom, volt-e ilyen érdeke az Intézetnek. De ha a könyv olvasásakor figyelembe veszem saját kutatási eredményeimet és minden mást elhanyagolok, akkor ezt a felületes és szakmailag hiányos irományt nem tudom elfogadni és nem tudok vele egyetérteni. Hiszen kutatómunkám, egyetemi tanulmányaimtól kezdve, az irodalomkutatásra irányult, majd Muravidék nyelvének kutatására az elérhető időszaktól, legalább a 18. századtól kezdve. Majd a teljes népi kultúra kutatása felé vettem az irányt, amelyet egész Szlovéniára kiterjesztettem és az 1715-től megjelent könyvekre, amelyekről a szóban forgó könyv semmit sem tud, hiszen irodalmunk nem a katolikus Küzmičcsel kezdődik, a protestáns irodalmat pedig elhanyagolja, bár nem tudom miért.

Kutatómunkám során két pólusú kérdésekkel találtam magam szemben. Az első muravidéki könyvet nem magyarról fordították, ahogy néhányan állítják,

hanem az Luther *Kis katekizmus*a volt. Először a kaj horvát nyelvjárás rétegeire bukkantam és a kaj horvát forrásokra, amelyeket a szlovén irodalomtörténet és nyelvészet nem vett figyelembe. Muravidék részben, elsősorban déli része, négy plébániával, a zágrábi püspökség alá tartozott, amelynek nemzeti nyelve a kaj horvát nyelvjárás volt, amely rokonságban áll, és néhol egybeesik a mi muravidéki nyelvjárásunkkal. Erről többet szólunk majd az énekeskönyvben [*Martjanska pesmarica*], amelynek a szerkesztője és a kísérszöveg szerzője voltam. Ez a könyv már a 16. századból való szövegeket tartalmaz, sőt világi szerelmes énekeket is, de elsősorban evangélikus egyházi énekeskönyv és csak részben katolikus. A kaj horvát irodalmi forrásokból, amely rendkívül gazdag, íróink is merítettek. Temlin 1715-től és Štefan Küzmič. Fontos a muravidéki nyelvjárásról szóló magyar források tanulmányozása is. Pável Ágoston barátom könyvet írt a cankovai nyelvjárás hangtanáról, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia adott ki, már születésem évében 1909-ben. Ez vezetett engem is a magyar történelmi irodalomban, az irodalomtörténetben és a nyelvészetben való elmélyüléshez. Az én bűnöm az, hogy ott doktoráltam Števan Küzmičből, a szlovén bibliafordítóból, és ezt itt nem ismerték el. A magyar kultúrát nagyra értékeltem, és tisztelem, ellene vagyok azonban mindenfajta nacionalizmusnak, különösen a sovinizmusnak, amelynek a legsúlyosabb formájában részesültünk a megszállás alatt.

A vitatott könyvben ugye van egy szerző, akit nem említett?

Novak: Igen, Mikola Sándorról van szó, és a brosúrájáról, illetve egyebekről, amiből Zsiga, a vitatott könyv szerzője merít. Elhanyagolja ugyanakkor, hogy Mikola a párizsi békekonferencia idején a magyar érdekeket képviselte és Muravidéket Magyarország részeként mutatta be.

A megszállás alatt őt a magyarok még jobban eltaszították maguktól, mint engem. Bár bizonyos volt benne, hogy a magyaroknál jó érdemeket szerzett.

Ennek ellenére a magyar kultúrához, ahogy ön mondja, pozitív viszonyt alakított ki, és ezt levelében is hangsúlyozza.

Novak: A magyar kultúra iránt pozitív volt és most is ilyen a viszonyom.

Végül is sokat fordítottam. Ennek ellenére kritikusan követtem az ellentmondó jelenségeket Magyarországon, mint amilyen Mikola brosúrája volt 1926-ban. Erről a könyvről 1932-ben írtam éles kritikát, hiszen a muravidéki nyelvjárás valamiféle kelta eredetéről álmodozik, stb. A problematikus könyv szerzője erre alapoz, nem veszi figyelembe az ellenkező forrásokat és irodalmat.

A második világháború után a magyarok viszonya a szlovénokhoz, elsősorban a Rábavidéki nemzetiségi kisebbségünkhöz való viszonyon keresztül realizálódott.

Novak: A Rábavidékről (Porabje) 1930 óta írok, amikor Pável Ágoston elvezetett oda és végig követtem őt, és felhívtam figyelmét a túl csekély érdeklődésre

a nemzetiségünk iránt a szlovénok részéről és a kritikátlan viszonyra a magyar fél iránt a Rábavidékkel kapcsolatban. Azért úgy hiszem, hogy jogom van felszólalni ilyen könyv ellen és minden felelősséggel felróni a megbízhatatlanságát és tudománytalanságát.

Nemcsak felületességről van szó, ahogy esetleg néhányan majd mentségül felhozzák. Ha a szerző jelentette ki, hogy saját ízlése szerint válogatta a forrásokat, akkor abszolút tudománytalan is. A tragédia az, hogy a könyv kárt okoz.

Másrészt él nálunk magyar nemzetiség, lehetséges-e az egyik és a másik nemzeti-ség helyzetének összehasonlítása?

Novak: 1919-től kezdve, amióta a Rábavidéki falvak Magyarországon maradtak, kényes az összehasonlítás a Muravidéken élő magyarokkal.

A Rába-vidéki szlovénoknak határozott volt a nemzeti öntudata, ahogy más kutatók, például dr. Tine Logar kutatásai is bizonyítják, aki a nyelvjárásokat vizsgálta, és mások is akiknek még több kapcsolatuk volt, mint nekem. Amennyire János Kühar plébánostól tudom, határozottak voltak és öntudatosak. Követtem azonban a fokozatos elnemzetietlenítést, amely a politikai viszonyok (vasfüggöny) miatt is bekövetkezett.

A második világháború után 1956-ban mentem először hivatalosan Magyarországra és a Rábavidékre és ott szlovénul beszéltem, nyelvjárásunkban, közreműködtem ugyanis az Pável Ágoston Művelődési Ház megnyitására, Pável Ágoston munkájának bemutatásával. Ezért az otthoni muravidéki környezetben támadások értek. Ezt egy kétéves fegyelmi vizsgálat követte, amelynek során semmi rosszat nem tudtak rám bizonyítani, de ez akadályozott szakmai előléptetésemben. Tény, hogy a szlovén helyzetet Rábavidéken nem lehet összehasonlítani a magyarokéval Muravidéken. A Rábavidéki iskolákban egyetlenegy tankönyvük volt, valamiféle olvasókönyv és hittan, amelyet nyelvjárásban írtak. Ezért az elnemzetietlenítésnek nem lehetett útját állni. Néhány évtized alatt ez meghozta »boldog« gyümölcsét. Oly messzire ment, hogy egy »vend« társaságot is alapítottak, amely a Rábavidéki szlovénok »vendségét« akarja bizonyítani.

Szakmai közvéleményről van szó?

Novak: A szakmai közvélemény nem beszél vendekről. Néha használja ezt a kifejezést, részben politika nyomása alatt is. A történészek és a nyelvészek a »hazai szlovén« kifejezést használták.

Csak az Ausztriában élő szlovénoktól különböztették meg őket. A dolgok kiélesedtek a két háború között. Itt előtérben Mikolának az említett terve áll, hogy pártfogolhatta Muravidék magyar államhoz való tartozását, és külön nemzetként minősíti az ott élőket, akiknek nem lett volna kapcsolata a szlovén nemzet többi részével.

A mai magyar nemzetiség helyzete teljesen más, hiszen minden intézményük megvan, amely szükséges egy nemzet vagy nemzetiség működéséhez, és biztosított számukra a politikai befolyás is a nemzetiségi parlamenti képviselők keresztül, és ez szembetűnően különbözik a halálraítélt Rábavidéki szlovénokétól, akiknek nem szeretném a kedvét szegni. A Rábavidékieknek a legmagasabb szinteken azt hangoztatják, hogy megvan minden joguk, de tegyék hozzá, hogy csak papíron, és azokat sem tudják érvényesíteni. A »természetes« érvényesülési lehetőségeik is behatároltak, pl. a egyes törvények, amelyek elvégezték a magukét az nemzetietlenítésben. Éppúgy nincs értelme azt mondani, hogy a szlovéniai magyarok bármit is tettek volna a Rábavidéki szlovénok helyzetének javításáért. Azt, hogy mikor kezdtek el figyelni rájuk és mikor kezdték hasonlítani saját helyzetüket a szlovénokéhoz és erre hogyan reagált a magyar kormány, érdekes lenne megvizsgálni.

Ez alatt a néhány évtizedes nemzetietlenítés alatt, amely a Rábavidéki szlovénokat halálra ítélte, ahogyan ön mondja, értelmiség nélkül maradtak. Itt próbáltak segíteni nekik, de vajon nincs-e túl késő?

Novak: Valóban volt néhány egyetemi hallgató, és elsőként Marija Kozar szerezte meg diplomáját. De mi magunk is túl keveset tettünk ezekért az egyetemi hallgatókért, akik a tanulmányaik során eltűnedeztek.

Az is igaz, hogy mi szlovénok kevésbé vagyunk harcias természetűek a magyarokkal összehasonlítva. Az elmondottak után az együttműködés mellett vagyok, de mindazok után, ami történik és történt csak a kölcsönösség elve alapján.

A Regedei háromszög (Radgonski kot) is képezte-e érdeklődésének tárgyát valamikor?

Novak: Nem, ezzel különösebben nem foglalkoztam, jártam ott néhányszor dr. Trstenjakkal, Potrnan, Pável Ágoston szülőfalujában. Az ő helyzetük kétségkívül rosszabb volt, hiszen hivatalosan nem ismerték el őket.

A vitatott könyv szakmai hiányosságának és benne a tények egyoldalú káros ábrázolásának ellenére, szükséges lenne néhány dolgról szólni Muravidék »kényszerű« csatlakozásáról Szlovéniához.

Novak: A magyar szakmai közvéleménnyel intenzív kapcsolataim voltak, pl. a lendvai Hadrovicscsal, aki már nem él, és aki nem értett egyet ilyen felületességgel. Kapcsolataim voltak irodalmárokkal is, például Veres Péterrel. Az ilyen jellegű együttműködés pedig anyagismeretet követel meg, ha úgy tetszik, egy nemzet kultúrájának ismeretét. De a könyvben, amellyel foglalkozunk, felületességről van szó és tájékozatlanságról.

Ez átmegy vádaskodásba, hogy például a muravidékiek nem tartották magukat szlovénnek, és ellenérzéssel csatlakoztak Jugoszláviához. Igaz, nagy lelkesedés talán nem volt, ami érthető.

Szlovéniát a Mura túloldalán rosszul ismerték. Úgy mondom, alsó-Muravidéknek közvetlen kapcsolatai voltak Szlovénia központi részével. Mindazok, akik továbbtanulás mellett döntöttek, azt Ljubljanában folytatták, még az első világháború előtt is. Felsorolhatnám őket. A Mohor könyvek sem voltak jelentéktelenek. Nagypármnak, Jožef Baša parasztembernek, hangsúlyozom, száz évvel ezelőtt a beltinci egyházközösségben működő szlovén Mohor Társaságnak körülbelül 100 tagjával volt kapcsolata és mindannyiuk öt könyvet kapott. Ezeket a házakat abban az időben fegyveresek keresték fel. Tanította az embereket olvasni és »fordított«, vegyük például a »tudi« [is] szót, amely nálunk »tüdi« stb. A könyvek Rábavidékre is elkerültek, egészen Felsőszölnökig, ahol Košič volt az első történésszünk. Mivel Dolnje Prekmurje (Alsó-Muravidék) Lendvától Beltinciig 1777-ig a zágrábi püspökséghez tartozott, ez befolyásolta helyzetünket. A másik oldalon volt – amelyről szinte nem merek szólni, mert megharagudtak rám emiatt, bár nem tudom miért – az evangélikus oldal. Katolikus lelkészeik Szlovéniával olyan módon álltak összeköttetésben, amiről beszéltem, amelynek nem volt háttere a szlovén oldalon, a belsőbb területeken sajnos így volt és ezért nem én vagyok a hibás. Sopronnal volt kapcsolatuk, ahol gimnáziumuk volt és ez rájuk elnemetlenül hatott. Az evangélikus korszak így fejeződött be sikeresen, a 18. században Küzmičsel és Bakosával a 19. század végén. Cipot Rezső, puconci evangélikus lelkész, azt írta: »Nemsokára eljön az idő, hogy mindannyian ugyanazon a nyelven, magyarul fogjuk dicsőíteni az Istent.«

Ezzel az idővel van összefüggésben a vezetékeknek változtatása is muravidékiről magyarra?

Novak: Erről nem kellemes beszélni. Igen, így volt. A század elején a katolikus publicisztika veszi át a kezdeményezést, amely az 1904-es kalendáriummal kezdődött. Ez befolyásolta az emberek értesültségét. Ezekben az újságokban vezetik be a gaj-ábécét már 1913-ban és 1919-ben. Meggyőződésem szerint éppen a művelt háttér hiánya, amelyről beszélünk, hatott elsősorban az evangélikus lelkészek irányultságára és talán sértettségükre is Muravidék Szlovéniához való csatlakozásakor. Mindezek ellenére nincs kapcsolata a muravidéki identitástudattal, a szlovén identitástudattal, és ezt semmilyen szinten nem tagadhatják.

A művelődés mellett fontos még a gazdaság is.

Novak: Muravidék gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai e könyv szerint 1919 előtt kizárólagosan Magyarország felé irányultak, de ez nem igaz. A fő

kereskedelmi központ Radgona volt, ahova lovakkal szállították a gabonát, utána Ljutomer, bár nem volt híd, voltak azonban kompok.

Ha visszakanyarodunk a kultúrához, tragédia, hogy sehol sem említi Štefan Küzmič, akinek kiemelkedő helye van a nemzetközi szakmai szlavisztikai közvéleményben. Ez paradox és még egyszer ismétlem, az evangélikusok és Muravidék mint egész elleni támadásról van szó, hiszen mégiscsak a szlovénok és muravidékiek irodalmáról van szó, ez számomra egy, amely (nála) Mikloš Küzmičsel kezdődik és itt is a fő hangsúlyt Mikloš Küzmičnek a magyar püspök jóságától való függőségére helyezi, természetesen az ő »nagylelkű« szemszögéből.

Közvetetten összeköthetjük ezt a Szlovénia és Magyarország közötti politikai viszonyokkal is, amelyek látszatra a legjobbak, de ha valamilyen hasadék keletkezik, mint a szlovénok helyzete Magyarországon, és ha ezt nemzetközi viszonylatokba helyezzük és hasonlítjuk a szlovénok helyzetével Ausztriában, akkor már veszélyes résekről van szó, amelyeket néhányan kihasználnak, köztük van ez a könyv is. Oly módon, ahogy ezt ezzel a könyvvel tették, nem érthetünk egyet, még egyszer hangsúlyozom, hogy a szlovénság elleni támadásról szól. Egy jelenséghez való viszonyról van szó egy bizonyos körben, amely számunkra veszélyes és amely elferdíti a történelmi tényeket. Itt nem ilyen, vagy olyan értelmezésről van szó, amely a demokráciával összefüggne. Most az ember elvárná, hogy a tényeket inkább tudományosan, következetesen és szakmailag tisztességesen dolgozzák fel.

Beszélhetünk-e a Martjanci énekeskönyvről, amelynek Ön végezte a szerkesztését valamint tanulmányt írt hozzá. A munka kész, látom az ön könyvespolcán.

Novak: Az énekeskönyv keletkezésének kezdetét a 16. századra tehetjük – amire az írásmódból lehet következtetni – a Martjanci evangélikus egyházközségben. Az első énekek az egyházi év karácsonyi, újévi, húsvéti énekei, a pünkösdig. Az énekeskönyvnek szoros kapcsolata van a kaj-énekeskönyvekkel a zágrábi püspökség területén és értékelésem szerint még távolabb is, amelyre a nyelv is utal, hiszen a govorjaše, pridojaše régi szóalakokkal találkozunk. Horvátországban létezik a *Pavlini énekeskönyv*, amelyet hat évvel ezelőtt adtak ki. A *Martjanci énekeskönyv* hihetetlenül terjedelmes. A *Nedeliška énekeskönyv* Nedeliščében keletkezett és az elhunyt M. Maučec professzor találta meg. Ezek az énekek kapcsolatban állnak a 16. századi könyvvel, hiszen megtalálhatók benne a Trubar által átdolgozott énekek *Ta stara velikonočna pesem* [Egy régi húsvéti ének], *Ta lejpa božična pejsen* [Egy szép karácsonyi ének], Dalmatin passiója. Trubar és Dalmatin neve nincs feltüntetve és nem tudom bizonyítani, hogyan kerültek a Muravidékre. Az első énekek régi katolikus húsvéti énekek. Néhány éneket pedig magyarról fordítottak, ami bizonyítja, hogy ez muravidéki énekeskönyv. És ami fontos, az evangélikusaink itt is elhallgattak, hiszen nincs evangélikus változat. Katolikus

kántorok kapták kézbe. A 18. századtól a 19. századig a *Pertočka énekeskönyv* és a *Senička énekeskönyv* 1718-ból jelennek meg, mindkettő elég terjedelmes.

Vestník, Murska Sobota, 49. éf. 21. szám, (1997. május 22), 8.

»NEM VAGYOK A MÉRLEG NYELVE.«

Trianon a nemzetiségek fájdalma.

Pozsonec Mária országgyűlési képviselővel az aszfaltburkolatról, Trianonról, az alkotmányos vitákról és a pincei határátkelőhelyről

J. VOTEK

Most elégedett lehet, hiszen az elmúlt napokban nyitottak meg két átkelőhelyet Prosenjakovciban és Kobiljében és ezzel megvalósult egyik terve. Milyen érdemeket tulajdonít magának és mi a helyzet azzal a poros úttal, amely Prosenjakovciba vezet, amelyre biztosították ugyan a pénzügyi fedezetet, de azt mégsem aszfaltozták?

Pozsonec: El kell mondanom, hogy ez nemcsak az én érdemem, bár sokat tettem, még a magyar kormányserveket is kritizáltam, de nálunk is sok kaput nyitottam meg, hogy megvalósulhasson. Biztos vagyok benne, hogy így ez a terület, elsősorban Goričko lehetőséget kapott a fejlődésre. Amikor a határátkelőhely megnyitásakor feltettem a kérdést Žare Pregelj államtitkárnak az aszfaltozásról, ő erre tréfásan azt válaszolta, hogy az aszfalt az aszfaltkeverőben van, ezért figyelmeztettem, hogy nem szeretném a következő képviselői kérdést az aszfaltburkolatnak szentelni. A beruházási eszközök biztosítottak az útra és remélem, hogy a helyi közösség az aszfaltozást is megvalósítja. A harc ezekért a pénzügyi eszközökért kemény volt, hiszen Martjancitól az út nem minősített. Előkészületben van a törvény az út kijelöléséről és minősítéséről, amellyel azonban a minisztérium nem siet, hiszen azzal vállalnia kellene több kilométeres útszakasz karbantartását.

A határátkelőkkal elsősorban azokon a területeken ért el sikereket, ahol a magyar nemzetiség él, mennyire elkötelezett, amikor a többségi nemzet Rábavidékkel való kommunikációjáról van szó?

Pozsonec: Nem értenék egyet az elnök úr szavaival, hogy ezzel lezárult egy időszak, hiszen az került megvalósításra, amiről megállapodás történt és amit az államközi egyezményben, 1992-ben aláírtak, ebből az egyezményből viszont még nem valósult meg az átkelőhely megnyitása Domanjševciben és javaslatot teszek még a Genterovci átkelőhelyre is.

Párhuzamosan ezzel, végig támogattam a határátkelőhelyek megnyitását azon a területen, ahol a szlovén kisebbség él Magyarországon. Bizonyos vagyok benne, hogy csak akkor lehetséges a siker, ha a nemzetiségek ezen és a másik

oldalán is kölcsönösen támogatják azt. Ezért továbbra is »gyötröm« a kormányt a Markovci és Domanjševci határátkelőhellyel.

Hogyan tekint a nemzetiségek helyzetére ebben az összefüggésben?

Pozsonec: Az elért nemzetiségi jogokat sikerült megőriznünk.

Sok energiára volt szükség, hogy ezeket a jogokat »beépítettük«, bár a kollektív jogokat nehéz beleszólni a törvényekbe. Aggasztanak az egymást követő alkotmányviták. Igaz, hogy a törvény nyújtotta lehetőségeket még nem használjuk ki a mindennapos gyakorlatban. Sajnos a jogok annyit érnek, amennyit belőlük megvalósítunk, ez pedig a többségi nemzettől is függ, amellyel együtt élünk. A jogok akkor érnek valamit, ha azokat az itt élő szlovénok is támogatják.

Említette az alkotmányos vitákat, milyen az ön álláspontja a kettős választási jogról, amelyet alkotmányos elbírálásra nyújtottak be?

Pozsonec: A nemzetiségi jogok megvalósításához való pozitív hozzáállásról van szó és ez a legfontosabb jog. A nemzetiségek alanyi jogainak elismerését is jelenti, különösen, ha adott az egyenjogú bekapcsolódás a törvényhozó hatalomba, ahol azok közvetlenül képviselhetik érdekeik védelmét. Jómagam sokat utazom és tapasztalom, az effajta megoldást a nemzetközi politikában és a szakmai közvéleményben is támogatják. Igaz az is, hogy ilyen formában, mint nálunk, ez a jog még sehol sem valósult meg. Ez a legdemokratikusabb jog, amelyet az alkotmány a nemzetiségnek biztosít, és alkotmányos kategóriának tartom alkotmányos alappal, ezért az alkotmányos vitát nem érzem megalapozottnak. Ennél a megoldásnál kétségkívül a szlovén nemzet jóindulatáról van szó, amely elismerte ezt a jogunkat.

A jelenlegi viszonyokat tekintve a két állam között, reálisak-e a várakozások, hogy a szlovén nemzetiséget hasonlóan védjék, mint ahogyan mi az itt élő nemzetiségeket?

Pozsonec: A magyar állammal való kapcsolatok során állandóan hangsúlyozom, hogy a nemzetiségekhez való jobb viszony a másik oldalon élő nemzetiséghez való jobb viszonyt is jelent. Fontos az is, hogy a szlovén állam tudatosítja, hogy nemzetisége van Magyarországon, hiszen a múltban erre figyelmeztetni kellett. A szlovén kisebbségre jobb idők várnak. Ha nem állami szinten, de helyi szinten kidolgozottabb néhány dolguk, mint nálunk, elsősorban a nemzetiségi helyi önkormányzat. A többi dolog pedig úgy, mint nálunk, függ a gazdasági fejlődéstől és a jelenlegi értelmiség lehetőségeitől.

Helyi szinten mindezek ellenére bizonyos befolyása biztosítva van. Állami szinten ez úgy néz ki, hogy elsősorban a kormánypártiságával éri el, és végül is fontos szavazati voksot jelent a hatalmon levő koalíciónak.

Pozsonec: Bizonyos eredményeket az előző mandátumom alatt értem el, akkor abban a szavazati gépezetben a voksoknak nem volt jelentősebb befolyása.

Emlékeztetném a művelődési ház építésének kezdeteire, majd az öregek otthonára, eredményeket értünk el az út infrastruktúra megteremtésében is. Magam, Drnovšek támogatásakor, nem az LDS támogatása mellett döntöttem, hanem elsősorban a kormány mellett, amelyben bíztam és biztos voltam, hogy vezetheti az államot. Nem volt, és nem is lehet párt-elkötelezettségem, hiszen a szavazóbázisom széleskörű és nem engedi meg a pártjellegű megnyilvánulásokat.

A helyi öngazgatás szintjén heves védője volt az un. nemzetiségi körzetnek, még mindig ez az álláspontja?

Pozsonec: Az a véleményem, hogy egy közigazgatási egység maradjon ott, ahol az emberek akarják, hiszen kényes kérdésről van szó, amelyet nem lehet dekrétumokkal erőltetni, és ezek teljesen függetlenek az én akaratomtól, de azért vagyok, hogy meghallgassuk az emberek törekvéseit helyi szinten. Nagy hiba történt, mert az új körzetek meghatározásakor nem érvényesültek a szakmai szempontok és a javasolt körzetek amelyeket az emberek hitelesítettek. Tény az is, hogy a kisebb községekben, ahol a közös megértés szintje magasabb, a pénzt is ésszerűbben osztják el.

Miben látja az okot, hogy néhány község átszervezéséről szóló jelenlegi javaslatban, a minisztériumban nem vették figyelembe semelyik muravidéki kezdeményezést sem, bár Dobrovnik és Grad állítólag azok között van, akiknek ezt megígérték, és meg is felelnek a községalapítás feltételeinek?

Pozsonec: Ez a minisztérium javaslata, amely nem végleges, hiszen a javaslatokat és az értékelést a helyi önkormányzat bizottsága adja meg, magam pedig megteszek mindent, hogy Dobrovnik és Hódos pozitív értékelést kapjon, hiszen nem a 13. és 13. a) cikk szerinti község létrehozásról van szó, hanem olyan községről, amelynek külön jelentősége van, és amelyet a törvény jóváhagy. Ennél pedig a nép akaratának kifejezésre kell jutnia.

Valamik or a Magyarok Világszervezetének alelnökeként aktívan dolgozott, ez hasonló a Szlovén Világkongresszushoz (Svetovni slovenski kongres), még aktivistája ennek a szervezetnek?

Pozsonec: Nem voltam alelnök, hanem az elnökség tagja, és már nem vagyok az. Elmondhatom, hogy nosztalgiával gondolok erre, és ha még adódna alkalom, újra elfogadnám a megbízást.

Olyan szervezetről van szó, amelynek pozitívak a céljai. Végül is, létrehoztuk a Duna Televíziót. Megismertem a magyarok életét is a diaszpórákban, az egész világon. Ezen a szervezeten belül, mint ahogy Magyarországon is, elég sok fáradásra volt szükség, hogy bennünket a specifikus kicsiségünk miatt, a nagyobb nemzetiségekkel összehasonlítva a többi országban, egyáltalán muravidéki vagy szlovéniai magyarokként kezdjenek kezelni, hiszem a múltban és még nemrég

is a jugoszláviai magyarokkal egy kosárba helyeztek minket. Még Szlovénia önállóvá válása után is a Dráva-menti magyarokhoz, tehát a horvátországi magyarokhoz soroltak bennünket.

Nem nevezem ki a nagykövetet

Eddig a magyarországi nagykövetünk nemzetiségi származású volt, számít-e arra, hogy a hagyomány folytatódjon, jobban mondván, van-e jelöltje, akiért lobbizik?

Pozsonc: Nos, ez nem az én hatásköröm. Az, hogy Hajós urat nevezték ki magyarországi nagykövetnek, szép gesztusa volt az akkori miniszternek, Rupelnek, és a nemzetiségek iránt kimutatott tisztelet jele, hogy ő képviseli Szlovéniát Magyarországon.

A múltban elkötelezte magát a magyar nyelv tudása érdekében az egészségügyben, a képviselői felszólalásában érintette a bírók gondjait és a magyar nyelv tudásának kérdését. Vajon ezzel a más területekről származó szlovénokat nem helyezi-e alárendelt helyzetbe, ugyanakkor pedig személyzeti hiányról beszél? A nemzetiségek képviselői között sok az itt letelepedett is, így feltehetik az ellenkező kérdést is, a szlovén nyelv tudásáról.

Pozsonc: A követelmény nem erőszakolt jellegű, hiszen törvényben is megfogalmazott, amelyből világosan kitűnik, hogy a nemzetiségi területen mindkét nyelv egyenjogú. Ezért logikus mindkét nyelv használata, hiszen másképpen hogyan lehetne megvalósítani a nyelvi egyenjogúságot. Ezért nemcsak akadémiai szinten kellene foglalkozni a dologgal, hiszen a gyakorlatban a falvakban még nagyon is aktuális a kérdés. Ezeknek az embereknek fontos, hogy saját nyelvükön kommunikálhatnak.

A bíróságnál hasonló a helyzet, bár a múltban ez került előtérbe, de az utóbbi időszakban a helyzet erősen változott. Nemhogy nincs kétnyelvű, de semmilyen bíró sincs, jogállam pedig nem működhet a hatalom harmadik ága nélkül. Ezért követelésem nem radikálisak, hanem következetesek, de sajnos következetesen nem megvalósítottak.

A migrációs folyamat miatt erős asszimilációnak vagyunk kitéve. Ami az itt letelepedetteket illeti, úgy gondolom, hogy beszélnek szlovénul, ha pedig nem, ezt meg kell követelni tőlük.

Mit jelent a bírósági gyakorlatról szóló törvénymódosítás?

Pozsonc: Ez ideiglenesen a feltételek enyhítését jelenti, amelyek ennek a munkakörnek a betöltéséhez szükségesek.

Mi a helyzet a személyi okmányokkal, és a személyi igazolvánnyal?

Pozsonec: A személyi igazolvány szlovénul és franciául lenne, vagy angolul, és ha ez senkit sem zavar, nem zavarná a magyar nyelv sem, főleg a kétnyelvű területen. Remélem, hogy vagyunk annyira toleránsak, hogy ez ne jelentsen gondot.

Ön nemzetiségi politikus a legitimitás legmagasabb fokával.

Pozsonec: Ez igaz, de nem mindenki gondolja így, bár a szavazások sok mindent a helyükre tettek. Ezért hálás vagyok a nemzetiségieknek, hogy kimutatták bizalmukat.

Kezdetben jól funkcionáltak együtt az öngazgatási nemzetiségi érdekképviseleti csoporttal és a lendvai nemzetiségi intézményekkel, majd elszakadásra került sor, mi ennek az oka?

Pozsonec: Valóban így volt, amíg a tanács elnöke voltam, majd megváltoztak a dolgok, bár a választások, ebben az időszakban helyre tettek néhány dolgot. A községi tanács eredményes működése érdekében, véleményem szerint, az elnököt közvetlenül kellene választani, bár ezzel az indítvánnyal nem értem el sikert.

A területi étvágyról

A művelődési központon belül néhány olyan dologra került sor, mint a történelmi tényeket átalakító vitás könyv megjelenése. Ugyanakkor állami szinten háromoldalú egyezményt írtak alá, amely a szlovénok között meglehetősen kényelmetlen érzést okozott, hiszen vannak, akik ezt, az olaszok valamint a magyarok területi étvágyával hozzák összefüggésbe és félelmük a történelmi tapasztalatokat figyelembe véve megalapozott.

A könyvtől távol tartotta magát mint, akinek nincs semmilyen befolyása a könyv kiadására, sehol sem lehetett azonban fellelni, hogy annak tartalmától is távol tartotta volna magát, vajon egyetért-e azzal?

Pozsonec: Erről, kétségkívül, a szakmának kell véleményt nyilvánítania. Mondtam, hogy Trianon a nemzetiségek fájdalma, ezért annak bárminemű fellelgetése kényes ügy, ha pedig már így van, komoly hozzáállásra van szükség. Ezért a könyv megjelenése előtt, vagy a könyv megjelenéséről való döntés elfogadásakor szakmai recenzióra lett volna szükség. Jómagam, azt hogy ez a könyv előkészületben van, egyáltalán nem tudtam. Ez a nézeteltérés és a médiákban való feszegetése nekünk nem használ. Sajnos nincs semmilyen együttműködés köztem és a művelődési központ között, és ez nem tőlem függ. Magam a nemzetiséghez tartozóként dolgozom, ezért az a pénz is, amelyet a kulturális tevékenységre kapunk, mindannyiunk tulajdona, Kótban vagy Hódoson, nem pedig szűk köröké, ezért azt kívánom, hogy mindenkinek legyen lehetősége a nemzetiség kultúrájának megőrzéséért folytatott tevékenységre. Reagálok a történelmi tények átalakítása kifejezésre.

Senki sem értékeli az új egyezményt területi étvágyként. Az egyezmény a három állam gazdasági és közlekedési érdekeit fejezi ki. Az, hogy az említett könyvnek bármilyen befolyása lenne ebben az értelemben, az a könyv jelentőségének túlbecsülése.

Hogyan értékeli akkor dr. Novak reakcióját a könyvre?

Pozsonc: Elmondtam már, hogy dr. Novakot nagyon tisztetem, hiszen sokat tett a két kultúra közeledéséért. Már 1932-ben egy jelentős magyar művet adott ki szlovénul. Bár felmerül bennem a kérdés, hogy vajon ez a médiákban megjelenő polémia megfelelő módja-e annak, hogy a dolgokat megoldják. Hogy félre ne értsenek, ezzel nem arra gondolok, hogy a valóságot el kellene elhallgatni. Normálisnak tartom, hogy az ügyet tisztázzák, és az embereknek szükséges megmondani, hogy miről van szó, illetve miről volt szó. Nem utolsósorban hasznát vehetnénk a valódi szakmai érveknek, amelyek közrejátszanak a nemzetiségi jogok érvényesülésénél. Bár ehhez nincs szükségünk a határ túloldalán élő személy vitatott könyvére.

Kérdés az állami költségvetésből származó eszközök felhasználása is az RTV-n, ami a médiák működését illeti, itt is kedvezőtlen anyagi helyzetről beszélt?

Pozsonc: Az újság egy önálló intézmény keretein belül jelenik meg, amely azonban nem szócső, ahogy azt felrötták nekem, hiszen abban a szavazások utáni időszakban nem tartották szükségesnek, hogy felkérjenek beszélgetésre. Ennek ellenére szolid és önálló újságnak tartom.

A rádiónál és a televíziónál a helyzet valamennyire eltérő, hiszen önálló programegységként kellene működniük, ez az RTV-ház hozzáállása miatt van, amely nem valósítja meg törvénybeli kötelességeit, amelyet rendeltetésszerűen finanszíroznak a költségvetésből és nem csak az előfizetési díjakból. Jogunk van napi félórás televíziós programra, de senkit sem zavar, hogy ez nem valósult meg. Ha az RTV nem változtatja meg a hozzáállását, és nem kezdi el megvalósítani törvénybeli kötelességeit, valamint nem rendeltetésszerűen használja fel a pénzügyi eszközöket, amelyet már két éve folyósítanak a nemzetiség érdekében, komoly értekezésbe fogok kezdeni a költségvetésbeli eszközökhöz való jogosultság érdekében.

Jelenleg ismét aktuális a pincészet ügye, amelyhez valamikor pénzügyi főráso at keresett a palackozásra. Vajon ez a községi vállalat kialakulóban van-e, és részesedik-e nemzetiségi vállalatként pénzügyi támogatásban az indításnál, hiszen ismert, hogy hatályos egy külön rendelet, amely a nemzetiségi vállalkozóknak különösen kedvező feltételekkel biztosít bizonyos fejlesztési eszközöket.

Pozsonc: Nem, a pincészethez nem kaptunk ilyen támogatást, hiszen nem is kérvényeztünk ebből az alapból. Az alap a vételár 2,5 százaléka, privatizáció

címén, a nemzetiségi gazdaság anyagi alapjának erősítését szolgálja. Ez elég merész javaslat volt, amelyet támogattak.

Nemtetszést okoz néhány közintézmény esetében a nemzetiségek részesevé az alapításban. Felmerül a kérdés, miért számítanak kétnyelvű intézménynek a nemzetiségi területeken kívül található intézmények is.

Pozsonec: A mi érdekünkben az állt, hogy a nemzetiségi területen vegyenek részt az alapításban, semmiképpen sem ezen a területen kívül, és ez nem is jelenthet gondot. Logikátlanságot nem követelünk.

Pincét aláírta Kranjc

És a mostani fordulat az autópályával kapcsolatban, amikor egyszerre ismét aktuálissá vált a határátkelőhely Pincénél?

Pozsonec : Úgy gondolom, hogy minden állam racionálisan gondolkodik az ilyen jellegű beavatkozásoknál. Magyarország kihasználta a határátkelőhelyről és az autópályák találkozásáról, Kranjc akkori miniszterrel aláírt egyezményt Pincében, amelyet minden nemzetközi dokumentumban említenek. Ezzel a magyarok kikerülték plusz 18 kilométeres autópálya kiépítését. Nálunk Pince volt aktuális addig, amíg a déli variáció volt a terv, amikor pedig az északi változat vált aktuálissá, támogattuk Hosszúfalut (Dolga vas). Most pedig, amikor ismét megerősítették Pincét, valószínűleg értelmetlen, hogy Turniščén és Radmožancén keresztül építsünk utat, és racionális a felülvizsgálata az útszakasz e részének Krogtól Pincéig.

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf. 35. szám (1997. augusztus 28.), 8.

A KRITIKA VISSZHANGJAI

A SZLOVÉNSÁGOT SENKI SEM TÁMADJA!

LÁSZLÓ GÖNCZ

Tisztelt dr. Vilko Novak Professzor Úr!

A »Muravidéktől Trianonig« (Od Pomurja do Trianona – ahogy Zsiga Tibor említett publikációjának címét fordíthatnánk) című könyv semmiképpen sem támadja sem a muravidéki szlovénságot, sem a szlovén nemzetet. A könyv a szlovén-magyar határvonal kialakulásáról szól az első világháború után, tehát arról a kérdéstről, amely hosszú ideig tabu témának számított a közép-európai térségben, valamint szakmai körökben és a mindennapi életben is.

Ebben az időben, amikor az ugyanabban a térségben élő nemzetek közötti jó együttélés olyan értéket jelent, amely külön meglegedésünkre szolgál (mindenekelőtt azért is, mert minden nemzet megőrizheti nyelvi és kulturális identitásának jellegzetességeit, ugyanakkor elegendő az ereje a multikulturális értékek megteremtéséhez is), nagyon meglep bennünket az a gondolkodásmód és a tendenciózus vádló hang, amellyel dr. Vilko Novak cikkében találkoztunk a Vestnik újság 1997. május 15i számában, Vádolom! Támadás a muravidéki szlovénság ellen címmel. A cikk ténylegesen befeketít minket a szlovén nemzet előtt, bár nem vagyunk hibásak. Az ilyen »fekete foltokat« pedig nehéz eltüntetni. Ezért lenne lényegesen jobb, ha a hasonló érzékeny kérdéseket, az »ítélet« előtt alaposabban átgondolnák.

Egy tudományos kutatónak és értelmiséginek, gazdag keresztény és kulturális értékekkel, a térség történelmének és a magyar nyelv kiváló ismeretével semmiképpen sem szabadna ilyen élesen – értékelésünk szerint – igazságtalanul fellépnie az említett publikációval kapcsolatban. Szakértőként bizonyára világos önnök is, hogy a történelem, tudományos diszciplína, amely az új felfedezések és megismerések után valamennyire »megváltozik«, átalakul és mindinkább hiteles alakot önt. Ezért szükséges egy állandó dialógus, amely lehet nagyon kritikus, semmiképpen sem lehet azonban túl durva, még kevésbé bántó és meglepítő.

Professzor úr! Cikkében a könyv szerzőjét olyan hasonlatokkal illette, amelyek semmilyen esetben sem helyénvalóak, különösen a huszadik század kilencvenes éveiben, amikor a demokratikus folyamatok hozzájárulnának ahhoz, hogy mindenki gondolkodásmódja pozitív irányvonalat öltjön.

Nagyon meglep, hogy ön, aki a szocialista rezsim alatt semmilyen értelemben sem hajlott meg az akkori hatalom előtt, tekintélyes személyként és tudósként ma

az ötvenes évekbeli, úgynevezett kelet-európai reálszocializmus stílusában ír cikket. Egyetértünk önnel, ha konkrét tényekkel bizonyítaná az említett könyvben fellelhető hiányosságokat.

Mivel ebben a publikációban ténylegesen található szakmai hiányosságok. A szerző például konkrétan a »vend kérdésben« többször nagyon felületes, nem elegendően merült el ennek a kérdésnek a tartalmában, de ez még nem jelenti azt, hogy a szlovénságot, vagy a szlovén nemzetet (Muravidéken és egyáltalán) negatív színben tünteti fel. Csupán azt értékeli, hogy egy bizonyos történelmi időszakban, megítélése szerint, milyen volt az akkori muravidéki lakosok (szlovénok és magyarok) hozzáállása némely politikai kérdéshez. Ma valószínűleg már nem lehet vitás az az állítás, hogy abban az időszakban nem volt nagyobb a lelkesedés a Szerb-Horvát-Szlovén Államhoz való csatlakozás iránt, ami nagyrészt érthető is. Ezért a prek murjei szlovén ember semmivel sem kevesebb, mint a szlovénok bárhol máshol Szlovéniában. Mások voltak a körülmények, amelyeket ma már nem kell más fényben feltüntetni. Ebben a kontextusban természetesen hibát is követhetünk el, ugyanúgy az állításoknál, mint a hipotéziseknél, de fontos hangsúlyozni, hogy a szerző a könyvében csak megemlíti, de nem beszél az ún. »vend kérdéstről« És ebben »tehát éppen kérdés természetében és annak tartalmi megvitatásában« nagy a különbség!

Ennek ellenére az esetleges hibákért a könyvben a kiadó bizottság nevében elnézést kérünk, de a publikáció kiadását elsősorban azért támogattuk, mert olyan kérdéssel foglalkozik, amelyről a lakosságunk a múltban csak egyoldalú információkat kapott. Még egyszer hangsúlyozom, támogattuk a könyv kiadását a területünkön húzódó ún. »trianoni határ« keletkezésének tárgyalása miatt. A könyv a muravidéki szlovénság eredetéről csak közvetetten szól.

Nincs ok arra, hogy ma ne fogadjuk el azt a tényt, hogy Muravidék hozzászólását a jugoszláv államhoz a szlovén lakosság másként élte meg, mint a magyar. Az a véleményünk, hogy a huszadik század végén jogunk van ebből a nézőpontból is megismerni a kérdést, amely az elmúlt évtizedekben »igazságtalanul« államellenes propagandának minősült volna. Hangsúlyozzuk, hogy a történeteknek a magyar nemzet nézőpontjából való leírása (amelyhez mi, muravidéki magyarok nemzeti és kulturális szempontból tartozunk) semmiképpen sem irányul a szlovén állam ellen, még kevésbé pedig a szlovén nemzet ellen. Tény, hogy a muravidéki magyaroknak a véleményét azokban az években 1918 és 1920 között senki sem kérdezte meg. Kész tény elé állították őket azzal, hogy elszakították az anyanemzettől. Erről a tényről több évtizedig hallgatni kellett, úgy a mi esetünkben, mint hasonlóan más kisebbségek (pl. a szlovénok) esetében is más földrajzi térségekben.

Ezeket a kérdéseket a mai kontextusban nem képzelhetjük el, és nem mutathatjuk be úgy, hogy részleteiről nem szólnánk a tárgyalt korszak tónusában és hangulatának megfelelően. Ezekről a kérdésekről ön többet mondhatna, mint mi, akik a fiatalabb korosztályhoz tartozunk. Éppen a hatalom egyik vagy másik oldalának érdekei miatt, ön is sok kellemetlenségen ment keresztül és elnyomást ért meg. Ezért lep meg bennünket, hogy ma, ebben a korszakban, amikor a demokratikus közvélemény a határok esetleges megváltoztatásáról és a nemzetek domináns szerepéről már régen nem beszél, mert az új Európában erre nincs szükség – a »magyar szempontból« bemutatott eseményekről (amelynél természetesen jelen van a szerző szubjektivitása is) annyira éles hangvételben szól, mintha az itteni szlovénságra, vagy az ön szavaival: »a szlovén nemzet és állam integritására« való közvetlen támadásról lenne szó.

Szükséges hangsúlyozni, hogy a magyar nemzeti közösség minden pozitív jellegzetességével gazdagítja ezt az államot, ugyanakkor közvetíti a szlovén táj és ország szépségét Közép Európa más térségeibe is. Ezt a szlovén többségi nemzet iránti tisztelettel tesszük, amelynek nemzetiségi politikája a pozitív diszkrimináción alapul az őshonos nemzetiségi kisebbségek iránt. A szlovén modell mintaként, illetve legtöbbször a nemzetiségi probléma sikeres kezelésének modelljeként mutatjuk be. Ide tartozik természetesen a másfajta gondolkodás elfogadása is, amely semmilyen esetben sem irányul egy meghatározott területen élő lakosság ellen, még kevésbé pedig a Rábavidéki szlovénok ellen, akikkel szorosan együttműködünk különböző területeken. Az asszimiláció sajnos létezik náluk is és nálunk is, bár a Rábavidéken a helyzet bizonyos értelemben még bizonytalanabb. Éppen ezért, mi, Szlovéniában élő magyarok is többször figyelmeztetjük az anyaállamunkat, hogy közelítse nemzetiségi politikáját a Rábavidéki szlovénokkal kapcsolatban a szlovén modellhez. Semmiképpen sem tudok egyetérteni azzal a hipotézissel, hogy éppen ez a könyv gyorsítja fel a legkisebb szlovén nemzetiségi közösség elnemzetietlenedését. Az okok sokkal mélyebbek.

Egyetértünk azzal, hogy szakmai szinten tisztázzunk néhány kérdést, amelyek ebben a könyvben nem megfelelően vagy hiányosan tárgyaltak, ugyanúgy más kérdéseket is, amelyek árnyékot vetnek a szlovén többségi nemzetnek és a magyar kisebbségnek, amúgy mintapéldájú együttélésére Muravidéken.

A fiatalágnak és a lakoságnak a könyv olvasásától való eltántorításával kapcsolatban, a következő kérdést teszem fel: Vajon a Mohor Társaság könyvei 1918 előtt, amelyeket az akkori szlovén hatalom hasonlóképpen értékelt, mint ahogy ön tette Zsiga Tibor könyvével, rossz hatással voltak-e a szlovén nemzet identitástudatára? Biztos, hogy nem! Nem történik semmi rossz, ha néhány felismerés kialakításánál különböző anyagokkal ismerkedünk meg. Csak az egypártrendszerben

volt érvényes, hogy csak az a helyes és a szent, amit a központi bizottság jóváhagy és megerősít. Ezek az idők pedig hálaistennek már elmúltak. Legalábbis reméljük, hogy így van!

Vestnik, Murska Sobota, 49. évf. 21. szám, (1997. május 22.), 3.

MIT INDÍTOTT EL A MURAVIDÉKTŐL TRIANONIG CÍMŰ KÖNYV AVAGY: MAGYAR »TÁMADÁS« A MURAVIDÉKI SZLOVÉNSÁG ELLEN ?

BRANKO ŽUNEC

Dr. Vilko Novak nyugdíjas professzor szerint: »a könyvet ki kell vonni a forgalomból és eltávolítani a könyvtárakból, valamint jogi eljárást kell indítani a kiadó és annak képviselője ellen, és interpellációt indítani az Országgyűlésben!« – A lendvai Magyar Művelődési Intézet igazgatója: »A könyv kiadását támogattuk a területünkön húzóóó trianoni határ keletkezésének tárgyalása miatt, a könyv a szlovénság eredetéről csak közvetetten ír!«

A muravidéki értelmiségi közvélemény egy részét, elsősorban a magyar nemzetiség képviselőit, az elmúlt napokban felizgatta a Beltinciből származó ismert néprajz-kutató, a Bölcsészettudományi Kar nyugdíjas professzorának dr. Vilko Nováknak a terjedelmes írása, amely

»Obtožujem!« Vádolom! Támadás a prekmurjei szlovénság ellen címmel jelent meg a Vestnik legutóbbi, 20. számában, május 15-én. Novak észrevételeinek tartalma és elsősorban stílusa dr. Zsiga Tibor könyvéről, amely a lendvai Magyar Művelődési Intézet kiadásában jelent meg nemrégén Muravidéktől Trianonig címmel, emlékeztet Emil Zola francia író ismert írására a J'accuse-ra a Dreyfus-ügy kapcsán a századfordulón.

Indexen van-e a könyv a pedagógusok, iskolások és laikus olvasók számára?

A fáradhatatlan, 88 éves muravidéki történész a levelét a következőképpen kezdi »Vádolom a szlovén közvélemény, a politikai valamint bírói hatalom előtt«, az említett lendvai intézményt és Göncz László igazgatót a könyv »kiadásáért és terjesztéséért«. A kiadást a magyar Művelődésügyi és Közoktatási Minisztérium támogatta. Novak professzor véleménye, hogy »az iromány hamisan«, tudományos álca alatt ír valótlanágokat »eseményekről és dokumentumokról a szlovén–magyar államhatár létrejöttével kapcsolatban«– olyan módon, hogy »felgyorsítja a magyarországi szlovénok asszimilációját«. Ezzel kapcsolatban hivatkozik arra az értékelésre is, amely a Muravidéktől Trianonig című könyvről a magyarországi szlovénok lapjában, a Porabje 8. számában, április 24-én jelent meg. Szerzője

Maria Kozar, aki Novak professzornál védte meg diplomáját, rábavidéki kutató, a Vas megyei Savaria Múzeum tudományos munkatársa. A könyvet »csak szakembereknek« ajánlja, »akik kritikusan tudják olvasni«, semmiképpen sem javasolja »pedagógusoknak, diákoknak és laikus olvasóknak, mert őket ez a könyv csak megzavarná.« Dr. Novak hozzáteszi, hogy a könyvet »ki kell vonni a forgalomból és eltávolítani a könyvtárakból, valamint jogi eljárást indítani a kiadó és annak képviselője ellen.« Magyarázatot és mentséget kér a könyvre a magyar közönség vezetőségétől, és Pozsonc Mária nemzetiségi képviselő asszonytól, hiszen a könyvkiadásra szánt pénz a szlovén állampénztárból is származik.

Az 1976 óta nyugdíjas néprajszakos egyetemi tanár tanulmányokból és kutatásokból idéz, amelyekkel hosszú tudományos és kutatói pályáján foglalkozott. Mindenekelőtt pedig felhívja a figyelmünket az 1935-ben megjelent *Slovenska krajina* gyűjteményes kötetre, amelyben Matija Slavič kulcsfontosságú értekezése jelent meg *Prekmurske meje v diplomaciji* címen [Muravidéki határok a diplomáciában]. Elemzi a muravidéki szlovénok kapcsolatait a többi szlovénnal »az 1919-es felszabadulás« előtti időszakban, hangsúlyozza a Mohor könyvek jelentőségét, amelyek Celovecból érkeztek a prek mur jeiekhez és határozottan elutasítja Zsiga állítását, hogy a »muravidéki szlovénok nyelve lényegesen különbözik a többi szlovén nyelvtől (a szlovén nyelvtől!) és hogy azok csak »rokonságban állna« a Mura másik oldalán élő szlovénekkal – tehát nem ugyanaz a nemzet!«

Novak professzor inte pellációt vár az Országgyűlésben erről a könyvről, a ljubljanoi Nemzetiségi Kérdések Intézetének (Inštitut za narodnostna vprašanja) mindkét egyetemnek, és a lendvai községi tanács valamint a többi más muravidéki község »határozott fellépését«.

»Kétségbe vonja« Dr. Zsiga történelemtudományi doktorátusának a minőségét és Marija Kozarral együtt figyelmezteti a szerzőt néhány fogalom következtlen használatára, pl. Medžimurje-Muraköz, Prekmurje-Murántúl, Pomurje-Muravidék, Slovenska krajina-Vendvidék, amelyek jelentős fogalomzavart okoznak.

Semmi sem tabu a közép-európai térségben?

Novak *Obtožujem* című cikkére először az említett intézet igazgatója Göncz László, a 37 éves lendvai történész és író válaszolt, aki a pécsi egyetemen most írja doktori disszertációját, amely a Szlovéniában élő magyar kisebbségről szól. Göncz határozottan tagadja, hogy a könyv, amely »a szlovén-magyar határszakasz kialakulásáról szól az első világháború után, arról a kérdéstről, amely hosszú ideig tabu témának számított a közép-európai térségben« támadná a szlovénságot Prekmurjében és a szlovén nemzetet. Göncz »kioktatja« Novak professzort, hogy

»a történelem tudományos diszciplína, amely az új felfedezések és megismerések után valamennyire megváltozik, átalakul és mindinkább hiteles alakot önt« és ezért »szükséges egy állandó dialógus, amely lehet nagyon kritikus, semmiképpen sem lehet azonban túl durva, még kevésbé bántó és megtévesztő«.

A történelemtanár Göncz hangsúlyozza, hogy a lendvai intézetben »támogatták a könyv kiadását a területünkön húzódó trianoni határ keletkezésének tárgyalása miatt« és hogy Zsiga munkája csak megemlíti a »vend-kérdést« valamint »csak közvetetten szól a muravidéki szlovénság eredetéről«. Állítja, hogy »ma valószínűleg már nem lehet vitás az az állítás, hogy abban az időszakban nem volt nagyobb a lelkesedés a Szerb-Horvát-Szlovén Állam iránt« és hogy ezért »a muravidéki szlovén ember semmivel sem kevesebb, mint a szlovénok bárhol más- hol Szlovéniában vagy a világon«. Számára kétségtelen az a tény »hogy a muravidéki magyaroknak a véleményét, azokban az években, 1918 és 1920 között, senki sem kérdezte meg« azaz »kész tények elé állították őket, azzal, hogy elszakították az anyanemzettől. Erről a tényről több évtizedig hallgatni kellett úgy a mi esetünkben, mint hasonlóan más kisebbségek (a szlovénok esetében is) más földrajzi térségben.« Meglepi Novak éles hangvétele és hozzáteszi, hogy a magyar nemzetiségi közösség tiszteletben tartja a többségi nemzetet, »amelynek nemzetiségi politikája a pozitív diszkrimináción alapul az őshonos nemzetiségi kisebbségek iránt« és hogy »a szlovén modellt legtöbbször a nemzetiségi probléma sikeres kezelésének modelljeként mutatjuk be«.

Válaszát Göncz azzal a kérdéssel fejezi be, hogy »Vajon a Mohor Társaság könyvei 1918 előtt, amelyeket az akkori szlovén hatalom hasonlóképpen értékelt, mint ahogy ön tette Zsiga Tibor könyvével, rossz hatással voltak-e a szlovén nemzet identitás-tudatára?« Válasza:

»Biztos, hogy nem!«.

Vécer, Maribor, 53. éf., 115. szám, (1997. május 21.), 1/5.

»MINDEGYIK FÉLNEK MEGVANNAK A MAGA EMLÉKEI ÉS A FÁJDALMAI!«

Pozsonec Mária képviselőasszony a *Muravidéktől Trianonig* című magyar műről

BRANKO ŽUNEC

Pozsonec nem z etiségi országgyű és i képviselő asszony sajnálja, hogy a nyugdíjas dr. Vilko Novak professzort annyira megbántotta dr. Zsiga Tibor könyvének megjelenése, a Muravidéktől Trianonig, hiszen rendkívül tiszteli Novak életművét. A Lendvén működő Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1994 óta semmilyen ügyről nem tanácskozott vele.

A szlovén katolikus hetilap a Družina (Család), a legutóbbi, 21. számában közölte dr. Vilko Novak nyugdíjas egyetemi professzor levelének lényegét, amelyben a Vestnik hetilap, május 15-én megjelent 20. számában, rendkívül élesen reflektál a magyar szerző Dr. Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig* című könyvének megjelenésére. Erről tegnap hírt adtunk a Večerben is. Dr. Novak többek között állást foglal amellett, hogy a könyvet, amely a muravidéki trianoni határ létrejöttével foglalkozik »ki kell vonni a forgalomból és eltávolítani a könyvtárakból, valamint jogi eljárást indítani a kiadó és annak képviselője ellen«; ez a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendvén illetve annak igazgatója, a történész és író dr. Göncz László.

A tekintélyes tudós, aki Beltinciből származik, többek között »a könyvről interpellációt« vár »az Országgyűlésben«, magyarázatot és mentséget a könyvre a magyar közösség vezetőségétől és Pozsonec Mária nemzetiségi képviselőasszonytól hiszen a könyvkiadásra szánt pénz a szlovén állampénztárból is származik, ezért érdekelt minket Pozsonec Mária véleménye. A képviselőasszony sajnálatát fejezte ki, hogy dr. Zsiga munkája dr. Vilko Novak professzort annyira megbántotta, hiszen rendkívül tiszteli életművét és munkásságát a magyar és a szlovén kultúra közeledésében. Pozsonec hangsúlyozza: »Nem vettem részt a könyv kiadásában. Sőt. 1994 óta, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendvén, sajnos, semmilyen ügyben sem tanácskozott velem. Ezért a könyv stílusába és annak tartalmába nem szólhatok bele. Az a véleményem, hogy ilyen kényes témánál mindegyik félnek megvan a maga igaza, megvannak a maga emlékei és fájdalmai, ezért nem helyes, hogy erről az újságokban vitatkozzunk. Az a békés

együttlét, amely az itt élő szlovénok és magyarok között fennáll, érték, amelyet őriznünk kell, hiszen a Muravidék mindannyiunk számára az egyetlen és kedves terület, amelyet szeretnénk megőrizni és utódainknak átadni. Lerombolni könnyű az értékeket, nehezebb azonban újra építeni a bizalmat a nemzetek között», zárja gondolatait Pozsonc Mária országgyűlési képviselő asszony dr. Novak professzor észrevételeiről a *Muravidéktől Trianonig* című könyvről.

Vécer, Maribor, 53. éf. 116. szám, (1997. május 22.), 5.

A MURAVIDÉKIEK SZLOVÉNOK!

DRAGO KUHAR

Beszélni és írni arról, sőt könyvet kiadni, hogy a muravidékiek nem szlovénok, nemcsak téves, hanem szélsőségesen meggondolatlan kezdeményezés, amiről nyugodtan azt is mondhatnánk, hogy oktondi és esztelen, hiszen réges-régóta léteznek mindennemű lehetséges bizonyítékok arról, hogy a muravidékiek szlovénok. A rendelkezésre álló anyag mennyisége akkora, hogy egész sor könyvet lehetne írni erről a témáról. Végül is, a már létező könyvek is jó néhány könyvespolcot betöltenének, csak kézbe kell venni őket és elének tárul a muravidéki ember gazdag szlovén múltja, a Mura és Rába folyó közti szlovénok muravidéki volta. Ne terheljük magunkat nagyon az évszámokkal, nevekkal, címekkel, hanem engedjük át magunkat a romlatlan paraszti gondolkodásmódnak, és mellékesen ismerkedjünk meg a muravidéki ember és a nép varázsával és bőkezűségével. Menjünk el a Muravidékre !

Különböző tudományos elméletek és szakmai érvek kétségkívül bizonyítják, hogy a muravidékiek mindenképpen szlovénok. Valóban egyediek és teljesen különlegesek, amit semmiképpen sem róhatunk fel nekik, de éppen ez a felismerhető különbözőségük erősítette meg őket az életben és adott rendíthetetlen kedvet az alkotáshoz, és öntudathoz. Ezért a muravidékiek mindennemű besorolása a nem szlovén nemzethez vagy a nemzeti identitás meghatározása teljesen új vagy régi, becsmérlő, alacsonyabbrendűséget sugalló elnevezésekkel, nemcsak káros hatású az emberek együttélésére, a nemzetiségi kisebbségekre és a nemzetekre, hanem egyben fájó sovinizmus is, pestises nacionalizmus, amely megfertőzheti a genocid, politikai népszerűséget hajhászókat, a nemtörődöm karrieristákat.

Szóljunk a muravidéki beszédről, a muravidéki nyelvről és a könyvekről, amelyek ezen a nyelven íródtak, és bármilyen elvakultak is vagyunk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy szlovén nyelvről van szó és szlovén könyvekről. Ha pedig valaki ezt nem akarja belátni, legalább nyilvánosan ne hangoztassa azt, mert sérti úgy a muravidékiek, mint a szlovénság létét és lényegét. Hiszen annak mindenoldalú, kimondható őshonosságát megkérdőjelezni, nemcsak megbocsáthatatlan bűn, hanem a nemzet durva arcú ütése is. Végül is a muravidékiek majdnem ugyanakkor kapták az első szlovén könyvet és a bibliafordítást, mint a többi szlovén. Igyekeztek a leírtakat megérteni, ami nem volt könnyű. Ezért is áldott

minden magányos írásbeli kísérlet a muravidéki nyelvjárásban, amely lassan, gondosan és szakszerűen változott át irodalmi nyelvvé. Rengeteg oka van annak, hogy a muravidékiek, ha szlovénokként akartak fennmaradni, kénytelenek voltak szólni, mesélni, írni és tanulni az anyanyelvükön, a muravidéki nyelvjárásban, és éppen ezzel az alkotótevékenységükkel mérhetetlenül sokban járultak hozzá az anyanyelv, a szlovén nyelv, és a minden szlovén számára érthető irodalmi nyelv gazdagításához. Amelyre kétség kívül érvényes, hogy minden nemzetnek el kell sajátítania azt, és hogy irodalmi nyelven elsősorban írásban fejezi ki magát, bár létezik annak a szóbeli változata is.

Az első nagyobb lépést a teljes öntudatra ébredéshez és a nemzeti identitás kifejezésére a muravidéki – szlovén protestáns írók tették meg, hiszen leghatásosabban védekezhetek a külföldi hatások, elsősorban a »madžaron« befolyás ellen, éppen az irodalmi nyelvvel és könyvekkel, tanítással és prédikálással. »Madžaronok« sajnos a muravidékiek között is voltak, és ahogy látszik, még ma is szégyentelenül erőszakosak, hiszen készek voltak és ma is azok, hogy keresztülgázzoljanak mindenen, ami céljaik megvalósításának útjában áll. Ez most csak néhányunknak érthető, akik már tudjuk, hogy mennyi rossz következhet ezután. A szlovén – muravidéki irodalmi munkát sikeresen folytatták a katolikus írók, hiszen a protestánsok elhallgattak egy időre, bár az irodalmi alkotómunkát később folytatták és néhány év után újramezték. Világi témájú könyv muravidéki nyelvjárásban és irodalmi nyelven is évről évre egyre több keletkezett.

A szlovén irodalmi nyelv a muravidékiek számára az iskolai, otthoni és az egyházi nyelvvé vált! A magyarosítás a Rábavidéki szlovénok gyökeréig ért, ne-hogy még a muravidékieket is érintse!

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf., 22. szám, (1997. május 29.), 3.

SAJNÁLKOZÓ ÍRÁS EGY TÁMADÁS KAPCSÁN

LAJOS BENCE

Megvádoljuk, felnégyeljük, bevonjuk! – ilyen és ehhez hasonló fenyegető megjegyzésekkel visszhangzott nem is olyan régen a szlovén média, a lokális és a központi lapok (Vestnik, Večer, Družina stb.), a mindig szenzációéhes rádió. A Marija Kozar és Vilko Novak által elindított lavina (Od Pomurja do Trianona, Porabje, 1997. IV. 24. és Obtožujem! Vestnik, 1997. V. 16.) és a nagyfokú felháborodás az országban zajló, amúgy is megbolydult (forrongó!) politikai helyzet időszakára esett. Akkora, amikor az Unióhoz való csatlakozás, illetve a törvény ratifikálása az alkotmánybírósi döntésre várt.

A Zsiga Tibor könyve nyomán kirobbanó szokatlan arrogancia és vádaskodó hang nem Európát, hanem sokkal inkább a balkáni politikai kultúrát (kulturálatlanságot!) juttatta eszünkbe. A könyv megsemmisítése, forgalomból való kivonása pedig a harmincas évek közállapotait idézte fel a magyar értelmiségben, amikor a szabad gondolat szabad termékei máglyahalálra voltak ítélve. (Valakinek és valakiknek ebben az országba még mindig nagyon fájhat a másik fél igazsága.) Az olyan vitás kérdésekben, mint a trianoni békediktátum – melynek kritikáját a Proletár Internacionalizmus is kimondta már, s közvetve a délszláv háború is »véleményt formált felőle« – pedig egy csomó igazság létezik.

A cselekvésre felszólított, vagy inkább »felkiáltott« felek – a szlovén országgyűlés (Pozsonc Mária), a Ljubljana-i és a Maribori Egyetem, a MMNÖK, valamint a lendvai községi tanács, a muravidéki községi tanácsok és még valakik – közül csupán a belügyi szervek és a szlovén hadsereg hiányzott. A második világháború utáni, az okkupátorral konspiráló belső ellenséggel való »leszámolás« időszakát juttatta eszünkbe a cikk, melynek nyilvánvaló célja az volt, hogy a tabutémaként kezelt határmeghúzás eddig ismeretlen és feledés homályában lévő tartalmait elfeledje. Hogy a palackból kiszabadult szellemet a palackba visszagyömöszölje.

Ami a felhozott vádak közül esetleg említést érdemelne, az a terminológia kérdése. Egy magyarországi kutató nyilvánvalóan értetlenül áll az olyan, Trianont követő időszakban keletkezett (csinált) fogalmakkal mint a Pomurje, Prekmurje, Medžimurje. Mert félrevezetőek lehetnek, s az erőszakos központosítás (Ljubljana-centrizmus) törekvéseit sugallják ma is. Egy egészséges lelkiületű szlovén

nemzetiségű muravidéki polgár számára is sértő lenne, ha őt murántúlinak neveznék. Ő ugyanis nem a Murán túli részen lakik, hanem azon innenin. Ez a látszólag egyszerű kérdés további bonyodalmak forrásává válik, mihelyt a muravidéki magyarság szempontjait érvényesíteni kezdjük. Így e téren lesz még mit elvégezni a történelemtudománynak. Szemléleti kérdés csupán, de a hasonló vádaskodások elkerülése végett igen fontos szereppel bír. Akár egy tudományos értekezlet témájául is szolgálhatna, akárcsak az ominózus és örökzöldnek számító »vend« kérdésben.

A szlovén történelemtudomány aggasztó helyzetére világít rá az a fajta »magas lóról« való beszéd is, amely mindkét szerző stílusában tapasztalható, mely ismét a »háborús időket« juttatja eszünkbe. Nevezetesen a »másét nem kívánjuk, a sajátunkat nem adjuk« – időszakot, mintha valakinek is szándéka lett volna az írott szó eszközeit kihasználva hasonlóra folyamodni. A szerzők félelme, mely szerint a Rábavidéki szlovének asszimilációját segítené elő Zsiga (akinek a neve legtöbb esetben Szigára sikeredett) könyve, a légből kapott állítással egyenlő.

Hogy ettől függetlenül, esetleges bonyolultsága ellenére is merem ajánlani minden józan olvasónak, az azért van, mert még érzek csöppnyi reményt arra, hogy elolvassán a könyvet a leendő muravidéki magyar értelmiségi talán rádöbben arra, hogy ősei nem a második világháború utáni, sőt nem is az 56-os menekültáradattal kerültek a Mura vidékére, a magyar határ menti területre, hanem egy igazságtalan politikai döntés folytán. Ha kellett – a népek önrendelkezési elvét is tiszteletben tartva – harcoltak is érte. Ezért a címként szereplő »Obtožujem« (megvádolom) ígét én az »Obžalujem«-mel (sajnálom) cserélném fel. Mert inkább ez illik a mai politikai szituációhoz, ezt kívánja tőlünk európaiságunk, józan ítélőképességünk.

Népújság, Lendva, 41. éf. 21 szám, (1997. május 29), 5.

NYILATKOZAT*

Az MNMI Könyvkiadási Kuratóriuma

A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretében működő Könyvkiadási Kuratórium tagjai aggodalommal figyelik azokat a szlovéniai, országos jellegű, vallási és regionális sajtóban megjelent írásokat, véleménynyilvánításokat, amelyek az intézetünk által kiadott *Muravidéktől Trianonig* című könyvvel kapcsolatosan az elmúlt napokban világot láttak. Aggodalmunkat mindenekelőtt az váltja ki, hogy a közzétett vélemények nem a könyv tartalmát képező, a szlovén-magyar határszakasz alakulásával foglalkozó tartalmi kérdésekre irányulnak, hanem – félrevezető módon és szándékkal – a muravidéki magyarság, valamint annak szervezetei és intézetei befekettítésére, lejáratására törekednek. Azzal vádolják a könyv szerzőjét (dr. Zsiga Tibort) és a kiadót, hogy a kiadványban a szlovén nemzeti és állami integritás ellen lépnek fel, holott a történelmi jellegű könyv egyetlen állításból sem lehet ilyen következtetést levonni. Ezt csupán azok értelmezhetik így, akik valamilyen szempontból a konfliktus-szítást tűzték ki célul. Ugyanakkor elítélendő a véleménynyilvánítás azért is, mert egy olyan olvasóközönséget, közvéleményt próbál meg »tájékoztatni«, amely a magyar nyelvet nem érti, így csak annak alapján formálhat véleményt e kiadványról – s közvetve a muravidéki magyarságról –, amit mások véleményformálása nyomán készen kap.

A MNMI Könyvkiadási Kuratóriuma kijelenti, hogy a könyv a muravidéki magyarságot mindenképpen negatívan érintő trianoni határ szlovén-magyar szakaszának alakulásáról szól, a magyar nézőpont tudatos vállalásával, anélkül, hogy a szlovén nemzetet, vagy bárki más bármilyen szempontból is megalázza vagy sértene. Terminológiai és szakmai jellegű szempontok tekintetében a kiadvány tartalma valamennyire eltérhet a szlovén történelemszemlélettől – ami egy demokratikus közegben aligha jelenthet ma már szentségtörést –, azonban az még korántsem számíthat bárki nemzeti érzelmei, jogai megsértésének. Az ilyen jellegű »félreértések« a történészek vitatárgyát kell, hogy képezzék, de semmiképpen a nyilvánosság félrevezetését.

Lendva, 1997. június 1.

Népújság, Lendva, 41. éf., 22. szám, (1997. június 5), 3.

* A *Delo*-ban is, Ljubljana, 39.éf., 134.szám (1997. június 6), 16.(Ugovori in pripombe. Izjava ob odmevih na oceno knjige).

KEVESET TANULUNK A TÖRTÉNELEMBŐL

J. M.

Dr. Vilko Novak érdekes cikke »Támadás a muravidéki szlovénság ellen « címen (Družina, 21. szám) véleményem szerint rendkívül színessé tette a folyóiratot. Ilyen cikket sok olvasó szívesen látna minél magasabb számban. Az írás ugyan, csak egy konkrét problémával foglalkozik, ugyanakkor az ún. történelmi és egyéb nemzetek; és ahogy bennünket ebben a térségben többször hívnak, a törzsek közötti viszony szélesebb körű témáját nyitja meg. A magyar, mint államalapító nemzet, a perifériákon élő népeivel hasonlóan viselkedett, ahogy azt többen is tették, amíg ezért drágán meg nem fizetett. Annak a ténynek az el nem fogadása, hogy a Szent István-i terjedelmes királyságban más nemzetek is nagyobb számban éltek, több vereségbe került, már a Habsburg hegemonia ellen kitört, indokolt felkelések során is, de sajnos ebből nem tanultak. Történelmi nosztalgiazókról van szó, de erre kár pazarolni a szót. De soha sem kár megismételni, azokat a szavakat, amelyek pillanatnyilag lehet, hogy süket fülekre találnak: »Ne tedd azt másokkal, amit magadnak nem kívánsz.« Milyen keveset tanulunk a történelemből! Hasonló, erőszakos hozzáállást másokhoz, önkritika helyett, másutt is lehet érezni. Ott, ahol az emberek önmagukat rendkívül fontosnak tartják, de ezt szomszédaik megalázásával fejezik ki, ezzel önmaguknak is kárt okoznak.

A magyaroknak legjobban a határvidéki helyek fájnak. Semmi különös! Gondoljunk csak Pozsonyra, amelyet néhány tájékozatlan televíziós fordító kitarótán Pressburgnak hív és nem tudja, hogy a mieink azt Bratislava néven ismerik, és hosszabb ideig Magyarország országgyűlési székhelye volt. Arad városa, ahol a magyar felkelések hőseit végezték ki, Romániában van, ugyanígy Cluj (Kolozsvár, a ford.) is, amelynek más a magyar neve és a szászok alapították. Cluj az erdélyi magyarok kulturális központja. Transzilvánia, magyarul Erdély, mi pedig Sedmegeraška név alatt ismerjük, hiszen évszázadokon keresztül a közös állam része volt. Természetesen fájlalják Muravidéket is, bár ez csak kicsinyke része annak a területnek, amelyet a trianoni szerződés szerint, a győzőknek kellett átadniuk. A magyar politika a rossz politikának csak az egyik példája, amikor a másokhoz való viszony meggondolatlan és tele van ellenszenvvel. A nemzetiségi dolgokban a katolikusok és a más vallásúak – amelyekből Magyarországon nincs kevés – mindig

egységesek voltak. A magyaroknak, elismerhetjük, hogy az alkotóerejük kiváló volt, és különlegességként maradtak fenn a főleg indoeurópai Európában.

Ahol nemzetiségi többség létezik, ott azok jogát kívánják megvalósítani, ahol pedig már nincs egy nemzet többségben, ott jól jön a történelem. Hasonló volt Csehországban, ahol a néhai Ausztriában, erről a témáról soha sem találtuk meg a közös nyelvet a csehekkel, hiszen mi védtük a nemzetiségi, ők pedig a történelmi határokat, különben elvesztették volna a Szudétákat. Keleti szomszédainkról ezúttal inkább nem szólunk. Mindez még túl fájó. Mindez, röviden szólva, nagyon rövidlátó dolog volt és általában különös és semmiképpen sem kielégítő módon végződött. Legalább a magyar szomszédainkról volt jó a véleményünk. Köszönet dr. Novak professzor úrnak is a figyelmeztetésért, talán felhívását meghallják. Még érzékenyek vagyunk mindannyian. Miért kell szítani a tüzet, ha még parázslik? A magyarul beszélő állampolgáraink, akiket mélyen tisztelek, higgyék el, hogy mi, bár lehet hogy az önök szemében kisebbek, de érzékenyek vagyunk. Megértjük, hogy nem könnyű a területük kétharmadát elveszíteni. Szokatlan ez Európában, mi megértjük. Az marad csak, hogy higgyünk az Emberben, ez pedig szerencsénkre és utódaink szerencséjére, mindannyiunknak megmarad.

Družina [Család], Ljubljana, 46. éf. 23. szám, (1997. június 8.), 28.

A »TÁMADÁSRÓL« ISMÉT

PETER BOŽIČ

Tisztelt Vilko Novak Professzor Úr!

A *Támadás a muravidéki szlovénság ellen* című terjedelmes cikkében többek között a következő mondat is szerepel:

»A magyar nemzetiség és közösség vezetőségét Muravidéken – Pozsonec Mária képviselőasszonnyal együtt – pedig felkérjük, hogy indokolja meg és kísérelje meg megmagyarázni – de erre valójában mentséget találni nem lehet! – ennek a könyvnek a kiadását az Intézet kiadásában ... és a szlovén állampénztárból is származó pénzeszközökkel!«

Állítása, hogy Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvének kiadását a szlovén állampénztárból származó pénzeszközökkel valósították meg, nem felel meg a valóságnak. A Kulturális Minisztériumtól pénzügyi támogatásban részesülők jegyzékén ugyanis nem szerepel ez a cím, így nem részesülhetett pénzügyi támogatásban. Az erről szóló dokumentáció nyilvános, és abba mindenki, Vilko Novak professzor úr is betekintést kaphat.

Kulturális Minisztérium, Tájékoztatási Hivatal

Družina, Ljubljana, 46. évf. 23. szám (1997. június 8.), 28.

A SZLOVÉNIAI MAGYAROK ELSŐ EMBERE LEMONDOTT

Balaskó József lemondását nem fogadták el a tanács
tagjai. Lemondásának három oka van

I[VAN]. G[ERENČER].

Lendva, június 17. – A Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség tanácsának tegnapi estői ülésén a tanács elnöke, Balaskó József, benyújtotta lemondását, amelyet a tanács tagjai nem fogadtak el. Arról a pénteki rendkívüli ülésen hoznak majd döntést. Balaskó ma elmondta, hogy a lemondását már hosszabb ideje fontolgatta. Az, hogy a lemondási nyilatkozatot tegnap este írta meg, és a tanács ülését el is hagyta, a tagok végletekig türelmetlen és politizáló vitáinak köszönhető a napirenden szereplő témákról.

Leginkább talán a magyar szerző Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig* című könyvéről szóló viták miatt, amelyet a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet adott ki Lendván, az előszót pedig Göncz László írta. Dr. Vilko Novak a könyv szerzőjének és az előszó írójának nyilvánosan felrögzítette a történelmi tények megváltoztatását a szlovén-magyar határ létrejöttével kapcsolatban és a muravidéki szlovénság elleni támadással vádolta őket.

»A tanács tagjai támogatták a kiadói bizottság nyilatkozatát, én viszont ezt elleneztem. Több ok is készített lemondásra, amelyek befolyásolják a magyarok nemzetiségi szervezetének sikeres munkáját Muravidéken. Az első ok mindenképpen a nemzetiségi szervezetünknek nyújtott rendezetlen állami támogatás, amely ugyan biztosítja a béreket, de nem elegendő a nemzetiségi közösség tevékenységének fenntartására. A második ok, Magyarország mostoha viszonya a szlovéniai kisebbséghez. Az anyaországot elsősorban a Romániában, Ukrajnában, Szlovákiában és a Szerbiában élő magyarok helyzete aggasztja. Bennünket, akik Szlovéniában élünk, mellékvágányra helyezett. A harmadik ok a szlovén-magyar vegyes bizottság munkája a nemzetiségek védelmében. Biztos vagyok abban, hogy a bizottság az egyik vagy a másik ország érdekeit nézi, nem pedig a Szlovéniában illetve Magyarországon élő nemzetiségek érdekeinek megvalósítását« – nyilatkozta a Delonak Balaskó József. Zavarja a Közösség vezetőségének politizálása is, valamint egyes tagok provokatív viselkedése illetve arroganciája. »A türelmes és

alkotó párbeszéd mellett foglaltam állást, de a tanács szélsőséges tagjai állandóan kritizáltak. A nemzetiségi közösségben az alkalmazottak követelték tőlem, hogy biztosítsam a fizetésüket, majd saját belátásuk szerint dolgoztak, csak saját hasznukra» – nyilatkozta Balaskó.

Delo, Ljubljana, 39. éf. 139. szám, (1997. június 18), 2.

BALASKÓ JÓZSEF MEGGONDOLTA MAGÁT

Türelmi politikával szeretne hozzájárulni a Muravidéken
élő magyar kisebbség jobb helyzetéhez

IVAN GERENČER

Lendva, 1997. június 21. – Balaskó József, aki néhány nappal ezelőtt lemondott elnöki tisztségéről a Muravidéki Magyar Nemzeti Közösség Tanácsában, a tanács tegnapi rendkívüli ülésén, amely zárt ajtók mögött zajlott, visszavonta lemondási nyilatkozatát és a Szlovéniában élő magyarok első embere maradt. Bizalmat szavazott neki a tanács kilenc tagja, négyen pedig ellene voksoltak.

Balaskó József, aki a múlt hét elején lemondásának fő okaként a nemzetiségi közösség rendezetlen finanszírozási helyzetét, a szlovénmagyar kisebbségi védelmi bizottság nem kielégítő munkáját és az anyaország mostoha hozzáállását, valamint a tanács néhány tagjának megalapozatlan kritikáját jelölte meg, talán azért gondolta meg magát, mert mandátuma vége felé közeledik és türelmi politikájával szeretne hozzájárulni a muravidéki magyar kisebbség helyzetének egyértelmű javulásához.

Balaskó tagadja, hogy a Magyar Nemzetiségi Intézet igazgatójával, Göncz Lászlóval vitában állnának, mivel kiadták Zsiga Tibor magyar szerző könyvét *Muravidéktől Trianonig* címmel. Dr. Vilko Novak a könyv szerzőjének a történelmi tények meghamisítását rója fel a szlovén – magyar határ létrejöttével kapcsolatban és Göncz László felelősségre vonását kéri, hiszen ő a kiadó képviselője és a bevezető írója.

Nedelo, Ljubljana, 3. éf. 25. szám, (1997. június 22.), 2.

LENDVA: A MMÖNK ELNÖKE A LEMONDÁS ÉS A BIZALOM MEGSZAVAZÁSA KÖZÖTT.

A MURAVIDÉKI MAGYAROK VITÁI AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGON

BRANKO ŽUNEC

Balaskó József felkínált lemondásával szerette volna felhívni a figyelmet a magyar nemzetiség finanszírozásának nehézségeire Lendva, Moravske Toplice községekben, az elégedetlenségre a kisebbségek védelméről tárgyaló államközi bizottság munkájával kapcsolatban és a nemzetiségi körökben uralkodó feszültség értelmetlenségére.

Múlt péntek este a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség (MMÖNK), zárt, rendkívüli ülésén, Balaskó József elnök javaslata, amelyet a június 16-i, hétfői ülésen tett, hogy több okból is lemond tisztségéről, elérkezett az epilógusához. A szavazás eredménye alapján Balaskó kilenc tag támogatását élvezte, négyen ellene szavaztak. A tanácsnak amúgy 18 tagja van Lendván és Moravske Toplicében.

Az ülés után a MMÖNK tanácsának elnöke elmagyarázta, hogy lemondásával, amelyet később visszavont – a választók és mindkét kerület több befolyásos politikusa, néhány parlamenti képviselő valamint a kormány Nemzetiségi Hivatálából kapott telefonok és rábeszélések miatt is – csupán a figyelmet akarta felhívni a közösség számos problémájára, ezekkel kapcsolatban, állítólag, az alkotmányos bíróságon is indított négy pert. A szervezet tevékenységének irányvonalait nyolc programpontra sűrítette és azzal a tagok többsége egyetértett. A legnagyobb nehézségek a nemzetiségi közösség, annak intézményei és szervezetei finanszírozásában rejlenek, valamint a nemzetiségi oktatás érvényesülésében. Nagy elégedetlenség kíséri a nemzetiségi közösségek védelmével foglalkozó nemzetközi Szlovén–Magyar Vegyesbizottság munkáját. Balaskó elmondta, hogy már legalább egy éve egymást követik, a szerinte megalapozatlan támadások ellene, valamint észrevehető a tanács néhány tagjának szükségtelen türelmetlensége. A kérdésre, hogy vajon az állítólagos konfliktusokat érti-e ezen, Lendva és a goričkói Moravske Toplice községek magyar közösségének vezetői között, azt válaszolta, hogy nem erről van szó. A MMÖNK tanácsa muravidéki, tehát regionális programját támogatták a lendvai és a goričkói magyarok is. Balaskó elnök kijelentette, hogy mandátuma idején, a fennmaradó egy és fél év maradt, törekedik a magyar

nemzetiségi közösség legmagasabb szervezetét türelmesen vezetni, partneri kapcsolatban a nemzeti községekkel. Hozzátette, hogy úgy, mint minden évben, idén is pályázni fognak kormányrendeletben leírt pályázatra az őshonos nemzetiségi közösségek által felhasználható eszközök elosztásáról, amely nemrégén jelent meg a Hivatalos Közlönyben. Hangsúlyozta, hogy nem áll vitában a Magyar Nemzetiségi Intézet igazgatójával, Göncz Lászlóval, aki a magyar szerző dr. Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvét kiadta. Erről a Večerben már részletesebben szóltunk május végén. Meggyőződése szerint ez komoly könyv, amelyről történészek ítéljenek, ne pedig politikusok vagy újságírók.

Večer, Maribor, 53. éf. 143. szám, (1997. június 23.), 5.

TÚL KEVÉSSÉ NACIONALISTA ELNÖK?

Balaskó nem mondott le

A. P., S. E.

A Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Tanácsának pénteki rendkívüli ülése, azzal a veszekedéssel kezdődött, hogy ki vezesse az ülést. A tanács elnöke ugyanis a hétfői ülésen felkínálta lemondását, amelyhez többek között a Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvével kapcsolatos egyet nem értések is hozzájárultak. A tanács tagjai elnökük lemondását nem fogadták el, a lemondásról való döntést elhalasztották a pénteki ülésig.

Vezetheti-e az ülést az elnök, aki lemondott, de lemondását a tanács még nem fogadta el? Balaskó biztosította a tanács tagjait, hogy vezetheti, hiszen ezt megérdeklődte az alkotmányos kérdésekkel foglalkozó bizottságnál. A Tomka fivérek bizonyítékot szerettek volna és interpretációjával nem értettek egyet, azt követelték, hogy az ülést az alelnök vezesse. A tanács tagjai végül is megegyezésre jutottak: a médiákat kizárták az ülésről. Ez ellen volt Cár és Vörös.

A tanácskozás után

Ahogy a tanács régi és egyben új elnöke, Balaskó József elmondta, a bizalom megszavazásakor (amellyel kapcsolatban meghatározták az irányelveket is, amelyekkel Balaskó összefüggésbe helyezte jövőbeli munkáját) a tagok kilenc szavazattal és négy ellenszavazattal támogatták.

Az irányelvekkel kapcsolatban Balaskó hangsúlyozta a türelmi politika elvét, amely az embereket egymással összefűzné, (tekintetbe véve az Alkotmány 11. és 64. cikkét, a nemzetiségi önkormányzati közösségekről szóló törvényt és a helyi önkormányzatról szóló törvényt) és szólt a kerületek közötti partneri kapcsolat fontosságáról is. Ugyanakkor kiemelte, hogy »a községi nemzetiségi tanácsok önálló szervezetek és semmiképpen sem kívánom, és nem engedhetem meg, hogy a tanács felsőbbrendű szervezet legyen, vagy diktátori jellegű, hanem azt kívánom, hogy ezek a községi tanácsok, összhangban szabályzataikkal, önállóan hozzanak döntéseket«.

A kultúra, a kétnyelvű oktatás terén és gazdasági téren a tanács partneri kapcsolatokat építene ki a nemzetiségi parlamenti képviselővel »közreműködne a Szlovén-Magyar Vegyesbizottság munkájához szükséges operatív alapok

megteremtésénél és segítene a magyar közösség finanszírozásával kapcsolatos problémák megoldásánál.« Az államközi kisebbségvédelmi bizottság nem hatékony munkája, az intézmények rendezetlen finanszírozása az állami költségvetésből és az alkotmányos viták a felkínált lemondás fő okai.

Muravidéktől Trianonig

Balaskó lemondásának egyik mozgatórugója a *Muravidéktől Trianonig* című könyv is, amellyel kapcsolatban kifejezett ellentmondásra került sor Balaskó és a tanács »nacionalista« tagjai között. Balaskó a sajtóértekezleten megmagyarázta saját hozzáállását is a könyvhöz, illetve a »konfliktushoz« és a széthúzáshoz, amelyet az a magyar kisebbség köreiben okozott. »Szeretném hangsúlyozni, hogy nem voltam, nem vagyok és remélem, hogy nem leszek konfliktushelyzetben a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatójával, Göncz Lászlóval, aki a könyv kiadója. Személyes meggyőződése, hogy a politikának és a szakmának nem szabad keverednie. Amit hozzátennék – lehet, hogy tévedek – miért kell vajon anyagilag támogatni külföldi szerzőt, amikor minden intézményünknek tényleges anyagi gondjai vannak tevékenységeik finanszírozásánál. Lehetséges, hogy nem ismerem a pénzügyi struktúrát? Ha tévednék, elnézést kérek, a kiadótól is. A meggyőződése viszont az marad, hogy ha az igazságot kell kihámozni, tegye azt a szakma, de semmiképpen sem a politikusok vagy az újságírók. A szakma mondja meg a véleményét. Felrötták nekem, hogy gondjaim vannak a nemzetiségi identitástudattal, de kijelenthetem, hogy nincsenek ilyen gondjaim, és hogy álláspontomra a magyarizáció az említett tények.

Ahogy már többször is mondtam, a könyvet nem olvastam, nem is fogom elolvasni, és ha el is olvasnám, kérdés, tudnék-e kialakítani megfelelő szakmai hozzáállást. A szakma mondja el a véleményét. Ha dr. Novaknak nem felel meg a könyv, írjon újat és azután, valamilyen vegyes bizottság határozza meg, kinek van igaza és kinek nincsen. Mérnökként ezen a téren nem tudok állást foglalni.«

Vestnik, Murska Sobota, 49. éf. 26. szám, (1997. június 26.), 3.

»INDEXEN« A KISEBBSÉG AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGON.

Miért akart lemondani Balaskó József ?

BRANKO ŽUNEC

A magyar közösség Szlovéniában osztozik a költségvetés felhasználóinak sorsán – Magyarországról csak néhány forint a kultúrház építésére – Megjegyzések az államközi vegyes bizottság munkájáról – A veszélyeztetettség érzése a goričkói magyarok között? –

A kormányrendelet befolyása a kisebbség gazdasági helyzetére Közöltük, hogy korábban a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Tanácsának elnöke Balaskó József lemondását tervezte. A rendkívüli ülésen, zárt ajtók mögött Balaskó, az ismert lendvai vállalkozó, akinek saját vendéglátói cége van, a Baling, meggondolta magát. A Večer számára, kicsit késve, magyarázta meg tervezett lemondásának hátterét.

Lemondásának fő oka a kisebbségek rendezetlen anyagi támogatása volt?

»Közösségünk programját a szlovén állam finanszírozza a költségvetésből. Amióta érvényben van az új szervezeti felépítés, a programjavaslatainkat nem vették tekintetbe, illetve érvényes ránk az index. Tavaly 9 millió tollárt javasoltunk és 8,3 milliót kaptunk, idén 16 millió tollárt, de nem kaptunk választ a kormány Nemzetiségi Hivatalából. A pénz tizenkét részletben érkezik, ebből kell fizetnünk két alkalmazottat, a telefonköltségeket, a tanácskozásokon való részvételt és hasonlóakat. Az állam már két éve tartozik egy és fél millió tollárral, az amortizációs költségekkel, arra az épületre, amely hajdanán az orvosi rendelő volt Lendván, a Partizanska utca 12. szám alatt. Az épület pedig a mi tulajdonunkban van. Annak az objektumnak a megvásárlásakor, amelyben a nemzetiségi intézmények vannak, a Népújság és a rádió szerkesztősége, a magyar Illyés Alapítvány segített és az egykori lendvai község. Az épület felújítását még nem fejezték be.«

Mi a helyzet a magyar állam pénzügyi segítségével?

»Ilyen támogatás nem létezik. A nemzetközi egyezmény alapján a lendvai kultúrház felépítésének finanszírozására, korábban öt millió forintot utaltak át. A szomszédos megyék, Zala és Vas megye részéről nyújtott támogatáson kívül, amelyekkel minden évben együttműködési megállapodást írunk alá, és egyben

biztosítják azoknak a magyar szakembereknek az anyagi támogatását, akik segítenek óvodáinkban, iskoláinkban és kulturális egyesületeinkben és csoportjainkban, nem kapunk semmit.«

Lemondásának másik oka az államközi vegyes bizottság nem elég hatékony munkája lenne?

»Az az érzésem, hogy Magyarország ennek a bizottságnak a munkáját külpolitikai céljai elérésére használja fel. Az ülések jegyzőkönyveit használták fel érvként, amikor a romániai és szlovákiai kisebbségek védelméről írták alá az egyezményeket, ahol a legnagyobb számban élnek magyarok külföldön. Most a bizottság ülésének összehívását, amelyet a magyar félről a politikai államtitkár Dr. Tabajdi Csaba vezet, a mi oldalunkon pedig a választásokig dr. Peter Vencelj vezette, egyre halogatják. Valószínűleg azért, mert Magyarországnak nincs már szüksége az említett érvekre az Európai Unió csatlakozáshoz.«

Állítólag a Szlovén Köztársaság Alkotmánybíróságán több pert indítottak. Melyek ezek?

»Az egyik a nemzetiségi szimbólumok használatával kapcsolatos, néhányat a lendviai indítottak a kétnyelvű oktatás megvalósításával és a kétnyelvű okmányok kiadásával kapcsolatban és még sorolhatnám. De erről nem kívánok részletesebben beszélni, hiszen számunkra, akik ismerjük a körülményeket, feleslegesnek tűnnek. Az idei ősz nagyon viharos lesz számunkra.

A magyarok között Moravske Toplice községben és Goričkón többször hallunk olyan vádakat, hogy »központosított« politikát vezet, és hogy legtöbbet a Lendva területén élő magyarokkal foglalkozik, a goričkóiakat pedig elhanyagolja.

»Lendva, Dobronak és a környező falvak területén él a nemzetiségi közösség legtöbb tagja, itt vannak az intézmények és más létesítmények. A Moravske Toplice körzetében élő magyarok veszélyeztetettség érzése a távolságból ered és valószínűleg abból, hogy a nemzetiségnek nem volt különösebb befolyása a Prosenjakovci – Magyarszombatfa átkelőhely megnyitására. Az átkelőhelyet legkésőbb idén ősszel nyitnák meg. A tanács elnökeként biztosíthatom, hogy számomra ugyanolyan fontosak a gondok Hódoson, mint Lendván, vagy máshol. Hangsúlyozom, hogy a kulcsfeladat a községi nemzetiségi tanácsokban való munka, amelyek a polgármesteri hivatal és kerületi tanácsok partnerei is.

Hogyan befolyásolja a nemzetiség gazdasági helyzetét, az a kormányrendelet, amely lehetővé teszi különböző eszközök kiutalását a kisebbségek gazdaságának megalapozására?

»Nemzetiségi közösségünk kizárólag gazdaságilag kevésbé fejlett területen él. A privatizációról szóló törvény szerint, illetve a vételárról szóló törvény szerint a pénz a vételárból ered, és a társadalmi tulajdon eladásából származó vételár 2,5

százalékát kapjuk meg és a pénzt csak meghatározott programokba és projektekbe fektethetjük be, amelyek biztosítják a közösség fennmaradását azon a területen, ahol az otthona van.

A MMÖNK elnöke, Balaskó József a beszélgetés végén röviden kommentálta az ellentétes véleményeket a magyar szerző dr. Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig* című könyvéről, ez a könyv ugyanúgy az egyik oka lett volna a tisztségeről való lemondásnak. »Mindig amikor a politika beavatkozott a szakmába, az rosszul végződött, azért ismétlem, hogy jobb távol tartani magunkat a könyvtől. Foglalkozzanak vele a szakértők.«

Muraszombat nem kétnyelvű?

A muravidéki magyarok első embere még mindig nem tudja elfogadni, hogy Muraszombat nem tartozik a kétnyelvű területek közé. Azt állítja, ez nem törvényes, és hogy emiatt már számos konfliktus keletkezett. Az MMÖNK Tanácsának mint a Szlovéniában élő magyar nemzetiségi közösség csúcsszervezetének 18 tagja van; hárman-hárman Hodosról és Pártosfalváról, tizenegyen Lendváról, egy tag pedig a Baráti Kör muraszombati művelődési egyesületet képviseli.

Večer, Maribor, 53. éf. 179. szám (1997. augusztus 5.), 5.

»OBTOŽUJEM!«, AVAGY VÉLEMÉNYEK EGY (SAJTÓ)VITÁRÓL

KOZMA GÁBOR

Magyarország és Szlovénia, ezen belül is Vas megye és a Muravidék kapcsolatai minden téren kiválónak mondhatók, igaz volt ez korábban is és most is, amikor a két állam az Európai Unióba, illetve a NATO közösségébe igyekszik. Kiváltképp a kulturális, s ezen belül is az irodalmi, képzőművészeti együttműködés erősödött ... Rendszeressé váltak például a kölcsönös kiállítások, publikációk. Néhány hete mégis aprócska árnyék vetül a közösen formált képre. Egyesek szerint szakmai vitáról van szó. Amely azonban, ez többek véleménye, »nemkívánatos politikai dimenziókat kaphat, ha idejében nem varródik el«. Amiről szó van, az dr. Zsiga Tibor nemrégén megjelent könyve, a *Muravidéki Trianon*. A könyv kapcsán meglepően éles hangú publikáció látott napvilágot több központi szlovén lapban, így a Delo-ban, Vestnik-ben, a Večer-ben és a Družinában. Szerzője dr. Vilko Novak 87 éves történész, aki nagy port felvert publikációjának, az *Obtožujem! (Vádolom!)* címet adta.

Támadás Zsiga Tibor trianoni könyve ellen

Az írás így indul: »Mevádolom a szlovén közvélemény, illetve a kormány és a hatalmi szervek előtt politikailag és jogilag a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetet (Göncz László adta ki Zsiga Tibor könyvét), mert e könyvet kiadták, illetve terjesztik. »Valaki kiáltson fel!« – ezt egykor már Janez Janzekovič filozófus is leírta, és ez fokozatosan érvényes ezen íromány esetében. Mely hazug, a tudományos tények leple alatt igazságtalanságokról ír. Azokról az eseményekről, amelyek a szlovén – magyar határmeghúzással, határkialakítással kapcsolatosak. Ez (a könyv) a Magyarországon élő szlovének asszimilációját segíti elő. Ahogy a rábavidéki szlovén etnológus, Marija Kozar írja a Magyarországon megjelenő szlovén újságban, a Porabje-ben. (1997. április 24-i számban).«

Eddig az idézet. A különösen megbírált személyek közé tartozik Göncz László muravidéki író, a vitatott könyvet kiadó kuratórium tagja.

Aki a Vas Népe 1997. május 10-i számában egy vele készült interjúban kijelentette: »A muravidéki szlovénység még mindig egyfajta tartózkodással kezeli dolgainkat. Egyesek közülük azt a képtelenséget feltételezik, hogy területi revízióra

készülünk. Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy ennek nincs realitása. Itt hangsúlyoznám, hogy nem általában a szlovének gondolkodnak így, hanem közülük néhányan. Azok, akik szélsőségesen fogalmazznak« – így Göncz.

Vilko Novak beolvadási félelmei

Bence Lajos a lendvai Népújság főszerkesztője. A lap május 29-i számában, a *Sajnálkozó írás egy támadás kapcsán* című vezércikkében azt írja: »A Zsiga Tibor könyve kapcsán kiobbant szokatlan arrogancia és vádaskodó hang nem Európát, hanem sokkal inkább a balkáni politikai kultúrát (kulturátlanságot) juttatta eszünkbe. A könyv megsemmisítése, forgalomból való kivonása pedig a harmincas évek közállapotait idézte fel a magyar értelmiségben, amikor a szabad gondolat szabad termékei máglyahalálra voltak ítélve. Az olyan vitás kérdésekben, mint a trianoni békediktátum – melynek kritikáját a proletár internacionalizmus is ki mondta már, s közvetve a délszláv háború is »véleményt formált felőle« – pedig egy csomó igazság létezik.

A szerzők (köztük dr. Vilko Novak – a szerk. megj.) félelme, mely szerint a Rábavidéki szlovének asszimilációját segítené elő Zsiga, légből kapott állítás.

Hogy a könyvet merem ajánlani minden józan olvasónak, az azért van, mert még érzek csöppnyi reményt arra, hogy elolvassán a könyvet a leendő muravidéki magyar értelmiségi talán rádöbben arra, hogy ősei nem a második világháború utáni, sőt nem is az 56-os menekültáradattal kerültek a Mura vidékére, a magyar határ menti területre, hanem egy igazságtalan politikai döntés folytán ... Ezért a címként szereplő »Obtožujem« (Vádolom) ígét én az »Obžalujem«-mel (Sajnálom) cserélném fel.

»Vádolom helyett inkább sajnálom ...«

Bence Lajos a *Népújság* korszerű szerkesztőségében fogad. Mint mondja, holnapi vezércikkére készül. »Szerencsére abban nem kell vitatkoznom« – jegyzi meg fanyarul. Mint a *Muravidéki Trianon* című könyvet kiadó kuratórium tagját kérdezem.

Mi történt azóta, hogy a könyv szombathelyi bemutatóján teljesnek látszott az egyetértés minden érdekelt fél között?

A tényekkel szembe kell nézni, ha azok kellemetlenek is. Zsiga Tibor könyve ürügy volt arra, hogy támadást intézzenek a muravidéki magyarok ellen. Ugyanis a kisebbség és a többség viszonyában olyan helyzet állt be, hogy néhányan egyre terjesztik: »ezek valamit akarnak.« Ez kérem tévhit. Ami a polémiát illeti: lényegében egyetlenegy cikkről van szó, de ezt aztán minden fontosabb szlovén lap leköszölte. Persze a központi lapokban megjelent, Vilko Novak történész úr

által jegyzett, véleményem szerint át nem gondolt támadás figyelmet keltett a muravidéki magyarság körében is. Különösen a helyi értelmiség reagált hevesen és elutasítón. Hiszen azt mindenkinek látnia kell, hogy olyan pozíciót bíráljak, amely nevetséges. Például, azt hozzák fel a könyv hibájául, hogy rosszul használja a lábjegyzeteit. Meg hogy olyan helyről idéz, amely nem is létezik. Mi több, még az idézés technikáját is felemlégetik. Úgy vélem, hogy igazából el sem olvasták a könyvet azok, akik bíráljak. Hiszen ebben a könyvben semmi olyan nincs, ami a két nép barátságát veszélyeztetné. A dolgok mögött sértődöttség, rosszindulat is meghúzódhat. A legfájóbb az egészben, hogy ezek szerint Trianon kérdése Szlovéniában ma is tabu téma. Pedig erről beszélni kell. Ez nem nosztalgia, ez nagyon is élő dolog. Éppen a történetek bizonyítják mindezt. Nézze, határmódosításra ma már senki nem gondol. Ergo: ki sem mondta senki. De hát ez hogyan is juthatna itt bárkinek az eszébe, amikor egyre erősebb a beolvadás. Amikor az a legfőbb feladat, hogy megmaradjon legalább a nyelvünk, kultúránk. És miért lenne baj az, hogy apáinkra, tetteikre szeretnénk emlékezni?

Könyvbezúzás, kártérítés?

A szlovén történész cikkében esetleges retorziókról – könyvbezúzás, kártérítés – is szó esik.

Ez nevetséges. Ha ezt tényleg komolyan gondolja valaki, akkor nagyon tudom sajnálni. Nagyon tudnám sajnálni ennek az országnak a tudományos életét is, ha a támadásnak hitelt adna. Remélem azonban, hogy ez az egész nem más, mint pletyka, és magasabb politikai szinten senki sem gondolja komolyan.

Hírek szerint a szlovén felsővezetésben valóban »nem ügy az ügy«.

Kérdés, így marad-e, mert néhányan a parlamenthez kívánnak fordulni (más információk szerint ez már meg is történt). Azon szándékkal, hogy interpelláció tárgyát képezze a szombathelyi szerző könyve, illetve az ennek kapcsán kirobbant polémia.

Szenvedélyes vita a vend kérdéstről

Kemény bírálat érte Göncz László író is. »Egy kicsit csalódtam, mert a demokratikus Szlovéniában eszerint Trianon még mindig tabutéma.

Pedig tudvalevő, hogy a Párizs környéki békék legjobban a magyarságot érintették. Ez addig, amíg egy magyar is él a földön, jogosan fáj. Fájlalni meg, ugye szabad« – fejtegeti az író.

Azon szóbeszédnek, hogy »könyvbezúzás, a kiadás költségeinek visszafizetése, esetleg az ön állásvesztése« – mennyire helytállóak?

Semennyire. Erről szó sem volt. Egyedül Vilko Novak követel hasonlót. Valószínűleg kevésbé gondolta át a demokrácia játékszabályait.

Ami azért furcsa, mert ő az előző rezsimnek az ellenzéke volt... Az sem lenne gond, ha a könyvet bírálná, de olyan módszereket használ, melyek legalábbis különösek. Ljubljánában mindezen nevetnek a felelős helyeken .

Mondjuk a Szlovén írószövetség elnöke, vagy a szlovén történelmi, illetve kisebbségi kutatóintézet vezetői. Biztosítottak arról, hogy a hasonlóan durva hangvételű támadásoknak nincs helyük a mai világban. A szlovén lapok egyébként korrektül lehozták Novaknak írt válaszlevelemet. A csalódás abban rejlik, hogy magát a könyvet nem elemezték, tételeit nem vitatták. Ellenben egy másik, az úgynevezett vend kérdésre tértek rá.

Ennek révén mondta ki a szerző ítéleteit. A vend kérdést illetően dr. Zsiga könyvében valóban akad néhány nem eléggé precíz megfogalmazás. De messze attól a szándéktól, hogy bárkit is megbántson. egyszerűen leírja a húszas évek eleji hangulatot, amelyben értelemszerűen más hangsúlyokat kapott a vend kérdés. Például vendnek nevezték az itt élő szlovéneket.

Abba nem mennék bele, hogy ez a népcsoport kihez és mihez kötődik, jómagam hajlok arra, hogy egyfajta átmenetnek tartsam a nyugati és a déli szlávok között ... De a könyv hangsúlyozom nem erről, hanem a trianoni határmeghúzásról szól.

»A szerző gyakorta következtelen volt«

Megkérdeztük Kozár Mária szombathelyi néprajzkutatót, akire publikációjában dr. Vilko Novak hivatkozott.

Azt tudom megerősíteni, amit a Porabje-ben is leírtam. Vagyis szerintem már maga a könyv címe – *Muravidéktől Trianonig* – is anakronisztikus, hiszen a »Pomurje – Muravidék« elnevezés Trianon után (1920) keletkezett. Azóta tartozik ehhez a régióhoz a Murántúlon kívül a Slovenske gorice és Mursko polje keleti része is – tehát a Mura mindkét oldalán lévő területek. A szerző, Zsiga Tibor viszont a Mura és a Rába közötti területről beszél könyvében, melyet a magyarok a trianoni békeszerződés előtt Vendvidéknek, Tótságnek neveztek. A szerzőnek már az elején tisztáznia kellett volna azokat a fogalmakat, melyeket sokszor – sajnos következtelenül – használ: Medzimirje – Muraköz, Prekmurje – Murántúl, Pomurje – Muravidék, Slovenska krajina – Vendvidék.

Szintén következtelenül használja a vidék lakosságának elnevezését: vend, szlovén, vend (szlovén), szlovén (vend). Sőt »vend népeknek« nevezi az összes szlovént, akik az Osztrák-Magyar Monarchia ausztriai részében éltek Stájerországban, Krajnában, Goriziában, Isztriában, illetve Vas és Zala megyében. Ezzel

csak összezavarja a magyarországi és a Vas megyei szlovén olvasókat, ami felgyorsítja a magyarországi szlovének asszimilációját.

Trianoni nosztalgia?

Egyéb kifogás is felmerült a könyvvel kapcsolatban?

Igen, és itt szeretném hangsúlyozni, hogy kimondottan szakmai kifogásokról van szó. Nem pedig politikaiakról, amint azt néhányan tévesen hiszik. Vagyis: objektivitás helyett a szerző bizonytalansága érződik.

Egyszer azt állítja, hogy a Mura és a Rába között élő szlovéneknek nem volt semmi kapcsolatuk a többi szlovénnel, máskor pedig elismeri, hogy a Mura és Rába között élő szláv nép a Mura másik partján élő szlovénekkel rokon. Általánosságban is jellemző a szerző felületessége. Az általa boncolgatott probléma nagyon bonyolult: a nyomtatott, a levéltári források és a szájhagyomány alaposabb ismeretét, tanulmányozását követeli meg.

A könyv az előszóban jelzett célját – objektív módon tisztázni a vitás kérdéseket – tehát nem érte el. A könyvből »trianoni nosztalgia« árad.

A szerző a dokumentumokat »saját válogatásában« teszi közzé, ahogyan ezt a szombathelyi könyvbemutatón be is ismerte.

Levél a szerzőnek

Tudtommal ön írt egy levelet Zsiga Tibornak.

Valóban. Azt írtam, kár, hogy Angyal Endre munkájára nem támaszkodott könyvének megírásakor. A téma, amelyet kutatott, rendkívül bonyolult. Az események és a dokumentumok megközelítően objektív bemutatása csak úgy sikerülhetett volna, ha publikálását szlovén és magyar szaklektorok egyaránt ajánlják. És itt a lényeg: egy ilyen, mind a két felet érintő kötetet mindkét féllel lektoráltatni kellett volna. A szerző elsősorban magyar forrásokra hivatkozik. Nem a téma ellen van kifogásom tehát, hanem annak a feldolgozási, válogatási módszerei ellen. Egy ilyen fajsúlyos téma esetében nem szerencsés szubjektíven megválogatni a dokumentumokat. Más, tehát szlovén forrásokra is támaszkodnia kellett volna...

Papers and Documents

Természetesen megkérdeztük a szerzőt, *dr. Zsiga Tibort is.*

Több évig tartó mély alapkutatásokat végeztem a trianoni kérdéskörrel kapcsolatban. Elsősorban az első világháború, s az azt követően kialakult határmódosulások érdekelnek. Nincs feldolgozva kellő mélységben a korabeli magyar – szlovén határmódosítás sem. Ez indított arra, hogy forrásértékű munkákra támaszkodjak.

Így az alapvetésnek számító, angol nyelvű Papers and Documents-re, amely az akkori események fő tára.

Hogy elkerüljem a torzításokat, ezért az 1910-es népszámlálási adatokat használtam a későbbiek helyett. Mert a háború utáni adatok már az egyes népcsoportok érdekeit tükrözték. Vilko Novak és Kozár Mária, amikor bírál, erről nem szól önkényesen válogató forráskritikai elemzésében.

Másodszor, a munkám hét évtizeddel ezelőtt történeteket tükrözi. Akkor két nemzetiséget említ minden forrás, a vendet és a magyart. 1919 elején például volt egy Vend nevű járás is. Belatincz szék helyével. Mi több, vend autonóm területet is létrehozta. Úgy gondolom, hogy a 77 évvel ezelőtti állapotokat nem szabad kivetíteni a mára. Ezért az a vád, hogy megbontottam a szlovén nép egységét – nem valós. Novak úr cikkére, annak méltatlanul durva hangneme miatt sem kívánok reagálni. Magas életkorának tulajdonítom a tényeket nem tartalmazó, ellenben mélységesen sértő írását. Én a könyvemet nem írtam senki ellen, csak az igazságért.

»A wilsoni elvek arcucsapása«

Úgy tudom, hogy mind ez ideig a szlovén tankönyvekben az szerepel: a Muravidéket 1919. augusztus 12-én Szlovéniához csatolták.

De azt eddig rajtam kívül senki sem írta le, hogy mindez rengeteg vérrel és könnyel történt. Mégpedig az ott élő magyarság megkérdésezése nélkül, és a wilsoni elv – amely a népek, nemzetek önrendelkezését hirdette – arcucsapásával. Talán kevesen tudják azt is, hogy az Egyesült Államok a trianoni békeszerződést nem írták alá, így a határok akkori megváltoztatását nem ismerte el.

Vas Népe, Szombathely, 1997. június 28.

HELYREIGAZÍTÁS HELYETT*

Dr. Zsiga Tibor, a »Muravidéktől Trianonig« című könyv szerzője

E lap hasábjain, a 8. számban könyvismertetés jelent meg Kozár Mária tollából az év tavaszán Szombathelyen rendezett könyvbemutatómról, amelyben az első világháború végéig Magyarországhoz tartozó Muraköz és Muravidéknek nevezett területek elcsatolásáról írtam »Muravidéktől Trianonig« címmel.

Tekintettel, hogy Kozár Mária írása szlovén nyelven jelent meg és a szlovén nyelvet nem ismerem olyan mértékben, hogy az ismertető tartalmát megismerhessem, csak nagy késéssel tudtam meg annak a tartalmát.

Kozár Mária írását megismerve az a kérdés merült fel bennem, miről írt ő? Én történelmi eseményeket írtam meg és dokumentáltam. Ő pedig néprajzi, nyelvi elemzésekbe kezdett a szlovénekről, a vendekről. Hogy a könyvismertetés írója még azt sem tudja milyen tárgyban írtam a könyvemet, világosan kiderül számomra abból is, hogy némi késéssel elküldte kérésemre a szlovén nyelvű cikkét, annak magyar fordítását. Mellékelte hozzá »A magyarországi szlovének néprajzi szótára«-t, amely szlovén és magyar nyelven jelent meg. Tehát kedves Kozár Mária, a »Muravidéktől Trianonig« című könyvem nem néprajzi, se nem nyelvészeti tárgyú, mint ahogy Ön hiszi, hanem történelmi. Hogy pár mondatban előfordul benne az Ön által sérelmezett »vend« nemzetiség említése és minimális ismereteket közlök e tárgyban ennek csak az az oka, hogy az első világháborút követő eseményekben az adott területen lévők »vend«-nek nevezték önmagukat. Ezt sem Ön, sem Vilko Novák – egykori tanára – nem tudja letagadni, sem semmissé tenni, bármennyire is akarják.

Aztán azért is meglepett a könyvismertető tartalma, mert Kozár Mária ott volt a könyvbemutatón, az első sorban ült. Végighallgatta az ismertetőt, az egyet-értő, helyeslő hozzászólásokat, de egy szót sem szólt.

* A »Helyreigazítás helyett« című írás Zsiga Tibor válasza Kozár Máriának, aki szlovén nyelven elsőként hívta fel a figyelmet a könyvre, és ezzel tulajdonképpen egy vitát indított el. Zsiga Tibor azután írta meg cikkét, miután Kozár Mária írását lefordították számára. Válaszát magyar nyelven küldte el a Porabje című újságnak azzal a kéréssel, hogy lefordítva ismertessék meg a szlovén olvasókkal. Az ismeretlen fordítótól a szlovén szöveget a szerkesztőség csak 1997 októberében kapta meg és a novemberi számban közölte le. A magyar nyelven írt eredeti cikket a szerkesztőségben nem találtuk meg. Kozár Mária: Hogy miért nem, azt nem tudom, ezt csak ő tudhatja, de nem vall etikus magatartásra a későbbi írása.

Bár az ismertető sok tárgyi tévedést tartalmazott, amelyekre a későbbiekben kitérek, mégsem gondoltam arra, hogy könnyen cáfolható választ írjak rá. Hisz a »rábavidéki szlovének« (!) tudnak és olvasnak magyarul. Akit az igazság érdekel elolvashatja a könyvet, így könnyen meggyőződhet az ismertetésben foglalt ferdtésekről, tárgyi tévedésekről. Azonban ezt a véleményemet meg kellett változtatni, mert Dr. Vilko Novák Kozár Mária cikkére hivatkozva a könyvben szereplő történelmi tényekkel szemben, tudományos érvek helyett napi politikai érveket, a saját sértődöttségét emlegetve – hogy az Ő munkájára nem történt hivatkozás – Göncz László kiadó és személyem sértegetésébe kezdett. Mindezt az írását eljuttatta a szlovéniai helyi és országos lapokhoz, ahol leközlötték azokat.

Én Vilko Novák cikkére nem kívánok reagálni több okból.

Tényeket nem tartalmaz így nincs mivel vitáznom. Továbbá azért sem, mert a személyeskedő, durva kijelentéseket nem hallom meg. Az írását betudom annak, hogy 89 éves, amire cikkében büszkén hivatkozik. De kívánok válaszolni Kozár Mária »ismertetőjére«, amely elindította a »kampányt« a szlovén nyelvű sajtóban.

E lap főszerkesztője előzetesen arról biztosított, hogy írásomat, amelyet magyar nyelven írtam, szlovénre fordítja és teljes terjedelemben közzéteszi. Talán az is magyarázatra szorul részemről, miért nem csak egy rövid »helyreigazítást« kértem, amint az a valótlan közléseknél szokás? Azért nem, mert ezuton a szlovén nyelvűekhez kívánok szólni, akik nem biztos, hogy megismerték (megismerhetik) a magyar nyelven megjelent könyvet és az azzal kapcsolatos magyar nyelvű véleményeket.

A többoldalú vélemények azt tükrözik, hogy Vilko Novák és Kozár Mária magukra maradtak sajátos véleményükkel.

Mindezek után vegyük szemügyre Kozár Mária könyvismertetőjét.

Az ismertető csupán kiemeléseket közölt azokból a forrásművekből, amelyeket felhasználtam, majd a későbbiekben azt a következtetést vont le, hogy a »szerző felületes«. Ez a kijelentés vagy tudatos ferdtésen, vagy írója nagyfokú tájékozatlanságáról tanuskodik a történelem forrásirodalmában. Ha az első feltételezés áll fenn, nincs mit mondanom, mert az önmagáért beszél. De ha a második feltevés igaz, akkor a figyelmébe ajánlom, hogy munkám jelentős forrásanyagát képezi sok egyéb mellett: a »Papers and Dokumenty...« angol nyelvű iratgyűjtemény, valamint Magyarország 1910. évi népszámlálás adatai, amely nem lehet hamisított. Hiszen tíz évvel korábban még nem készülhettek a huszas évek nemzetiségi összeírásaira. Ezekből is meglátható, hogy volt-e Muravidéken az akkori időben »vend-kérdés«? Igenis volt. Ennek tagadása történelemhamisítás.

A könyvismertető kifogásolja, hogy a könyv címébe »Pomurje Muravidék« kifejezés bekerült, mert szerinte ez a fogalom »... Trianon után (1920) keletkezett.« Ez az állítás minden alapot nélkülöz. A könyvben a körülmények ismertetésével, napra pontos dátummal írom a »Muravidék« fogalom keletkezését. Ez a 42. lapon található, csakhát az ismertetés írójának el kellett volna olvasni a könyvet kellő figyelemmel. A cikk olvasójának a tájékoztatására pedig leírom, akik nem olvasták (vagy nem tudják olvasni a magyar nyelvű szöveget) a »Muravidék« fogalom 1918. október 20 -án Muraszombaton került először megfogalmazásra és írásbafoglalásra.

Tebát az ismertető kritikája nem megalapozott.

A »Muravidék« fogalmának megalkotásától – 1918-tól – kezdődtek a határ-megállapítási események és nem Trianonban. A főbb eseményei pedig 1923-ban fejeződtek be. Mindez hitelt érdemlően dokumentálásra került a könyvben.

Azt a képtelen állítást is tartalmazza a könyvismertető, hogy nem tisztáztam olyan földrajzi fogalmakat, mint Muraköz, Muravidék, Vendvidék. Aki az ismertető téves állításáról meg akar győződni a

»Vendvidék« és »Muravidék« meghatározást megtalálhatja a könyvben a 36-38. lapokon, »Muraköz«-ét pedig a 95. lapon. Ezt is el kellett volna olvasnia az ismertető írójának.

Ugyancsak kritika érte az előbbieken elhangzott földrajzi neveket:

»Medzimirje–Muraköz«, Prekmurje–Muravidék«, Slovenska Krajina–Vendvidék« használatát. Az ismertető szerzője szerint ezeket »... -sajnos következtelenül – ...« alkalmaztam. Nem tudom kinek kell használatuk miatt sajnálkozni, az ismertető írójának, vagy nekem? Egyértelmű bibliográfiai a szabály. A helyneveket pedig úgy kell írni, ahogy az adott időszakban hivatalosan használták. Az első világháború végéig a későbbi Szlovénia fővárosát »Laibach«-nak kell írni, de zárójelben utalni lehet a későbbi névhasználatra »Ljubljana«-ra. »Muraköz«, »Muravidék« és más helynevek vonatkozásában bár az erőszakos katonai megszállásuk korábban megtörtént, de a névváltozás akkor következett be, amikor a »rianoni békeszerződés«-nek nevezett diktátum nemzetközileg is érvényessé vált. Ez az időpont pedig 1921. július 26-i volt. Én e szabályoknak megfelelően alkalmaztam a könyvben minden földrajzi név leírását. Aki törekszik a helyes alkalmazás megismerésére ennek utána nézhet a könyvben. Aki viszont arra vállalkozik, hogy könyvismertetőt ír, annak javára válna, ha ezt a szabályt is ismerné. Ugyancsak szememre veti Kozár Mária, hogy »... A könyvből »trianoni nosztalgia« árad.« Ez az Ő érzése, nem az enyém. A magyarság körében sokféle értékelést és jelzőt

kapott a Magyarországra a győztesek által ránk kényszerített, megcsonkító, úgynevezett »trianoni békeszerződés«.

Elődeink – nagyapáink, apáink – és a mi nemzedékünk is tudomásul vette, tudomásul veszi a »békeszerződést« és következményeit, de azt senki se várja tőlünk, hogy örömmel beszéljünk róla. Azt is mondjuk és elfogadjuk: az európai integrációban a régi sérelmek orvoslást nyernek.

A könyvismertetés furcsa szerepbe kényszerített. Védekeznem, cáfolnom kellett a felhozott valótlanságokat. Nem kívánok viszont kritikával élni, bár tehetném. Úgy érzem megtaláltam minden valótlan felvetés okát. Egyre viszont nem. Mégpedig arra, amikor Kozár Mária azt írta: »Ezzel (a könyvvel) csak összezavarja a magyarországi és a Vas megyei szlovén olvasókat, ami felgyorsítja a magyarországi szlovének asszimilációját.« Hogy is van ez? 1918-tól 1923-ig tartó történelmi eseménysor leírása megzavarja a »magyarországi szlovéneket«? Miért? Mivel? Ezekre a kérdésekre nem találok meg a választ.

Ezután már csak szem- és fültanuja szeretnék lenni annak a reakciónak, amikor az ismertetés írója az apátistvánfalviakat »magyarországi szlovének«-nek nevezi.

Utóirat

Tisztelt olvasó!

Nagy késéssel (de nem önhibánkból, a szöveget ugyanis két héttel ezelőtt kaptuk meg) megjelentetjük dr. Zsiga Tibor – lektorálatlan – választ Marija Kozar lapunk 8. számában megjelent cikkére. A Porabje szerkesztőjeként kijelentem, hogy a jelen szöveg iránt nem tudnék teljesen elfogulatlan lenni. A szöveg szlovén nyelvű fordítását a szerző reakcióitól tartva ezért nem is tudtam vállalni.

Porabje, Szentgotthárd, 7. éf. 22. szám, (1997. november 6.), 6.

Zgodovina iz spomina (2004), polemika o knjigi Tiborja Zsige, ki sta jo začela Marija Kozar in Vilko Novak, je neusahljiv zgodovinski vir o javnem dogajanju s preloma tisočletja v postsocialističnem in demokratično prebujenem prostoru med Muro in Rabo. Nov naslov *Zgodovinski spomin slovenskega Prekmurja* smo izbrali zaradi Vilka Novaka, ki je s svojimi deli in spomini *bil* zgodovina Prekmurja, vsebina in način razpravljanja različnih avtorjev pa je spomin in tudi opomin večkulturnemu Prekmurju. S polemiko ob izdaji sporne knjige o trianonski meji v Prekmurju je želel Novak opozoriti na prelahkotno razpravljanje o vendstvu in na zanikanje, tudi zaničevanje slovenstva in slovenske prekmurske kulture. Posebej ga je skrbelo za Porabce in njihovo slovensko kulturo. Njegov prvi odziv kot živega pričevalca krutega časa v prvi polovici 20. stoletja je bil zato zelo čustven, kasneje je polemiziral bolj vsebinsko. Té osebne prizadetosti in vsebinskih poudarkov vélikega prekmurskega profesorja pa dosti polemikov ni zmoglo razumeti, tega niso mogli dojeti niti slovenski državni vrhovi – zaradi nepoznavanja zapletene kulturne situacije v Prekmurju in odmaknjenosti Prekmurja od središča Slovenije.

dr. Hotimir Tivadar

Založba ZRC

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

19€